

En Güzel Kıssa

FATMA BAYRAM

2. BASKI

TİMAŞ İNANÇ

iyi ki kitaplar var...

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2023

timas.com.tr

EN GÜZEL KISSA

Fatma Bayram

TİMAŞ YAYINLARI | 5813
Din Kitaplığı | Ailede Din Eğitimi | 49

YAYINA HAZIRLAYAN
Yasemin Muş

KAPAK TASARIMI
Esra Burak

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Haziran 2023, İstanbul

2. BASKI
Kasım 2023, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-4742-0
9 786050 847420

TİMAŞ YAYINLARI
Bahçelievler Mahallesi Zübeyde Hanım Caddesi No: 8
Üsküdar / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
WPC Matbaacılık
Osmangazi Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad. No: 17-1
Esenyurt / İstanbul
Tel: (0212) 886 83 30
Matbaa Sertifika No: 50884

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

EN GÜZEL KISSA

Fatma Bayram

Yayına Hazırlayan: Yasemin Muş

TİMAŞ İNANÇ

Fatma Bayram

1963 İstanbul doğumlu. İlim ve Fazilet Vakfı Kur'an Kursu'nda okudu. Hafızlık yaptı. Kıraat-ı Aşere çalıştı. 1989'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1990-2020 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda vaize olarak çalıştı. Çeşitli online platformlarda yazmaya, konuşmaya devam eden yazar evli, üç çocuk ve dört torun sahibidir.

Yayınlanmış Eserleri:

- *Elmalılı Hamdi Yazır ile Kur'an Sohbetleri*
- *99 Esma Sonsuz Mana*
- *Bir Vaizenin Penceresi*
- *Bir Vaizenin Günlüğü*
- *Bir Vaizenin Okumaları*
- *Altı Dakika*
- *Kur'an-ı Kerim'den Sureler ve Dualar*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 9
GİRİŞ / 13
Kur'an Neden Kısa Anlatır? / 13
Kıssaların Gerçekliği Meselesi / 15
Peygamber Kıssalarının Hayati İşlevleri / 16
Kur'an'da Neden Sadece Bu Kıssalar Var? / 19
Kıssaları Her Yaşta Yeniden Okumak / 21
Kıssaları Hayatımızın İçine Almak / 23
Kıssalar Şahsiyetimizi İnşa Eder / 24
Hayata Kıssalarla Bakmak / 27

YUSUF KISSASI / 31
Yusuf Suresi'nin İndirilişi / 31
Hz. Yusuf Kuyuya Atılmasa Ne Olurdu? / 35
VİP Yolcular / 36
Kıssalar En Büyük Teselli Kaynağımız / 37

BÖLÜM 1
HZ. YUSUF'UN KUYUDAN MISIR'A YOLCULUĞU / 41
Kıssaların En Güzelini Anlatan Ümmî Peygamber / 43
Bir Rüyayla Başlayan Kıssa / 46
Kıskançlık / 47
Ahlak Doğuştan mı Gelir, Sonradan mı Kazanılır? / 48
Kıskançlığı Tahrik Etmel / 51
Koşulsuz Sevgi / 52
Tedbir-Takdir / 53
Rüyaların Mahiyeti ve Bağlayıcılığı / 54
Hz. Yusuf'un Seçilmişliği ve Çevremizdeki Seçkinler / 59
Kıssalar İbret Almak İçindir / 61
Nazardan Korunma / 62
Duyguların Kontrolü / 63
Duyguların Yapıcılığı ve Yıkıcılığı / 65

Sevgi ve Onay İhtiyacı / 67
Ertelenmiş İyilik / 72
Kötülerin İçinde Kalan Zayıf İyiler / 74
Manipülasyon / 75
Hz. Yakub'un Dürüstlüğü / 76
Kötüye Yol Göstermemek / 78
Hainlerle Sadıklar Arasındaki Fark / 79
Timsah Gözyaşları / 80
Kervancılar / 82
Mısır'a Yerleştirilme / 84
Muhsinlerin Ödülü: Hikmet ve İlim / 87
Çirkin Teklif / 89
Adalet / 92
Dedikodu Kazanı / 96
Yusuf'un Güzelliği / 99
Günahın Normalleşmesi / 100
Zindanı Tercih Ettiren Saray / 101
Tehditler Karşısında Direnen Hz. Yusuf / 105
İradenin Denenmesi / 108
Kazananlar ve Kaybedenler / 110
Kabul Olunmuş Dua / 112
Hz. Yusuf'un Suçu Neydi? / 113
Tebliğcinin Vasıfları / 115

BÖLÜM 2
HZ. YUSUF'UN ZİNDAN YILLARI / 123
"Ey Özü Sözü Doğru Arkadaş!" / 125
Sonuç Değil, Süreç Odaklı Olmak / 128
Din ve Ahlak Binamızın Üzerinde Yükseldiği Temel / 131
Duygulara Hitap Eden Bilgi / 132
Rüyaları Hayra Yormak / 134
Uzayan Zindan Yılları / 135
Karmaşık Hayaller mi, Anlamlı Rüyalar mı? / 137

Özü Sözü Doğru Arkadaş / 140
İşinin Ehli Olmak / 142
Hz. Yusuf'un Hilm ile Hareketi / 144
Adaletle Hareket / 146

BÖLÜM 3
HZ. YUSUF'UN SARAY YILLARI / 151
İşi Ehline Vermek / 153
Bir Göreve Talip Olmak / 155
Muhsinlerden Olmak / 160
Kaderin Planı / 163
Babalar ve Oğullar / 164
Asıl Hedef / 165
Kardeşlerin Buluşması / 166
Hz. Yusuf'un Hilmi / 170
Kendini Bilmek / 171
Bünyamin / 175
Hz. Yusuf'un Sekineti / 178
Tarih Tekerrür Eder / 181
Mümin de Günah İşleyebilir / 182
Yakınımızdaki Parlaklık / 184
Babanın Zor Kararı / 186
Tedbir ve Tevekkül / 189
Rahmetin Sırrı / 192
Motivasyon / 195
Sözleşme / 198
Nazar / 202
Bünyamin Mısır'da / 205
Kral'ın Su Kabı / 206
Bir Toplumsal Sözleşme Olarak Hukuk / 209
Hırsızlık İsnadı / 213
İftira / 216
Zayıf Karakter-İlkeli Yaşam / 220
Hz. Yakub için Yeni Bir Sınav / 224

Tebliğde Merhametli Bakış / 227
Çocuklara Adil Davranmanın Başka Bir Boyutu / 230
Hüsn-ü Zan Sahibi Olmak / 231
İmtihanın Şiddeti Artınca / 233
Şikâyet ve Yakınma / 236
Peygamber Tavrı / 239
Olanda "Her Zaman" Hayır Vardır / 240
İrade ve Kader Meselesi / 242
Duyguların Rehberliği Yeter mi? / 245
Hüzne Kapılmayın / 248
Ne Zaman İyi Olmalıyız? / 253
Şaşmaz Rehberler / 254
Rahmetten Ümitvar Olmak / 255
Hz. Yusuf'un Yüce Ahlakı / 257
Cehalet Toplumunun Vasıfları / 258
Muhsinlerin Ecri Zayi Olmaz / 260
Şükür, Sabır, Takva / 262
Tercih Edilenlerden Olmak / 265
Affın En Yüce Mertebesi / 267
Üçüncü Gömlek / 270
İsrailoğulları Mısır'da / 272
Tövbe / 274

BÖLÜM 4
BÜYÜK BULUŞMA / 277
Son Sahne / 279
Hz. Yusuf'un Niyazı / 284
Surenin Kapanışı / 288

SONUÇ / 292

HZ. YUSUF / 295
Rüya / 296
Gömlek / 299
Yusuf / 302

ÖN SÖZ

Bazı şeyler vardır yaparken de yaptıktan sonra da "Bunu nasıl yaptım?" diye kendinize şaşar ama yapmaktan da kendinizi alamazsınız. İçinizde bir nehir gibi akar, engelleyemezsiniz. Benim için anlatmak böyle bir şey. Daha geç olmadan anlatmak için çırpınmayı bırakacağım günün gelmesini heyecanla bekliyorum. Ama henüz o gün gelmedi ve ben bütün yetersizliğime ve eksikliğime rağmen anlatmaya devam ediyorum.

Korkmanıza rağmen yapmak zorunda olduğunuz şeyler vardır. Derin bir nefes alır, gözlerinizi kapatır, besmeleyi çeker ve bırakırsınız kendinizi. Benim için anlatmak öyle. Yüklediği sorumluluktan korkuyorum elbet. Bu korkuya rağmen vazgeçmememin sebebiyse bir türlü engelleyemediğim çok güçlü bir güdü: Paylaşmak.

Bu gerilimden doğan çekingenliği aşmama iki şey yardım ediyor. Birincisi bilginin her kademede yeniden üretilmesine duyduğum inanç, ikincisi de dürüst yorumlarına güvendiğim insanlardan gelen olumlu eleştiriler. Bu çerçevede özellikle Dr. Ayşegül İlhan Mutlu'ya hassaten teşekkür etmeliyim. Kendisinin ısrarlı takibi sonucu 2008'de Viyana WONDER çatısı altında başladığımız Yusuf Kıssası sohbetlerimizi uzun bir aradan sonra 2021-22'de online olarak tamamladık. Yine

kendisinin teşvik ve gayretleriyle bu sohbetlerin kalıcı bir metne dönüştürülmesine -bütün çekince ve korkularımıza rağmen- cesaret ettik. Böylece konuşma dilini yazıya dönüştürmenin zorluğuna bir de araya giren uzun zaman nedeniyle ister istemez ortaya çıkan tekrar ve kopuklukların olumsuzlukları eklendi. Bu iki zorluğu aşma konusunda editörümüz Yasemin Muş'un titiz ve sabırlı çalışmasının katkısına paha biçilemez. Kendisine teşekkürü borç bilirim.

Rabbimizin "En güzel kıssa" diye nitelediği Yusuf Kıssası 99 ayette, hayatın neredeyse her boyutuna dair mesajlar taşıyan son derece zengin bir anlatıdır. Bu kısa metin içinde insanoğlunun bütün ilişki biçimlerini görebiliriz. Uzun bir zamana yayılan anlatma sürecinde gözlemleme fırsatı bulduğum üzere yaşımız ilerleyip hayatın içinde yeni olaylarla karşılaştıkça kıssanın bize verdiği mesajlar da perde perde açılmaktadır. Kıssaya dair bu kadar çok eser mevcutken biraz da bu nedenle cesaret ettik bu kitabı yazmaya. Olay aynı olsa da ona bakan göz değiştikçe anlaşılan mana da değişecektir. İki farklı kişinin aynı olayda gördüğü şey aynı olmayacağı gibi aynı kişinin farklı zamanlarda gördükleri de aynı olmayacaktır. Söz gelimi ben başlarda daha çok Hz. Yusuf'un davranışlarına odaklanırken çoluk çocuğa karışıp yaşım ilerledikçe Hz. Yakub'un davranışları dikkatimi daha fazla çekmeye başladı. Öyle ki neredeyse "Yakub Kıssası" diyesim geldi kıssaya. Nedenlerini ilerleyen sayfalarda göreceksiniz.

Ben bir vaizim. Dolayısıyla bu metin, yeni yetme çağlarımızda elimizden tutan tüm metinler gibi retorik ve didaktik bir metin. Bu söyleme biçimine ne kadar burun kıvrılırsa kıvrılsın her metnin örtülü biçimde de olsa az veya çok böyle olduğunu düşünüyorum. Ne var ki biz öğüt vericiler bunu,

lafı döndürüp dolaştırmadan yaparız çoğunlukla. Elinizdeki bu çalışma da böyledir.

Yusuf Kıssası'nı anlatmayı ve yazmayı sürdürürken İSTEV organizasyonuyla bir grup hanımla ahlak okumaları yaptık. Bu süreçte onlardan Yusuf Kıssası'nı çalışmalarını ve kıssada geçen insan tipleri hakkında bir ödev hazırlamalarını istemiştim. Katılımcılarımızdan Psikolog Kevser Birinci Hanım'ın hazırladığı yazıyı kendi izniyle kitabın sonuna eklemiş bulunuyoruz. Bir kez daha teşekkürler Kevser Hanım.

Son olarak büyük bir inanç ve ahlak krizi yaşadığımız bu çağda bin bir endişe ve hesapsız dualarla büyüttüğümüz ve kendileri için her daim Yusuf sağlamlığı dilediğimiz çocuklarımıza bu yolda gösterdikleri sebat için nihayetsiz teşekkürü borç bildiğimi bir kez de burada dile getirmek isterim.

Cümleten sırat-ı müstakim üzere olalım her daim...

Fatma Bayram
Çengelköy
02 Mayıs 2023

GİRİŞ

Kur'an Neden Kıssa Anlatır?

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda kıssalara geniş yer verildiğini görürüz. Bu durum aklımıza "Rabbimiz Kur'an'da sadece doğru ve yanlışları anlatsa olmaz mıydı? Neden bu kadar çok kıssa anlatıyor?" sorusunu getirebilir.

Kur'an'da kıssalara neden yer verildiği konusunda pek çok fikir üretilmiş, eserler kaleme alınmıştır. Kuşkusuz örnek vermek, benzetme yapmak hitabette ihmal edilmemesi gereken çok önemli bir unsurdur. İlkeleri tek tek sıralayın, en etkileyici şekilde konuşun, hepsi unutulur ama verdiğiniz örnekler unutulmaz. Anlattığınız her konuyu mutlaka onunla birebir örtüşen, sağlam örneklerle desteklemelisiniz.

Bir de vahyin sadece iyi eğitilmiş, seçkin insanlara hitap etmeyip, okuryazar dahi olmayan her düzeyden insana hitap ettiğini hatırlatmakta yarar var. Rabbimiz, anlayış seviyesi ne olursa olsun her insana o ilke ve prensipleri öğretmek ve hayatın içerisinde yaşarken ihtiyaç ânında hatırlatmak istiyor. Bunun en güzel yolu da ancak örnek şahsiyetlerin hafızalara kazınmış model davranışlarıyla özdeşleştirmektir.

Kur'an kıssalarının bir başka hedefi de Kur'an ayetlerinin yaşanabilirliğini göstermektir. Bu nokta çok önemlidir. Yani Kur'an sadece ilkeleri anlatsa ve yaşanmış hiçbir örnek

vermeseydi biz bu ilkeleri çok idealize edip ütopik bulur ve "Bir insan bunu yapamaz." diyebilirdik. Ama Rabbimiz Hz. Adem'den Efendimize (sav) kadar yaşanan örnekleri, sadece peygamberlerin hayatı üzerinden değil, Ashab-ı Kehf gibi gençler üzerinden o kadar güzel anlatır ki biz inancın ve inkârın sonuçlarını net bir şekilde görebiliriz.

Rabbimizin kullandığı metottan ilhamla tespit ettiğimiz mühim bir noktanın altını çizmek isterim. Çocuklar yetiştirilme ve terbiye sürecinde canlı örneklere ihtiyaç duydukları kadar hikâye dinlemeye de muhtaçtır. Çocukların tekrar etmekten ne kadar hoşlandıklarını hatırlayacak olursak onları mümkün olduğu kadar aile büyükleriyle bir araya getirmenin ne kadar faydalı olacağını anlarız. Bunu keşfeden bazı ülkeler anaokulu çocuklarıyla huzur evlerinde kalan yaşlıları buluşturarak yaşlıların çocuklara kitap okumasını, masal anlatmasını ve oyun oynamasını temin eden organizasyonlar düzenleyerek bu ihtiyacı bir yere kadar gidermeye çalışırlar. Allah aynı çatı altında bir anlatıcının yanına bir dinleyici koymuş ama ne yazık ki modern yaşam biçimi onları ayrı düşürmüştür.

Çocukluğumuzda okur-yazar olmayan babaannem hikâyeler anlatır, biz de dinlerdik. Sonraki yıllarda din eğitimimiz arttıkça babaannemin anlattığı hikâyelerin ya hadislerde veya Kur'an'da geçen kıssalar olduğunu fark ettim. Hayal gücüyle zenginleştirilmiş hikâyelerin ana fikri aynıydı. Hiçbir eğitimi olmayan babaannem, kıssalar yoluyla İslam'ın prensiplerini özümsemiş ve bize de aynı yolla aktarmaya çalışmıştı.

Kıssaların böyle bir gücü var. Verdiğimiz örneklerden dolayı kıssa anlatmanın sadece eğitimsiz kitlelerin ihtiyaç duyduğu bir yöntem olduğu sanılmasın. Her seviyeden in-

sanın, bilhassa çeşitli hayat krizlerini aşmaya çalışırken rol modellere duyduğu ihtiyaç bugün psikolojinin altını çizdiği bir noktadır. Efendimizin (sav) de çeşitli olaylar esnasında kendinden önceki peygamberleri hatırlayıp "O şöyle davranmıştı." diyerek onları kendisine örnek aldığını biliyoruz.

Kıssaların Gerçekliği Meselesi

Bazı modernist yorumcular, Kur'an kıssalarının yaşanmış olaylar olmadığını, Allahu Teala'nın insanlara, konuları anlaşılır kılmak için birtakım hikâyeler uydurduğunu söyler. Niye söylerler bunu? Deniz ikiye yarılıyor, ateş yakmıyor, asa yılan oluyor, taştan su fışkırıyor... Onlara göre bunlar modern aklın kabul edeceği olaylar değildir. Güya İslam'ı ve Kur'an'ı savunmak için "Allah Kur'an'da şu kadar hikâye anlatmıştır." derler. Aslında Kur'an'ın diline aşina olanlar orada verilen farazî örneklerle kıssalar arasındaki farkı açıkça görür. *İslam Ansiklopedisi*'nde "kıssa" maddesine baktığımızda bunu net bir şekilde görürüz: "Sözlükte 'bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek' gibi manalara gelen kıssa kelimesi, bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması/hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder. Kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması niteliklerini ön plana çıkarır. Kıssanın hikâyeden farkı da bu nitelikleridir. Çünkü asıl anlamı 'nakil' olan hikâye gerçekçi veya hayalî, önemli ya da önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek her tür olayı kapsar. Kur'an'da yer alan kıssalar için hikâye kelimesinin kullanılmaması da bu ayrıma dayanır. Zira

Kur'an kıssaları, tarihî doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan ibret alınacak olaylardır."

Kur'an'da Rabbimizin kesin bir dille gerçekte yaşandığını ifade ederek anlattığı hadiselerin kurmaca hikâyeler olduğunu kabul etmek, Rabbimizin "şöyledir" dediğine "öyle değildir" demektir ki bu bizim girebileceğimiz bir yol değildir. Kıssalarda adım adım takip etmemiz için verilen örneklerin, insanlık tarihi boyunca yaşanan olayların içinden Allah tarafından seçilerek anlatıldığına inanıyoruz. Bu kıssalarda anlatılanları aklı almayanlar, Kur'an'daki daha pek çok konuyu da anlayamayacaktır.

Akla gelen bir başka soru da Kur'an'da bütün peygamberlere yer verilip verilmediği meselesidir. Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş peygamberden bahsedilir. Üç tane de peygamber olup olmadığı ihtilaflı isim geçer. Peygamberimiz (sav) bir hadisinde yüz yirmi dört bin peygamberden söz eder. Ayrıca Nahl Suresi'nde geçen "Andolsun ki biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin, sahte tanrılardan uzak durun.' diyen bir elçi gönderdik." (Nahl, 36) ifadesi ve benzer ifadelerden insanlığa gönderilen bütün peygamberlerden Kur'an'da bahsedilmediğini anlarız.

Peygamber Kıssalarının Hayati İşlevleri

Kur'an okuyan herkes içerisinde çok fazla kıssa olduğunu görür. Kıssalar Kur'an'ın üçte birini oluşturur. "Kur'an nasıl bir kitaptır ve iniş amacı nedir?" gibi sorulara cevap aradığımız zaman içerisinde bu kadar çok kıssa anlatılması başlangıçta bize biraz garip gelebilir.

Kur'an, temelde insana hayatın ilkelerini anlatan bir kitaptır. Ölümü ve ölümden sonrasını, görünen ve görünmeyen

yönleriyle varlığı açıklayan; insanın hayatına dair uyması gereken bütün prensipleri, kuralları getiren mücmel, yani özet bir kitaptır. Gereksiz tafsilata girmez; apaçıktır. Konuların ana fikirleri ve temel prensipler verilir. Bunların nasıl uygulanacağı, detaylarıyla hayatımıza nasıl aktarılacağı Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde ve tatbikatıyla bize öğretilir. Namazın nasıl kılınacağı, zekâtın hangi mallardan ne kadar verileceği, haccın nasıl yapılacağı, giyim kuşam ve ticaret hayatına dair emirlerin asılları Kur'an'da verilir, detayları Hz. Peygamber'in uygulamalarında öğretilir.

Böylesine mücmel bir kitapta neden bu kadar çok kıssa anlatıldığına gelirsek, öncelikle Kur'an kıssalarının bize ibret olarak anlatıldığını söylememiz gerekir. Her bir kıssada geçmişte inananların başına gelenler ve inanmayanların akıbetleri anlatılır.

Diğer açıdan Kur'an'da anlatılan prensipleri hayatımıza aktarabilmemiz için kıssa örnekliğinin kullanıldığını görürüz. Bunlar ilk defa bize indirilmiş ilkeler değildir. Geçmişten beri insanlığa öğretilmiştir. Kur'anî prensipleri hayatımıza aktarırken karşılaşabileceğimiz sıkıntılar, göreceğimiz kolaylıklar, Allah'ın göndereceği yardım gibi konular daha önceki örnekler aktarılarak bize öğretilir. Bu yolda yalnız olmadığımızı, yaşananların ilk defa bizim başımıza gelmediğini, bizden önce de defalarca yaşandığını görürüz. Hz. İbrahim örneğinde bir insanın tek başına imansız bir kavme nasıl karşı koyabildiğini hayretle gözlemleriz. Hz. Nuh örneğinde bir insanın alaylara aldırmaksızın bıkmadan, usanmadan yoluna nasıl devam edebildiğini görürüz. Hz. Yusuf örneğinde bir gencin nefsinin ve çevresinin baskısına rağmen ahlakını nasıl muhafaza edebildiğini öğreniriz.

Sonuç olarak kıssalarda, peygamberlere imanın veya onları inkârın dünyevi ve uhrevi sonuçları açık bir dille anlatılır. Kur'anî ilkelerin ütopik olmadığı aksine yaşanabilirliği gösterilir. Ayrıca kıssalar, ilâhi prensipleri hayatımıza nasıl aktaracağımızı öğretir. Kıssalar bu prensiplerin uygulanabilirliğini göstermek için oluşturulmuş en güzel modellerdir. Onları dikkatle okuduğumuzda Hz. Musa örneğiyle korkularımıza rağmen yolumuza nasıl devam edeceğimizi, Hz. Adem örneğiyle hatalarımızı nasıl telafi edeceğimizi, Hz. Nuh örneğiyle bizi birbirimize bağlayan asıl bağın inanç olduğunu, Firavun'un hanımı Hz. Asiye örneğiyle şartlar ne olursa olsun inancın korunabileceğini, Hz. Lut örneğiyle kötülük ne kadar yaygın olursa olsun dirençle karşı koymak gerektiğini, Hz. Meryem örneğiyle görünenin aldatıcı olabileceğini ve hayatımızı dürüst bir şekilde sürdürebilmek için gereken pek çok niteliği ahlakımıza nasıl kazandırılabileceğimizi öğreniriz.

Kur'an kıssalarının bir başka hikmetiyse kıssalar sayesinde eğitim düzeyi ne olursa olsun her insanın ilkeleri anlamasının, akılda tutmasının ve ihtiyaç duyduğunda hatırlamasının kolaylaşmasıdır. Bunu hepimiz kendi hayatımızda az veya çok gözlemlemişizdir. Ne vakit olduğunu anımsayamadığım kadar eski bir tarihte eğitimci yazar Haluk Yavuzer'in çocuk eğitimi üzerine verdiği bir seminere katılmıştım. Ön sırada oturuyordum. Çok hareketli, aktif, konusuna hâkim olan Yavuzer'in hitabeti de kuvvetliydi. Semineri can kulağıyla dinlemiş olmama rağmen verdiği bir örnek dışında şu an hiçbir şey hatırlamıyorum. Haluk Yavuzer babasının komiser olduğunu söyledikten sonra suçlulara nasıl davrandığını anlatmış ve şöyle demişti: "Babam, bir zanlıyı yakaladığı zaman onu motosikletinin arkasına bindirir ve önce evimize getirirdi. Bunun çok geçerli bir sebebi vardı. Karakola götürülen

bir suçlunun belki günlerce aç kalacağını, sorgulanacağını ve orada temel hiçbir ihtiyacının karşılanmayacağını bilirdi. Bu sebeple önce güzelce misafirinin karnını doyurur, temizlenmesi için imkân sağlar, temiz çamaşırlar verir, sonra onu karakola götürürdü." Bu sözleri dinledikten sonra eşinin, "Sen benim evime bu suçluları nasıl sokarsın!" demediğini ve üstelik bir de onlara yemek hazırladığını düşünmüştüm. Seminerin konusu eğitimde anne babanın çocuklara rol model oluşuydu. Hoca o gün bu konuda pek çok kıymetli bilgi vermişti ama ben akademik bilgilerin içine yerleştirdiği bu örneği hiç unutmadım. Uzun zaman o evde büyüyen, babasının hırsızlara ve yolsuzlara dahi nasıl davrandığını gören bir çocuğun başka insanlara nasıl davranacağını düşünmekten kendimi alamadım.

İnsanlar madde madde sayılan prensipleri, öğütleri unutmaya eğilimlidir. O prensipler, ancak yaşanmış bir hikâye ile anlatıldığında kalıcı hâle gelir. Kur'an kıssalarının böyle bir misyonu vardır ve bu, insana bir mazeret bırakmaz. Kimse "Ya Rabbi! Sen bize anlattın ama senin söylediklerini dünya şartlarında yerine getirmemiz mümkün değildi. Hiç kimse onları yapamaz!" diyemez. Kıssalar bize o ilkelerin yaşanabilir olduğunu gösteren çok önemli canlı numuneler sunar.

Kur'an'da Neden Sadece Bu Kıssalar Var?

"Madem peygamberlerin sayısı bu kadar çok Allahu Teala anlatmak için neden sadece bu örnekleri seçmiş?" sorusu da kaçınılmaz olarak aklımıza gelir. Bunun nedenlerinden biri Yüce Rabbimizin evrensel nitelikteki örnekleri seçmiş olmasıdır. Kur'an'da anlatılan kıssalar her zamanda ve herkese uyan örneklerdir. Hz. Adem kıssasının uymadığı bir

insan düşünebilir miyiz? Hangimizin sabrın, dayanıklılığın, inancın ve teslimiyetin örnekliğine ihtiyacımız yoktur? Fikir ayrılığı, kıskançlık, inat, kibir, zulüm ve tahakküm gibi belaların geçmişte kaldığını ve artık başımıza gelmeyeceğini söyleyebilir miyiz? Rabbimiz Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e (sav) kadar yaşayan insanların arasından bizim bilmemiz gerekenleri seçip bize anlatır.

Onun için Kur'an kıssalarını detaylarıyla bilmek çok önemlidir.

Bir örnek vereyim. İnsanlar sel baskını veya deprem gibi afet zamanlarında mantıklı düşünerek hareket etmek yerine içgüdüleriyle ve daha önce fiziksel olarak öğrenmiş oldukları davranışlarla hareket eder. Bunun için afet eğitiminin sözlü olması yeterli olmaz. Seminerlerde deprem sırasında nerede toplanmak, ne yapmak gerekir vs. gibi teorik bilgiler verilir. Katılımcılar bu bilgileri ezberlese bile yapılan araştırmalar, afet sırasında ezberlenen bu teorik bilgilerin bir işe yaramadığını ve hiçbirinin hatırlanmadığını gösteriyor.

Bu bilgiden yola çıkarak ahlakî bir ikilem karşısında kaldığınızı düşünelim. Bir tarafta çok büyük kârlar elde edebileceğiniz haram bir yol, diğer tarafta zorluğuyla beraber helal bir yol var. Ve hızla bir karar vermeniz gerekiyor. Günlerce düşünme, konunun uzmanlarına danışma imkânınız da yok. Nasıl bir karar vereceksiniz? Haram yol çok cazip geliyor ve nefsiniz onu kuvvetle istiyorsa, inancınız yeterli savunmayı yapamıyor, demektir. Bu durumda aklınız kendinizi haklı çıkaracak gerekçeler üretmeye başlar. Buna benzer pek çok durumda evvelce öğrenip içselleştirdiğiniz kıssaların çok büyük faydası olacaktır.

Bu noktada Hz. Peygamber'in (sav) Huneyn Savaşı'ndan sonra ganimet dağıttığı sırada yaşananları örnek olarak verebiliriz: Ganimetlerin en çok Kureyşlilere, yani kendi ailesine ve akrabalarına verildiğini biliyoruz. Hâlbuki o güne gelinceye kadar savaşlar Medinelilerin yardımıyla yapılmış, hatta Mekke'nin fethi bile o sayede olmuştu. Dağıtımdan hoşnut olmayan bazı Medineli gençler, "Muhammed akrabalarını buldu, bizi unuttu." dedi. Ravi diyor ki: "Bu sözler üzerine Peygamber o kadar kızdı ki alnındaki damarlar kabardı. Fakat sonra kendi kendine, 'Musa'ya kavmi bundan daha ağırını söylemişti de o sabretmişti.' dedi."[1]

Efendimiz (sav) burada bir anlık öfke ve hayal kırıklığıyla hareket etmemiş, Hz. Musa'yı kendine örnek almış, ilkeleriyle hareket ederek sakinleşmiş ve gerekeni yapmıştır. Kıssaların işlevi budur. Bir olay ânında gereken model, hafıza arşivinden çıkarılarak örnek alınır. Bu sebeple kıssaları çok iyi hazmedersek günlük hayatın içerisinde, ihtiyacımız olduğu anda onları hatırlayabilir ve örnek alabiliriz.

Kıssalar hayatın içerisinde bize yol gösteren haritalardır. Bizden önce bu yollardan geçen ve ayağı kaymadan menzile ulaşanların örnekleridir. Bu nedenle kıssalar, başkalarına peygamberler tarihini anlatmaktan çok kendimize ilkelerimize göre yaşamamız gerektiğini hatırlamak içindir.

Kıssaları Her Yaşta Yeniden Okumak

Kur'an kıssalarının, kendimizi zorlamadan, hayatımıza rehberlik edebilmesi için küçük yaşlardan başlayarak hayatımızın her döneminde, çeşitli derinlik katmanlarında tekrar tekrar müzakere edilmesi gerekir. Adem kıssası çocukluk dö-

1 Buhârî, Farzu'l-Humus, 19.

neminde anlatıldığı gibi ergenlik döneminde de anlatılmalı, yetişkinlik döneminde ise hikmet arayışı derinleşerek yeniden ele alınmalıdır. Kıssaların her yaş döneminde anlaşılabilecek farklı yönleri olduğu için çeşitli anlayış seviyelerine uygun versiyonlarını üretmek de edebiyatçılarımız ve yayıncılarımızın önemle üzerinde durması gereken bir konudur. Bu şekilde akılda kalıcı olması kolaylaşır ve ihtiyaç durumunda hatırlanabilir. Bir örnek olarak Yaşar Kandemir Hoca'nın çocuklar için yazdığı peygamber kıssaları kitaplarını verebilirim. Çocuklara bol bol okuyun, okutun; hayatları boyunca yollarına ışık tuttuğunu göreceksiniz.

Biz bütün peygamberlere iman ederiz ve hayatımızın değişik anlarında farklı bir peygamberin modelliğine ihtiyaç duyarız. Hepsine iman ettiğimiz, saygı duyduğumuz, değer verdiğimiz ve hayatlarını öğrendiğimiz için hayatın çok değişik dönemlerinde, ne vakit ihtiyaç duysak ilâhi onaydan geçmiş bir rehberimiz mutlaka vardır.

Psikolojide kimlik gelişim dönemi olarak nitelenen gençlik yıllarında kişi dünyayı, hayatı ve değerlerini belirler. Bu alanda çalışanlar insanın bunu birileriyle özdeşleşerek yaptığını söyler. Başkasını taklit etmeden kendi kimliğini geliştirmiş hiç kimse yoktur. Bu, insanın fıtratında vardır. Örnek alacağımız kişilerin bizim hayal gücümüze, zekâmıza ve bilgimize bağlı olarak her zaman bizimle aynı dönemde yaşaması gerekmez. Geçmişte yaşamış örnekleri de rehber aldığımız olur. İşte peygamberler insanın bu aynîleşme, özdeşleşme ihtiyacını zirve noktada karşılar. Allahu Teala bize âdeta der ki: Ben sizden gerçek bir kulluk istiyorum, örnekleri de gösteriyorum.

Kıssaların bize güvenilir bir kaynakta hazır olarak sunulması önümüze sağlam bir yol açar ve işimizi kolaylaştırır.

Kıssaları Hayatımızın İçine Almak

Peygamber kıssaları yaşadığımız olaylar karşısında yalpalamamamız için elimizi sıkı sıkı tutar ve bizi selamete çıkarır. Hangisine, ne zaman ihtiyacımız olacağını bilemeyeceğimizden tüm kıssaları iyice sindirmemiz gerekir.

Bir görevi ifa ederken ne zaman hakikati dile getirsek alay ve inkârla karşılık gördüğümüzü düşünelim. Bir müddet sonra sinirlenip vazifemizi terk etmeyi aklımızdan geçiriyorsak kimi hatırlamalıyız? Hz. Yunus'u.

Görevimize sebatla devam etmemiz gerekirken çevreden gelen hakaret ve alaylara aldırmamak için kimi örnek almalıyız? Hz. Nuh'u.

Bir vazifeye devam ederken kendimizi ezik hissetmek nerede, "Ben şu anda Hz. Nuh gibiyim." diye düşünmek, güç ve otoritenin tehdidi karşısında korkusuzca Hz. İbrahim gibi izzetle dimdik durmak nerede?

İnsanın hissettiği duyguya göre duruşu da değişir. O kadar güçlü bir kişiliğiniz olur ki muhataplarınızın sizden etkilenmesi için çok şey söylemenize gerek kalmaz.

Hz. Meryem'e zina iftirası atanlar soruyor: "O çocuk nereden?" Allahu Teala, Hz. Meryem'in eline hiçbir erkek eli değmeden veriyor Hz. İsa'yı. Meryem Suresi'nde anlatılır: Doğum sancısı geldiğinde Hz. Meryem devasa yükseklikte bir hurma ağacının altındadır. Cenab-ı Hakk Hz. Meryem'e der ki: "Ağacı salla, üzerine taze hurmalar dökülsün." Hz. Meryem isyan edip, "Ya Rabbi zaten ben bir hata yapmadım. Bu iş senin takdirinle başıma geldi. Üstelik bir de doğum

sancısı veriyorsun, bari onu verme. Sancı sırasında bir de ağaç sallayacağım öyle mi!" diyor mu? Ne Hz. Meryem gibi iftiraya uğradık ne Hz. Musa gibi anamızın, babamızın elinden alındık ne Hz. İbrahim gibi ateşe atıldık... Bunların hiçbirini yaşamadık. Bunlarla kıyas kabil olmayan ufak tefek şeyler yaşadığımızda hemen isyan edip "Ben bunu hak edecek ne yaptım? Böyle şeyler niçin hep benim başıma geliyor?" demeye başlıyoruz. Kıssalarda anlatılan olayları masal dinler gibi dinlemeyip kendi hayatlarımızın içine almayı başarabilirsek bizi her durumda istikamette tutacak şekilde takviye ederler.

Bu konuda küçümsenemez bir yanlış yapıldı, yanlışın büyük çoğunluğu biz vaizler tarafından yapıldı. Peygamberleri, velileri, salih kulları o kadar yüce ve erişilmez kişilikler olarak anlattık ki insanlar kendilerini onlarla özdeşleştiremedi. Anlatılanlardan "Biz çok aşağılardayız, onlar çok yukarılarda; onlar gibi olmamız mümkün değil." sonucu çıktı ve onları kendimize yakın bulamadık. Oysa Allah onları bize örnek olsunlar diye göndermişti. Rabbimiz bunu açıkça söylüyor. Onları çok sevdiğimiz, çok beğendiğimiz, örnek almak istediğimiz biri olarak düşünmemiz hayatımızı olumlu yönde dönüştürür. Karada gemi yapan Hz. Nuh'un kıssası, etrafın lafına değil işine bakmanın sembolüdür. Eleştiriler yapıcı değil de bizi yaptığımız işten vazgeçirmeye, pısırıklaştırmaya, ezik hissettirmeye yönelikse ve kendimizi güçlü bir Müslüman olarak hissetmemize engel oluyorsa bunları dikkate almamayı öğrenmek için Hz. Nuh'u ve Hz. İbrahim'i hatırlamak bize çok yardımcı olacaktır.

Kıssalar Şahsiyetimizi İnşa Eder

Son devir evliyasından Mehmet Zahit Kotku Hazretlerine sormuşlar:

"Efendim evliya menkıbelerinde öyle şeyler okuyoruz ki suyun üstünde yürüyenler, gökte uçanlar vs. Bunlar olabilir mi gerçekten?" Demiş ki: "Evet suyun üstünde yürüyebilirsiniz. Bir insan 'Allah izin verirse ben suyun üstünde yürürüm.' diye kesin olarak inansa Kartal'dan Yalova'ya kadar yürür. Ama bir kere aklına 'Acaba batar mıyım?' diye gelse batar."

Hz. İbrahim, Allah'a teslimiyette zirvedir. İnancından dönmemenin sembolüdür. Tevhit önderidir. Hz. İsmail, çocuk yaştayken babasının gördüğü rüyayı kendisine anlatması üzerine, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın." (Saffat, 102) diyen, kendisini kurban etmesi için babasını cesaretlendiren, Allah'tan gelen emre tam anlamıyla teslim olan bir çocuktur. Hz. Yakub umudu diri tutmanın sembolüdür. Putperest bir toplum olan Mısır'da insanların dahi tanrılaştırıldığı çok tanrılı bir inanç hâkimken içinde tek başına kendi inancını, ahlak çizgisini koruyabilen, bir toplumu etkileyen Hz. Yusuf, "Tek başıma ne yapabilirim ki!" diyenlere Kur'an'ın verdiği cevaptır.

Elhasıl Kur'an, muhatabının şahsiyetini verdiği peygamber örnekleriyle inşa eder. Peygamber kıssalarını okudukça kişiliğimiz yeniden imar olur. Bunu yaparken muhatabı olan insandan melek olmasını da beklemez. Böyle anlatıldığından İslam'ı güzel yaşamak için melek olmak gerektiğini düşünmeye başladık. Milletçe şöyle bir inanç hâkim oldu: "Din işleri kıldan ince kılıçtan keskindir." Bu şu demektir: "Ben yandım sen yanma kardeşim uzak dur. Bu çok zor bir iş."

Aksine İslam kolaylık dinidir, müjde dinidir. İnsanın şeref, haysiyet ve fıtratına çok uygundur. İnsanın Allah'la arasındaki ilişkiyi en sağlıklı şekilde düzenler. Ne hayata ne eğlenmeye ne de nefsimizin isteklerini karşılamaya manidir. İslam bizden nefsimizi öldürmemizi değil, kontrol altına almamızı ister. Nefsini öldüren insanın ne hırsı ne azmi ne de mücadeleciliği kalır; ilerleme kaydedemez. İslam bizden rekabetçi duygularımızı yok etmemizi istemez. Bir hadiste, "İki kimseyi kıskanmak caizdir." denildikten sonra bunlardan birinin "Allah tarafından kendisine verilen serveti hak yolunda harcayan, diğerinin de Allah'ın verdiği ilimle amel edip bu ilmi başkasına öğreten kimse" olduğu belirtilir.[2] Dikkat edersek Efendimiz (sav), "Kıskançlık duygunuzu öldürün, Allah'ın hiçbir kulunu kıskanmayacaksınız." demez. Kıskançlık duygumuzu hayra yönlendirir. Allahu Teala Kur'an-ı Kerim'de bize "Hayırlarda yarışın." der. (Bakara, 148) Ama "Birbirinizle niye yarışıyorsunuz? Yarışmayın. Herkes kendi işine baksın, boş ver." diyenler var. Hayır kardeşim, yarışın. Çünkü Allah insana yarışma duygusu verdi. "Ben bulunduğum bir toplumun en güzel kişisi olmayı istemem." diyen var mıdır? Demeyiz. Her ne kadar "Dış güzellik önemli değil, önemli olan ruh güzelliği." desek de hepimiz en bilgili, en güzel, en becerikli vs. olmayı isteriz. Bunu nefsimiz ister. İşte Allahu Teala içimizdeki bu yarışma ve öne geçme duygusunu kanalize eder: "İsrafta, lükste, şatafatta, giyimde kuşamda, harcamada, günahlarda, övünmede değil iyiliklerde, hayırlarda yarışın." der Allahu Teala. Bizden duygularımızı öldürmemizi, melek olmamızı beklemez.

2 Buhârî, İlim, 15, Zekât, 5, Aḥkâm, 3; Müsned, II, 9, 36.

Duygularımızı yok saymamak konusunda güzel bir örnek olarak korku konusunu ele alalım: Cesaret, herkes gibi korktuğun hâlde yapman gerekenden asla vazgeçmemektir. "Korkuyorum ama yapacağım, çünkü bu doğru." diyebilmektir. Bu, kişilikte çok önemli bir aşamadır. Kendi duygularını kabul eder ama ilkelerinden vazgeçmez ve der ki: "Korkuyorum, ama doğru olanı yapacağım." Bazıları ise şöyle der: "Niye kızacakmışım? Hiç de kızmadım." Aslında biz onun kızdığını anlarız. "Hiç üzgün değilim." der bazıları. "Arkamdan bu şekilde konuşulduğu için çok üzüldüm ama bu laflar beni yolumdan çeviremez." diyen ne kadar da azdır. Bütün bunları yerli yerince, ölçülü bir şekilde karakterimize mâl edebilmek için kıssalar bize rehberlik eder.

Hayata Kıssalarla Bakmak

Kur'an'daki peygamber kıssalarının her biri insanoğlu var oldukça sorun olmaya devam edecek olan hayati problemlere çözüm sunar. Örnek olarak Hz. Musa'nın yaşadığı bir olaydan bahsetmek istiyorum.

Hz. Musa Mısır'da Firavun'un sarayında büyüdü, o sırada bir cinayete karıştı. Bunu da unutmayalım bazen bir genç bir suç işlediği zaman ebeveyni ondan hemen ümidi kesip, "Bu artık sabıkalı, artık iflah olmaz, adam olmaz." diyerek suçu evladına bir etiket olarak yapıştırabiliyor. "Genç de ben zaten hırsızım/katilim." diyerek iyice kötülüğe batar. Çocuğunuz on sekiz-yirmi yaşlarında istemeden de olsa bir suça karışsaydı ne hissederdiniz? Hz. Musa gençlik döneminde bir cinayete karışmasına rağmen sonra peygamber oluyor. Çok değer verdiğim Hz. Musa kıssasının bu bölümü bize kimseden ümit kesilmeyeceğini öğretir.

Hz. Musa Mısır'dan kaçmak zorunda kalır. Rastgele yürümeye başlar, yolu Medyen'e varır. Medyen, Hz. Şuayb'ın memleketidir. Kasas Suresi'nde anlatıldığına göre vakit akşam olmak üzereyken Hz. Musa suyun başında bir ağacın altına oturur. Bir cinayet sebebiyle aranmaktadır ne gidecek bir yeri ne yiyecek bir lokma yemeği vardır. Kimseyi tanımaz bir hâlde dua eder. Bana kalırsa bu dua Kur'an-ı Kerim'deki en etkili dualardan biridir. Hz. Musa'nın ne kadar umutsuz olabileceğini anlamaya çalışalım. O esnada şöyle dua etmişti:

رَبِّ اِنِّي لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ "Ey Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!" (Kasas, 24)

"Şu an bana yapacağın her yardıma muhtacım Ya Rabbi! Ekmek verirsen olur, yatacak yer verirsen olur... Çaresizim, ne yapacağımı bilmez bir hâldeyim." der âdeta.

Kıssanın bu bölümü beni çok heyecanlandırır. Ne olmuştu orada? Hz. Şuayb'ın kızları hayvanlarını sulamak için suyun başına geldikleri sırada o civarın çobanları da oradaydı. Çobanlar hayvanlarını sularken kızlar, erkeklerle itiş kakış olmamak için hayvanlarını tutmak ve beklemek zorunda kalmış fakat hayvanlar bütün gün susuz kaldığı için onları zapt etmekte zorlanıyorlardı. Onları gören Hz. Musa, ne yaptı? Bencil, kendi derdine düşmüş, kendinden başkasını görmeyen biri böyle bir olay karşısında muhtemelen kılını kıpırdatmaz, "Ben zaten kendi başımın derdine düşmüşüm. Bana ne onun sıkıntısından?" der.

Orada ilâhi bir mucize iş görmeye başlamıştır. Bütün peygamber kıssalarında göreceğimiz gibi mucizenin gerçekleşmesi muhatabın atacağı adıma bağlıdır. Hz. Adem'in tövbesi, Hz. Nuh'un gemisi, Hz. Yunus'un tesbihi, Hz. Musa'nın asası gibi burada da gelecek olan mucizevi yardım kulun

-ne kadar küçük ve önemsiz görünürse görünsün- atacağı adıma bağlıdır. Cenab-ı Hakk, Hz. Musa'ya yapacağı yardımı başka birine yardım etme fırsatı olarak gönderir. Yani Allahu Teala Hz. Musa'ya göndereceği yardımı bir şarta bağlamıştır: "Sen onlara yardım edersen ben de sana yardım edeceğim." der âdeta. Hz. Musa kalkar ve kızlara "Nedir bu hâliniz?" diye sorar. Durumu anlayınca, "Ben bu işi yaparım." der. Hz. Musa bir yumrukta adam öldürecek kadar güçlüdür. Hayvanları sular, kızlara verir. Kızlar evlerine döndüklerinde babaları Hz. Şuayb'a çeşme başında kendilerine yardım eden güçlü kuvvetli genç adamdan bahsederler. Olaylar Kasas Suresi'nde detaylarıyla anlatılır. Sonunda Hz. Musa, Hz. Şuayb'a damat olur, onun gözetiminde bir eğitimden geçer ve ondan sonra peygamberlik vazifesiyle Mısır'a gönderilir. Hz. Musa bir peygamber ocağında peygamberliğe hazırlanır. Hz. Musa'ya ikram başkasına ettiği yardım yoluyla gelir.

Bir başka örnek olarak Hz. Adem'in kıssasında hatasını itiraf eden kimse ile hatada ısrar eden arasındaki farkı açıkça görürüz. Bu kıssa da çok etkileyicidir. Hz. Adem Cenab-ı Hakk'a isyan etti, İblis de öyle. İblis bir kere isyan etti. Hz. Adem'e secde edebilirdi, ama o etmedi. Hz. Adem de bir kere isyan etti. Ona "Şu ağaca yaklaşma." denildi, Hz. Adem dinlemedi. Aynı şey değil mi? Biri peygamber oldu diğeri şeytanlaştı ve lanetlendi. Aralarındaki fark neydi? İblis hatasını savundu, davranışına gerekçeler üretti.

Ne zaman hatamıza gerekçe üretirsek bilelim ki şeytanın yolundayız. Yaptığımız her şey için, her zaman bir gerekçe vardır. Savunma mekanizmaları sürekli gerekçe üretir. Peki, Hz. Adem hata ettiği zaman ne yaptı? "Ya Rabbi ben hata

ettim, yanlış yaptım."[3] dedi, özür diledi. Adem'le İblis arasındaki temel fark budur.

Hz. Nuh'un kıssası da beni çok etkiler. Hz. Nuh, karada gemi yapan peygamberdir. Bu süreçte "Tufan olacakmış; bütün yeryüzünü su kaplayacakmış, Nuh da ağaçtan bir gemi yapacakmış. Ona inananlar içine binip kurtulacakmış, bizler de boğulacakmışız... Hah hah haa..." diyerek onunla çok alay ettiler. Kendimizi Hz. Nuh'un yerine koyalım. Ben bazen bunu yaparım. Dokuz yüz elli yıl o insanlara tebliğ yapmışım. Üç kere, beş kere değil dokuz yüz elli yıl anlatmışım; hiç umursamamışlar. Sadece on küsur kişi inanmış.

Cenab-ı Hakk: "Ben kâfirleri yok edeceğim, bir tufan olacak. Sen de hazırlan, gemini yap."[4] buyurmuş.

"Ya Rabbi dokuz yüz elli yıllık hizmetimin karşılığında şu gemiyi kaşla göz arasında şurada sen yapıversen de bir de beni bu insanlara alay konusu etmesen." dedi mi Hz. Nuh? Demedi.

Peki üzerimize düşen vazifeler karşısında biz ne yapıyoruz?

3 Bkz. A'raf, 23.
4 Bkz. Hud, 37.

YUSUF KISSASI

Yusuf Suresi'nin İndirilişi

Kur'an-ı Kerim'de yekpare olarak anlatılan tek kıssa Yusuf Kıssası'dır. Bizzat Cenab-ı Hakk tarafından "ahsen-i kasas" yani "kıssaların en güzeli" olarak nitelendirilmiştir. İnsan hayatının hemen bütün yönlerini kapsar; aile kardeş, baba evlat, kadın erkek, efendi köle, yönetici halk ilişkilerinin yanında ahlak inanç, zenginlik fakirlik ve Allah'ın takdiri karşısında bizim tedbirimiz gibi konular da kıssada ele alınır.

Surenin nazil olduğu dönem, içerdiği mesajların vurgusu yönüyle önemlidir. Aslında bu durum Kur'an'ın bütün ayetleri açısından böyledir. Hz. Peygamber'in (sav) hayatını detaylı bir şekilde bilmek ve o dönemle ilgili her kavramın neye tekabül ettiğine vâkıf olmak, Kur'an'ı ve İslam'ı doğru bir şekilde anlamak ve yorumlamak için şarttır.

Kur'an, Hz. Peygamber ve ashabının günlük yaşamlarının bir parçası olarak indirildi; olaylar ve vahiy o kadar iç içeydi ki bir taraftan hayatı yaşıyor bir taraftan da gözlerini kulaklarını vahye dikerek sakınımlı bir şekilde ilâhi açıklamayı bekliyorlardı. Bu nedenle söylenen sözü doğru anlamak

için bağlam ne kadar önemliyse vahyi doğru anlamak için de siyer bilgisi o denli kıymetlidir.

Bu açıdan bakınca nüzul sürecinin başında inen ayetlerin bilhassa dikkate alınması gerektiğini, onların bizim için âdeta bir yol haritası çizdiğini görürüz. Mesela Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir surelerine bu bakış açısıyla baktığımızda Allah'ın görevlendirmesiyle çığır açacak bir hareket başlatan Hz. Peygamber'in bu görevi hangi esaslara göre yapacağının anlatıldığını görürüz. Bu ilk sureler kendi ruhsal gücünü nasıl koruyup güçlendireceğinin, insanlarla ilişkilerini ve onlardan gelen tepkileri nasıl yöneteceğinin, davetin temel ilkelerinin neler olacağının anlatıldığı surelerdir. Bunun gibi nazil olan her ayeti, indiği dönemin şartlarıyla birlikte ele almak içeriğin daha net anlaşılmasına ve bugüne aktarırken neye karşılık geldiğinin tespitine ciddi katkı sağlar.

Sonuç olarak Kur'an'dan okuduğumuz herhangi bir bölümü zihnimizde doğru bir şekilde konumlandırabilmek için o bölümün indiği dönemi ve o dönemin şartlarını detaylı şekilde bilmemiz gerekir.

Yusuf Suresi, Hz. Peygamber'in (sav) en büyük dayanağı olan iki insanın, Hz. Hatice (r.anha) ve Ebu Talip'in vefat ettiği yıl olan hüzün senesinde nazil olmuştur. Akabinde Mirac vuku bulmuş ve hicret gerçekleşmiştir. Kendi akrabaları tarafından muhasara altına alınan, uygulanan sosyal ve ekonomik boykot nedeniyle açlık ve korku içinde yaşayan Müslümanlar, Peygamberimizden kendilerine teselli ve moral kaynağı olacak bir kıssa anlatmasını istemişler ve bu talep üzerine bu sure nazil olmuş. Surede anlatılan olaylarla Mekke'de kendi soydaşları tarafından haset, eziyet ve işkenceye uğratılan Müslümanların durumu arasındaki benzerlik, -kıs-

sanın ümit bahşeden sonu dikkate alındığında- müminlerin maneviyatına büyük destek olmuştur.

Bu zor dönemde Efendimiz (sav), bir çıkış bulmak ümidiyle Taif'e gitmiş ve oradan hakarete uğrayarak kovulmuştu. Dönüşte kendisini himaye eden kimse kalmadığı için şehrin dışında beklemiş ve Zeyd b. Harise'yi defalarca Mekke'ye göndererek bir hâmi aramak durumunda kalmış, nihayet müşriklerden Mut'im b. Adiyy'in himayesinde şehre girebilmişti.

Üst üste yaşanan bu çaresizliklerin içinde olduğunuzu hayal edin. Bütün yaşananlara rağmen Müslümanların Allah'a ve Resul'üne güvenlerinin sarsılmamış olması dikkatinizi çekti mi? Dünya şartlarında böylesine zorlu günler yaşanırken bu olayların hemen arkasından Mirac'ın gerçekleşmesi asıl kıymetimizi nereden aldığımız konusunda bize açık bir mesaj verir. Elbette bakışları sadece bilinen dünyayla sınırlı olan müşrikler için bu son hadise tam bir alay konusu olmuştur. Bir yandan iltica etmek için orayla burayla görüşen birinin diğer yandan göklerde konuk edildiğini söylemesi rasyonalist müşrik kafasına olsa olsa bir delilik alameti olarak görünmüş olmalı. Oysa Mirac'ın tam da bu sırada gerçekleşmesi son derece yerindedir. Bu taltifle başta Peygamberimiz olmak üzere Müslümanlar yaşadıkları zorlukların oluşturduğu karanlık tablonun etkisinden kurtulmuş, ilâhi makamdaki kabulün şerefiyle Mirac'ın arkasından gelecek hicrete ve Medine'de yeni bir toplum inşa etmeye hazır hâle gelmişlerdir.

İşte tam bu sürecin orta yerinde nazil olan Yusuf Suresi, hem içeriğindeki müjdeler hem de kıssanın anlatımı nihayet bulduktan sonra bildirilen hakikatlerle müminlerin

imanını/güvenini pekiştirmiş, onları yılgınlığa düşmekten korumuştur.

Burada bir parantez açarak bu olaylar silsilesinin bizlere hatırlattığı bir başka gerçeğe de temas etmek gerekir. Hicret sırasında Hz. Peygamber'in izlediği hareket tarzının her aşaması incelikle planlanmış, işler en baştan Allah'a havale edilmek yerine bir kul olarak gereken tüm tedbirler alınmıştır. Mekke'de âdet olmadığı bir şekilde günün tam ortasında yola çıkılmış, Medine kuzeyde olmasına rağmen Kureyşlileri şaşırtmak için önce güneye gidilmiş, arkalarından ayak izlerini silmesi için Âmir b. Füheyre ayarlanmış ve daha burada sayamayacağımız pek çok tedbirle hareket edilmiştir. Mirac'dan hemen sonra vuku bulan hicrette Peygamberimizin binek olarak Burak'ı istememiş olması da manidardır. Oysa tam da o sırada Peygamberimize göz açıp kapayana kadar süvarisini hedefine ulaştıran bu binek lazım değil miydi? Yüce Allah neden hicret yolculuğunda Resul'ünü tehlikeye attı da ona özel bir binek yollamadı?

Bu ince meselede âcizane kanaatimiz odur ki Mirac Peygamberimize Rabbimizin ikramıydı. O yüzden âdeta onun için özel arabasını gönderdi. Ama hicret Efendimizin kulluğuydu. Herhangi bir insan hicret ederken neler yaşayacaksa Peygamberimiz de kulluk görevini yerine getirirken onları yaşadı. Dolayısıyla kulluk görevlerimizi ifa ederken karşılaştığımız zorluklar konusunda Allah'tan mucize beklemeyi bırakalım. Dünyanın eziyet gören bütün halklarını düşünelim; bunlar kendi kimliğine, inancına, değerlerine sahip çıkarken nasıl mücadele ediyorsa bizim de meşru olmak şartıyla o yollarla mücadele etmemiz gerekir. Allah'ın yardımı bir lütuftur, O'nun yolunda şaşmadan ilerleyenlere

vaad edilmiştir fakat biz kulluk sorumluluğumuzu o yardıma güvenerek ihmal edemeyiz.

İslam Ansiklopedisi Âlusi'den naklen Yusuf Kıssası'nın "en güzel kıssa" olarak nitelenişini şöyle açıklar: "Kıssa haset edenle edilen, efendiyle köle, şahitle hakkında şehadet edilen, âşıkla mâşuk, hapiste kalanla serbest bırakılan, bollukla kıtlık, günahla bağışlanma, ayrılıkla vuslat, hastalıkla sıhhat, zilletle izzet gibi zıtlıklar içermekte ve hasedin mahrumiyet doğurduğu, sabrın kurtuluşun anahtarı olduğu, aklın duygulara galip gelmesinin hayatın düzenini sağladığı bildirilmektedir."

Kıssa o günkü işlevini elbette bugün de sürdürüyor. Bireysel hayatımızda karşılaşabileceğimiz ve etkisinden kurtulmak için ömür boyu mücadele edeceğimiz olayların tamamı Hz. Yusuf'un hayatında bir araya gelmiş ve o, onların hepsinden başarıyla çıkabilmiştir. Bu yönüyle bu kıssanın en azından bir yerinde kendisini bulamayacak hiç kimse yoktur.

Hz. Yusuf Kuyuya Atılmasa Ne Olurdu?

Yusuf Kıssası, kuyudan saraya yükselişin öyküsüdür. Bu yönüyle her birimizin hayatına dokunan bu anlatı bir başka açıdan kötülük problemi dediğimiz "Yeryüzünde bazı kötülüklerin olmasına Tanrı neden izin veriyor?" meselesine de açıklık getirir. İslam kelamcılarına göre Allah'ın yarattığı hiçbir şey kötü değildir. Bir şey bizim algımızda kötüdür, biz onu "kötü" diye yorumlarız.

Hayal edelim; Hz. Yusuf Filistin'de, Kenan diyarında bir köyde çobanlık yapan bir ailenin çocuğuydu. Babası, bir peygamberdi. Hz. Yusuf'un Mısır'a sultan olabilmesi için "belki de" kuyuya, hatta iftiraya uğrayıp zindana atılması gerekiyordu. Başka türlü "belki de" Kral'la iletişim kurama-

yacak, Mısır'a varmış olsa bile Aziz'in evinde, onun kölesi olarak kalacaktı.

وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ

"Hakkınızda hayırlı olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz." (Bakara, 216)

Yusuf Kıssası bu hakikati, yaşanmış bir hayat öyküsü üzerinden açıkça önümüze serer.

Hz. Yusuf, Kur'an'da bahsi geçen peygamberler içinde Hz. Süleyman dışında devlet idaresinde etkin olarak rol alan tek peygamberdir. Hz. Süleyman kendi iktidarının lideriyken Hz. Yusuf başka bir iktidar içerisinde görev almıştır. Bu açıdan Hz. Yusuf'un hayatında siyasetle ilgili ahkâm bakımından çok ciddi veriler vardır. "Gayr-ı İslami devletlerde resmî görevler alınır mı?" sorusuna Yusuf Kıssası'nda çok önemli cevaplar vardır.

Ayrıca Hz. Yusuf'a verilen nimetlere talip olanların, kıssanın içinde yer yer değinildiği üzere bu nimetlerin ona hangi özelliklerinden ötürü verildiğine de özel olarak dikkat etmesi gerekir.

VİP Yolcular

İleride anlatacağımız üzere bu kıssada nefsanî duygularına hâkim olan ve olmayan insanların davranışları ve her birinin akıbeti gözümüzün önüne serilir. Hz. Yusuf'un duruşu bize örnek olarak gösterilir.

Bu vesileyle Hz. Peygamber'in meşhur hadis-i şerifini de hatırlamak isteriz. Şöyle buyurur Efendimiz (sav): "Başka hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde yedi sınıf insan

Allah'ın arşında gölgelenecek ve orada ağırlanacaktır."[5] Ben bunlara "Kıyametin VİP Yolcuları" diyorum. VİP yolcusu gümrük, pasaport sırasına girmez, onun adına gerekli geçiş işlemlerini başkaları yapar; o VİP salonunda ağırlanır. Aynen onun gibi hadiste sayılan yedi sınıf insan da kabirlerinden alınıp Allah'ın arşına götürülecek, diğer insanların hesapları görülürken orada cennetten getirilen nimetlerle ağırlanacak ve onlara Cenab-ı Hakk'ın özel misafiri muamelesi yapılacak. Bunlardan biri Hz. Yusuf'un temsil ettiği iffete sahip gençlerdir, bir diğeri de gençliğinden itibaren ibadetle yetişen kimselerdir. Diğerleri devleti adaletle yöneten başkan, kalbi mescitlere bağlı Müslüman, birbirini Allah için seven iki insan, sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse ve tenha yerlerde Allah'ı anıp gözyaşı döken kişidir.

Her birimizin bu özelliklerden hangisi bende var diye zaman zaman kendimizi ciddi şekilde gözden geçirmemiz gerekir.

Kıssalar En Büyük Teselli Kaynağımız

Yusuf Kıssası'nın hüzün yılında indiğini biliyoruz. Hadiselerin cenderesinde bunalan ashab-ı kiram efendilerimiz Resulullah'a gelerek kendilerine teselli edici bir öğüt vermesini istemişler. Bunun üzerine Zümer Suresi'nin 23. ayeti nazil olmuş: "Allah, kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisiyle tüyleri ürperir, sonra yine Allah'ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri huzura kavuşur. İşte bu kitap, Allah'ın bir rehberi olup dilediği

5 Buhârî, Ezan 36, Zekât 16, Rikak 24, Hudûd 19; Müslim, Zekât, 91.

kimseyi onunla doğruya yönlendirir; ama Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur." Bir süre sonra sahabe-i kiram tekrar gelir ve bu sefer Peygamberimizden çektikleri sıkıntıları hafifletecek, kendilerini teselli edecek bir kıssa anlatmasını isterler. Bunun üzerine Yusuf Suresi nazil olur. Kıssa hüzün yüklüdür. Yusuf kuyuda, zindanda ve hayatının büyük bir kısmında ailesinin hasretini çekmektedir. Hz. Yakub, Yusuf'a hasrettir. Kardeşleri babalarının kendilerini sevmediğini düşünerek ızdırap çeker. Züleyha Yusuf'un aşkıyla yanar. Bu kadar dramatik bir hikaye teselli arayan Müslümanlara ne söyler? Bu âdeta hüzünlü birine üzücü örnekler anlatmak gibi değil midir?

Hz. Yusuf'un hayatı, yaşadığımız hüzünlü olaylar karşısında doğru tepkileri verip sabır ve sebat gösterebilirsek sonucun aklımızın almayacağı bir şekilde hayır olabileceğine çok güzel bir örnektir. Bu yönüyle muazzam bir tesellidir. Ayrıca hayatın sillelerine maruz kalanın sadece biz olmadığımızı ve yaşadığımız imtihanların her zaman bizim eksiklik ya da kötülüğümüzden kaynaklanmadığını göstermesi açısından da ferahlık verir.

Başımıza gelen terslik ve zorluklar, bazen bizim tercihlerimizin sonucu olabileceği gibi bazen de bizim dışımızda gelişen olaylar sebebiyledir. Böyle bir olayla karşılaştığımızda akla gelmesi gereken ilk ihtimal bizim bunu hak edecek bir yanlış yapmış olmamızdır. Bu durumda tövbe eder, hatalarımızı telafi ve kendimizi ıslah etmeye bakarız. İkinci ihtimal olarak başımıza gelen üzücü olayları not yükseltme sözlüsü olarak görebiliriz. İyi bir öğrenci zekidir, kapasitelidir ama nedense bir dersten düşük not almıştır. Hoca bu öğrenciyi beğendiği için düşük not almasına razı olmaz ve onu sözlü yapar. Öğrenci sözlüyü bir lütuf olarak görüp var gücüyle

çalışmalı mı yoksa "Nereden çıktı şimdi bu sözlü? Hoca bana taktı." deyip moralini mi bozmalı? Bunun gibi Allahu Teala da kuluna bakar; iyi bir insan, fena değil ama amelleri az. Kişiliğindeki güzelliğin hak ettiği mevkiye gelecek ameli yeterli değil. Rabbimiz âdeta, "Ben buna cennette derecesini yükseltmek için azıcık hastalık, azıcık imtihan, azıcık eziyet, azıcık bir dert vereyim." der. Kul imtihanı isyanla, sabırsızlıkla, söylenerek karşılarsa daha kötü bir duruma düşer. Rabbimizden bela ve imtihan istemeyiz. O'ndan her daim af ve lütuf isteriz. Ama bir imtihanla karşı karşıya kaldığımızda da Hz. Yusuf gibi tüm kademeleri başarıyla geçmeyi arzu ederiz.

Tüm bu yönleriyle Yusuf Kıssası o dar günlerinde sahabe efendilerimize müjdeli bir ferahlık sunmuş, zorluk ve imtihanların her zaman "bela" olmadığını, bize bela gibi gelen şeylerin bir nevi kurtarma sözlüsü olabileceğini göstermiştir.

BÖLÜM 1

HZ. YUSUF'UN KUYUDAN MISIR'A YOLCULUĞU

Kıssaların En Güzelini Anlatan Ümmî Peygamber

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ

"Elif-lâm-râ. Bunlar apaçık kitabın ayetleridir." (Yusuf, 1)

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰناً عَرَبِياًّ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik." (Yusuf, 2)

Allahu Teala peygamberine "Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Bundan önce sen bunu bilmiyordun." diyor. Hz. Peygamber'in (sav) peygamberliğini ve gerçekten Allah'ın Resulü olduğunu ispat eden en önemli özelliği ümmî oluşudur. (Ankebut, 48) Bazı oryantalistler var güçleriyle Hz. Peygamber'in okuryazar olduğunu hatta ehl-i kitabın din adamlarından eğitim aldığını ispat etmeye çalışır. Çünkü onların iddiasına göre Peygamberimiz (sav) Kur'an'ı kendisi tertip etmiş ve bunu da ehl-i kitabın kaynaklarını okuyarak yapmıştır.

Kur'an defalarca Peygamberimiz (sav) için "ümmî" tabirini kullanmış, çağdaşlarından hiçbiri buna itiraz edip "Sen kendine ümmî diyorsun ama aslında okuyup yazabiliyorsun." ya da "Şuralarda şu şekilde eğitim almadın mı, neden yalan söylüyorsun?" dememiştir. Ümmî "annesinden doğduğu gibi kalmış, okuma yazma öğrenmemiş, hiçbir eğitim almamış kişi" demektir.

Batılı araştırmacıların çoğu Hz. Peygamber'in ümmî olduğunu kabul eder. Tarihî kayıtlar Onun (sav) mektuplarını, inen Kur'an ayetlerini ve çeşitli topluluklarla yaptığı anlaşmaları ashabından okuryazar olanlara yazdırdığını, imza için de mühür kullandığını tespit eder.

Müslümanlar olarak inançlarımızdan ötürü Batılılar tarafından zaman zaman saldırı, eleştiri ve tahkire maruz kalırken bazen de Peygamberimiz (sav) için övgü dolu sözler duyarız. Bu övgüler karşısında hemen mest olur, her sözüne kıymet verilen yüksek bir merci tarafından onaylandığımızı hissederek, "Görüyor musun, Amerikalılar bile Hz. Muhammed'i tarihteki en büyük adam olarak kabul ediyor." der, bir de bununla övünürüz. Peki "en büyük adam" olarak kabul ettikleri Peygamberimize (sav) neden iman etmiyorlar, hiç düşündük mü? Çünkü onlar Peygamberimizin bu başarısını peygamber oluşuna bağlamıyorlar, "Tarihte hiçbir medeniyet kurmamış bir kabilenin üyesi gün geliyor bir kitap yazıyor, yüz binlerce insanı buna inandırıyor ve büyük bir medeniyet kuruyor. Böyle biri olsa olsa büyük bir dehadır." diyorlar. Her övgünün Peygamberimizi (sav) tasdik etmek için söylenmediğini bilelim. Aksine Onu sadece "bir beşer" olarak gördükleri için bu kadar övdüklerine dikkat edelim.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغَافِلِينَ

"Biz bu Kur'an'ı sana vahyetmekle (başka konular yanında) en güzel kıssayı da anlatıyoruz. Gerçek şu ki sen daha önce bunları bilmiyordun." (Yusuf, 3)

Yusuf Kıssası, Hicaz bölgesinde özellikle Kureyşli Araplar tarafından bilinmiyordu.

Ümmî bir peygamberin kendi toplumu arasında bilinmeyen tarihî bir hadiseyi detaylı bir şekilde aktarması, peygamberliğinin delillerindendir. Üstelik ehl-i kitabın bu kıssayı aktarırken Kur'an'la uyuşmayan detaylara girmesi Hz. Peygamber'in (sav) kıssaları onlardan nakletmediğini açıkça ortaya koyar.

Peygamberliğin delillerinden bir diğeri, Hz. Peygamber'in şahsi hayatına ait ve insanın kendisine kalsa asla açıklanmasını istemeyeceği çok özel bazı konuların Kur'an'da zikredilmesidir. Hz. Aişe'ye atılan iftiranın bir ay sonra cevaplanması hadisesini buna örnek olarak verebiliriz. O ayet-i kerime niçin hemen inmemiştir? Peygamberimizin, açıklanabilir bir gerekçeyle âmâ bir sahabe olan Abdullah İbni Ümmü Mektûm'un seslenişine kayıtsız kalması -ki bu hepimizin yapabileceği bir davranıştır- yüzünden kelimenin tam anlamıyla azarlandığı ayetlerin gelmesi de Onun (sav) peygamberliğinin bir başka kanıtıdır. Resulullah Efendimiz daha sonra Abdullah İbni Ümmü Mektûm'un her gelişinde ayağa kalkar, ridasını yere serer, onu üstüne oturtur ve "Ey Rabbimin kendisi sebebiyle beni azarladığı

kişi, hoş geldin."[6] diyerek onunla yakından ilgilenir, ona iltifatta bulunur ve ihtiyacını sorarmış. Abese Suresi'nde geçen bu bölümde Peygamberimizden üçüncü şahıs olarak bahsedilmesi ayrıca düşündürücüdür. عَبَسَ وَتَوَلّٰى "Yüzünü ekşitip başını çevirdi."(Abese, 1) اَنْ جَّاءَهُ الْاَعْمٰى "Görme engelli o kişi geldi diye." (Abese, 2)

Vahiy Allah'tan peygambere bir sesleniştir. Burada Allahu Teala'nın Peygamberimizle üçüncü şahıs kalıbıyla konuşması ve bu azarlamaya kıyamete kadar okunan ilâhi bir metinde yer verilmesi, bu metnin peygamber tarafından inşa edilmediğinin önemli işaretlerinden biridir.

Bir Rüyayla Başlayan Kıssa

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يَّا اَبَتِ اِنِّي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

"Bir gün Yusuf, babasına demişti ki: Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm." (Yusuf, 4)

Henüz bir çocuk olan Yusuf, babasına gördüğü bir rüyadan bahsetmiş, Hz. Yakub da bu rüyayı on iki oğlunun içinden Yusuf'un öne çıkacağına, peygamber olacağına ve diğerlerinin ona saygı ve hürmet makamında kalacağına yormuştu.

Hz. Yakub'un on iki çocuğu vardı ama içlerinden bir tanesi diğerlerinden üstündü. Diğer kardeşlerin içlerinden üstün meziyetleri olanı hazmetmesinin zorluğunu düşüne-

6 Hattâbî, Me'alimü's-Sünen, III, 3; Sa'lebî, el-Keşf ve'l Beyân, X, 131.

lim. Bu durumu her biri aynı okulda okumuş, aynı eğitimi almış öğrenciler arasında da görürüz. Bunların hepsi aynı olmaz. Biri okulu zorla bitirirken diğeri üstün bir dereceyle mezun olur. Toplumda sanat, bilim, spor vs. alanlarındaki üstün nitelikli, üstün ahlaklı ve meziyet sahibi insanların oranı düşüktür. Bu durum onlarla beraber yaşayan ve görece vasat olan diğer insanlar için olduğu kadar bu üstün nitelikli, seçkin insanlar için de bir sınavdır.

Kıskançlık

Bir insanın dostluğunu, sevgisini, kardeşlik duygusunu en güzel ortaya koyan şey -bana göre- benim dertlerimle dertlenmesi değildir. Çünkü dertli bir insan gördüğümüzde -bu isterse ilk kez gördüğümüz birisi olsun- zaten onun derdiyle dertlenmemiz gerekir, bunun için o kişinin dostu olmamız gerekmez. Benim derdimle dertlenen değil, başarımla gururlanan kimse benim dostumdur.

Bir de insanın derdiyle dertleniyor gibi gözükenler vardır. Bunlar gelir, "Vah vah!.. Tüh tüh!.." der. Hâlbuki içlerinden, "Ne zor durumda olan insanlar var, en iyisi ben kendi hâlime şükredeyim." der, gerçekte sizin hâlinize çok da üzülmezler.

Gelelim Hz. Yusuf'un kardeşlerine. Onlar Hz. Yusuf'u gerçekten sevseydi, onu bir kardeş olarak bağırlarına basar, meziyetleriyle gurur duyarlardı. Bu herkes için geçerlidir. Gerçek dost, başkasının başarılarından rahatsız olmayan, "Niye ben değil de o?" demeyen kişidir. Bir başkasının başarısını tebrik edebilmek, "Allah razı olsun." diyebilmek, onun başarısını kendi başarın gibi görebilmek çok büyük bir meziyettir. "Başarılı olunacaksa o ben olmalıyım!" diye düşünenler, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin ekolündendir.

Ebu Kuhafe, gerçek dostluğu Peygamberimizin taktığı bir madalya gibi üzerinde taşıyan Hz. Ebu Bekir Sıddık'ın babasıdır. Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olmuştur. Hz. Ebu Bekir hüzünlenir. Peygamberimiz (sav) der ki: "Ya Ebu Bekir! Niye hüzünleniyorsun? Ne var bunda hüzünlenecek?" Cevap müthiştir: "Ya Resulallah! İsterdim ki Ebu Kuhafe'nin yerinde şimdi amcanız Ebu Talip olsaydı. O Müslüman olsaydı da sen sevinseydin."[7] Peygamberimizin (sav) Ebu Talip'in Müslüman olmayışına çok üzüldüğünü bilen yakın dostu Hz. Ebu Bekir, babasının Müslümanlığına sevineceği yerde bu sözüyle Allah Resulü'nü kendisine tercih ettiğini gösterir. Dostluk budur. Bu sahne çok hoşuma gider, "Keşke o ben olsaydım." derim. Peygamberi kendinden de çok sevmedikçe imanın kalbe tam yerleşmemesi işte bu yüzdendir. "Sizden biriniz beni annesinden, babasından, çoluk çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olamaz."[8]

Hz. Yusuf'la kardeşleri arasında olduğu gibi Habil'le Kabil arasında da kardeşinin kendisinden üstün meziyetlerinden rahatsız olma sorunu vardı. Gerek Hz. Yusuf Kıssası'nda, gerekse Habil ve Kabil Kıssası'ndaki olumlu ve olumsuz örnekleri ne ile temellendireceğiz? Aynı evde büyüyüp yetişmiş, aynı soydan gelen insanlar arasındaki bu denli bariz ahlakî anlayış farkının sebebi nedir?

Ahlak Doğuştan mı Gelir, Sonradan mı Kazanılır?

"Karakter/ahlak yapımız kalıtsal mı, yoksa eğitimle mi kazanılır?" konusunda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte

7 İbn Sa'd, V, 451.
8 Buhârî, İman, 8.

İslam ahlak düşüncesi doğuştan getirdiğimiz temel niteliklerin varlığını kabul eder. Bu nitelikler hiçbir şekilde kötü görülmez. Yani insan doğuştan kötü olmaz. Bu nitelikler, eğitim ve çevre koşullarına bağlı olarak hayra da şerre de yönelebilecek güçtedir. Ayrıca insan mizaç denilen bu temel yapıdan/malzemeden değil, onu doğru yönlendirmekten sorumludur. Yetişkin bir insan, eğitim yoluyla kazandığı nitelikleri bilinçli bir şekilde gözden geçirip kendini yeniden inşa edebilir. Sorumlu olduğumuz kısım ağırlıklı olarak "alışkanlık" diye ifade ettiğimiz bu ikinci tabiatımızdır. Ahlakımızın tamamını sonradan, ailede edindiğimizi savunan modern yaklaşım sorumluluğu büyük ölçüde anneye verir. Bu durum annelerin omuzlarına büyük bir yük yüklemiş ve ileride yaşanan olumsuzluklarda onları acımasızca eleştirmiştir. Sorumluluğu ağırlıklı olarak tek faktöre indirgemek yerine insanın doğuştan getirdiği kapasiteyi, ailede gördüğü muameleyi, yetişkin olmaya başladığında yaptığı seçimleri ve irade gücünü de işin içine katarak ancak daha adil bir anlayışa ulaşabiliriz.

Çocuklarımızın ahlak eğitimi konusunda genelde iş işten geçtikten sonra harekete geçeriz. İslam eğitimcilerine göre karakterin doğuştan gelen temeller üzerinde yükseldiği ve büyük ölçüde tamamlandığı dönem ergenlik öncesidir. Kişiden kişiye değişmekle beraber çocuk kendisi hakkında kararlar almaya başladığı rüşt yaşına geldiğinde amel defteri açılmış, mükellef bir insan olmuş ve artık ana babasından çıkmış demektir. Çocuğumuz -Allah göstermesin- bu yaşa geldiğinde bize "Ben Hristiyan oluyorum." dese bizim Müslüman anne baba olarak onun üzerinde ne gibi bir yaptırımımız olabilir? Hiç. Hiçbir yaptırımımız yoktur. Artık o bir bireydir. Herhangi birine yapacağımız tebliğ kadar ona

da tebliğ yapabiliriz. Yüreğimiz yanar, dua ederiz o ayrı. Üzerinde baskı kurabilir miyiz? Hayır! Bununla ilgili İslam Tarihi'nde pek çok örnek vardır. Evs ve Hazrec Arapları daha iyi bir eğitim alsın diye bazı çocuklarını Yahudilere vermiş. Çocuklar Yahudi olarak yetişmiş ve artık onların çocukları olmuş. Hicretten sonra bu aileler Müslüman olunca "Biz ne yaptık, gidelim çocuklarımızı alalım. Bizim çocuklarımız Yahudi oldu." demiş ama çocuklar Yahudi kültürü ve terbiyesiyle yetiştikleri için ailelerine geri dönmek istememişler. Zorla almaya kalkmışlar. Bunun üzerine ayet nazil olmuş: "Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir." (Bakara, 256)

İslam eğitimcilerine göre bir çocuğun eğitimi, eşler evlenme kararı verirken başlar. Evlilik kişinin sadece kendisi için verdiği bir karar değildir. Evleneceği kişiye "Benim çocuklarımın annesi/babası olabilir mi?" gözüyle de bakmak gerekir. Kişinin kendi düşünceleri ve hisleri elbette önemlidir ama bir de bu gözle bakması tavsiye edilir. Ayrıca küçük bir not olarak geleneksel İslam pedagojisinde çocuğun dinî, ahlaki, meslekî vs. eğitiminden öncelikle babanın sorumlu olduğunu da eklemek isterim.

Kıssanın bu bölümünde Hz. Yusuf ile babası arasındaki diyalogda dikkat çeken samimiyet ve yakınlık, bilhassa erkek çocuklar için babanın ulaşılabilir ve konuşulabilir yakınlıkta olmasının önemini gösterir. Bu vesileyle çocuk eğitiminden tamamen anneyi sorumlu tutan yaklaşımın eksikliğine de dikkat çekmek isterim.

Hz. Yakub dört evlilik yapmıştı ve on iki çocuğu vardı. Hz. Yusuf ve Bünyamin anne-baba bir kardeşti. Tüm kardeşlerin babasının aynı, annelerinin farklı oluşu, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. İhtimal ki aynı evde büyüyen anneleri farklı baba bir kardeşler arasındaki ezeli rekabet, bir tarafın seçkin nitelikleri sebebiyle daha da körüklenmişti. Hz. Yusuf'un kardeşlerinin imtihanı da kolay değildi. Hepsi babasını çok seviyor ve babaları en çok onları sevsin istiyordu fakat babalarının nazarında üvey kardeşleri Yusuf'un farklı bir konumu vardı.

Kıssanın hayatımızda nelere karşılık geldiğini ve benzer durumlarda Yusuf gibi mi, yoksa kardeşler gibi mi davranacağımızı ancak yine kendimiz tespit edebiliriz.

Kıskançlığı Tahrik Etme!

Babası Hz. Yusuf'un rüyasının ne anlama geldiğini hemen anlamıştı; bu sebeple Yusuf'a, "Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma!" dedi.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰٓ اِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْداً اِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Babası, 'Yavrucuğum' dedi, 'Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.'" (Yusuf, 5)

Hz. Yakub "Sana tuzak kurarlar." der demez hemen arkasından "Şeytan insan için apaçık bir düşmandır." diyerek kötülüğü kardeşlerine değil, şeytana izafe etme yoluna gidiyor. Bu durum Hz. Yakub'un, kardeşlerinin Yusuf hakkındaki olumsuz düşüncelerinin farkında olduğunu gösteriyor.

Bu noktada şeytanın insana durup dururken kötülük yaptırma gücü olmadığının altını çizmemiz gerekir.[9] Burada bize pedagojik bir ilke hatırlatılmış oluyor: "Hiçbir kötü vasfı çocuklarınıza yakıştırmayın."

"Şeytana uymak" tabiri kişiliği kötülükle özdeşleştirmemek açısından son derece isabetlidir. "Sen kötü bir insansın, ahlaksızlık yaptın." demek yerine "Şeytana uydun, bunu sana şeytan yaptırdı; yoksa sen kötü biri değilsin." demiş oluyoruz. Bu çok önemli bir noktadır. Israrla kullanılan suçlayıcı bir dil, bir süre sonra suçun, o karakter tarafından benimsenmesine ve kendisi hakkında "Ben zaten böyle biriyim." zannını sahiplenmesine sebep olur.

Burada yüksek ihtimalle akla takılabilecek ilk soru, "Kardeşleri Hz. Yusuf'u niye çekemiyor?" olacaktır. Çünkü babalarının Yusuf'u daha çok sevdiğini düşünüyorlar.

Koşulsuz Sevgi

Burada konuya kendimizi de dâhil edelim ve şu soruya cevap arayalım: "İnsan tüm çocuklarını eşit sevebilir mi?" Soruyu daha genel bir şekilde ifade edelim: "Sevgide eşitlik mümkün müdür?"

Uzun uzun tartışmaya gerek kalmadan "koşulsuz sevgi" olarak ifade edebileceğimiz "er-Rahmân" isminin tecellisi olan peşin sevginin tüm yaratılmışları kuşattığını, buna binaen bizim de başta evlatlarımız olmak üzere çevremizdeki hemen herkesi böyle peşin ve koşulsuz bir sevgiyle sevdiğimizi söyleyebiliriz. Fakat konu burada kapanmaz. Zira Rabbimizin bir de "er-Rahîm" ismi var. Rahmân isminin tecellisiyle birçok ikrama mazhar olan kişi bu lütufları doğru

9 İbrahim, 22.

yolda güzel bir şekilde kullandığında, yani iyilik istikametinde tercihlerde bulunduğunda ikinci bir rahmete daha ulaşır. Buna göre çocuğumuz oldukları için zaten peşin ve koşulsuz bir şekilde sevdiğimiz evlatlarımızdan bazıları ahlak, yakınlık, güzel davranış vs. konularında öne çıktığında onları ister istemez ekstra bir sevgiyle karşılarız. Bu çoğu zaman kontrolümüzün dışındadır. Kardeşlerimizden, amca ve teyzelerimizden birini biraz daha yakın hissetmemizin sebebi de budur. Buradan hareketle kimsenin kimseyi eşit olarak sevemediğini söyleyebiliriz. Efendimizin (sav) de bir duasında dile getirdiği gibi insan sevgide adalet gösteremez.

Kardeşler, babalarının Hz. Yusuf'a gösterdiği sevgiyi kendi eksikliklerine değil, babalarının haksızlık yaptığına yoruyorlar. (Hangimiz öyle yormazdık ki?) Henüz çok küçük olan Hz. Yusuf'un bunu anlamasını beklemiyoruz ama Hz. Yakub durumu anlıyor ve "Sana tuzak kurarlar." diye ekliyor. Yusuf'un zihninde kardeşlerine karşı "Neden benim için tuzak kursunlar? Beni sevmiyorlar mı, bana düşmanlar mı?" diye bir kuşku uyanmaması için de hemen ekliyor: "Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır." Bu şekilde "Kardeşlerin bu kötülüğü yapacak kişiler değil ama ne olur ne olmaz, şeytana uyabilirler." demiş oluyor.

Tedbir-Takdir

Hz. Yakub, aralarındaki rekabet ve kıskançlığı körüklememek için kendince bir tedbir alıyor ve şöyle diyor: "Aman rüyanı sakın kimseye anlatma!" Parlak insanların çevreleriyle barış içinde yaşayabilmek için bir parıltıları yokmuş gibi davranmak zorunda kalmalarının zorluğu vardır bu ifadede. "Rüyasını bile anlatamamak" nasıl bir sakınmadır? Farklı

olanın, herkes gibi davranarak kıskançlığın şimşeklerinden korunmaya çalışması ne kadar sürdürülebilir bir durumdur?

Yusuf Suresi boyunca Hz. Yakub'un yer yer böyle tedbirler aldığını görüyoruz. On bir oğlunu erzak almak için Mısır'a gönderirken "Hepiniz bir kapıdan girmeyin." tavsiyesi, her ne kadar hemen arkasından "Ne yapsam Allah'ın takdirini engelleyemem." dese de benzer bir tedbirdir.

Burada bize öğretilen nedir? Bu tür tedbirler kaderi engelleyebilir mi? Sure bunu pek güzel açıklar. Olayların seyrinden anladığımız kadarıyla bize düşen tedbir almaktır, kaderden biz sorumlu değiliz. Tebliğde de bu böyledir. "Anlattım anlattım, inandıramadım." diyerek üzülüyoruz. Hâlbuki "inandırmak" diye bir görevimiz yok ama "anlatmak" diye bir görevimiz var. Biz sadece anlatmaktan sorumluyuz. Muhatabımız ister inanır ister inanmaz. Sonucu halk edecek olan Allah'tır. Eğitim de böyledir. Sonuçların bizim elimizde olduğunu, onları istediğimiz gibi şekillendirebileceğimizi düşünürsek sürekli hayal kırıklığı ve başarısızlık yaşar, kendimize olan güvenimizi kaybederiz. Hz. Yakub, aldığı tedbirin kaderi engelleyemeyeceğini bilmesine rağmen bir peygamber ve aynı zamanda bir kul olduğu için yine de tedbir alıyor.

Rüyaların Mahiyeti ve Bağlayıcılığı[10]

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre insanın ruhuyla gördüğü ve aklıyla idrak ettiği bir olay olan rüya bizi gerçeğin katı ve kurallı dünyasının dışına çıkararak uyanıkken zihnimizde kuramadığımız bağları kurmamızı sağlar. Böylece pek çok sanatsal ve edebî eserin ortaya çıkmasına, bilimsel

10 Bu bölüm *Din ve Hayat* dergisinde yayınlanan bir makalemizden özetlenerek iktibas edilmiştir.

çalışmaların tetiklenmesine ve kişisel problemlerin çözülmesine yardım eder. Taşköprizâde, *Miftahü's-Sa'âde* isimli eserinde rüyanın "nefs-i nâtıka" denilen düşünme yetisinin bir işlevi olduğunu ve hakikatinin olmaması durumunda insanda var olan yetilerin yaratılmasının bir anlamı olmayacağını söyleyerek rüyaların işaret ettiği hakikat ögelerine dikkatimizi çeker.

Hz. Peygamber rüyayı üç kısma ayırır: 1. Allah'tan bir müjde şeklinde gelen sadık rüyalar. 2. Şeytandan gelen üzücü ve korkutucu rüyalar. 3. Kişinin kendisinden ve günlük yaşantısından kaynaklanan rüyalar.[11]

Hz. Peygamber rahmâni rüya da denilen sadık rüyayı "mübeşşirat" diye niteler ve peygamberliğin kırk altı cüzünden biri olarak kabul eder.[12] "İnsanın metafizik âlemle olan ilişkisi ve oradan aldığı müjdeleyici bilgi ve işaretler" anlamına gelen mübeşşiratın nübüvvetin sona ermesinden sonra da devam edeceğini bildirir.[13]

Hz. Peygamber'in "Sizin doğru sözlü olanınızın rüyası da dosdoğrudur."[14] hadisine göre kişinin ahlakı rüyasının niteliğini etkiler. Hayatını yalan ve sahtekârlık üzerine kurmuş kişinin rüyası ile doğruluk ve dürüstlük üzerine kurmuş kişinin rüyasının niteliğinin aynı olması beklenmez.

Elmalılı Hamdi merhum da Yusuf Suresi tefsirinde bu gerçeğe işaret eder ve "Sözün hakikati, mecazisi, sarihi, kinayesi, iyi tanınmışı, garibi, imalısı, remzisi olduğu gibi rüya da öyledir." der. Ona göre rüyalar daha ziyade kişinin kendi iç dünyasındaki, kendi benliğindeki gizli şuur algılamaları

11 Buhârî, Ta'bîr, 26; Müslim, Rü'ya, 6.
12 Buhârî, Ta'bîr, 2.
13 Buhârî, Ta'bîr, 5; Tirmizî, Rü'yâ, 2-3; İbn Mâce, Ta'bîr, 1.
14 Müslim, Rü'yâ, 6.

özelliklerine göre söylenen bir muamma, bir lügaz ve bir bilmece niteliğinde ledünnî birer remiz ve ilâhi birer semboldür. Bundan dolayı onların te'vili de kesbî ilimlerle değil vehbî ilimlerle bilinir ki bunun en aşağı derecesi feraset ve ilham, zirvesi ise vahiydir. Bundan dolayı peygamberlerden başkasının rüyası ya da rüya tabiri ilm-i yakîn ifade etmez.

İslam kültüründe rüya kadar rüyanın yorumu da önem arz eder. Yorum için te'vil ve ta'bir kelimeleri kullanılır. Te'vil Arapçada "dönmek" anlamına "evl" kökünden; ta'bir ise "geçmek" anlamına gelen "ubûr" kökünden alınmıştır. Görülen rüyanın aslına döndürülmesi te'vil, rüyanın zâhirinden bâtınına geçmek ise ta'birdir. Kur'an'da rüyaların yorumu için ta'bir ve te'vil"[15] kelimeleri yanında "iftâ" (hüküm açıklama) kelimesinin çeşitli türevleri[16] kullanılmıştır. Hz. Yusuf'a rüyaların yorumunun öğretildiği,[17] Hz. İbrahim, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf'un gördükleri rüyaları tabir ederek bu yorum ışığında hareket ettikleri[18] belirtilir.

İslam'da rüya tabiri rastgele kişilere yaptırılmaz. Rüyaları tabir edecek kişinin rüyaların rahmâni olanını şeytâni olanından ayırt edecek maharette olması, Kur'an'da geçen teşbihleri ve sembolik ifadeleri bilmesi, rüyaları yorumlarken bunlardan yararlanması gerekir. Ayrıca kelimelerin etimolojisini, darbı meselleri ve deyimleri iyi bilmelidir.

Rüyaları benliğin kendi kendine konuşması olarak gören Hayrettin Kara, onların anlamına ulaşmamızı engelleyen şeyin bu gerçeği göz ardı etmemiz olduğunu söyler. Bu anlama ulaşabilmek için öncelikle rüyalarda, uyanıklıkta olduğu

15 Yusuf, 6, 21, 43-44, 100.
16 Yusuf, 43, 46.
17 Yusuf, 6, 21.
18 Yusuf, 4-6; Sâffât, 102.

kadar açık bir biçimde benlik algısının söz konusu olduğunu, uyanıkken süre giden iç konuşmalarımız ne kadar bu benliğin etkisinde ise rüyaların da o kadar kendi benliğimizin etkisinde olduğunu belirtir. Bu bakış açısında öne çıkan en önemli gerçek, rüyaların öznelliği yani kişinin benlik algısı ve karakteristik özellikleri bilinmeden doğru yorumlanamayacağıdır. Ona göre İbn Sîrîn gibi meşhur tabircilerin tabirnamelerinde aynı sembolün 8-10 farklı yorumunun olması rüyaların anlamının kişiye özel olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber gördüğü rüyaları ashabına anlatır, onlardan rüya görenlerin rüyalarını dinler ve yorumlardı.[19] Hadis mecmualarında "Kitâbü'r-Rü'yâ" ve "Kitâbü Ta'bîri'r-rü'yâ" başlığı altında Hz. Peygamber'in rüyalarına ve yorumlarına yer verilmiştir. Resulullah'ın sabah namazından sonra sahabeye, "İçinizde rüya gören var mı?" diye sorduğu, varsa tabir ettiği,[20] zaman zaman kendi rüyalarını da anlattığı ve tabir ettiği yahut ashaptan birine tabir ettirdiği, güzel rüyaların anlatılıp tabir edilmesini hoş karşıladığı, kötü rüyaların anlatılmasını ve tabir edilmesini istemediği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber görülen bir rüyanın, kişi onu anlatmadıkça bir kuşun ayağında asılı gibi olduğunu, ne zaman tabir edilirse o zaman konacağını bildirmiş; rüyalarımızı anlatacağımız kişinin akıllı, bilgili, bizi sevdiğini bildiğimiz ve güzel nasihatlerde bulunacak yani hayra yoracak kişiler olması gerektiğini söylemiştir.[21] Hz. Yakub'un oğlu Hz. Yusuf'tan rüyasını kardeşlerine anlatmamasını istemesi de bu gerçeği teyit etmektedir.

19 Buhârî, Ta'bîr, 48.
20 Buhârî, Ta'bîr, 47; Ebû Dâvûd, Îmân, 10.
21 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. XXVI, s. 103.

Öte yandan yapılan yorumların mutlaka isabet etmesi gerekmediği, bazı bakımlardan isabet etmeme ihtimalinin her zaman mümkün olduğu geçmiş tecrübelerden bilinmektedir. Mesela Hz. Peygamber'e gelip rüyasını anlatan bir şahsın rüyasını Hz. Ebu Bekir yorumlamış ve Hz. Peygamber'e isabet edip etmediğini sormuştur. "Bazısında isabet ettin, bazısında ise hata ettin." cevabını alınca yemin vererek isabet ve hata ettiği hususların açıklamasını istemiş, Hz. Peygamber "Yemin etme!" diyerek onu uyarmış ve isteğine cevap vermemiştir.[22] Hz. Ebu Bekir gibi sahabenin en faziletlisi kabul edilen bir şahsiyetin rüya yorumunda hata ihtimalinin bulunması diğer insanların yorumlarının değerinin ne olacağını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bu olayda dikkate değer ikinci husus, hatalı dahi olsa yorum üstüne yorum yapılmasının Hz. Peygamber tarafından uygun bulunmamış olmasıdır.

Hadis kaynaklarında bolca rastlanan benzeri örneklerden anlaşılıyor ki rüya yorumunu talep eden ve yorumu yapan kişiler asla çıkan sonuca kesin gözüyle bakmamalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in ashabıyla umre için Hudeybiye'ye doğru yola çıktıkları sırada gördüğü rüyanın o yıl gerçekleşmeyeceği anlaşıldığında rüyasının yanlış çıktığına dair münafıklar tarafından yapılan nezaketsiz yorumlar karşısında Yüce Allah Fetih Suresi 27. ayeti inzal buyurarak münafıklara Hz. Peygamber'in rüyasının yorumunu yapmış fakat yorumun içine ihtimal bildiren ve her şeyin Allah'ın iznine bağlı olduğunu ihtar eden "Allah izin verirse" (inşâallah) ifadesini eklemiştir. Ayette bu şekilde bir ara cümleye yer verilmesi, rüya yorumunda ihtiyatlı davranmayı öğretmek

22 Buhârî, Ta'bir, 47; Müslim, Rü'yâ, 17.

ve yorumun başına veya sonuna mutlaka Allah izin verirse anlamına gelen "İnşâallah" kaydının konulması uyarısında bulunmak içindir.

Peygamberler dışındaki insanların gördükleri rüyaların dinî bakımdan bir delil niteliği taşımadığı, rüyalara dayanarak inanç veya amele dair meselelerde hüküm ortaya konamayacağı hususunda İslam âlimleri arasında geniş çaplı görüş birliği vardır.

Hz. Yusuf'un Seçilmişliği ve Çevremizdeki Seçkinler

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَآ اَتَمَّهَا عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Anlaşılan böylece rabbin seni seçecek, sana rüyada görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir." (Yusuf, 6)

Ayette "rüyada görülenlerin yorumu" diye çevrilen te'vîlü'l-ehâdîs tamlamasındaki te'vil kelimesi terim olarak, "zâhirî anlamında değil kitap ve sünnete uygun olan muhtemel bir anlamda yorumlamak" manasına gelir. Burada ise te'vil terimi, "tabir etmek"le eş anlamlı olarak, "rüyadaki sembolleri yorumlayıp delâlet ettikleri manayı ortaya çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. Ehâdîs kelimesi de "olay" ve "haber" anlamlarına gelen "hadîs"in çoğuludur. Buna göre cümle, "Allah sana olaylarda sebep sonuç ilişkisini ve olayların

yorumunu öğretecek." manasına gelebileceği gibi "Allah sana rüyaların yorumunu öğretecek." manasına da gelir. Bu anlamdan hareketle cümleyi, "Allah sana kendi kitaplarının ve peygamberlerin sözlerinin yorumunu öğretecek." şeklinde tefsir edenler de olmuştur. Bu görüşleri birleştirmek suretiyle cümlenin manasını daha kapsamlı olarak değerlendirmek de mümkündür. Buna göre cümle, Hz. Yusuf'a rüyaları yorumlama yeteneğinin verileceğini ifade ettiği gibi hayatın problemlerini anlama ve onlara çözüm getirme, aynı zamanda her şeyin hakikatini kavrama yeteneğinin verileceğini de ifade eder.

Ayrıca ayette başta peygamberlik olmak üzere kulun çalışmasıyla değil, tamamen Allah vergisi olarak ihsan edilen bazı lütufların varlığına dikkat çekilmiş ve bu durum Allah'ın o kulu "seçmesi" olarak ifade edilmiştir. Her birimizin etrafında Hz. Yusuf kadar olmasa da Allah vergisi birçok yetenek ve imkânla dünyaya gelen insanlar vardır. Yakın çevremizde böyle seçkin kişilerin olması bizler için bir lütuftur. Onları kıskanıp uzak durmak veya daha da kötüsü haset edip bu ayrıcalıklı niteliklerin ellerinden alınmasını istemek muhitimizi ortalama düzeye indirecek büyük bir yaklaşım hatasıdır. İnsanın zenginliği sadece kendisine verilenlerle değil, çevresindeki insanların her boyuttaki seçkinliğiyle de ilgilidir. Akraba ve dost çevremizin âlimler, nüfuz sahipleri, hikmetli, basiretli, akıllı, varlıklı vs. insanlardan oluşması bizler için büyük bir ikram ve zenginliktir. Yine ayette seçilmişliğin ilim ve yorum yeteneğiyle ilgisi de dikkatlerimize sunulmakta ve asıl seçkinliğin neyle olduğu gösterilmektedir.

Kıssalar İbret Almak İçindir

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ

"Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır." (Yusuf, 7)

Henüz kıssayı yeni anlatmaya başlamışken böyle bir hatırlatmanın araya girmesi birazdan anlatılacak olanların önemine dair önden yapılmış bir ikaz gibidir. Buna göre kıssayı dinlerken iyice uyanık olmalı ve kendimize yönelik mesajlar çıkarmaya, ibret almaya odaklanmalıyız ki doğru ve yanlışı tanıyabilelim.

Öncelikle buraya kadar anlatılanları bu açıdan gözden geçirelim: Hz. Yakub'un "Rüyanı kardeşlerine anlatma." öğüdünden çıkartabileceğimiz ders, Müslümanların fitneci ve din konusunda gevşeklik gösteren insanların yanında dikkatli olması ve Müslümanlarla ilgili olabilecek güzel gelişmelerin böyle kişilere anlatılmaması gerektiğidir. Batılılar tarafından yazılmış kişisel gelişim kitaplarında da bu tavsiyeyi görürüz. "Eğer ciddi bir planınız varsa bunu herkese anlatmayın." derler. Bu öğüt tasavvufi metinlerde de yer alır. Niçin anlatmayalım? Temelde bunun iki sebebi vardır. Birincisi; kendimizde hissettiğimiz bazı kabiliyetlere güvenerek bir hayal kurduğumuzda, bir plan yaptığımızda bunu önümüze gelenle paylaşmak bu hayalden caydırabilecek tepkilerle karşılaşmamıza sebep olabilir. Kurbağaların yarışmasıyla ilgili hikâyeyi herkes bilir. Kurbağalar bir kaleye tırmanma yarışı düzenler. Yarışmacılar başlar. Etrafta yığınla seyirci vardır. Onlar yüksek sesle bir kurbağanın kaleye tırmandığının görülmüş şey olmadığını, kaygan ayaklarla bunu başarmanın imkânsız olduğunu vs. konuşur durur. Kulaklarına bu

olumsuz yorumlar çarpan yarışmacılar birer birer yarışı terk eder. Nihayet bir tanesi hedefe ulaşır. O da içlerindeki tek sağır kurbağadır.

Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'a tavsiyesinden yola çıkarak güzel bir gelişmeyi, bir başarıyı gerekli gereksiz herkese, özellikle de ahlaken zayıf insanlara anlatmamak gerektiğini anlıyoruz. Bir noktaya ulaşana kadar hedeflerimizi ve planlarımızı herkesle paylaşmamayı da öğreniyoruz. Bu yolla kardeşçe dostluk duyguları taşımayan, yakınlarının başarılarından rahatsız olan kişilerden gelebilecek şerli telkinlerden de korunmuş oluruz.

İkinci sebep ise kıssada da yer yer telmihte bulunulan nazar değme ihtimalidir. *İslam Ansiklopedisi*'ne göre nazar, "beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek" manasına gelir. Nazar kavramı, daha çok kıskançlık duygusunun eşlik ettiği zarar verici etkiye sahip göz ve bakışla ilişkilendirilse de herhangi bir canlı yahut objeye yönelik hayranlık ve övgü sözleri de etkisi açısından nazar kapsamında görülür.

Nazardan Korunma

Kur'an-ı Kerim'de nazar konusuna doğrudan olmasa da dolaylı olarak işaret eden ayetler vardır. Kalem Suresi'nin 51. ayetinde Kur'an'ı işiten inkârcıların onun derin anlamını, belâgatını ve Hz. Peygamber'in bu şerefe nail oluşunu kıskandıkları haber verilerek, "Nerdeyse gözleriyle seni yere yıkıp öldürecekler." denilir. Elmalılı Muhammed Hamdi gözlerin karşısındakine bakışına göre iyi veya kötü bir etkisinin olacağını, bazısının elektrik gibi dokunup çarpacağını, manyetize edeceğini; bir kısmının ise hasedinden tuzak kurmaya kalkışacağını ve hedefine ulaştığında göz

değmesinin gerçekleşeceğini söyler. Nazarın varlığına dolaylı şekilde temas ettiği kabul edilen ikinci beyan, Hz. Yakub'un çocuklarını Mısır'a gönderirken şehre aynı kapıdan değil ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye ettiğini anlatan ayettir. (Yusuf, 67) Hz. Yakub'un nazar değmesinden korktuğu için oğullarına bu tavsiyede bulunduğunu kaydeden İbn Kesîr de nazar değmesinin hak olduğunu ve onun süvariyi bile atından indirdiğini söyler.

Hadis rivayetlerinde nazar konusuna açıkça temas edilir, nazardan kurtulmak için Allah'a sığınılması tavsiye edilir.[23] Hz. Peygamber torunları Hasan ve Hüseyin için, "Allah'ın en mükemmel kelâmını vesile kılarak sizi şeytanlardan, zararlı şeylerden ve kötü bakışlardan korumasını O'ndan niyaz ederim." şeklinde dua etmiş, Hz. İbrahim'in de oğlu İsmail ve İshak'ı bu sözlerle Allah'ın korumasına havale ettiğini bildirmiştir.[24]

Duyguların Kontrolü

Yusuf Kıssası ile Hz. Adem'in çocukları Habil ve Kabil arasında yaşanan olay, insanın kıskançlık duygularını kontrol altına almazsa işin kardeşini öldürmeye kadar varabileceğini gösterir.

Burada duyguların tanımlanması ve kontrolüyle ilgili yaklaşımımızın da özenle ve dikkatle yapılması gerekir. Bu konu özellikle hayat enerjisinin maksimum, hayat tecrübesinin minimum olduğu ve hayatın gidişatının ağırlıklı olarak duygular tarafından belirlendiği gençlik dönemindekiler için çok önemlidir.

23 İbn Mâce, Ṭıb, 32.

24 Buhârî, Enbiyâ, 10; Tirmizî, Ṭıb, 18; Ebû Dâvûd, Sünnet, 20; İbn Mâce, Ṭıb, 36; Müsned, I, 236, 270.

Allah'ın yaratılışta bizim içimizde var ettiği hiçbir duygunun kötü olmadığını biliyoruz. Mesela kıskançlık her durumda kötü müdür? "Ben kimseyi ve hiçbir şeyi kıskanmam." demek iyi bir şey midir? Kıskançlık, yıkıcı olabildiği kadar yapıcı da olabilen iki uçlu bir duygudur. Hz. Peygamber (sav) "İki kişi hariç kimseyi kıskanmayın." derken kıskançlığın olumlu cihetine dikkatimizi çeker. Bunlardan biri kendisine verilen malı sağa, sola, önüne, arkasına dağıtan kimse; diğeri ise kendisine verilen ilmi herkesle paylaşan, anlatan, öğreten, talebe yetiştiren kimsedir. Âdeta "Kıskanacaksanız bunları kıskanın." diyor Efendimiz.[25] Türkçede buna "gıpta" diyoruz. Kur'an terminolojisi konusunda öncü isimlerden olan Râgıb el-İsfahânî, başkasının nail olduğu bir nimete bakarak kişinin aynı şeye kendisinin de sahip olmasını temenni etmesine "gıpta", sadece bu temenniyle yetinmeyerek aynı imkânı veya daha fazlasını elde etmek için çaba göstermesine "münâfese" (yarışma), başkasının sahip olduğu nimetin o kimsenin elinden çıkmasını istemesine veya bu yolda çaba göstermesine de "haset" denildiğini belirtir.

Yarışma duygusu kötü değildir. Bütün duygularda olduğu gibi iyi yönde de kötü yönde de kullanılabilir. "Ben kimseyle yarışmam. Hiçbir zaman bir toplumda önde olmak istemem." diyen kimsenin ilerleme ihtimali sıfıra yakındır. Allahu Teala bize فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ (Maide, 48) "Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın." der, "Yarışmayın, birbirinizle niye yarışıyorsunuz? Herkes kendine baksın." demez. Yarışmanın konusuna dikkatlerimizi çekerek içimizde var olan bu duyguyu iyiye yöneltmemizi tavsiye eder. Allahu Teala'nın verdiği hiçbir duygu kötü değildir.

25 Buhârî, İlim,15.

Buna öfke, gadap, kıskançlık gibi asli duyguların tamamı dâhildir. Kötü olan bu duyguların kontrolümüzün dışında ilkesiz ve sınırsız bir bencillikle çalışmasıdır.

Duyguların Yapıcılığı ve Yıkıcılığı

Yüce Allah'ın ruhundan bir nefha taşıyan insanın, üstün ruhî yönünün yanında bir de topraktan yaratılan beşerî yönü vardır. İnsandaki bu ikilik, onun ahlakî bakımdan çift kutuplu bir varlık olması sonucunu doğurmuştur. "Allah, insan nefsine fücûrunu da takvasını da ilham etmiş."[26] Yani ona iyilik ve kötülüğün kaynakları olan kabiliyetleri birlikte vermiştir. Dolayısıyla "Nefsini temiz tutan kurtuluşa ermiş, onu kirletense hüsrana uğramıştır."[27]

"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyi -başkalarında olup da sizde bulunmayanı- hasretle arzu etmeyin... Allah'tan O'nun lütfunu isteyin."[28] mealindeki ayetin ilk kısmında haset, ikinci kısmında gıpta kastedilmiştir. Mutaffifîn Suresi'nde iyilerin ahiretteki güzel durumları tasvir edildikten sonra, "İşte yarışanlar bu yolda yarışsın."[29] denilerek münâfesenin tavsiye edildiği görülür. Ayrıca hayırda yarışmaya dair ayetlerde de gıpta ve münâfese teşvik edilmiştir.[30]

Nevzat Tarhan da *Duyguların Dili* isimli eserinde kıskançlığın bu iki yönüne değinir ve yapıcı kıskançlığın alametinin imrenilen kişiye husumet duyulmaması olduğunu söyler. Yapıcı kıskançlık insanı geliştirir. Eğer insanda birine imrenme, onun gibi olma duygusu yoksa o kimse kendini motive

26 Şems, 8.
27 Şems, 9-10.
28 Nisâ, 32.
29 Mutaffifîn, 18-26.
30 Bakara, 148; Mü'minûn, 61; Fâtır, 32.

edecek yeterli güçten mahrumdur. Yıkıcı kıskançlıksa "Onda var, bende yok. O hâlde onda da olmasın." düşüncesidir. Böyle düşünen bir kimse kıskandığı kişilere karşı saldırganlaşır, aklı devre dışı kalır; korku, kaygı ve üzüntü duyguları artar. İleride göreceğimiz gibi Hz. Yusuf'un kardeşlerinin babalarının sevgisini arzu ettikleri düzeyde kazanmak için çaba sarf edecekleri yerde Hz. Yusuf'u ortadan kaldırmak istemeleri yıkıcı kıskançlığın uç noktasına örnektir. Yine kıssanın ilerleyen bölümlerinde göreceğimiz üzere negatif kıskançlığın asıl zararı kıskanan kişinin bizzat kendisinedir.

İslam ahlakçıları duyguların denge hâlinde tutulmasıyla insandaki temel güçlerin elde edileceğini söyler. Onlara göre öfke gücünün itidal hâli şecaate (cesaret ve kahramanlık), şehvet gücünün denge hâli iffete, akıl gücünün hayırda kullanılması da hikmete ulaştırır. Bu üçünün bir arada olması da adaleti meydana getirir. Bu güçlerin zayıflaması hâlinde zillet, düşüklük ve ahmaklık ortaya çıkar. Bu nedenle önemli olan nefsi öldürmek değil, terbiye etmektir.

Sonuç olarak asıl olan kişinin kendine hâkim olması, davranışlarını kontrolsüz hayvani güdülerle değil, erdemli ilkelerle yönetebilmesidir. Bu bütün duygular için geçerlidir. İnsanoğlunun dünyada varlığının devam etmesi, başarılı olması, ilerleyebilmesi, neslin çoğalması gibi bütün hedeflerine ulaşması Allah tarafından verilmiş duyguların korunmasıyla mümkündür.

Bir örnek vermek gerekirse belli dönemlerde karşı cinse yönelik bazı duyguları bastırmaya çalışan aileleri ele alabiliriz. Bu aileler zaman zaman ölçüyü kaçırarak çocuklarını korumak adına cinsel duyguları kötüleme, çirkin ve aşağılık gösterme, günahla ilişkilendirme yoluna gider. Evlilik haya-

tında yaşanan pek çok problem, bu duyguların aşırı derecede bastırılmış, kötü ve çirkin olarak kabul ettirilmiş olmasından kaynaklanır. Sonuç olarak hiçbir duygu kötü değildir. Duygular yanlış yerde kullanılarak kötücül eylemlere dönüştüğü zaman kötü olur. Aynı şekilde mal mülk sahibi, zengin biri olmayı istemenin kendisi kötü değildir ama bunu çalarak, çırparak, kul hakkı yiyerek yapmak kötüdür.

Sevgi ve Onay İhtiyacı

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

"Hani kardeşleri demişlerdi ki: Yusuf ile öz kardeşi babamızın gözünde bizden daha değerli. Hâlbuki bizim sayımız daha çok. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanılgı içinde!" (Yusuf, 8)

Kardeşleri "Biz güçlü, kuvvetli bir topluluğuz. Babamızın işini, gücünü görüp ona her zaman destek olurken o niye Yusuf'u bize tercih ediyor?" dediler ve babaları için "dalâl" (hata, şaşkınlık, yanlış tutum) sıfatını kullandılar. Ortada var olan ve hoşlarına gitmeyen bir gerçekte kendilerine düşen sorumluluğu görmek yerine bir peygamber olan babalarını suçlamayı tercih ettiler. Bu tutum, yani hoşuna gitmeyen durumlarda, o durumu oluşturan süreçteki payını görmemek, insanın elinden düzelme şansını alan, kendisini olduğu gibi kalmaya mahkûm eden korkunç bir akıl yürütme hatasıdır. Zira çok açıktır ki bir durumun oluşmasına katkı sağlayan davranış değişmediği sürece o durum da değişmeyecektir.

Kardeşlerin düşünce yapılarındaki bozulmanın derecesini buradan anlıyoruz. Babalarına karşı büyük bir hakaret ve

saygısızlık içeren yorumları, onların insanî, ahlakî, itikadî açıdan nasıl bir zihniyete sahip olduklarını gösteriyor.

Dikkatlerinden kaçan başka bir nokta da gücün sevgi sebebi olduğu konusundaki zanlarıdır. Bu nedenle diyorlar ki: "Biz güçlü kuvvetli bir toplulukken babamız bizi bırakıp küçük bir çocuk olan Yusuf'u seviyor." "Bu yanlış bir şey!" Burada önemle vurgulamamız gereken nokta şudur: Birinin size değer vermesini ve sevmesini istiyorsanız yapmamız gereken kendinizi geliştirmektir. Leo Buscaglia'nın dediği gibi: "Sen kendini dünyanın en etkili, en hoşa gidecek insanı hâline getirdin de mi insanlar seni sevmedi?" İnsanın kendisinde hiçbir gelişme ortaya koymadan, hiçbir artı değer kazanmadan "Niye beni değil de onu seviyor?" diye düşünmesi düşmanca duyguları körüklemesi yanında kişinin kendisini geliştirme gayretini daha en baştan sıfırlayan bir yanılgıdır. Paradigması yanlış olan bir insandan doğru fikirler çıkmaz. Yön yanlış ise o yolun doğru bir yere çıkması mümkün değildir.

Niyetleri babalarının sevgisini kazanmak olan Hz. Yusuf'un kardeşlerini anlamaya çalışırsak içlerindeki acıyı görebiliriz. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bizler duygularımızdan değil, o duygular sebebiyle yaptığımız tercihlerden sorumluyuz. Babasının sevgisini ve takdirini kazanmayı istemek çocukların davranışlarını şekillendiren en büyük motivasyondur. Psikoloji kaynakları kadar edebiyat dünyası da baba sevgisinin, onayının ve yakınlığının çocuk için ne denli büyük bir ihtiyaç ve onun karakterini/ahlakını inşa etmede ne büyük bir faktör olduğunu ortaya koyan çalışmalarla doludur. Kıssanın ilerleyen bölümlerinde Hz. Yakub'un Yusuf dışındaki oğullarıyla ilişkisini gözlemlediğimizde ihmal, ilgisizlik veya katı davranış gibi bir hatasından

söz edemeyeceğimize göre acaba dikkatlerimizi nereye yöneltmeliyiz? Her şeyi olması gerektiği şekilde yapmış olsa da onu "evlatlarla imtihan edilme" yazgısının[31] kaçınılmazlığı gelip bulmuş olamaz mı?

Bize gelince, her ne kadar çocuklarımızı yetiştirirken gereken tüm süreçleri doğru yönettiğimizi düşünsek de gözden kaçırdığımız veya kontrolümüz dışında kalmış bir nokta olabileceği ve tam da onunla imtihan edileceğimiz gerçeği, bizi karşılaştığımız her aksilikten kendimizi doğrudan sorumlu hissetme yükünden kurtarıp daha aklı başında tepkiler vermemizi sağlar mı?

Bunlar, üzerinde düşünülmesi gereken ihtimaller. Anne babaların gayretleri eksiksiz olduğu hâlde yine de istenmeyen sonuçlarla yüzleşmek durumunda kalınabilir. İhtimal ki kıssamızda olan da budur. J. K. Rowling'in dediği gibi: "Ebeveynlerinizi, sizi yanlış yöne sevk ettikleri için suçlamanın da bir son kullanma tarihi vardır; dümene geçecek yaşta olduğun an, sorumluluk sana aittir."

Baba sevgisini kazanmayı isteme gibi masum ve haklı görünen bir gerekçeyle kontrolden çıkmış olan kıskançlık dürtüleri kardeşleri şu noktaya getiriyor:

اُقْتُلُوا يُوسُفَ اَوِ اطْرَحُوهُ اَرْضاً يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْماً صَالِحِينَ

"Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tövbe ederek) iyi kimseler olursunuz!" (Yusuf, 9)

31 Enfal, 28; Tegabün, 15.

Yusuf'un kardeşleri "Acaba babamız onu niçin daha çok seviyor? Karakteri nasıl? Onda ne gibi özellikler var? Bizler de o özellikleri edinelim." demek yerine "Yusuf'u ortadan kaldıralım da babamız sadece bizi sevsin." diye düşünüyorlar. Bu düşüncenin ne kadar hastalıklı bir yaklaşım biçimi olduğuna dikkat çekmek isterim.

Erich Fromm *Sevme Sanatı* kitabında sevgi türlerini anlatırken sevginin şu dört unsuru içermesi gerektiğini söyler: Bilgi, ilgi, sorumluluk ve saygı.

Öncelikle kişi sevdiği şey hakkında bilgi sahibi olmalı, onu tanımalı. İkincisi sevdiği şeye ilgi göstermeli. Mesela bir baba düşünelim çocuklarını çok seviyor ama o kadar meşgul ki onlara ayıracak vakti yok. Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda her gün ikindi sonrası vaktini ailesine ayırdığını görüyoruz. Günümüzde yaşam şartlarının farklı olması kişinin ailesine vakit ayırmamasının mazur görüleceği anlamına gelmiyor. Hz. Peygamber (sav) çevresindekilere o kadar ilgi gösteriyor ki insanlar, Hz. Peygamber'in en çok kendisini sevdiğini düşünüyor. Bu olaylardan birini Amr b. As şöyle anlatıyor:

"Resulullah (sav), beni askerî birliğin başında Zâtü's-Selâsil'e göndermişti. Birliğin içinde Ebu Bekir ve Ömer de bulunuyordu. 'Resulullah'ın yanında benim yerim daha üstün olmasa herhâlde beni, Ebu Bekir ve Ömer'in başına kumandan tayin etmezdi.' diye içime doğdu. Hemen Resulullah'ın yanına gidip,

'Ya Resulallah! Halkın sana en sevgilisi kimdir?' diye sordum.

'Âişe'dir.' buyurdu.

'Erkeklerden kimdir?' diye sordum.

'Âişe'nin babasıdır.' buyurdu.

'Ondan sonra kimdir?' diye sordum.

'Ondan sonra Ömer'dir.' buyurdu. Birtakım erkeklerin isimlerini daha saydı. Kendi kendime, 'Artık bu sorumu tekrarlamayayım.' dedim. Ve beni en sonraya bırakmasından korkarak sustum."[32]

Müslüman bir erkeğin bir başka erkek tarafından sorulan ilk soruya eşinin ismiyle, ikinci soruya da kayınpederiyle cevap verdiğini hayal edebiliyor musunuz? "İfade edilmemiş duygu yaşanmamış sayılır." diyen psikoloji bugün bile sayısız terapi odasında insanları duygularını ifade etmeye teşvik ederken Efendimizin (sav) bu noktada ne kadar ileri bir örnek oluşturduğunu görebiliyor muyuz?

Erich Fromm'a göre sevginin üçüncü unsuru sorumluluktur. Kişinin sevdiği kişiye/varlığa karşı sorumluluk duyması beklenir. Mesela çocuklar evcil hayvan beslemek ister. Seven sevdiği kimseye karşı sorumluluk duymuyorsa bu etken bir sevgi değildir. Yani sadece sevmek istiyorum, sevmenin getireceği yükü taşımak istemiyorum, demektir.

Bu saydığımız üç şart çiçeklerden insanlara, evcil hayvanlardan doğaya, evimizden ülkemize kadar sevdiğimizi iddia ettiğimiz her şeye olan borcumuzdur.

Baba oğul ilişkisi üzerinden örnek verecek olursak birbirinin yaş dönemlerinin özellikleri, karakter farklılıkları, beklentileri vs. hakkında bilgi sahibi olmayan, birbirine ilgi gösterecek vakit ve sabrı bulunmayan ve birbirlerine karşı sorumluluk duymayan bir ilişkide sevgi yoktur. Olsa olsa

32 Buhari, 5, 113; Müsned, 4, 203; İbni Kesîr, Sîre, 3, 521.

sevme iddiası vardır. Bu üç şart gerçekleştikten sonra Erich Fromm der ki: "Eğer bir insanda sevdiği varlığa karşı ilgi var, bilgi var, sorumluluk var ama saygı yoksa bu sevgi zorbalığa dönüşür." İnsan sevdiği varlığa karşı saygı duymalı, ona değer vermelidir. Zorbalığa dönüşen, şiddet içeren, "Ya benimsin ya da kara toprağın." diyen sevgiler saygı içermeyen, sevdiğine değer vermeyen bencil duygulardır. Kıssamızda da bunun bir benzerini görüyoruz. Kardeşler toplanıp âdeta "Babamızı o kadar çok seviyoruz ki onun sevgisi sadece bize kalsın diye onun sevdiğini ortadan kaldırıyoruz." diyorlar.

Üst konumda bulunan insanlar genellikle alt konumda bulunan sevdiklerine karşı saygı duymazlar. Mesela bazı anne babalar çocuklarına "Evladım biz seni çok seviyoruz, sana çok güveniyoruz ama çevreye güvenemiyoruz; onun için seni kısıtlıyoruz." derler. Bu büyük ölçüde gerçeğe aykırıdır. Saygı, güven, muhatabın özgürlüğüne değer verme gibi duygular çoğu zaman birbirinden ayrılmaz. Bir insana güveniyorsak onun seçim ve kararlarına da güveniriz. Güvenmiyorsak onun hakkında bazı çekincelerimiz var demektir.

Ertelenmiş İyilik

Kardeşler bütün bunları hiç düşünmeden "korkunç arzularını" sevgi gibi masum ve hürmete layık bir duyguyla perdeleyerek: "Yusuf'u ortadan kaldıralım. Babamızın sevgisi sadece bize kalsın. Ondan sonra tövbe ederek iyi kimselerden oluruz." dediler ve kendilerine çok trajikomik bir hedef koydular. İfadelerine dikkatle baktığımızda Hz. Yusuf'u yok etme gerekçelerinin "babalarının sevgisini kazanmak" ve "iyilerden olmak" olduğunu görüyoruz. Bu hedefler kulağa çok saygıdeğer geliyor. Fakat iki güzel duygunun arasına korkunç bir kötülük yerleştirdiklerini görüyoruz. Bu yöntem

şeytandan başlayarak neredeyse tüm kötülerin uyguladığı bir telbistir. Telbis, libas kökünden gelir. Yanlışa doğru elbisesi giydirerek doğru gibi göstermek demektir. Bunu ilk yapan İblis'tir. Yeryüzündeki kötülerin büyük çoğunluğu bunu "Kötülük yapıyorum." diyerek yapmaz. Tüm işgalci devletler özgürleştirme, demokrasi götürme, nükleer silahları engelleme, medenileştirme, kalkındırma gibi projelerle bir ülkeye girerler. Şeytan, kin ve ihtirasla hareket eden insanları önce inanç ve ilkelerinden uzaklaştırarak sadece hisleriyle hareket etmeye sevk eder. Sonra da kendilerini kötü hissedip yaptıkları yanlıştan dönmesinler diye onları, bu kötülüğü aslında iyi bir niyetle yaptıklarına ve arkasından iyi olmaya devam edeceklerine inandırır.

Kardeşleri "Yusuf'u hele bir ortadan kaldıralım, babamızın sevgisi bize kalsın. Ondan sonra salihlerden oluruz." diyerek salihlerden olmayı büyük bir kötülük yaptıktan sonraya erteliyorlar. "Şu kopyayı bir çekeyim, ondan sonra hiç sahtekârlık yapmayacağım." "Emekli olayım, bir daha rüşvet alırsam ne olsun!" gibi çocukça açıklamalardır bunlar. Salih (ahlaklı) olmanın zamanı hemen şimdi, buradadır; ertelenemez. Çünkü her zaman ertelemek için bir sebep vardır. Kıssada on kardeşin bu konuda ittifak ettiklerini görüyoruz. Bu on kişiden biri de bu işin yanlış olduğunu anlamadı mı? Üstelik bu on kişi kâfir değil, dinsiz değil; bir de salihlerden olmayı planlayan Hz. Yakub'un eğitiminden geçmiş olan peygamber çocukları.

Bu durum bize gösteriyor ki iyilerden olmak öncelikle kişinin kendisine karşı dürüst olmasıyla başlar. İnsan bir defa kendisini ikna etti mi her davranışı için bir açıklama bulabilir. Bu nedenle bir yola giriş sebebimizi kendimize izah etmeye çalışırken bu açıklamayı Allah'ın huzurunda tekrarla-

dığımızı hayal etmekte yarar var. O'nu da ikna edebileceksek sorun yok. Bir açının çıkış noktasındaki beş derecelik bir sapma, varış noktasında çok büyük bir sapmaya dönüşür. Yani niyetlerimizdeki küçücük bir sapma, davranışlarımızda çok büyük falsolar olarak ortaya çıkar. Niyetler çok düzgün, idealler ahlakî sınırlarda olmalı ki ayağımız kaydığında hemen çizgiye geri dönebilelim. Bu çok önemli bir noktadır.

Salih olmayı ertelemek, kişinin yaşamının kontrolünü kendi elinde tuttuğu zannına dayanır. Namaza başlamanın vakti ne zamandır? Şimdi, içinde bulunduğun andır. İyilik yapmanın vakti de hemen şimdidir. Salihlerden olmak da böyledir. Yusuf'un kardeşleri hayatları boyunca bir daha adam öldürmekle imtihan olunacak mı? İşte orada imtihan oluyorlar. O duyguya kapıldıkları anda kendilerinden salih olmaları bekleniyor. İyilerden (salih) olmanın zamanı tam da şeytanın insanı dürttüğü zamandır.

Kötülerin İçinde Kalan Zayıf İyiler

قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ

"Onlardan biri, 'Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız, onu (kör) kuyunun dibine bırakın. Nasıl olsa gelip geçen kervanlardan biri onu bulup alır.' dedi." (Yusuf, 10)

Tam bu noktada kardeşlerden birinin vicdanı harekete geçiyor ve cılız bir adım atıyor: "Yusuf'u öldürmeyin." diyor. Âcizane kanaatimce bu kardeş, kötülerin içinde kalmış, onlara kıyasla daha vicdanlı fakat hâlâ doğruyu yapamayacak kadar çevrenin etkisinde kalmış olan zayıf ve âciz iyileri

temsil ediyor. İyiliği savunuyor ve Hz. Yusuf'un öldürülmesini istemiyor ama kardeşlerini engelleyecek kadar güçlü bir direnişle de karşılarına çıkamıyor. Durumu kurtarmaya çalışıyor; "Onu öldürmeyelim, bir kuyuya atalım. Geçen kervanlardan biri bulur, götürür, biz de kurtuluruz. İlla yapacaksak böyle yapalım." diyor.

Manipülasyon

Kardeşleri Hz. Yakub'un Yusuf konusundaki titizliğini ve onun üzerine ne denli titrediğini bildiklerinden babalarını razı edebilmek için duygu sömürüsü yaparak onu iki zor seçenekle karşı karşıya bıraktılar: Hz. Yakub ya risk alacak ve oğullarına güvendiğini göstermek için Yusuf'u onlarla gönderecek ya da izin vermeyerek oğullarıyla arasındaki -muhtemelen evvelden beri pek de iyi gitmeyen- ilişkiyi zora sokacak.

قَالُوا يَا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ

"Dediler ki: Ey babamız! Niçin Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun? Oysa biz onun iyiliğini isteyen kimseleriz." (Yusuf, 11)

اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَداً يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin içsin, oynasın; onu mutlaka koruruz." (Yusuf, 12)

Oğulları Hz. Yakub'a, "Niçin bize güvenmiyorsun da Yusuf'u bizimle göndermiyorsun?" diyorlar. Hiçbir baba evladına "Evet size güvenmiyorum, ona bir kötülük yapmanızdan

korkuyorum." diyemeyeceği için Hz. Yakub, Yusuf'u onlarla göndermeye mecbur kalsın istiyorlar.

Surenin ilerleyen bölümlerinden Hz. Yakub'un son derece nazik, merhametli ve sabırlı bir insan olduğunu anlıyoruz. Oğulların kullandığı ifadeler onların babalarını hileli iletişim yöntemleriyle yönlendirmeye çalıştıklarını gösteriyor. Hz. Yakub, kendisine getirilen teklifi reddederse oğullarından şüphelenmiş ve iyi niyetlerine güvenmemiş olacak. Bunun Hz. Yakub için gerçekten çok zor bir durum olduğunu söylemeliyiz.

Öyle anlar olur ki yanlış giden bir şeyler olduğunu bildiğiniz hâlde kimseye kötülük izafe etmemek için müdahale edemezsiniz. Kötülerin cesareti iyilerin nezaketinden yardım alır. Yaşanacak olan yaşanır, sonunda er veya geç iyilik kazanır. Bu durum daha çok dini anlatma konumunda olan insanların başına gelir. Bazı insanlar sorularını bir kurgu ile sorarak muhatabını istediği cevabı alacak şekilde manipüle etmeye çalışır. Bu tip insanların amacı öğrenmek değil kendi haklılıklarını onaylatmaktır. Bu şekilde duygu sömürüsü yaparak insanları manipüle eden, yönlendiren ve dikte edilmiş taleplerde bulunan kimselere karşı son derece dikkatli olmak gerekir. Sürekli manipülatif iletişime maruz kalmak ciddi şekilde yardım almayı gerektirir.

Hz. Yakub'un Dürüstlüğü

قَالَ اِنِّي لَيَحْزُنُنِّي اَنْ تَذْهَبُوا بِهٖ وَاَخَافُ اَنْ يَّأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ

"Babaları, 'Doğrusu onu götürmeniz beni endişelendiriyor; farkında olmadığınız bir sırada onu kurt yer diye korkuyorum.' dedi." (Yusuf, 13)

Hz. Yakub'un verdiği cevabın her bir ifadesi katman katman anlam yüklüdür. Dolayısıyla kelime kelime açıklanmalıdır. Eminiz ki o da cevabını verirken iyice ölçüp biçmiştir.

Öncelikle Hz. Yusuf'un kıra götürülmesinden duyduğu endişeyi dile getirerek ona düşkünlüğünü ve koruma konusundaki hassasiyetini kabul etmiş oluyor. Yani "mış gibi" yapmıyor. "Nereden çıkardınız, yok öyle bir şey!" demiyor. Gerçeği açıkça söylüyor. Bunu yaparken muhataplarını itham etmediğine dikkat çekelim. "Size güvenmiyorum." kabilinden sözler etmiyor. Sadece kendi duygularını dile getiriyor. Bugün iletişim uzmanlarının her yerde anlatmaya çalıştığı "ben dili"nin güzel bir örneğini görüyoruz Hz. Yakub'un cevabında. "Siz şöylesiniz, böylesiniz." demek yerine "Ben endişeleniyorum." diyor. Endişesinin sebebini onlardan tamamen uzaklaştırmak için de "Onu kurt yer." diyerek gerekçelendiriyor. Kıssanın ilerleyen bölümlerinde Hz. Yakub'un bu tavrını hep koruduğunu, onlar yüzünden nice felaketler yaşadığı hâlde hiçbir zaman çocuklarına kötülük izafe etmediğini göreceğiz. Bu sebeple kardeşler tüm hatalarına rağmen her zaman hataların farkında olan babalarının yanına dönebilmiş, babaları tarafından koşulsuz bir kabulle karşılanacaklarına her zaman güvenmişlerdir.

Hz. Yakub'un Yusuf hakkındaki korkusunu dile getirmesi kardeşlerinin kıskançlığını körüklemiş ve girişikleri işe sarılmaları konusunda onları cesaretlendirmiş olmalıdır. Zaten her zaman böyledir. İyiliğe yönelen de kötülüğe yönelen de onun için gerekçeler bulur. Bütün mesele ilk yöneliştir. Hayat her zaman girdiğimiz yolun doğruluğu için sebepler üretmemize yardım eder.

Kötüye Yol Göstermemek

Bazı müfessirler "Hz. Yakub; 'Siz oyuna dalarsınız, o sırada onu kurt yer.' diyerek onlara uyduracakları yalan hakkında akıl vermiş oldu." derler. Bu sebeple kötülükten korumak için de olsa kötülüğü anlatmamak gerektiği söylenir. Kabaca "Eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek." olarak ifade edebileceğimiz bu durum, çeşitli açılardan tartışma konusu olmuştur. Bazı kötülüklerin işleniş biçimleri konusunda halkı aydınlatmak için yapılan kamu yayınlarının o hataya meyilli olan kişiler için öğretici olabildiği bilinen bir gerçektir. İslam eğitim anlayışında ise "Bir şeyin şuyûu vukûundan beterdir." denilerek kötülükten sakındırmak için dahi kötülüğün anlatılmaması istenmiştir. Mesela mahkemede şahitlik etmek gibi bir zorunluluk olmadıkça duyduğumuz kötü bir sözü, dilimizin o söze alışmaması için aktarmamak gerekir. İslam terbiyesinde sakındırmak için bile kötülük anlatılmaz. "Allahu Teala'nın gizlediğini siz açıklamayın." der büyükler. Kimsenin şahit olmadığı bir günahını açıklamamak, insanları şahit tutmadan Allah'tan af dilemek esastır.

Söylemeye dilimiz varmıyor ama Hz. Yakub burada âdeta çocuklarına yol göstermiş oluyor. Zımnen "Onu kurt yedi, diyebilirsiniz. Benim zaten zihnimde böyle bir düşünce var." demiş oluyor.

Yusuf'un kardeşleri, reddedilince bu sefer yemine başvurarak isteklerine ulaşmaya çalışıyorlar:

قَالُوا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّا اِذاً لَخَاسِرُونَ

"Dediler ki: Biz böylesine kalabalık iken onu kurt yerse o zaman gerçekten bize yazıklar olsun!" (Yusuf, 14)

Hz. Yakub, kendisine getirilen bu mantıklı itiraz karşısında susup razı oluyor, "Yine de göndermeyeceğim." demiyor. Burası yaşanacak imtihan karşısında insanın direncinin kırıldığı noktadır. Halk arasında bu durumu ifade sadedinde "Ağzım dilim bağlandı." denir.

Hainlerle Sadıklar Arasındaki Fark

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهٖ وَاَجْمَعُوْٓا اَنْ يَّجْعَلُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ الْجُبِّۚ وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ
لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ

"Onu götürüp kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar. Onlar farkında değilken biz de Yusuf'a vahyettik ki: Onlara bu yaptıklarını elbet bir gün anlatacağız." (Yusuf, 15)

Kardeşleri korkunç bir suikast hazırlığı içindeyken Yüce Rabbimiz küçük bir çocuk olan Yusuf'un kalbine bütün bunların gelip geçici sınavlar olduğunu ve bir gün gelip şu an yaşadıklarını kardeşlerine hatırlatacağını ilham etti.

Ayetin metninde "Biz ona vahyettik." deniyor. İlham da bir vahiy çeşididir. Vahiy "Allah'ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi" demektir. Yüce Allah'ın vahiy yoluyla konuşması O'nun tebliğ yöntemlerinden biridir ve arada elçi bulunmadan peygamberin kalbine gizli bir işaretle ilâhi kelâmın bırakılıp öğretilmesiyle gerçekleşir. Bu tür vahiyde peygamber ilâhi kelâmı uyanıkken ruhî bir tecrübe yaşayarak alır. Allah'ın bu tarzdaki tebliği sadece peygamberlere has olmayıp dilediği insanın kalbine ilham etmesini ve salih kullarına sadık rüya göstermesini de kapsar. Burada söz konusu olan Hz. Yusuf olmakla beraber içinde Allah'a sınırsız ve koşulsuz güven taşıyan herkes

büyük bir imtihanla karşılaştığında bu güveni kaybetmeden benzer ilhamlara ulaşabilir. İnsanın Allah'a güveninin bir an dahi sarsılmaması, kötüler karşısında iyilik ilhamına mazhar olduğunun göstergesidir. Aslında bunun temelinde insanın doğruluktan ayrılmayışına duyduğu güven vardır. Özellikle ihanete uğradığınız, en yakınlarınızın tuzağına düştüğünüz zamanlarda bu sahneyi hatırlayın. Kalbinize bakın. Yolunuz doğru, Allah'a güveniniz tam ise siz de ilhama mazhar oldunuz demektir.

Timsah Gözyaşları

وَجَآؤُۡ اَبَاهُمۡ عِشَآءً يَبۡكُونَ

"Akşam ağlayarak babalarına geldiler." (Yusuf, 16)

قَالُوا يَآ اَبَانَآ اِنَّا ذَهَبۡنَا نَسۡتَبِقُ وَتَرَكۡنَا يُوسُفَ عِنۡدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئۡبُ ۚ وَمَآ اَنۡتَ بِمُؤۡمِنٍ لَنَا وَلَوۡ كُنَّا صَادِقِينَ

"'Ey babamız! Biz yarış için uzaklaşmış, Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık; onu kurt yemiş! Ama doğru söylemiş olsak da sen bize inanmazsın.' dediler." (Yusuf, 17)

وَجَآؤُ عَلٰى قَمِيصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ اَنۡفُسُكُمۡ اَمۡراً فَصَبۡرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الۡمُسۡتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ

"Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Yakub, 'Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında,

kendisine sığınılacak olan ise ancak Allah'tır.' dedi." (Yusuf, 18)

Kardeşleri, Hz. Yusuf'un gömleğini, kestikleri bir hayvanın kanına bulayarak akşamüzeri babalarına getirdiler ve kendileri yarış yaparken onu bir kurdun yediğini söylediler. Burada ilginç olan kendi söyledikleri yalan sanki gerçekmiş gibi olayı anlatırken ağlayabilmeleridir. Bunu yapabilmek, sahtecilikte epey ilerlemiş olmayı gerektirir. İnandırıcı bir şekilde yalan söyleyenler, gözyaşlarını kullanmayı iyi bilirler. Buradan bu yolu daha önce de çokça kullandıklarını tahmin edebiliyoruz.

Burada yine bir duygu sömürüsü ve yönlendirme görüyoruz. Yusuf'un kardeşleri, "Biz ne kadar yemin etsek de sen zaten bize inanmazsın." diyerek Hz. Yakub'u söyledikleri yalana inanmaya zorluyorlar.

Taberî'de geçen bir rivayete göre bu acı haberi alan Hz. Yakub çok üzülür ve gömleği alıp yüzüne sürerek şöyle der: "Bugüne kadar böyle yumuşak huylu bir kurt görmedim! Oğlumu yemiş fakat sırtındaki gömleği yırtmamış!"

Kardeşler bu derece büyük bir gaf yaparak arkalarında müthiş bir delil bırakıyorlar. Hz. Yakub bu sözleriyle oğullarının söylediklerine inanmadığını dile getirmiş oluyor. Nitekim oğullarına, "Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş." diyerek bu kanaatini de belirtiyor.

Her suçlu arkasında her zaman bir delil bırakır, gözden kaçırdığı bir nokta mutlaka olur. Hiçbir suç mükemmel değildir. Hz. Yakub, oğullarının bu yalanını kolayca anladığı halde "Bundan sonra bana yakışan güzelce sabretmektir.

Anlattığınız şeyler karşısında Allah'a sığınmaktan başka çare yoktur." diyor.

Burada dikkatimizi çeken önemli bir nokta, Hz. Yakub'un oğullarını cezalandırmamasıdır. Düşünelim, küçük çocuğumuzu büyüklere emanet edip bir yere gönderdik, onlar da ona -Allah göstermesin- çok büyük bir zarar verdiler ve bize bir sürü de yalan beyan ve timsah gözyaşlarıyla geldiler. Biz de açık ve net bir şekilde yalan söylediklerini anladık. Böyle bir durumda biz ne yapardık?

Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre Hz. Yakub'un geride kalan oğullarına hiçbir ceza vermemiş olması, ömrünün geri kalanını onlarla geçirmesi, ilişkilerinin -anlatıldığı kadarıyla- barış içinde yürümesi çok ilginç değil mi? Hz. Yakub'un buna nasıl kuvvet bulduğunu bir türlü anlayamıyorum. Ondaki hilme, metanete, sabra ve kendine hâkim oluşa hayranım. Çok güçlü bir iradesi, muhkem bir ahlakı olduğunu, inanılmaz ölçüde başarılı bir baba olduğunu düşünüyorum.

Kervancılar

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَٰذَا غُلَامٌ
وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ

"Derken bir kervan geldi, sucularını gönderdiler, adam kovasını kuyuya saldı: 'Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!' diye bağırdı. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyordu." (Yusuf, 19)

Kur'an Yolu tefsirinin açıklamasına göre "Yusuf'un atıldığı kuyu, ticaret kervanlarının geçtiği yol üzerinde bulunuyordu. Nitekim 10. ayette geçen, 'Onu kuyunun dibine atın da

geçen kervanlardan biri onu alsın.' cümlesi de bunu açıkça gösterir. Hz. Yusuf'un kuyudaki durumuna bakıldığında kuyunun kuraklık sebebiyle suyunun çekilmiş olduğu ve onun burada hayatını etkilemeyecek kadar kısa bir süre kaldığı anlaşılıyor."

Kervancıların Hz. Yusuf'u buldukları bu sahneye kendimizi yerleştirelim ve sanki kervancılar olduğumuzu hayal edelim. Yol üzerindeki bir kuyudan su almak üzere duruyoruz. Kovayı kuyuya indiriyoruz. Bir de bakıyoruz ki kuyunun suyu çekilmiş ve dibinde de hâlinden kuyuya yakın bir zamanda düştüğü belli olan sağlıklı bir çocuk var. Ne yapardık? Yapılması gereken, o bölgede kaybolan bir çocuk olup olmadığını araştırmak, kimse yoksa en azından çocuğu konuşturarak kim olduğunu öğrenmeye çalışmaktır. Peki, kervancılar ne yapıyor? Seviniyorlar ve "Müjde!" diyorlar, "Bir oğlan çocuğu. Yaşasın, bedavadan bir kölemiz daha oldu. Üstelik çok da güzel, bunu kolayca satarız." İnsan bazen kazandığını zannederken nasıl da kaybediyor.

Kıyamet günü kervancıların hür olarak bulup yasadışı bir yolla köle olarak sattıkları o çocuğun peygamber olduğunu öğrendikleri zaman yüzlerindeki ifadeyi görmek isterim.

Yusuf Kıssası'nda üzerinde pek durulmayan bu detay, anlık kararlarımızın ahlakımızı ortaya koyduğunu çok açık bir şekilde gösterir. İnsanın gerçek karakteri, üzerinde çok düşünmeden hareket ettiği zamanlarda ortaya çıkar. İslam ahlakçıları ahlakı tarif ederken "kendiliğindenlik" üzerinde ısrarla durur. Bir insanda yerleşen iyi veya kötü ahlakın varlığı, onun gerektirdiği davranışların düşünme ve tefekküre gerek kalmadan kendiliğinden (spontane) ortaya çıkmasıyla bilinir.

Kervancıların bir çocuk bulduğu zaman akıllarına ilk gelen, onu köleleştirmek olmuştur. Bu da onların kaybettiği andır.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ

"(Mısır'da) onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona pek değer vermemişlerdi." (Yusuf, 20)

Kervancılar yasadışı bir iş yaptıklarını bildikleri için Yusuf'u çalıntı bir mal gibi birkaç dirheme alelacele ellerinden çıkardılar. Bunun birkaç sebebi var. Öncelikle ellerindeki kayıp bir çocuk olduğu için ondan bir an önce kurtulmaları gerekiyor. İkincisi ise kervancılar Hz. Yusuf'un değerini anlayamıyor. Fakat onun değerini anlayan biri var: Mısır'ın Aziz'i.

Mısır'a Yerleştirilme

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَداً وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Onu satın alan Mısırlı adam karısına: 'Ona değer ver, güzel bak! Umarım ki bize faydası dokunur veya onu evlat ediniriz.' dedi. İşte böylece Yusuf'a orada bir yer sağladık ve bunu (rüyada görülen) olayların yorumunu ona öğretelim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler." (Yusuf, 21)

Yüce Allah'ın yardımı ve himayesi sayesinde Hz. Yusuf tehlikelerden kurtularak Mısır'ın ileri gelen devlet adamla-

rından birinin evine köle olarak yerleşti. Kaynaklarda onu satın alan şahsın kim olduğuna dair çeşitli rivayetler varsa da diğer pek çok kıssada olduğu gibi Kur'an bu zâtı ismiyle değil, "Aziz" unvanıyla zikreder. İleride yüksek bir makama getirilecek olan Hz. Yusuf'un da aynı unvanla anılacak olması, bu unvanın Mısır'da seçkin görevlerde bulunan kişiler için kullanıldığını gösterir.

Aziz'in, Hz. Yusuf hakkında karısına söylediklerine bakılırsa onu gördüğü andan itibaren zekâ ve kabiliyetini sezdiği ve onun gelecekte büyük işler yapabileceği kanaatine vardığı anlaşılır. Bu sebeple ona köle değil, evlat muamelesi yapmıştır. Tam bu noktada Aziz'in küçük bir çocuktaki kapasite ve istikbali görüp ona uygun bir konum ve eğitim vermesindeki isabetinin bizi şaşırttığını söylemeliyiz. Köle pazarında bir görüşte bu özellikleri fark etmek uzun bir tecrübenin eseri olarak değerlendirilebileceği gibi geçmişte çok aktif olarak kullanılan ve "ilm-i kıyâfet" denilen ilim dalındaki birikime de yorulabilir. Kıyafet ilmi hakkında *İslam Ansiklopedisi* şöyle bir açıklama getirir: "Türkler, firâset ilminin Arap medeniyet ve coğrafyasını ilgilendiren kısımları yerine insanın bedenî ve ruhî yapısıyla ilgilenen bölümlerini (ilmü'l-kef, ilmü'l-esârîr, ilmü'l-ihtilâc, ilmü kıyâfeti'l-beşer) ön plana çıkarıp bunları 'kıyâfetü'l-isr' ve 'kıyâfetü'l-beşer' olmak üzere iki kısımda değerlendirmiştir. Kıyâfetü'l-isr, insanların veya binek hayvanlarının ayak izlerinden sahibinin genç mi yaşlı mı olduğunun, cinsiyetinin ve bazı fiziksel özelliklerinin tahmin edilmeye çalışıldığı bilim dalıdır. Kıyâfetü'l-beşer ise, 'kıyâfetü'l-insâniyye, kıyâfetü'l-ebdân' olarak da bilinir ve insanın fiziksel özelliklerinden kişiliğini, ahlakını tahmin ve nesebini tespitle uğraşır. İlgilendikleri konular bakımından ilm-i sîmâ (insanın yüz özelliklerinden ahlakını tahmin

etme), ilm-i hutût (alın çizgilerinden insan ömrü ve refah düzeyi hakkında bilgi edinmeye çalışma), ilm-i kef (avuç içinden kişinin geleceğine ait hükümler çıkarma, el falı) ve ilm-i ihtilâc (insan bedenindeki seğirmeleri anlamlandırma) ilm-i kıyâfete yakın diğer bilim dallarıdır."

"Kıyafetnâme" maddesinden öğrendiğimize göre insanın beden yapısıyla kişilik özellikleri arasında bağlantı olduğu görüşünün geçmişi çok eskilere dayanmakta, İslamiyet'ten önce Mısır, Yunan, İran, Roma ve Hint kültürlerinde sistematik olmamakla birlikte ilm-i kıyâfetin varlığı bilinmektedir.

Mısır yönetiminde üst düzey görevleri bulunan Aziz'in, kendi döneminde revaçta olan bu ilmi, tecrübeleriyle birleştiren bir insan sarrafı olduğunu anlıyoruz. Hz. Yusuf, bu üst düzey yöneticinin hizmetinde kaldığı süre zarfında iyi bir eğitim almış ve devlet yönetimiyle ilgili bilgi ve deneyimini geliştirmiştir.

Kervancıların Hz. Yusuf'taki seçkin vasıfları fark etmeyip onu, birkaç dirheme hızlıca ellerinden çıkarılacak değersiz bir mal olarak görmelerine karşılık Aziz'in ondaki kıymeti takdir etmesi bir başka açıdan da çok manidardır. Buradan anlıyoruz ki Allah bir kişiyi onun kıymetini bazen saklayarak bazen de izhar ederek korur. Allah'ın işine akıl ermez, güç yetmez; lütuf ve ikramını kimsenin aklının ermeyeceği en ince yollardan ulaştırır. Bu şekilde Hz. Yusuf kervancıların elinde orada burada dolaşan biri olmaktan korunmuş, Mısır'da en üst mertebelere kadar yükselecek bir konağa yerleştirilmiştir.

Ayette geçen "... ve bunu olayların yorumunu öğretelim diye de yaptık." mealindeki cümle, Hz. Yusuf'un devlet yönetimine ait konularda eğitimden geçirildiğine işaret eder. Bu şekilde Hz. Yusuf'un imkânları bol, görgülü ve kültürlü

bir ortamda kalmakla devlet yönetimine ait bilgi ve deneyimi artmış, siyasi ve idari birikim kazanmıştır.

Muhsinlerin Ödülü: Hikmet ve İlim

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنَاهُ حُكْماً وَعِلْماً وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

"Yusuf olgunluk çağına erişince ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız." (Yusuf, 22)

Mealde "olgunluk çağı" olarak tercüme edilen "eşüdd" kelimesi sözlükte "güç ve kuvvet" anlamına gelir. Ayette kişinin en güçlü olduğu çağı ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu çağın 18, 20, 33, 40. yaşlar olduğuna dair farklı görüşler vardır.

Hz. Yusuf'a verilen "hikmet ve ilim"; "sağlıklı muhakeme, yönetme ve yargılama yeteneği", özellikle "rüyaları yorumlama bilgisi" şeklinde açıklanmıştır. Nitekim Hz. Yusuf'un, "Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana olayların yorumunu da öğrettin." (Yusuf, 101) mealindeki duasında buna işaret vardır.

Ayet-i kerimede ilim ve hikmet verilmesinin bir ödül oluşuna da dikkat çekmek isteriz. Neyin ödülü olduğuna baktığımızdaysa bir sıfat önümüze çıkar: İhsan.

İhsan -çoğu kez yanlış anlaşıldığı üzere- her zaman yumuşak olmak demek değildir. Her durumda en güzel şekilde davranmaktır. Muhsinlerden olabilmenin ilk şartı tepkiselliği bırakmak, dürtülerimiz bizi ne kadar kışkırtırsa kışkırtsın en doğru tepkiyi seçebilmek ve onu en güzel şekilde gerçekleştirmektir. Anlaşılacağı üzere ihsanın ilk şartı dürtüsellikten uzak olmak ve irademizi her zaman hayırlı ve güzel olandan

yana kullanma gücüne sahip olmaktır. Ayetten anlıyoruz ki iradesini ihsandan yana kullananların ödülü ilim ve hikmet olacaktır. Her durumda doğru ve güzel olanı yapabilmek için öncelikle bunları, kötü ve çirkin olandan gerek bilgi ve gerekse sezgiyle ayırt edebilmek gerekir. İnsan, zihnini ve kalbini buna alıştırdığında sonuç ilim ve hikmet olacaktır.

Buradan anlıyoruz ki Hz. Yusuf gençlik dönemindeyken, üstelik başına gelen onca olumsuz hadiseye rağmen muhsinlerden olmayı başarmıştır. Tepkisel kızgınlıklar, kadere küsüp katı bir kişiliğe bürünme gibi olumsuzlukları onun hayatında görmüyoruz. Kendi kişilik ve ahlakı, yaşadıklarından bağımsız bir şekilde olgunlaşmış, Peygamberimizin (sav) dediği üzere "her durumdan hayır kazanarak çıkmayı" bilmiştir. Araştırmalar insanın hayata karşı tavrının başına gelenlerle ilgisinin sadece yüzde on kadar olduğunu söylüyor. Tepkilerimizin geri kalanı genlerimizle irademiz arasında paylaşılıyor.[33] Buna göre ne yapmayı seçtiğimize bağlı olarak yaşadığımız olaylara karşı geliştirdiğimiz tepkiler, olayları daha sert ya da yumuşak yapıyor.

İlim ve hikmet arasındaki farka gelince; ilmin bilmekle, hikmetin ise yapmakla ilgisi vardır. İnsanın davranışlarının akla ve ilme uygun, cahilâne olmaktan uzak olması gerekir. Hikmetin zihinde depolanmış malumattan farkı ise iradeyle olan ilişkisidir. Bu anlam çerçevesi içinde "Hikmeti dilediğine verir; kime hikmet verilmişse ona çok hayır verilmiş demektir; ancak akıl sahipleri düşünürler." (Bakara, 269) ayet-i kerimesi, "Allah o kimseye olgun bir akılla, bu aklı en güzel şekilde kullanma iradesini verir." manasına gelir. Bu tespit, "Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih kılar."[34] ha-

33 bk. Dr. Robert A. Emmons, *Teşekkür Ederim*, s. 28 vd., Doğan Kitap, İs. 2009.
34 Buhârî, İlim, 10; Müslim, İmâre, 175.

disinde geçen "tefakkuh" kelimesinin ilmî genişlik ve onunla tutarlı olabilecek amelî tutumu birlikte içeren anlamına da uygundur.

Sonuç olarak Hz. Yusuf sadece ilim ehli değil, diğer bütün peygamberler gibi aynı zamanda hikmet ehlidir. Bu aşamadan sonra başına gelecek olumsuzlukları da hep ilim ve hikmet çerçevesinde davranarak aşabilmiştir. Davranışa dönüşmeyen duygu yok sayıldığı gibi insanın amellerini ve ahlakını etkilemeyen ilim de yok gibidir.

Önemle vurgulamamız gereken bir diğer nokta da şudur: Her peygamber gönderildiği toplumun bir üyesidir, o toplumun içinden çıkmıştır. Peygamber, içinden çıktığı toplumu tanıdığı için onlara nasıl hitap edileceğini iyi bilir. İnsanların özellikleri, eksileri, artıları, onlara neyi, nasıl anlatacağı ve nereden başlayacağı bilinmeden bir topluma öncülük edilemez. İkincisi o toplumun da peygamberi tanıması önemlidir. İnsanlar dışarıdan gelmiş, geçmişini ve ahlakını bilmedikleri birinden ne kadar etkilenir? Peygamberlerin bütün yaşantısına şahit oldukları, doğru sözlü, güvenilir, temiz ahlaklı bir insan olduğunu bilmeleri önemli. Bütün bu sebeplerle beraber düşündüğümüzde Hz. Yusuf, peygamber olarak gönderilmeden önce Mısır'a yerleştirilmiştir. Hem de en üst tabakadan birinin evine, çok iyi eğitim alacak bir konumda...

Çirkin Teklif

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ
قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

"Evinde bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları iyice kapattı ve 'Haydi gel!' dedi. O da 'Hâşâ, Allah'a sığınırım! Kocan benim velî-

nimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!' dedi." (Yusuf, 23)

Aziz'in hanımı, ihtimal ki Yusuf'un annesi yaşındaki kadın, Hz. Yusuf'a göz koyuyor. Yine ihtimal ki bu göz koyma ve bir murad elde etmek isteme bir iki günde olmuyor. Muhtemelen uzun bir süreç içinde Hz. Yusuf'u taciz ediyor. Bütün bunlara karşın Yusuf'un yanında ne annesi ne babası ne de danışıp akıl soracağı biri var. Üstelik yaşı itibarıyla da çok genç ve tecrübesiz olan Hz. Yusuf, kadının karşısında statü olarak da çaresiz bir konumda.

Hz. Yusuf'un içinde bulunduğu yalnızlığı ve zayıflığı hayal edelim. Bu sebeple o şartlar altında hikmetle davranabilmesi, nefsine hâkim olarak güçlü bir duruşla yanlıştan uzak durması çok seçkin bir iffet olarak görülmüştür. Onun ahlakını takip eden gençler de girişte bahsettiğimiz kıyametin VİP yolcuları arasında olacak ve Allah'ın arşında özel olarak ağırlanacaklardır.

Kur'an Yolu tefsiri bu ayetin açıklamasında şunları söyler: "Kadının tutkusuna karşılık Yusuf, iradesine ve duygularına hâkim oldu, müstakbel peygambere yakışır şekilde cevap verdi ve Allah'ın haram kıldığı bir şeyi yapmayacağını bildirerek teklifi reddetti. 'O, benim velinimetimdir, bana güzel davrandı.' mealindeki ifadeden, Yusuf'un bu çirkin fiilden Allah korkusundan değil de efendisine karşı saygısızlık olur endişesiyle uzak durduğu anlaşılmamalıdır. Zira o, önce Allah'a sığındığını ifade etmiş, sonra da ev sahibinin kendisinin efendisi olduğunu, dolayısıyla ona karşı böyle bir ihanette bulunamayacağını, zalimlerin (nankörlerin) iflah olmayacaklarını söylemiştir."

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْۤءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ

"Kadın onu kesinlikle arzulamıştı; eğer rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadını arzulardı. Böylece onu, kötülükten ve ahlaksız bir iş yapmaktan uzak tutmak istedik. Şüphesiz o samimi kullarımızdandı." (Yusuf, 24)

Hz. Yusuf tek başına bir genç. Gençlik çağında insanın hayat enerjisi maksimum, hayat tecrübesi minimumdur. Hz. Yusuf böyle bir çağda, otorite konumundaki güzel ve çekici bir kadın karşısında nefsinin dürtülerine direnebiliyor. Bu nedenle haramdan uzak durabilmesi çok kıymetli. Kadın arzulanmayacak bir durumda olsaydı veya Yusuf'un anlık da olsa bir arzusu bulunmasaydı, "Ben Rabbimden korkarım." diyerek kendisini uzaklaştırması bir erdem sayılır mıydı? Kanaatimce bu ayet Hz. Yusuf'un kendisine kalsa hiç kimseye açmayacağı bir duygusunu (onun beşerî yönünü) kıyamet gününe kadar herkese açıklamış olmasıyla Kur'an'ın Allah kelamı olduğunun kanıtlarından biridir.

Erdemli olmanın beşerî duygu ve hislerden arınmak ve melekleşmek demek olmadığını, bütün o duyguları ilkeler çerçevesinde yönetmekle mümkün olduğunu göstermesi açısından da kıssanın bu bölümü çok kıymetlidir.

"İşaret ve ikaz" olarak çevrilen burhan hakkında çeşitli görüş ve rivayetler olmakla birlikte bunun, Allah'tan gelen bir ilham olduğu kanaati ağır basar. Buna göre Züleyha'nın tahrikleri karşısında Hz. Yusuf'ta ona yaklaşma arzusu doğmuş, ancak Allah'tan gelen bir ilham sayesinde bu çirkin işin haram olduğunu hatırlamış ve ona yaklaşmamıştır. Ayetin akışı da

Yusuf'un bu fiilden korunmuş olduğunu gösterir. Bu olay, peygamberlerin nübüvvet öncesi dönemde de büyük günah işlemekten korunmuş olduklarını savunan görüşü destekler.

Peygamberlerin korunmuşluğu, bizim gibi sıradan insanlar için bir hayıflanma sebebi olamaz. Yani "Ne yapalım onları Allah korumuş, biz ise tek başımızayız." diyemeyiz. Burada bize verilen mesaj, sadece kendi irademizle korunamayacağımızın farkına varıp Allah'a sığınmak ve O'nun himayesine girmek olmalıdır.

Adalet

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءاً إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttı. Kapının önünde kocasıyla karşılaştılar. Kadın kocasına dedi ki: Senin ailene kötülük etmeye kalkışanın cezası, ancak zindana atılmak veya ağır fiziksel cezaya çaptırılmak olmalıdır." (Yusuf, 25)

Aklını öncelikle kendisini korumak için kullananlar nasıl adil olabilir? Bu yüzden "ilkesiz insan" en korkulacak insan tipidir. En tehlikeli insan tipi, hiçbir ilkesi olmadığı için menfaatini kendisine ilke edinendir. Bu insanlar çok zararlıdır, ne zaman ne yapacakları belli olmaz. Onlara asla güvenemezsiniz. Onlarla bir işe kalkışamazsınız. Onların ilkeleri hazlarıdır. Onlara zevk veren işi kılıfına uydurarak yaparlar. Zevk almadıkları şeyden de uzak dururlar.

Oysa Kitabımız bizi açık açık uyarır:

"Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."(Nisa, 135)

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ اَهْلِهَآ اِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

"Yusuf, 'Asıl kendisi benimle birlikte olmak istedi.' dedi. Kadının akrabasından biri şöyle bilirkişilik yaptı: Eğer (adamın) gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir; adam yalancıdır." (Yusuf, 26)

وَاِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ

"Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir; adam doğru söylemektedir." (Yusuf, 27)

Kadının zekice hamlesine rağmen Aziz soğukkanlı davranarak bu olayı tahkik etmek için aklı başında olduğunu düşündüğü, danışabileceği, üstelik kadının ailesinden birini çağırıyor. Bu kişi, önce kadının haklı olması durumunu dikkate alarak incelemelerine başlıyor. Zira Yusuf köle, Züleyha ise hanımefendi konumunda. Faraziye nasıl olursa olsun hakkaniyet gözetildiğinde gerçek er geç ortaya çıkar. Adaletle yürütülen bu kısa inceleme Hz. Yusuf'un haklılığını ortaya

çıkarmaya yetiyor. Bakıyorlar, gömlek arkadan yırtılmış. Böylece Yusuf'un suçsuz olduğu anlaşılıyor.

Burada kıssa boyunca Hz. Yusuf için şahitlik ve elçilik yapan gömleklerden ikincisini görüyoruz. İkisi de Hz. Yusuf'a kurulan tuzakları haber veren şahitlerdir.

فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ

"Aziz, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce şöyle dedi: Anlaşılıyor ki bu iş, siz kadınların bir entrikasıdır. Sizin entrikanız çok tehlikelidir." (Yusuf, 28)

يُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ

"Yusuf! Sen bunu olmamış say. (Kadına:) Sen de günahının affını dile; çünkü sen günahkârlardan oldun." (Yusuf, 29)

Aziz karısına, "Sizin hileniz pek büyüktür. Ey kadın, sen de günahından ötürü af dile." ve Yusuf'a "Bu olayı örtbas et." diyor ama ne karısına suçundan dolayı bir yaptırımda bulunuyor ne de Hz. Yusuf'a "haklısın" diyor.

Cahiliye toplumlarındaki yüksek tabakanın alışkanlığı budur: Onlar her şeyden önce kendi itibarlarını korumaya odaklanmıştır. İster eski Mısır'da ister günümüz sosyetesinde olsun bu durum -az sayıda istisna hariç- hiç değişmez. Bir skandal durumunda birbirlerini hoş görme ve topluma karşı örtbas etme durumları bugün de görülür. Onların öncelikli hedefi hakkın ortaya çıkması ve kimseye haksızlık yapılmaması değil itibarlarının korunmasıdır. Elbette genelleme yapamayız ama aristokrasinin ortak özelliklerinden

biri budur. Onlar için ailelerinin itibarı her türlü haktan, hukuktan üstündür.

Güçlü mevkilerdeki insanların karşılaştıkları her meselede kendilerini temize çıkarmak için kullanacakları birçok imkân vardır. Bu nedenle olsa gerek, adil devlet başkanı kıyametin VİP yolcuları arasında ilk sırada sayılır. Güç sahibinin karşısında mağdur olan garibana karşı işlenen suçları örtbas etmek o kadar kolay, gücü olmayana karşı adil davranmak o kadar zordur.

Diğer taraftan olayın seyri bize bazı fıkhî kuralları hatırlatıyor.

İlk olarak, "halvet-i sahiha" olarak bilinen, bir kadınla erkeğin dışarıdan müdahaleye açık olmayan bir ortamda baş başa kalmalarının İslam'da caiz olmadığı kuralını,

İkinci olarak hukuki konularda bir karara varmadan önce iki tarafın da dinlenmesi ve aile meselelerinde hakem tayin edilmesi emrini,

Üçüncü olarak, birisi hakkında verilecek hükmün mutlaka bir delile dayanması gerektiğini,

Son olarak da şahidin, yakınları aleyhine bile olsa hakka şahitlik etmesi gerektiğini tek bir sahne üzerinden hatırlıyoruz.

Aziz, "Siz kadınların hilesi gerçekten büyüktür." diyerek bir genelleme yapıp kendi karısının da tüm kadınlar gibi olduğunu yani bunun şaşılacak bir yanlış olmadığını söyleyerek bu vahim sadakatsizliği normalleştiriyor. Bunu hangi duygularla yaptığını bilmiyoruz. İnsan, çok sevdiği ve gözden çıkaramayacağı birinin hatalarını küçük ve önemsiz görme eğilimindedir. Fakat ne olursa olsun onun mevkiindeki birinin böyle bir ihanet ve iftirayı görmezden gelinecek

küçük bir sürçme olarak görmesi ya kendisinin ya da içinde bulunduğu toplumun ne derece yozlaştığını gösteriyor. Âdeta işi şakaya vurarak yaşanan vahim olayı, basit bir meseleye indirgiyor. Hz. Yusuf'a dönüp "Kapat bu olayı." derken "Kimseye hatırlatma biz de görüntüyü kurtarmış olalım." demiş oluyor.

Dedikodu Kazanı

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَيٰهَا عَنْ نَفْسِهِۦ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ

"Şehirdeki bazı kadınlar, 'Aziz'in karısı, hizmetindeki gençle birlikte olmak istiyormuş; (Yusuf'un) sevdası kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapkınlık içinde görüyoruz.' dediler." (Yusuf, 30)

Olay saray çevresinde duyulduğunda aristokrat kadınlar Züleyha'yı "Kölesine âşık olmuş." diyerek aşağılayıp eleştiriyorlar. İnsan merak ediyor, acaba buradaki eleştiri evli bir kadının sadakatsizliği mi, yoksa bunu bir köleyle yapmaya kalkması mı? Hadisenin devamından ikinci ihtimalin daha kuvvetli olduğunu anlıyoruz. Belki de eleştirdikleri şey Seyyid Kutub'un ifadesiyle Züleyha'nın bu çirkin fiili gizleyememiş olmasıdır. Kutub, "Bu gibi toplumlarda böyle fiilleri işlemiş olmaktan çok onu gizleyememek ayıplanır." diyor. Bu yorumdaki haklılığı, Yusuf'u tanıdıktan sonra kadınlar arasında onu elde etme yarışı çıkmasından anlıyoruz. Nitekim Mısır'ın ileri gelenlerinin kadınları, Züleyha'nın zina gibi çirkin bir fiile teşebbüs etmesini kınamış olmasına rağmen Züleyha, davet ettiği kadınlar içerisinde arzularını ve ahlak dışı niyetlerini açıkça ilân etmekten çekinmemiş,

ziyafet esnasında, âşık olduğu Yusuf'u davetlilerin huzuruna çıkararak böyle yakışıklı ve güzel bir köleye âşık olmanın, toplumun değerleri açısından, kendisi için bir noksanlık olmadığını vurgulamak istemiştir.

Bu arada şunu da düşünelim: Olay güya örtbas edildi, Aziz karısını azarladı, Yusuf'a da sesini çıkarmamasını, bu olayı kimseye anlatmamasını söyledi. Peki, başka bir önlem aldı mı? Yusuf'u o ortamdan neden uzaklaştırmadı? Karısının duygularının bittiğini mi zannetti? Hepimizin aklına gelecek bu soruların Aziz tarafından çok da önemsenmeden unutulması yukarıdan beri değindiğimiz ahlakî çöküşü gösteren işaretlerdendir. Hayır, hiçbir önlem alınmadı. Hz. Yusuf, Züleyha ile aynı ortamda yaşamaya devam etti ve kim bilir daha ne türlü tacizlere maruz kaldı ki bir zaman sonra bu hayatı yaşamaktansa zindana gitmeyi tercih etti. Bunun için dua etti.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَـًٔا وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيناً وَّقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗٓ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَراً اِنْ هٰذَٓا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

"Aziz'in karısı, kadınların dedikodularını duyunca onlara davetçi gönderdi; yaslanmaları için yastıklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyvelerini soyarken Yusuf'a), 'Karşılarına çık!' dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve 'Aman Allah'ım! Bu bir beşer değil, bu ancak seçkin bir melektir!' dediler." (Yusuf, 31)

İkramlar hazırlanmış, sofralar kurulmuş, herkes yerini almış, konuklar Aziz'in evinin görkemine yaraşır şekilde ağırlanmıştı. Sıra bıçak kullanmaya geldiğinde Züleyha bir işaretle Yusuf'u karşılarına çıkardı. Ayet bize sahneyi tasvir ediyor, sanki oradaymışız gibi resim gözlerimizin önüne geliyor.

Ayrıca davetin biçiminden ve yapılan hazırlıklardan davetlilerin yüksek tabakaya mensup kadınlar olduğu anlaşılıyor. Ayette geçen teşrifat ve bilhassa sofraya konulan bıçaklar, o günkü Mısır medeniyetinin refah seviyesini ve davranış kurallarındaki seviyeyi de gösteriyor.

Ayette anlatılan manzarayı Seyyid Kutup *Fî Zilâli'l Kur'an*'da şöyle yorumluyor: "Baş vezirin eşi onlar için, kendi sarayında bir parti düzenledi. Bu nedenle onların, sosyete sınıfına mensup olan, saraylardaki partilere davet edilen, son derece görkemli ve ihtişamlı bir biçimde ağırlanan kadınlar olduklarını anlıyoruz. Yine onların o dönemde, doğu işi şilte ve yastıklarla donatılmış koltuklar üzerine oturarak yemek yedikleri görülüyor. Baş vezirin eşi bu koltukları onlar için hazırladı. Yemekte kullanmaları için her birine de birer bıçak getirdi. Buradan, o dönemin Mısır'ında maddi uygarlığın yüksek bir düzeye ulaştığı, saraylardaki konforun da son derece görkemli olduğu anlaşılıyor. Binlerce yıl öncesindeki bu dönemde, yemek sırasında etleri kesebilmek ve meyveleri soyabilmek için bıçak kullanılması, konfor ve maddi uygarlık düzeyi açısından, son derece anlamlıdır."

Öncelikle satır aralarından Züleyha'nın kendisini haklı gördüğünü anlıyoruz. Dedikoduları duyunca yaptığından utanmak veya üzülmek yerine haklılığını herkese göstermek isteyecek kadar kendine güvenen bir bakışı var. Öyle ki

kendisini onaylayacaklarından emin bir şekilde, korkusuzca Yusuf'u onlara takdim ediyor. Bu noktada sahip olduğumuz değerlerin içinde yaşadığımız toplumla ilişkisini de hatırlamakta yarar var. Yaşantımızın bir süre sonra inanca dönüştüğünü ifade eden o meşhur sözün ifade ettiği gerçek, bir kez de burada karşımıza çıkıyor. Aklı başında, içinde bir parça dürüstlük, vicdan, aile değerlerine karşı saygı kalan hiç kimsenin yapmayacağı bir işe girişen Züleyha'nın içinde bulunduğu toplumdan bu kadar emin olması, ortak değerlere sahip olduklarını gösteriyor. Buna göre bir köleyle kocayı aldatmaya kalkmak ayıplanacak bir şeyse de eğer o köle buna değecek kadar güzelse o yarışa kendileri de girmekte bir mahsur görmüyorlar. İffet anlayışları o kadar zayıf ki bedensel hazların çağrısı karşısında hemen devre dışı kalabiliyor.

Yusuf'un Güzelliği

Kadınlar Yusuf'un güzelliği karşısında o kadar büyülendiler ki bakakaldılar, o sırada ellerini kestiklerini hiç hissetmediler bile. Yusuf'un güzelliğinin etkisi burada çok açıktır. Ama bir kadının ne kadar güzel olursa olsun kendisine helal olmayan bir erkeğe böyle bakakalarak elini kesmesi, o kadının ahlak düzeyi hakkında bize net bir bilgi veriyor. Bu tasvir bize bedensel güzelliğin etkisiyle her türlü hukuki, ahlakî, sosyal ilkenin hiçe sayılması ve cinsel tatminin bütün değerlerin önüne geçmesinin, tarihin her döneminde rastlanılan bir çöküş olduğunu gösteriyor. İyilik de kötülük de her dönemde kendini sürekli tekrarlar. Dolayısıyla en kötü çağda yaşadığımızı düşünerek ümitsizliğe kapılamayız. Belki asıl dikkat etmemiz gereken şey kötülüğün normalleşmesidir.

Müfessirler bu ayetten yola çıkarak müminlerin can verirken ölüm acısı hissetmeyeceklerini söyler ve derler ki:

Müminler de cenneti gördüklerinde cennetin güzellikleri karşısında öyle mest olacaklar ki ruhlarını teslim etmenin acısını hiç anlamayacaklar. Bu yorum ve yukarıda anlatılan olay bize güzellik anlayışımız konusunda zımnî bir hatırlatma yapar. Güzellik konusundaki kriterlerimizin sadece fiziksel olana indirgenmesinin yanında güzel olan her şeye hangi yolla olursa olsun sahip olmak isteyecek kadar ilkesiz ve iffetsiz olmanın insanı ne kadar aşağı çekeceğini gösteren bir hatırlatmadır bu.

Şu noktaya da temas edelim ki insan nefsinin karşı cinsten birinden hoşlanmasında, beğenmesinde bir problem yoktur. Aksine özellikle gençlerde bu duygular sağlıklı cinsel gelişimin bir göstergesidir. İnsan güzelliğe, güce, zenginliğe, başarıya, mutluluğa vs. imrenebilir. Bu durum insanîdir. Dinen yanlış olan bu duyguların kontrolden çıkarak hukuk, ahlak, inanç dinlemeksizin eylemlerimizi yönlendirmesi ve yanlışı normalleştirmesidir.

Günahın Normalleşmesi

Yusuf'un meleksi güzelliği karşısında büyülenen davetliler Züleyha'nın ona yönelik mütecaviz davranışlarına hak verdiler; hak vermekle kalmayıp Yusuf'u elde etme yarışına girdiler. Her bir kadın kendince stratejiler uygulayarak Yusuf'u elde etmeye çalışıyor. Züleyha burada çok bilinen bir temayülden yararlanarak kendi sosyetesi içindeki pozisyonunu tekrar ele geçiriyor. O da şudur: Bir günah alenîleşip yayıldıktan sonra, artık günah olarak görülmemeye başlar. Bunun çağımızdaki son örneği eşcinselliktir. Yakın zamana kadar bütün toplumlarda lanetlenen, ayıplanan, kınanan, en azından horlanan bir davranış olan eşcinsellik, alenîleşip kendini topluma kabul ettirdikten sonra artık ayıp olarak

görülmüyor, aksine bir insan hakkı olarak dayatılır hale geliyor ve o yolun yanlış olduğunu söylemek neredeyse suç sayılıyor. Bu yüzden pedagoglar diyorlar ki, çocuğunuz gizli saklı bir suç işliyor ve suçunu saklıyorsa, fark etseniz de onu yüzüne vurmayın. Bunu yaptığınız zaman artık o utanma duygusunu kaybediyor.

Züleyha, "Ben son derece haklıyım. Kim olsa Yusuf'u elde etmek isterdi." diyor. İş meşrulaşıyor. Bu konuya kendi dünyamız açısından baktığımızda çoğunluğun meşru gördüğü iffetsizlikler konusunda tek başımıza kaldığımızda Yusuf'un kararlı duruşunu gösterip gösteremeyeceğimiz sorusu karşımıza çıkıyor. İffetin illa cinsellikle sınanması gerekmez. Bir iftiranın yaygınlaşması, dedikodunun normalleşmesi, haksız kazancın akıllılık olarak görülmesi, adaletsizliğin ve zayıfların ezilmesinin sıradanlaşması gibi durumlarda biz iffetli olanı bulabiliyor ve kıssada olduğu gibi zindana girmemiz gerekse bile duruşumuzu koruyabiliyor muyuz? Bu soru değerlerimiz ve iffet anlayışımız yani düşüncelerimizle ilgili olduğu kadar irade gücümüz, dayanıklılığımız ve duygusal durumumuzla da ilgilidir. Doğru davranış, ancak ve ancak düşünce ve duyguların doğruluğuyla başarılabilir.

Tertiplediği plana bakarak Züleyha'nın son derece kurnaz bir kadın olduğunu anlayabiliriz. Zira o andan itibaren mensup olduğu tabakanın kadınlarını da kendi safına çekmeyi başarıyor.

Zindanı Tercih Ettiren Saray

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِنَ الصَّاغِرِينَ

> "Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onunla birlikte olmak istedim. Fakat o iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisinden istediğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!" (Yusuf, 32)

Züleyha bu sözleriyle Hz. Yusuf'un suçsuz olduğunu, kendisinin onu ayartmaya çalıştığını itiraf ediyor ve yemin ederek diyor ki: "Eğer benim dediğimi yapmazsa mutlaka hapsedilecek, hor görülmüşlerden olacak." Züleyha'nın tehditleri içinde geçen "Onu küçük düşüreceğim." sözü meallerde "küçük düşürülmek" dışında "horluğa uğratmak, süründürmek, zelil etmek, alçaltmak, kahra uğratmak, aşağılanmak, rezil kepaze etmek, hiç edilmek, perişan etmek, itibarsız hâle getirmek" gibi ifadelerle karşılanmaya çalışılmış. Âcizane kanaatim şudur ki, Züleyha bunu sadece intikam amacıyla söylemiyor. Hz. Yusuf güçlü karakteri sayesinde iffetini korumayı başarıyor. Züleyha ise onu ezerek bu iffetin dayandığı manevi gücü yok etmek, karşısında direnemeyecek hâle getirerek pes ettirmek istiyor.

Tam da bu noktada konunun daha iyi anlaşılması için iffet konusuna değinmemiz gerekiyor. İffet, ahlakın üzerine inşa edileceği üç temel unsurdan biridir. Diğerleri şecaat (cesaret, güçlü bir karakter) ve hikmettir (akıl gücü). Şecaati ve hikmeti yetersiz olan birinin iffetini koruyamayacağı açıktır. İşte Züleyha'nın Hz. Yusuf'a yapmak istediği de budur.

İslam Ansiklopedisi'nde belirtildiği üzere ahlakçılar çok çeşitli iffet tanımları yapmışlardır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: "İffet, yeme içme ve cinsî arzu konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu

altına sokmak suretiyle kazanılan erdemdir." İslam'ın ahlak anlayışına göre ideal ahlak, aşırılıklardan korunarak her konuda orta yolu tutmaktır. Ahlak kitaplarında nefsânî arzulara aşırı düşkünlük anlamındaki şehvet gücünün ifratına "şereh", lezzet duyarsızlığı denilen tefritine "humûd", dengeli ve ılımlı işleyişine de "iffet" denilmiştir. İslam'a göre iffet -Yusuf Kıssası'nda işlendiği gibi- sadece kadınlara gereken bir özellik değil, kadın-erkek herkesten beklenen bir erdemdir.

"İffet" maddesinde ilgimizi çeken bir başka husus da iffetin Türkçemizde anlam daralmasına uğrayarak sadece cinsel konularda sınırlara riayet etmek zannedilmesine mukabil iffetin şehvet gücüyle, bu gücün de yeme-içme de dahil olmak üzere hayvanî zevklerin tamamıyla ilgili olduğuna dikkat çekilmesidir. İslam ahlakçıları, insanın aşırı zevklerden uzak durmasının iffet ve erdem sayılabilmesi için bu tutumun bizzat bilinçli bir tercihe dayanması ve güçlü bir iradî çaba ile gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtirler. Psikolojik veya bedensel bir zafiyetten, âcizlik, korkaklık ve bilgisizlikten yahut başka bir engelden dolayı zevklerini terk eden kişi erdemli sayılmaz. Aynı şekilde ileride daha fazlasını elde etmek için mevcut bir zevkten feragat etmek de erdem değildir.

Ahlak kitaplarında iffetin bir tür özgürlük kaynağı olduğu belirtilir. Çünkü özgür olmak isteyen kişinin öncelikle tutkularının baskısından kurtulması gerekir. Râgıb el-İsfahânî, "En alçaltıcı kölelik şehvet köleliğidir." derken İbn Miskeveyh, iffet erdemini kazanmış insanın tutkularına kul olmaktan kurtulup özgürleşeceğini belirtir. Birazdan göreceğimiz üzere kadınların kendi üzerinde bir yarış başlatmaları üzerine Hz. Yusuf'un zindanı tercih etmesi tutkularından tam anlamıyla özgürleşmiş birinin başarabileceği bir seviyedir.

Züleyha'nın Yusuf'u zindanla tehdit etmesi, kadınsı cilveleri ve yakınlaşma çabalarıyla baştan çıkaramadığı Hz. Yusuf'u tehditlerle yoldan çıkarma çabasıdır. Mısır'daki konumuna, zenginliğine ve belki de Hz. Yusuf'un kendi kölesi olmasına güvenerek onu harama girmeye zorluyor. Bu son derece iffetsiz bir tekliftir. Aziz'in karısının bu sözleri kalabalık bir misafir topluluğunun önünde söylemesi bize toplumun üst tabakasının ne kadar yozlaştığını gösteriyor. Davetli kadınlar içinde hiç kimse "Sen ne yapıyorsun? Evet, çok güzel bir delikanlı, bak biz de ellerimizi doğradık hiç anlamadan, ama bu meşru olmayan bir ilişkidir. Bu senin kölen, üstelik çocuğun yaşında. Bırak çocuğun yakasını." demiyor.

Ahlaken ne kadar çöktüklerini görüyoruz bu olayda. Yakın çevremizde olmasa da filmlerde, romanlarda ahlaksızlıkta yarışan ve ayıbın ayıp olmadığı, tam tersine kimin kimi baştan çıkaracağının marifet sayıldığı grupları görürüz.

Koca Ragıp Paşa'nın bir mısraı dilimize neredeyse atasözü anonimliğinde yerleşmiştir: "Şecaat arz ederken merd-i kıbtî sirkatin söyler." Bu kadınların giriştikleri çaba tam olarak bu sözün içeriğini yansıtacak şekilde olmuş ve hangimiz elde edeceğiz diye aleni bir yarış başlatmışlar.

İffetsizliğin bu derecede normalleşmesi bir toplum için felakettir. Peygamber kıssalarındaki helak sebeplerine baktığımızda, onların günahları sebebiyle değil, günahların normalleşmesi ve temiz kalmanın toplumun dışında kalma sebebi sayılmasıyla o yola girdikleri anlaşılıyor.[35] İnsanlar çirkin işlerindeki hatalarını kabul ettikleri, günahlarından dolayı vicdan azabı çekip iyi ve temiz olarak yaşamayı yü-

35 Misal Neml, 56.

celttikleri sürece bir toplumun düzelme şansı vardır. Ne zamanki hırsızlık, yolsuzluk, sahtekarlık, rüşvet gibi günahlar normalleşirse o toplumun akıbetinden korkulması gerekir. Bu çöküş belirtisidir. Bir toplum istediği kadar güçlü olsun bu kaide değişmez.

Tehditler Karşısında Direnen Hz. Yusuf

Zina yapan, adam öldüren, iftira atan vs. birinin yaptıklarından ötürü vicdanı sızlıyorsa, üzgün ve pişmansa onun için her zaman düzelme ve cennetlik bir kul olma ihtimali vardır. Ama yaptıklarından hiç rahatsız değilse, tam tersine o işi yapmayanları enayi olarak görüyorsa işte asıl o zaman ciddi bir problem var demektir.

Kıssanın bu bölümünde kadınların isteklerini elde etme yolunda hiçbir engel tanımadıklarını ve bunu alenî bir şekilde dile getirmekte bir beis görmediklerini okuyoruz. Hayatta ilkeleri olmayan, amaçlarına ulaşmak için hiçbir sınır tanımayan insanlardan korkulur. Sınırları olmayanlar her şeyi yapabilir; yalan söyleyebilir, ikiyüzlü davranabilir, ahlaksızlık yapabilir, zina edebilir. Onlar için hedefe giden her yol mübahtır.

Kalem Suresi'nin 8-15. ayetleri uzak durulması gereken insan tiplerini anlatır. Bunlardan biri de "mu'ted"dir. Bu ifade ilke ve değerleri olmayan, azgın, sınır tanımayan kişileri tanımlar. Bunların haram-helal gibi duyarlılıkları yoktur. Allah'ın sınırlarına karşı kayıtsız oldukları için, muhataplarının ilkeli tutumları kimi zaman kibirlerine dokunur. Burada olan da budur. Züleyha, Hz. Yusuf'u gerçekten sevdiğinden değil "Nasıl olur da beni reddeder!" düşüncesiyle ve reddedilmenin verdiği rahatsızlıkla hareket ediyor.

Hz. Yusuf, Züleyha'nın bu sözlerini, kendisine hayranlık ve heyecanla bakan kadınların huzurunda dinlerken Züleyha'nın sözlerindeki pervasızlık, kadınların ona hak verdiğini doğruluyor. Hz. Yusuf bu aşamaya gelene kadar Züleyha tarafından baştan çıkarmanın her türüne maruz kalmıştı. Şimdi bu işe bütün saray çevresi de katılmıştı. Üstüne üstlük bir de kendisinden istenileni yapmazsa zindanla tehdit ediliyordu.

Hayatımız boyunca çok çeşitli şekillerde aklımızı çelmeye çalışan pek çok teklifle karşılaşırız. Bunlar her zaman karşı cinsten gelmez. Şeytan bazen para, bazen mevki, bazen sevdiklerimizi koruma içgüdüsü, bazen hayata düşkünlüğümüz gibi envaiçeşit yolla ayaklarımızı kaydırmaya çalışır. Şimdi kendimizi bir kez daha Hz. Yusuf'un yerine koyalım. Çok genç yaşta, üstelik kimsesiz bir köle. Karşısında kendisinden harama bulaşmasını isteyen kişi ise hayatına tam olarak muktedir biri. Nitekim onun bir sözüyle yıllar boyu zindanda kalıyor. Şeytan sağından gelip bu mevki sahibi kadınların kendisine düşkünlüğünü kullanarak Mısır'da istediği mevkiye gelebileceğini, istediği iyilikleri ondan sonra çok daha rahat bir şekilde yapabileceğini fısıldamış mıdır? Aynen önce Yusuf'u ortadan kaldırıp sonra tövbe ederek iyilerden olmayı isteyen kardeşleri gibi.

Böyle ânlarda ayaklarımızın kaymaması, evvelce sınırlarımızı çok net bir şekilde çizmiş olmamıza bağlıdır. Hayrettin Karaman hocamızın dediği gibi, "Daha altına inmeyeceğimiz bir en alt basamağımız olmalıdır." Eğer bunu başaramaz, imanımızın çağrısına kulak veremezsek aklımız hemen yaptıklarımızı mazur gösterecek gerekçeler üretir. Zira kalbimizde hakikatin ışığı zayıfladığında zihnimizde batılın gerekçeleri çoğalmaya başlar.

Hz. Yusuf ne şeytana aldandı ne de nefsinde bir düşüklük buldu. Sadece ne kadar süreceği belli olmayan bir mücadelede iradesinin zayıflamasından korkarak, öyle bir duruma düşmektense zindanı tercih edeceğini açıkça söyledi:

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَيْهِۚ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّيْ كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِّنَ الْجٰهِلِيْنَ

"Yusuf, 'Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan korkarım ki, onlara meyleder ve cahillerden olurum!' dedi." (Yusuf, 33)

Ayette "يَدْعُوْنَنِيْٓ" "beni davet ettikleri" ifadesi çoğul geldiği için eğer Hz. Yusuf ile bir tek Züleyha uğraşıyor olsaydı, Hz. Yusuf'un "Onun beni davet ettiği şeyi yapmaktansa zindana gitmeyi tercih ederim." demesi gerekirdi. Çoğul kullanılmasından bütün kadınların Yusuf'u elde etmeye çalıştığını anlıyoruz.

"Ey Rabbim! Eğer onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, korkarım ki onlara meylederim." Sadece kendi masumiyetine ve nefsine hâkimiyetine güvenmeyen, neticede insan olduğunun bilincinde olan bir kimsenin duasıdır bu! Yani ben onların istediğini yapmaktansa zindana gitmeyi seve seve kabul ederim ya Rabbi, diyor. Onların kendisine yaptırmak istediği şeyden kaçıp kurtulmaya, korunmaya çalışıyor.

Burada olayın anlatılması için seçilen kelimelerden Hz. Yusuf'un samimiyetini çok kuvvetli bir şekilde görüyoruz. Onun, bir iffetsizlik sarmalına girmektense zindanı tercih ettiğini anlatırken "اَحَبُّ" kelimesi kullanılıyor. Yani öyle

sefih bir işi yapmaktansa zindana güle oynaya, sevinç içinde gideceğini ifade ediyor Hz. Yusuf. Fakat yine de bunu tek başına başaramayacağını biliyor ve Rabbinden yardım istiyor.

İradenin Denenmesi

Ahlak, iffet ve saygınlık bir kez kazanılınca ömür boyu varlığı garanti altına alınmış olmaz. Nefis ve dürtüler dış güçlerden de yardım alarak bin bir çeşit tuzak kurmaya ve her seferinde başka kılıflarla karşımıza çıkmaya devam eder. Bu nedenle bilhassa manevi konularda can bedende olduğu sürece nihai bir zafere eremeyiz. Mücadele ömür boyu devam eder. Söz konusu olan peygamber bile olsa nefsin tuzaklarına karşı Allah'ın yardımına muhtaçtır. Ayrıca Hz. Yusuf'un bu samimi duasında, nefsanî dürtüleri kışkırtarak iradeyi sürekli zorlayan ortamlardan uzaklaşmak gerektiğine dair önemli bir ahlakî prensibe işaret vardır. Her ne kadar sağda solda denenmemiş günahın masumu olmanın çok da kıymetli olmadığına dair safsatalar dolaşsa da işin ehli olan uzmanlar tam aksini söylemekteler. Bir sınava hazırlanmaktan bağımlılıklarla mücadeleye varıncaya kadar küçükten büyüğe, ancak irade gücüyle başarılabilecek ne kadar iş varsa hepsinde birinci ilke çeldiricilerden uzak durmaktır.

İrade konusundaki çalışmalarıyla bilinen Mehmet Dinç Hoca bir röportajında bu konuya şöyle temas ediyor:

"İrademizi gereksiz yorunca çok büyük problem yaşarız. Bu, hepimizin yaptığı bir şey.

İradeyle ilgili çalışmalar yapan Baumaster, lokum deneyini yapanlardan biridir. Öğrencilerine diyor ki: "Bir çalışma yapacağız, gönüllü olan gelsin." Öğrenciler geliyor. Her

biri odaya girdiğinde kokusu odayı dolduran fırından yeni çıkmış bir tabak kekin masanın üzerinde durduğunu görüyor. Hoca diyor ki: 'Otur beş dakika, benim bir işim var, geleceğim. Beklerken keki yiyebilirsin.' Öğrenci beklerken keki yiyor. Ondan sonra hocanın verdiği çözümü olmayan soruyu çözmeye çalışıyor. İkinci grup öğrenci için de bir senaryo hazırlanmış. Öğrenciler odaya girdiğinde kokusu odayı dolduran yeni pişmiş bir tabak kek ve yanında turp görüyorlar. Hoca diyor ki: 'O kek misafirlerim için. Sen beş dakika bekle. Beklerken turbu yiyebilirsin ama keke sakın dokunma! Onu misafirlerime vereceğim.' Öğrenci içeri girmiş, kokuyu almış, canı kek çekmiş ama keki yiyemiyor. Turbu yiyor. Ona da aynı soru soruluyor. Hoca cevabı olmayan bu soru için hangi grubun daha çok mücadele edeceğini görmek istiyor. Ben bu araştırmayı okuduğum zaman dedim ki: 'İradesini kullanıp keki yemeyen öğrenci soru için de daha çok mücadele etmiştir.' Fakat sonuç tam tersiydi. Çünkü iradenin de bir kapasitesi var. O kapasite israf edilip gereksiz yerde kullanıldığında, gerektiğinde elde bir şey kalmıyor. Öğrenci içeri girdi, belli bir ölçüde iradesi vardı, canı kek çekti, hoca 'ye' dedi, yedi. Bu sırada iradesini hiç kullanmadı. Soruyla karşılaştığında kullanıyor iradesini. Ama ötekisi, geldi, canı kek çekti, hoca 'yeme' dedi. 'Yeme, yeme, yeme, yeme, yeme...' Bu sırada iradesini kullandı, kalan yarım kapasite iradesiyle soruyla karşı karşıya kaldı. Bundan şunu kastediyorum: Kendi idealimize, kendi planlarımıza, kendi hayallerimize, kendi kararlarımıza uygun olmayan ortamlara devamlı girip çıkar ve kendimize 'Yapma, yapma, yapma, yapma...' dersek, irademizi ziyan ederiz, sonra da yapmamız gerekenleri yapamaz hâle geliriz."

İşte kıssanın bu aşamasında işaret edilen husus tam olarak budur. Bugün pek çok mecrada teşvik edilen, her yerde bulunma, her ortama girip çıkma, her çevreyle samimi ilişkiler içinde olma tavsiyesi özellikle gençler açısından çok risklidir. Elbette medeni çerçevede herkesle ilişkilerimiz devam eder ama kurulan devamlı ve samimi ilişkiler kaçınılmaz olarak benzeşmeyi getirecektir.

Kazananlar ve Kaybedenler

Binlerce yıl sonra hikâyeyi, kazananları ve kaybedenleri ortaya çıkmış olarak dinlerken hayattaki iyileri ve kötüleri de kıssadaki gibi net olarak ayırt edebileceğimizi zannedebiliriz. Bunun böyle olmadığını şu rivayet bize açıkça gösterir:

"Bir gün Hz. Peygamber'in yanından bir adam geçti. Resul-i Ekrem (sav) yanında oturan kimseye:

"Şu adam hakkında ne dersin?" diye sordu. O da:

"Bu zât ileri gelen hatırlı kişilerden biridir. Vallahi böyle bir adam bir kıza talip olsa evlendirilmeye, birine aracılık yapsa sözü dinlenmeye layıktır." diye cevap verdi.

Resulullah (sav) bir şey söylemedi.

Sonra oradan biri daha geçti. Hz. Peygamber (sav) yine yanında oturana:

"Ya bu adam hakkında ne dersin?" diye sordu. Bu defa o zât:

"Ya Resulallah! Bu adam fakir Müslümanlardan biridir. Bir kıza talip olsa istediği kız verilmez. Birine aracılık etse ricası kabul edilmez. Konuşmaya kalksa sözü dinlenmez." dedi.

Bunun üzerine Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Bu sonuncu adam, öteki gibi dünya dolusu adamdan daha hayırlıdır."[36]

İnsanları genellikle mevkileri ve dış görünüşleriyle değerlendirmeye meyilliyiz. O günkü Mısır toplumunu düşünelim: Züleyha'nın veya diğer kadınların kocaları toplumda makam ve mevki sahibi insanlardı. İnsanlar onlara saygı duyuyordu. Kadınların iffetsizliğe yeltendiği, kocalarının da bunu örtbas etmeye çalıştığı bir toplum içten içe kokuşmuştu. Diğer taraftan Hz. Yusuf bir köle olduğu için herkesin aşağıladığı biriydi. Bu müthiş tezat nedeniyle Yusuf'un duruşu cesaretin, iffetin, prensip sahibi oluşun, inancın, ahlakın ve insanlığın heykeli gibidir.

Bu noktada kıssa bir hususa daha işarette bulunuyor: Kişinin Allah katındaki değeriyle insanlar nezdindeki değeri her zaman örtüşmeyebilir. Bu sebeple herkese eşit derecede önem veremesek de en azından kimseyi önemsiz görmeyelim. Çünkü insanlar göğüslerinin üzerinde, "Dikkat! Ben Allah'ın sevgili kuluyum. Bana ona göre davranın." yazan bir tabela taşımıyor. Belki kendi değerini kendisi bile bilmiyor. Onun için insanları es geçmemek, dış görünüşlerine bakarak sıralamaya tâbi tutmamak bizim değerimizi ortaya koyar. Bunlar çoğunlukla kaybettiğimiz büyük bir sınavdır.

Hz. Peygamber (sav), "Saçı başı dağınık, eli yüzü tozlu, kapılardan kovulmuş öyleleri vardır ki onlar 'Bu şöyle olacak.' diye yemin etseler, Allah onların dediğini yapar."[37] buyuruyor. Muhatabımızın içindeki gerçek insanı, asıl saygı duyulacak özü görebilmek basiret gerektirir. Allahu Teala

36 Buhârî, Nikâh 15, Rikak 16; İbni Mâce, Zühd 5.
37 Müslim, Birr 138, Cennet 48.

bizlere kimsenin dış görünüşüne aldanmadan onların gerçek değerini anlayacak basiret lütfetsin.

Kabul Olunmuş Dua

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların hilelerini ondan uzak tuttu. Şüphesiz O, her şeyi işitir, pek iyi bilir." (Yusuf, 34)

Seyyid Kutub ayette sözü edilen "uzak tutma"nın hem Hz. Yusuf'a daha büyük bir direnç ve dayanıklılık bahşedilmek hem de kadınların ondan ümit kesmelerini sağlamak suretiyle iki taraflı olabileceğini söyler. Bu yorum vesilesiyle bizim hatırlatmak istediğimiz husus ise Yüce Allah'a samimiyetle el açıp yalvardığımızda asla yardımdan mahrum kalmayacağımıza dair Rabbimizin vaadine güvenmek ve bu yardımın çeşitli şekillerde gelebileceğini bilmektir. Rabbimiz ister Hz. Yusuf'un kalbine ve direncine kuvvet vererek, ister kadınları ondan soğutarak, ister onu zindana göndererek, isterse de bunların her birini aşama aşama kullanarak yardım eder ona. Bazen bize eziyet gibi gelen bir olaya bakışımızın değişmesi, olay hiç değişmediği hâlde durumumuzu iyileştirir. O bakışa erişmek de bir lütuftur.

Görünüşte ve sebep olanlar açısından büyük bir haksızlık olan Hz. Yusuf'un zindana gönderilmesi onun açısından fitneden kurtuluş ve kimsenin ummayacağı şekilde Mısır yönetiminde yükselmesine vesile olmuştur. Bu noktada hayatta pek çok kez karşılaştığımız üzere aynı olayın kimimize ceza, kimimize ödül, kimimize de imtihan olabileceğini görmüş oluyoruz.

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِين

"Sonunda -kesin delilleri görmelerine rağmen- onu bir zamana kadar zindana atmak (yetkililerce) gerekli ve uygun görüldü." (Yusuf, 35)

Hadisenin başından beri çeşitli kanıt ve itiraflarla masumiyeti ortaya çıkmasına rağmen gittikçe artan söylentiler üzerine çözümü Hz. Yusuf'u uzaklaştırmak için zindana atmakta buldular; hapse attılar ve yıllar yılı orada unuttular.

Bir an kendimizi Hz. Yusuf'un yerine koyalım. Yaşadığımız olaylara Rabbimizle ilişkimiz açısından bakalım. Taraflar kim olursa olsun yaşadığımız her şey son kertede Rabbimizle bizim aramızdadır. Ahlakımız, sabrımız, fedakârlığımız, vericiliğimiz, ikramlarımız, hep Allah'ın istediğini yapmak, O'nun huzurunda yüzümüzü ak etmek içindir. İnsanlar için iyilik yapmak sürdürülebilir değildir. İnsanlarla yaşadıklarımız sadece iyilik yapabilmemiz için bir vasıtadır. Asıl hedef rıza-yı bârîdir.

Hz. Yusuf zindana giriyor. Hayatı boyunca yaşadığı olayları gözümüzün önünden geçirelim. "Şurada şöyle bir hata işledi, o yüzden bu olaylar başına geldi." diyebileceğimiz bir husus görebiliyor muyuz? Ne kardeşlerinin ne kervancıların ne de Züleyha'nın cevr ü cefasını hak edecek hiçbir hatası olmadı Hz. Yusuf'un. Hiçbirimiz Yusuf kadar masum değiliz.

Hz. Yusuf'un Suçu Neydi?

Küçük yaşlarda yakınlarından kötü ve yanlış muamele gören insanların, yetişkinlik döneminde inanç veya ahlak bunalımı yaşadıklarına şahit oluyoruz. Hz. Yusuf'un başına gelen olaylarda kendisinin hiçbir suçu olmadığını söylüyor

ayetler. Kuyuya atılıyor, köle olarak satılıyor, kadınlar tarafından tacize uğruyor. Cenab-ı Hakk hikmeti gereği Hz. Yusuf'un etrafındaki kötü niyetli bu insanlara fırsat veriyor, Hz. Yusuf çaresizce zindana atılıyor ve yıllarca orada kalıyor. Bir defa bile, "Ya Rabbi! Ben bunu hak edecek ne yaptım? Benim ne suçum var ki bunlar hep benim başıma geliyor? Nedir benim bu çektiğim? İyiler niçin hep böyle kötü sonuçlarla karşılaşıyor? Neden hep ben? Benim hiç yüzüm gülmeyecek mi?" demiyor.

Hz. Yusuf'ta hiçbir zaman Rabbine karşı bir şikâyet, rahatsızlık, karamsarlık, ümitsizlik hâli görmüyoruz. Bu çok önemli bir noktadır. Bütün yaşadıklarımı, okuduklarımı, bana anlatılanları göz önüne aldığım zaman Yusuf Kıssası'ndan alacağım ve en çok işime yarayacak dersin bu olduğunu düşünüyorum.

Namuslu bir insanın hem de velinimetine karşı iffetsizlik isnadıyla yıllarca zindanda tutulmasının etkilerini üzerinden atması kolay değildir, üstelik hiçbir kabahati yokken. Hz. Yusuf'un tek suçu zina etmemesi ve temiz kalmak istemesidir. Neml Suresi'nde geçtiği üzere Hz. Lut'un kavmi, "Lut'u ve inananları buradan çıkarın çünkü onlar temiz kalmak istiyormuş." (Neml, 56) dedi. Günahkâr insanların içinde temiz kalmayı istemek böylesine suçtur.

Zindana atıldığında, "Yeter! Nedir bu başıma gelenler!" deyip kaderine küsmüyor Hz. Yusuf. Amerikan hapishane filmlerindeki gibi etrafına terör saçan, gardiyanları kendinden bıktıran, kimseyle konuşmayan, kavgacı bir karakter olsaydı hepimiz onu mazur görür ve "Başına bunca haksızlık gelen biri elbette insanlara güvenini yitirir ve artık kimseyle düzgün bir ilişki kuramaz." derdik. Hâlbuki Hz. Yusuf'un

verdiği tepkilerde yaşadıklarının hiçbirinin izini görmüyoruz. Ondaki iyimserliğe, psikolojik güce, hayat enerjisine ve bunların hepsinin kaynağı olan Rabbine güvenine hayranız.

Yusuf Kıssası, her nerede bulunursak bulunalım kulluğumuzun devam etmesi gerektiğine, bize düşenin sonuca odaklanmak değil süreci yürütmek olduğuna çok güzel bir örnektir. Zindan okula dönüşüyor. Hz. Yusuf zindan arkadaşlarına tebliğe başlıyor. Bunun için hapishanelerin bizim medeniyetimizdeki adı, "Medrese-i Yusufiye"dir yani Yusuf Medresesi... Haksız isnatlarla hapse düşen Müslümanlar hapishaneye böyle bakarlar.

Tebliğcinin Vasıfları

Bir kimsenin tebliğ yapabilmesi için bulunduğu ortamda sözüne itibar edilmesi, fikri sorulan, görüşü merak edilen biri olması gerekir. Bu nedenle tüm peygamberler kendi çağlarında ve gönderildikleri toplumda revaçta olan konularla ilgili mucizeler getirmiş ve bu vesileyle toplumun dikkatini tebliğlerine çekmiştir. Hz. İsa döneminde hastalıkların tedavisi revaçtaydı. Hz. İsa ölüleri diriltecek derecede, kimsenin iyileştiremediği hastaları, eliyle mesh ederek şifa dağıtıyordu. Hz. Musa döneminde büyü, sihirbazlık, göz boyacılık çok ileriydi. Hz. Musa bütün sihirbazların büyüsünü yutacak bir asa mucizesiyle gönderildi. Hz. Salih döneminde insanlar kayaları yontarak evler yapıyor, bununla da gurur duyuyorlardı. Allahu Teala Hz. Salih'e kayadan deve çıkarma mucizesi verdi. Hz. Yusuf döneminde Mısır'da rüya tabiri revaçtaydı ve özel olarak Kral'ın rüyalarını yorumlamakla görevli bilginler vardı. Aslında antik çağlarda tüm toplumlarda rüyalara aynı şekilde değer atfedilmiş, onların rehberliğine güvenilmiştir. Hz. Yusuf'a

verildiği belirtilen "te'vilü'l ehâdis" yeteneği rüyaların yorumu anlamına geldiği gibi olayların sonuçlarını önceden görebilme feraseti anlamına da gelir. Hz. Yusuf, yaşadığı çağın aranan niteliklerine sahip, nereye girse sözüne itibar edilecek kişi durumundadır. Bu özellikleri onu zindanda sözüne hızla güvenilen bir konuma yükseltmiştir.

Bir davası olanın, onu taşıyacak ve aktaracak zihinsel, psikolojik ve sosyal gücü ve birikimi olmalıdır. Boş insanlar büyük sözleri taşıyamaz. "Altın çamura düşmekle değer kaybetmez." sözü tam da zindandaki Hz. Yusuf için söylenmiş gibidir. Dışarıdan bakıldığında acınacak bir durum gibi görünen zindan hayatı, Hz. Yusuf için öncelikle onu gözü dönmüş kadınlardan kurtaran bir kurtarıcıya, ona tam bir tebliğ imkânı sunan bir mektebe ve onu çok yüksek mevkilere ulaştıracak bir fırsata dönüşmüştür.

Hiç değilse bir konuda öne çıkan bir meziyeti olmayan kişiler ne tebliğ yapabilir ne insanlarda bir iz bırakabilir ne de karşısına çıkan fırsatları değerlendirebilir.

Yirmi birinci yüzyıl insanının en çok neye rağbet ettiğini, nelere değer verdiğini bilmediğiniz ve o alana hâkim olmadığınız sürece dünyaya söyleyecek sözünüz hep gölgede kalacaktır. Bütün peygamberler hayranlık uyandıran vasıflarla gönderilmiştir. Vasıfsız insanları kimse dinlemiyor.

Bir toplumda insanların rağbet ettiği unsuru en iyi şekilde öğrenir, o özelliğe sahip olursanız o zaman sözünüzü rahatlıkla dinletebilirsiniz. Bugün edebiyatta, sinemada, çeşitli sanat dallarında, teknolojide, bilimde öne çıkan ve bu niteliğini taşımak istediği mesaj için kullanan insanların başarılarına bakarsak bunu daha iyi anlayabiliriz. Para da öyle, güç de öyle, bana sorarsanız estetik de öyle... Seni

gören, seninle konuşan, seninle iş yapan ve seninle temas eden herkesin sendeki zevk-i selimi görmesi gerektiğini düşünüyorum. Biraz dikkat ederek bunu yapabiliriz. *İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddesinde, Hz. Peygamber'in (sav) gelen elçileri karşılarken en güzel elbisesini giydiği ve ashabına da öyle yapmalarını söylediği; siyasî veya dinî misyonlarla göndereceği elçileri en liyakatli ve muktedir kişiler arasından seçtiği, onlarda özellikle ahlak ve yüz güzelliği, ikna gücü, idrak kabiliyeti, dürüstlük, bilgi ve hitabet yeteneği gibi vasıflar aradığı aktarılır.

İnsan doğasının "sözsüz iletişim" denilen görsellikten ne kadar etkilendiği ve bir konuşmada sadece konuşanın ne dediğine odaklanan kişilerin, dinleyicilerin %10'unu teşkil etmesi, insanların tamamına hitap etmek istiyorsak görselliğin de ihmal edilmemesi gerektiğini gösterir. Tam bu noktada kısaca estetiğe ve kişisel bakıma önem vermenin kibir ve kendini beğenmişlikle ilgisi olmadığına da işaret etmek gerekir. Bir insanın kendinden hoşnut ve kendiyle barışık olması Rabbinden razı olduğunun bir emaresidir. Kişinin kendisine özen göstermesi de Efendimizin (sav) ifadesiyle "Allah'ın verdiği nimete değer vermek"tir. Kibir, bundan tamamen farklı olarak başkalarını hor görmektir. Nitekim fakir biri kibirli olabilirken varlıklı biri çok alçakgönüllü olabilir. Ayrıca insanın dışıyla içi arasındaki kaçınılmaz ilişki nedeniyle dışımızdaki karmaşa içimizi gösterdiği gibi zahirimize göstereceğimiz özen giderek iç dünyamızı da daha sağlıklı kılabilir. Sonuç olarak Allah'ın çizdiği sınırları aşmamak ve kendi yaşımızı temsil etmek kaydıyla dış görünüşümüze önem vermek gerekir. Sünnete uygun olan da budur.

Bir de kişinin toplumsal statüsünü belli edecek şekilde davranmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden biri, kişinin giyim kuşamından varlıklı ve nüfuzlu olduğunun anlaşılmasıdır. Bu şekilde insanlar gerektiği zaman yardım almak için kime müracaat edeceklerini bilebilir. Yani kişi olduğu gibi görünecek ki insanlar ondan yardım isteyebilsin. Bu açıdan bilgiyi saklamak cimriliktir. Mesela bir mecliste çok iyi İngilizce bilen birine ihtiyaç varken bir kimsenin "Benden daha iyiler vardır." diyerek sesini çıkarmaması tevazu mudur? Değildir. "Ben yaparım." demek kibir midir? Değildir. Bir toplumun zengininin, kültürlüsünün, tahsillisinin, doktorunun, hukukçusunun vs. kim olduğu bilinmelidir. Toplumumuzdaki zenginliklerin hepsi bizim zenginliğimizdir. Onlarla gurur duyar ve gerektiği zaman onlardan yardım isteriz.

Nitelikli bazı kişilerin kaprisli olduğundan bahsederek onlara burun kıvıranları görürüz. Bu konuda kişisel yaklaşımım şudur: Yeter ki iyi yetişmiş bir değerimiz olsun, kaprisine de nazına da razıyım. Dünya çapında ilim, sanat, siyaset, ticaret, bilim insanı yetiştirmişsek bana gösterdiği şahsi kabalığına önem vermem. Yeter ki dünya karşısında milletim adına onunla gurur duyayım. Çünkü ümmetin her sahada nitelikli insanlara çok acil ihtiyacı var.

Tebliğ yapmanın en önemli şartlarından birinin bir meziyet sahibi olmak olduğunu söylemiştik. Hayatın içinde hepimiz zaman zaman çeşitli topluluklarda bulunuyoruz. Ev hanımıysanız bir akraba toplantısına katılırsınız. İş hayatınız varsa toplantılarına katılırsınız. Sanatla ilgiliyseniz sanatkârların bulunduğu meclislerde bulunursunuz. Çocuğunuz varsa okul toplantılarına gider, diğer velilerle tanışırsınız. İnsan değişik rolleri sebebiyle birbirinden çok farklı

topluluklara dahil olur. Muhatap olduğunuz kitlenin ilgi alanlarıyla ilgili sizde bir meziyet varsa her zaman konuyu tebliğe getirebilirsiniz. Hz. Peygamber'in vefatından sonra "Resulullah Efendimiz sizinle birlikteyken ne yapardı?" diye soruyorlar. Zeyd b. Sabit'in verdiği cevap şöyledir: "Ben Resulullah'ın komşusu idim. Ona vahiy indiğinde bana haber gönderir, ben de onu yazardım. Biz dünyayla ilgili bir konu konuşursak o da bizimle konuşurdu. Ahireti konuşursak o da bizimle ahireti konuşurdu. Yemekten bahsedersek o da bize katılırdı."[38] Elbette bir peygamber gibi konuşuyordu. Fakat başka rivayetlerden de biliyoruz ki Efendimiz (sav) onlara bir söz söylemek için uygun fırsatı kolluyor, ilgi alanlarını gözetiyor, sözünü uzatmıyor ve berrak bir dil kullanıyordu.

İlgi alanlarımızı genişletmekten bahsetmişken çocuklarımızın sanal dünyada neyle meşgul olduklarını da bilmemiz gerekir. Onların izlediklerinden, dinlediklerinden, konuştuklarından anlamadığımız sürece iletişimimiz giderek yüzeyselleşerek daralacaktır. Çocuklarımla birlikte film seyrederken onlara verdiğim mesajları, din dersi verirken verememişimdir. Harry Potter'da bir sahne vardır. Bütün öğrenciler yemekhanede bir aradayken kahramanlardan birine bir çığırtkan mektup gelir, havada açılır ve çocuğun arabayı kaçırarak yaptığı bir kaza nedeniyle ailesi onu bu mektupla azarlar. Tam o sahnede ben çocuklarıma şöyle bir mesaj vermiştim: "Çocuklar bakın kıyamet günü de amel defterleri böyle okunacak." Kötülüklerin gizli kalmadığını, hiç tahmin edemeyeceğimiz yerden kendini ele vereceğini söylemiştim. Bütün bu mesajları dozunu kaçırmadan bir

38 Şah Veliyyullah Dihlevi, I, 128.

cümleyle verebilirsiniz. Çocuklarınızın okuduğu romanları okumazsanız, izlediği filmleri izlemezseniz, onların dinlediği şarkıları bilmezseniz onlarla konuşacak ortak bir konu bulamazsınız. Komşularınızı küçümserseniz, "Aman ben gidip onlarla şimdi yemek tarifi mi konuşacağım." derseniz onlara vermek isteyeceğiniz bir mesajınız da olmaz.

Hepimizin malumudur ki Allahu Teala bu kıssaları, kullarım Kur'an okurken çok sıkılmasınlar, arada da hikâye anlatayım diye anlatmıyor. Kıssalar üzerinden bize çok önemli mesajlar veriyor. Mesela tam bu noktada bize diyor ki: "Bazen üstünüze üstünüze gelen, sıkıcı, zor şartlar altında kalabilir, bunaltıcı hadiseler yaşayabilirsiniz. İhtimaldir ki bunlar sizi daha iyi bir dünyaya hazırlayabilir. Siz hayatınızın bütünü için önemli olan şeye konsantre olmalısınız."

Üzerimize düşen "Niye böyle oluyor? Biz bunu hak edecek ne yaptık?" diyerek sınavlardan yakınan bir ergen gibi hayatta değiştiremeyeceğiniz şeyler için sızlanmayı, yakınmayı, şikâyet etmeyi, hep mutsuz, hiç memnun olmayan kişi rolünü oynamayı bırakıp "Şimdi ne yapabilirim?" diye düşünmeye başlamaktır.

"Ben şimdi ne yapabilirim?" sorusuna cevap arayın. Bir öğrencinin yapabileceği en iyi şey; en iyi, en hızlı, en verimli, en başarılı şekilde bir an önce mezun olup bir yere gelmektir. Psikolojinin ve tasavvufun neredeyse aynı kuvvette vurguladığı bir görüş vardır: Bugününü dün için vahlanarak, gelecek için olmayacak hayaller kurarak geçirme; günü çok iyi değerlendir. Tasavvufta bunun adı "ibnü'l vakt" olmaktır. Sufi "Ah ah ah, zamanında ben şöyle yapmış olsaydım, böyle yapmış olsaydım bugün böyle mi

olurdu!" diye devamlı geçmiş için vahlansa ne olur bilir misiniz? Tövbe makamında kalır, ilerleyemez. Hz. Musa ömrü boyunca, "Ah, ah... O adamı nasıl öldürdüm? O yumruğu nasıl attım? Keşke atmasaydım. Benim öldürdüğüm o adamın çoluğu çocuğu şimdi ne yapıyor?" diyerek peygamberlik vazifesini yapabilir miydi? Yapmış bir hata, tövbe ediyor. Önünde yeni bir hayat var. Gelecek için endişelendiği noktaları görürüz Musa Kıssası'nda. Yüce Allah defalarca "Korkma!" diyerek gelecek kaygısını yenmesine yardım ediyor ve bugünü en iyi şekilde değerlendirmek üzere Firavun'un karşısına dikiliyor.

Hz. Yusuf hapishanede içine kapansa, kaderine küsse, kimseyle konuşmasa, "Zaten felek vurmuş bana, bir de sizinle mi uğraşacağım?" diyerek insanlarla konuşmasa, kavgacı, çekilmez, kimsenin görmek istemediği biri olsa belki de Melik'le yakınlaşma şansı bulamayacaktı.

Sonuç olarak hayatımızdaki sıkıntılı anlar bizim için geçiş dönemleridir. Bu sıkıntıların bizi çok iyi zamanlara hazırlayabileceğini unutmayalım. Sıkıntılarımızı böyle görürsek değerlendirebilir yoksa altında ezilir kalırız.

BÖLÜM 2

HZ. YUSUF'UN ZİNDAN YILLARI

"Ey Özü Sözü Doğru Arkadaş!"

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّي اَرٰينِيٓ اَعْصِرُ خَمْراًۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّي اَرٰينِي اَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزاً تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهٖۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

"Onunla birlikte zindana iki genç daha girdi. Onlardan biri, 'Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm.' dedi. Diğeri de 'Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz.' dedi." (Yusuf, 36)

Bu ifade Hz. Yusuf'un zindanda bulunduğu süre boyunca örnek bir mümin tavrı sergilediğinin; kibar, yardımsever, güler yüzlü ve hoşsohbet bir insan olduğunun delilidir.

Ayette, arkadaşlarının kendisinden rüyalarını tabir etmesini istedikten sonra onun muhsinlerden olduğunu söylemeleri, Yusuf'un rüya yorumu işini iyi yaptığı için onu böyle niteliklerini gösterir. Yaptığı rüya tabirleri sayesinde zindan arkadaşları Hz. Yusuf'a saygı duyuyor ve ona, "Biz

seni muhsinlerden görüyoruz." diyorlardı. Muhsin kimse hem iyilik yapar ve güzel davranışlarda bulunur hem de bunu güzel bir şekilde yapar. Muhsin olmak için güzel davranmak yetmez, o güzelliği güzel bir şekilde yapmak gerekir. Mesela sadaka vermek güzeldir ama sadakayı topluluk içinde herkese göstere göstere vermek güzel değildir. Allah katında muhsin olmak için o güzel davranışı güzel bir şekilde yapmak gerekir. Mesela namaz kılmak güzeldir. Fakat üşene üşene kalkıp vaktin sonunda kılınan namazın münafığın namazı olduğunu söylüyor Efendimiz (sav).[39] Bir de vaktinde abdest alarak, temiz kıyafetler içinde güzel bir kıraatle ta'dil-i erkana riayet ederek Allah'ın huzurunda olduğunun farkında huşu içinde kılınan namaz vardır. Namazın kendisi güzeldir; onu ifa ediş şeklimize göre kıyamet günü yüzümüze çarpılabileceği gibi bizi Allah'a yaklaştıran güzel bir vesile de olabilir.

Hz. Yusuf zindanda işini iyi yapan biri olarak rüya tabirleri ile tanınmıştı. Hz. Yusuf zindanda sadece ilmî yetkinliği ile değil ahlakı ve insanlarla ilişkileri açısından da hayran olunan bir kişilikti. İleride görüleceği üzere zindan arkadaşlarının hitapları bunu açıkça ortaya koyuyor. Hz. Yusuf'un sureti gibi ahlakı da tavrı da üslubu da güzeldi. İnsanın duyguları yüzüne yansır. Feraset ehli insanlar bunu anlar. Yüz kalbin aynasıdır. Yüz insanın karakterini, iç dünyasını yansıtır. Özellikle yaşlandıkça insanın yüzünde oluşan çizgilerden bu çok daha net anlaşılır.

Uzmanlar, insanlar arasındaki iletişimin sözlü ve sözlü olmayan olmak üzere iki ana mecradan yürüdüğünü söyler. Sözlü iletişim fikirlerin ve bilgilerin, sözlü olmayan iletişim ise duyguların aktarılma yoludur. Bizi iyi tanıyan bir arka-

39 Müslim, Mesâcid, 195.

daşımızla karşılaştığımızda biz bir şey söylemeden "Neyin var senin?" diye sorduğuna şahit oluruz. İnsan düşünmediği, inanmadığı şeyleri söylerken yüz ifadesi, mimikleri, ses tonu rol yapamaz. Hz. Yusuf'un tavırları, üslubu ve siması insanlara güven veriyordu. Gerçekten bir insanın sadece yüz ifadesi bile salih bir Müslüman olduğunu etrafına hissettirebilir. Allahu Teala Fetih Suresi'nin 29. ayetinde müminlerden bahseder ve onları, "Yüzlerinde secde izi vardır." diyerek tanımlar.

Hz. Yusuf, "Bu zindandakiler kimi hırsız, kimi yolsuz, kimi uğursuz, kimi katil. Bunlar nezaketten, iyilikten, insanlıktan ne anlar?" demedi. Biz karşımızdaki insanın hak edip etmediğine bakmaksızın Rabbimizin bizden ne beklediğini düşünerek hareket etmeliyiz. Kendimize soracağımız soru, "Rabbimiz bizden ne bekliyor?" olmalıdır. Bizim insanlarla ilişkimiz, esasında Rabbimizle ilişkimizdir. Hasan-ı Basri her sabah yatağından kalktığında, "Bugün benim hakkımda kötü konuşanlara, gıybetimi edenlere, bana iftira atanlara hakkımı helal ediyorum. Rabbim hiçbir kulunu benim yüzümden cezalandırma!" dermiş. İyiliğe niyet etmek, insan hayatı için zihinsel bir konfordur çünkü kendimizi kimsenin davranışına göre ayarlamamız gerekmez.

Zindan arkadaşları ona, "Yusuf! Ey özü sözü doğru arkadaş!" diye hitap ediyor. Bu hitap Hz. Yusuf'un mümin karakterinin, güzel ahlakının, mahkûmlara karşı güzel ahlakıyla hareket ettiğinin göstergesidir. Demek ki ahlak karşımızdaki muhataba göre takıp çıkaracağımız bir aksesuar değil, aksine vücudumuzun bir azası gibidir.

"Elin iyisi evin delisi" denilen bir karakter vardır. Bunlar dışarıda çok kibar içeride çok kabadır. Onların ahlakı âdeta

bir şapka gibidir, dışarı çıkarken takar, içeri girince çıkartırlar. Ahlak, Hz. Yusuf'ta olduğu gibi şartlar ve konum değişse bile değişmeden kalan, zorlamaya ihtiyaç duymadan fıtrî olarak ortaya çıkan davranışlardır. Asıl önemlisi ahlak, "edep" dediğimiz görgü kurallarını içermekle birlikte onlardan ibaret değildir. Karakterimiz ve özümüzdür. Bir insan hem görgülü hem de ahlaksız olabilir. Bu nedenle burada kastettiğimiz tabii bir nezakettir. İçsel bir gerçeklik olduğu için biz ahlak sahibi değilsek başkalarına, özellikle bizim gerçek yüzümüzü herkesten daha iyi bilen çocuklarımıza güzel ahlakı nasıl aktarabiliriz? Hz. Yusuf'un ahlakını överken onun Hz. Yakub gibi bir babanın evladı olduğunu ve özellikle karakterin sosyal ilişkilere dönük yönünün babayla ilişkisi olduğunu da unutmamak gerekir.

Sonuç Değil, Süreç Odaklı Olmak

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهٖٓ اِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهٖ قَبْلَ اَنْ يَأْتِيَكُمَا ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي اِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

"Yusuf şöyle cevap verdi: Size erzak olarak verilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben, Allah'a inanmayan, ahireti de inkâr eden bir kavmin (Mısırlıların) dininden uzak durdum." (Yusuf, 37)

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَآءِي اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَآ اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ

"Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler." (Yusuf, 38)

Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarıyla iletişiminde takip ettiği usul bizim için çok öğreticidir. Öne çıkan meziyeti sebebiyle rüyalarının tabiri için geldiklerinde Hz. Yusuf hemen onlara cevap vermiyor. Onların kendisini dinlemeye son derece açık ve istekli oldukları bir anda önce onlara kendi mesajını veriyor, sonra onların isteklerini karşılıyor.

Hz. Yusuf, "Şüphesiz ben, Allah'a inanmayan, ahireti de inkâr eden bir kavmin (Mısırlıların) dininden uzak durdum." diyerek söze şirkin kötülüğünü, geçmiş peygamberleri ve tevhit inancını anlatarak başlıyor. Zindan arkadaşları Hz. Yusuf'un rüyalarını tabir etmesini beklerken anlattıklarını da dinliyorlar. Çünkü almak istedikleri bir cevap var. Elimize fırsat geçtiğinde insanları bıktırarak onları bir daha bize bir konuyu danışmama noktasına getirmemek için dozu iyi ayarlamamız gerekir. Bütün büyük eğitimciler "bıktırmama prensibine" hassasiyetle riayet etmiştir.

Kendimizi bir an Hz. Yusuf'un yerine koyalım ve kendimize şu soruyu soralım: Hz. Yusuf, aklı fikri rüyalarının tabirinde olan zindan arkadaşlarına laf arasında yapacağı bir iki cümlelik tebliğle onların inançlarını değiştireceğini düşünmüş müdür? Ben bu soruyu Efendimizin (sav) civar ülkelerin yöneticilerine gönderdiği İslam'a davet mektupları hakkında da sorarım. O mektupların bir kısmı bugün elimizdedir. Birkaç satırlık bir yazıyla koskoca valinin, hükümdarın din değiştireceğini ummuş mudur Peygamberimiz

(sav)? Yoksa bizim hedeflerimiz onlarınkinden çok mu uzağa düştü? Bizler "sonuç odaklı" bir başarı anlayışıyla yetiştirildik. Çocuklarımızı da kaçınılmaz olarak böyle eğitiyoruz. Pedagoglar her ne kadar, "Çocuğun size getirdiği sonuca bakmayın, süreç içindeki gayretine bakın ve onu diğerleriyle değil, kendisinin bundan önceki performansıyla kıyaslayın." deseler de sistem sonuç odaklı olduğu için hepimiz çocuğumuzun hangi üniversiteyi kazandığına, yüzdelik dilimine, kaç puan aldığına bakıyoruz. Aynı şekilde iş dünyası da çalışanının gayretini değil; kimi, hangi satışa ikna ettiğini ölçüyor. Hatta aile fertleri birbirini kendi hayalindeki hedefe ulaşıp ulaşmadığına göre değerlendiriyor.

Yüce Rabbimiz bizi asla böyle değerlendirmiyor. Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir: Biz sonuçtan değil, süreçten sorumluyuz. Söz konusu tebliğ olunca biz ikna etmekle değil, duyurmakla mükellefiz. Sonucu Allah ister yaratır ister yaratmaz. İnsan ister iman eder ister etmez. Biz doğruyu söyleyip söylemediğimizden sorumluyuz. Hz. Yusuf'un bu sırada yaptığı da budur.

Bu usulün hem anlatan hem de dinleyen açısından cesaret verici, kolaylaştırıcı ve iyi hissettiren bir yöntem olduğuna da işaret etmek isterim. Bu yöntemde iki taraf da birbirlerinin haysiyetine ve seçme özgürlüğüne uygun davranır. Anlatanın düşüncesini dile getirme, dinleyenin de kendisi için doğru bulduğu şeyi seçme özgürlüğüne en uygun yol budur. Bu yöntem aynı zamanda iletilen mesajda değişiklik yapmaya kalkışmayı engeller, mesajın saflığını korur. Kendimizi insanları ikna etmek zorunda hissettiğimizde anlattığımız konu üzerinde oynamalar yapma ihtimalimiz her zaman vardır. Oysa mesaj temizdir, mutlaka kalplerin temiz kalmış bir noktasına dokunacaktır; yeter ki biz hakikatleri

muhatabımızı baskı altına almadan aktaralım. Hepsinden önemlisi anlattığımız "hakikat"le muhatabımızın karşısındaki gerçekliğimiz ayrı yere düşmüş olmasın.

Din ve Ahlak Binamızın Üzerinde Yükseldiği Temel

Seyyid Kutub, "Ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden milletin dininden çıktım." diye söze başlayan Hz. Yusuf'un, arkadaşlarına ilettiği mesajları yorumlarken dikkatimizi şu noktaya çeker: "Hz. Yusuf bu sözüyle aralarında yetiştiği millete; başvezirin ailesine, Kral'ın kurmaylarına, milletin ileri gelenlerine ve onlara tâbi olan halka işaret ediyor. Rüyalarını tabir ettirmek için gelen delikanlılar da o milletin dininden olmasına rağmen Hz. Yusuf, onların kişiliklerini hedef almıyor. Tam tersine, onları rencide etmemek, kendinden nefret ettirmemek için genel olarak söz konusu milleti hedef seçiyor. Bu bir üsluptur, hikmettir, nezakettir, kişilerin gönlüne güzellikle girebilmenin yoludur.

Hz. Yusuf'un burada ahiretten söz etmesi, insanlık var oldu olalı ahirete imanın, tüm peygamberlerin öğrettiği biçimiyle inancın temel öğelerinden biri olduğunu gösterir. Bu inanç, bozulmamış semavî dinlerin temel unsurudur. Hz. Yusuf küfrün genel niteliklerini açıkladıktan sonra, kendisinin ve atalarının tâbi olduğu imana dayalı inanç sisteminin genel niteliklerini anlatmaya devam ediyor: "Onun yerine atalarım İbrahim'in, İshak'ın ve Yakub'un dinine bağlandım. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmak bize yakışmaz."

"Allah'ın birliği", "ahiretin varlığı" ve "peygamberlere iman", tevhit dininin birbirinden ayrılmaz üç esasıdır. Diğer bütün inançlarımız bu üç temel üzerine bina edilir. Bütün peygamberler öncelikle bu üç iman esasının tebliği için

çalışmıştır. Bizim açımızdan bunun pratik sonucu, muhataplarımızda bu üç esasın sağlam bir şekilde varlığından emin olmadıkça amelle ilgili hususlarda onları zorlamamaktır. Maalesef karşısındaki gencin Allah'a, peygambere ve dirilişe samimi ve içten bir şekilde inanıp inanmadığına bakmadan onu namaza, tesettüre veya diğer dinî emirleri yapmaya teşvik etmeye kalkmak boşa gidecek bir çabadır. Günümüzde artık ciltler dolusu yayınların yapıldığı bu konuya bir cümleyle işaret edip geçerken "imanın bir kez kazanıldıktan sonra bir daha kişiyi terk etmeyeceği" yanılgısına da işaret etmek isteriz. İman esasları, din ve ahlak binamızın üzerinde yükseldiği, gücünü koruması için sürekli bakımını yapmamız gereken bir temeldir.

Dilimizde anlam daralmasına uğrayan "millet" ifadesinin "inanç ve din" anlamına gelmesine kısaca işaret etmekle yetinerek detaylı incelemek isteyenleri *İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddesine yönlendirelim. Hz. Yusuf burada ataları olan peygamberlerin isimlerini sayarak kendi yolunun insanlığın evrensel yolu olduğunu, türedi bir inanç olmadığını vurguluyor.

Duygulara Hitap Eden Bilgi

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

"Ey hapishane arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılar mı, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı (inanıp bağlanmak için) daha iyi?" (Yusuf, 39)

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّآ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّآ اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." (Yusuf, 40)

Hz. Yusuf'un bu cümlelerinde üzerinde durmak istediğimiz ilk konu kendisinin bilgisinden istifade etmek için huzuruna gelen gençlere "arkadaşlarım" diye hitap etmesidir. Kendisini onlardan ayıran ve üstün kılan pek çok meziyete sahip olmasına rağmen bildiğimiz kadarıyla ortak noktaları sadece aynı mekânda bulunmak olan kişilere "arkadaşlarım" demesi Hz. Yusuf'un tevazuunu, samimiyetini ve baştan beri onlarla kurduğu ilişkinin güzelliğini gösterir. Buradaki güzelliği zirveye taşıyan şey ise Hz. Yusuf'un hem onlardan farklı olduğu hususları yani mevkiini hem de onlarla arkadaşlık ilişkisini korumasıdır. Ayetlerde geçen "sahib" (arkadaş) ifadesi Peygamberimizle (sav) sahabesi arasındaki ilişkiyi hatırlatır. Onlar hem aralarındaki peygamber ve ümmet farkını korumuş hem de derin bir yakınlık kurabilmişlerdir.

İkinci olarak Hz. Yusuf zindan arkadaşlarına yaptığı tebliğle onların akıllarına ve duygularına aynı anda hitap ederek etkin bir tebliğ metodu kullanır. Araştırmalara göre başarılı ve etkin bir hitabet, aynı anda hem akla/düşünceye hem de duygulara/kalbe ulaşabilen hitabettir. *İrade Eğitimi* isimli eserinde bu eşliğin üzerinde ısrarla duran Jules Payot bilginin davranışa dönüşmesi için gereken iradenin ancak duyguların

o bilgiye eşlik etmesi durumunda ortaya çıkacağını söyler. Bu bakımdan küçük bir çocuğun eğitiminden kitlelere hitap etmeye varıncaya kadar yürütülen tüm tebliğ çalışmalarında bu dengenin gözetilmesi gerekir. Duygulara hitap etmeyen bilimsel bir konuşma, davranışlara etki etmezken bilgi içermeyen, sadece duygulara hitap eden konuşmalar da fanatizmi artırmaktan başka bir işe yaramaz.

Rüyaları Hayra Yormak

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّا اَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْراً وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ

"Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecek. Yorumunu sorduğunuz rüyalardaki durum (bu şekilde) kesinleşmiştir." (Yusuf, 41)

Hz. Yusuf arkadaşlarından birinin rüyasını Kral'ın sarayında ona şarap sunan bir hizmetli olacağı şeklinde yorumladı ve "Oraya gittiğin zaman benim durumumu Kral'a hatırlat." dedi. Ve gerçekten de onun istediği gibi hemen olmasa da aradan yıllar geçtikten sonra o kişi Kral'a Yusuf'u hatırlattı.

Peki, Hz. Yusuf hapisteyken insanlarla güzel sohbet eden, talep ettiklerinde rüyalarını tabir eden, ihtiyaç duyduklarında onlara yardımcı olan biri olmak yerine yüzü asık, insanlardan uzak duran, geçimsiz biri olsaydı Kral'ın huzuruna gittiği zaman Yusuf'tan bahsetmek o gencin aklına gelir miydi? Sırf bu nedenle bile olsa akıllı kişi Allah'ın hiçbir kulunu atlamaz. Önemsiz görünen insanlarla da güzel bir iletişim kurabilir ve üzerinde olumlu bir iz bırakabilirseniz o kişi bir gün önemli bir yerde sizi hatırlayabilir. Gerçi ahlaklı insan,

insanlarla bir hesap üzere ilişki kurmaz fakat kıssada işlerin varabileceği noktayı görmek, ayağımız sürçtüğünde ne yapmamız gerektiği konusunda bize yardım edebilir.

Hz. Yusuf, diğer arkadaşın ise asılacağını ve ihtimal ki uzun süre asılı olarak bırakılacağı için kuşların onun başından yiyeceğini söyledi.

Burada biraz durup düşünelim: Bizim bilgimize göre rüyaları hayra yormak gerekir. Nasıl oldu da Hz. Yusuf böyle sert bir yorumu o gencin yüzüne karşı söyledi? Bu soruya verebileceğimiz net bir cevap olmamakla birlikte şöyle bir yorum yapabiliriz: Bizim yaptığımız rüya yorumları sadece tahminken peygamberlerinki kesin bilgidir. Buradan anlıyoruz ki insan eğer zanna ve tahmine dayalı bir şey söyleyecekse hayırlı olan yorumu tercih etmeli, kendisine sorulan bir sorunun kesin cevabını bildiği zaman da doğruyu söylemekten çekinmemelidir. Hz. Yusuf'un idam mahkûmuna gerçeği gizlemeden söylemesi, günümüzde hukuk, psikoloji ve tıp vs. alanlarda uzmanların muhataplarına acı da olsa gerçeği söylemeleri ve sahte umut dağıtmamaları ilkesine birebir uyar.

Uzayan Zindan Yılları

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ

"Onlardan, kurtulacağına inandığı kişiye, 'Efendinin yanında benden bahset.' dedi. Fakat şeytan ona, efendisine Yusuf'tan söz etmeyi unutturdu. Dolayısıyla Yusuf birkaç sene daha zindanda kaldı." (Yusuf, 42)

Bazı yorumcular Hz. Yusuf'un kendi meselesini Allah'a havale etmeyip kuldan medet umduğu için o kişinin unutuşuyla cezalandırıldığını ve bu nedenle hapiste birkaç yıl daha geçirdiğini söyler. Onlara göre insanın Allah katındaki derecesi yükseldikçe Rabbinin ondan beklediği teslimiyetin derecesi de artar. Hz. Yusuf'un doğrudan Allah'tan yardım istemesi gerektiğini söylerler. Onlara göre Allah nasıl isterse yardımını öyle gönderir.

Bu görüşü reddetmemekle beraber insanın içinde bulunduğu haksız veya sıkıntılı durumdan kurtulmak için çevresinde gücü yeten kimselerden yardım ummasının, onun Allah'a hakkıyla tevekkül etmediği anlamına gelmediğini belirtmeliyiz. Zira Rabbimiz kuluna göndereceği yardımı, nimeti, iyiliği, ikramı çoğunlukla diğer kulları vasıtasıyla gönderir. Hatta Şaban Ali Düzgün hocamızın bir makalesinde söylediği gibi Allah'ın merhameti, kötülüğe şahit olan iyilerin vicdanındaki sızlamayla tezahür eder. Başı dara giren elbette kurtulmaya çalışacak ve bunun için de gerekirse diğer insanlardan yardım isteyecektir. Efendimizin (sav) Mekke'de bütün kapılar yüzüne kapandıktan sonra gerek Mekke'ye civardan gelen kabilelerle görüşerek gerekse de Taif'e giderek himaye arayışına girmesi, bu konuda güzel bir örnektir. Hukuk, siyaset, ticaret gibi büyük meselelerden en küçük insan ilişkilerine kadar etkinlik alanımızın dışında kalan ve insanların birbirine muhtaç olduğu her konuda bu iş böyledir. Evet, belki bu olaydaki ilâhi cilvelerden biri -en azından bizlere- Allah'tan başkasından bütünüyle medet ummanın yanıltıcılığını gösterse de Allah'ın takdirinde kulların birbirine vesile kılındığını da unutturmaz. Aslında her zaman her işi Allah'a havale edip kimseden bir destek beklememek izzet-i nefsimize daha uygundur. Belki de böyle

olduğu için bu izzetin kibre dönüşmesini engellemek üzere Allah bizi birbirimize muhtaç eder.

Ayetteki ifadelerden Hz. Yusuf'un kurtuluş ümidiyle tembihte bulunduğu arkadaşının kasıtlı bir ihmalinin olmadığını anlıyoruz. Ayette "unuttu" değil, "şeytan unutturdu" denilmesi hem bir nebze bu şahsın masumiyetini hem de unutmanın şeytanla ilişkisini öne çıkarır.

Kırk ikinci ayette yer alan unutkanlık, genel olarak insanın bir zaafı olarak dile getirilir. Bu ayetlerin çoğunda unutkanlığın gerçek manada unutkanlık olmadığı; önem vermeme, gerektiği kadar dikkat ve tekrar etmeme gibi sebeplerle ortaya çıktığı görülür. Unutkanlıktan bahseden ayetlerden anlaşıldığına göre bazı unutmalar şeytandandır.[40]

Günümüzde unutkanlık üzerine yapılan araştırmaların sayısı artmıştır. Özellikle genç yaşlarda görülen unutkanlık sebepleri arasında vitamin eksiklikleri, hormon problemleri, çocukluk çağında ortaya çıkan dikkat eksikliği-hiperaktivite bozukluğunun erişkinliğe yansıyan tezahürleri yanında aşırı iş yükü, stresli bir hayat, depresif ruhsal durumlar sayılır. Bunlardan şeytanın vesvesesiyle alakalı olanları bulmak zor olmasa gerektir.

Kırk üçüncü ayetten itibaren Hz. Yusuf'un hayatında yeni bir dönemin ilk adımları atılır.

Karmaşık Hayaller mi, Anlamlı Rüyalar mı?

وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا اَيُّهَا الْمَلَأُ اَفْتُونِي فِي رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ

40 Kehf, 60-65.

"Kral dedi ki: Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm. Ayrıca yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Efendiler! Eğer rüya yorumluyorsanız bu rüyamı da bana yorumlayın." (Yusuf, 43)

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ

"Adamlar, 'Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşleri yorumlamayı bilmeyiz.' dediler." (Yusuf, 44)

Aradan yıllar geçtikten sonra zindandan kurtulan arkadaş, Hz. Yusuf'un rüyasını tabir ettiği gibi Kral'ın yanında şarap servisi yapmaya başladı. Kral rüyasında yedi cılız ineğin, yedi semiz ineği ve yedi zayıf başağın yedi güçlü kuvvetli başağı yediğini gördü. Antik dünyada rüyalar bugün olduğundan çok farklı bir şekilde hayata yön veriyordu. Öncelikle rüya -adı üzerinde- bir görme biçimi olarak kabul edilir ve önemli kararlarda bilgi vasıtası sayılırdı. Kralların yakınında rüyalarını tabir eden bilginler bulunurdu. Yusuf Kıssası'ndan sadık rüyaların rehberliğini yadsımamayı öğreniyoruz. Kıssadaki önemli iki rüyanın biri Hz. Yusuf'a diğeri de Kral'a aittir. Her ikisinden bahsederken de Rabbimiz o insanların rüyaya bu kadar itibar etmelerini eleştirmemiştir. Efendimiz (sav) de hemen her gün sabah namazından sonra ashabının rüyalarını dinliyor, onları tabir ediyordu. Peygamberler dışındaki kişilerin rüyaları kesin bilgi sayılmamakla beraber kalbin metafizik âlemle temas noktalarından biri olan rüyalar hâlen psikiyatride önemli bir rehberlik işlevi görüyor. Hakeza klasik usuldeki tasavvufî terbiyede de mürşit müridinin manevi

mertebesini rüyalarını dinlemek suretiyle takip ederek bir metot çerçevesinde onu terbiye eder.

Seyyid Kutub, Kral'ın rüyasının yorumunu istediği hâlde kâhinlerin bir cevap vermemesini yorumlarken bir ihtimale ve oradan yola çıkarak da sosyal bir gerçekliğe işaret ederek der ki: "Kâhinlerin ileri gelenleri, bu rüyayı yorumlayamıyor. Ya da rüyanın bir kötülüğe işaret olduğunu sezinlemelerine karşın, bunu Kral'ın yüzüne karşı açıkça söylemeye yanaşmıyorlar." Yöneticilere onları memnun edecek şeyleri söyleme, keyiflerini kaçıracak şeyleri ise örtbas etme ya da anlatmaktan kaçınma; yardakçılar sınıfının daima kullandıkları bir yöntem değil midir zaten! "Bu, anlam taşıyan bütün bir rüya değil, tam tersine bir sürü rüyanın birbirine girdiği karmakarışık bir hayal yumağı." diyorlar. Sonra da karışık rüyalar âdeta hiçbir anlam ifade etmezmişçesine ekliyorlar: "Biz karmaşık hayallerin yorumunu bilemeyiz."

Elhasıl Kral rüyasının yorumunu istediği tabircilerinden arzu ettiği net cevabı alamayınca muhtemeldir ki bu konu sarayda konuşulmuş ve sarayın cazibesi, âlemler, şaraplar ve içkilerin girdabı içinde Yusuf'u unutan arkadaşının aklı başına gelmiştir.

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ

"O iki kişiden, hapisten kurtulup bunca zaman geçtikten sonra Yusuf'un tembihini hatırlayan genç, 'Ben size bu rüyanın yorumunu bildireceğim, beni hemen gönderin.' dedi." (Yusuf, 45)

"Zindanda Yusuf diye biri var, rüya tabir ediyor ve rüya da tabir ettiği gibi çıkıyor." diyerek heyecanla Kral'a Hz. Yusuf'tan bahsetti. İfade ettiğimiz gibi Hz. Yusuf, rüya tabir

etmedeki yeteneğiyle öne çıkmayıp sadece haksızlığa uğramış, çok iyi ahlaklı, gariban, yalnız, kimsesiz biri olsaydı o kimse Yusuf'u hatırlayacak mıydı? Hayır. Bir meziyetiniz yoksa herkesin en iyi tahminle sadece "Çok iyi biridir." dediği biri olursunuz, o kadar. Engin Geçtan *İnsan Olmak* isimli kıymetli eserinde hayatını kendisi için hiçbir şey yapmadan, sadece etrafındakiler için harcayıp bitiren insanlardan bahsederken, "Bu tipler için hepimiz 'çok iyi birisi' deriz başka ne özelliği var diye sorsalar söyleyecek hiçbir şey bulamayız." der. Niçin? Çünkü bu kimselerin hayatı hep başkalarını memnun etmekle geçmiştir. Hiçbir meziyet edinmeden hayatını bu şekilde geçirenler kalabalık bir güruhtur. Bir iş yapacağınız zaman bu kalabalığın içinden işin ucundan tutacak nitelikte bir kişi bulamazsınız.

Hz. Yusuf'un seçkin niteliğini o an hatırlayan o unutkan kişiyi hemen zindana gönderiyor.

Özü Sözü Doğru Arkadaş

يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ اَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ

"(Zindana gelerek) 'Yusuf! Ey özü sözü doğru arkadaş! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil, bir o kadar da kuru başak hakkında bize yorum yap. Umarım ki bu bilgiyle insanlara dönerim ve umarım onlar da belki (ne yapacaklarını) bilirler.' dedi." (Yusuf, 46)

Yıllar sonra, üstelik de arkadaşının hayatını etkileyen bir ihmale sebep olmuşken onun huzuruna bir taleple gelen

kişinin söze başlarken ona "sıddık" sıfatıyla hitap etmesi, Hz. Yusuf'un, Kral'ın kâhinlerinden farklı olarak gerçeği çekinmeden söyleyeceğine işaret eder. Zindan arkadaşının önceki tecrübesi de bunu söylüyordu, Hz. Yusuf'tan bu konuda emindi. Bizim bu olaydan çıkaracağımız ders güzel ve nazik bir üslupla olmak şartıyla hiçbir zaman gerçeği söylemekten çekinmememizdir. Ahzab Suresi 70-71. ayetlerde anlatıldığı üzere, işlerinin yoluna girmesini isteyen kimsenin doğruluktan ayrılmaması gerekir: "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır." Bu vesileyle rüyaların doğru çıkmasının ve doğru tabiri bulabilmenin kişinin doğruluğuyla ilişkisine de dikkat çekmek gerekir.

Yalan söylemek veya gerçeği gizlemek ânı kurtarmak için kullanılabilecek bir yol gibi görünse de uzun vadede işleri daha da karmaşık hâle getirir. Bir mahkûmdan, bir hastadan, iflas etmek üzere olandan, büyük sorun yaşayan birinden gerçeği gizlemek ona faydadan çok zarar verir, gerçekle yüzleştiğinde başını duvara çarpmış gibi olur. Onu üzmemek kastıyla durumunu gizlemek kişiyi tedbirsiz bırakır ve yol açtığı yıkımı artırmaktan başka bir işe yaramaz.

Bu noktada dikkatimizi çeken bir diğer nokta da Hz. Yusuf'a gelen arkadaşının Kral'ın rüyasını kelimesi kelimesine aktarmasıdır. Bir sözü aslına uygun bir şekilde aktarmadığımızda alacağımız cevap da doğru olmayacaktır. Doktora müracaat eden bir hastanın yaşadığı rahatsızlığı hiçbir detayı atlamadan aktarması, doktorun teşhisi doğru koymasını sağlar. Aynı şekilde psikolojik, sosyal veya dinî bir konuda ehline danışan kişinin de doğru yönlendirmeyi alabilmesi

için durumu, hiçbir noktasını gizlemeden ve çarpıtmadan aktarması gerekir.

İşinin Ehli Olmak

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَباً فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ اِلَّا قَلِيلاً مِمَّا تَأْكُلُونَ

"Yusuf şöyle dedi: Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yemek için ayıracağınızdan ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında iken bırakın (böyle saklayın)." (Yusuf, 47)

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيلاً مِمَّا تُحْصِنُونَ

"Sonra bunun ardından yedi kıtlık yılı gelecek ve o yıllar, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, biriktirdiklerinizi yiyip bitirecektir." (Yusuf, 48)

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ

"Sonra bunun ardından bir yıl daha gelecek, artık o yıl insanlar ilâhî yardıma mazhar olacaklar ve o yılda sıkma besinler üretecekler." (Yusuf, 49)

Bu ayetlerde Hz. Yusuf'un sadece rüya yorumunda değil, ekonomi ve ziraat yönetiminde de işin ehli olduğunu görüyoruz. Bu yetenek elbette başlangıçta Allah vergisidir ama aldığı eğitimin payını da göz ardı edemeyiz. Yüce Allah

onu, olumlu olumsuz bütün yaşadıklarıyla geleceği mevkiye hazırlamıştır.

Bu durum bizim için de geçerlidir. Hayatın her dönemi birtakım zorlukları ve fırsatları bir arada sunar. Varacağımız sonuç hangisine odaklandığımıza bağlıdır. Okumak için evinden ayrılıp öğrenci yurtlarında barınmaya çalışan bir genç için elbette psikolojik, ekonomik ve sosyal zorluklar söz konusudur. Fakat aynı zamanda bu dönem, onun için öğrenmek ve keşfetmek dışında hiçbir sorumluluğu olmadığından büyük bir fırsattır. İnsanın sonraki hayatı büyük ölçüde gençlik yıllarında çizdiği rota üzerinde devam eder. Veya farklı zorluklarla karşılaşan biri odak noktasını doğru belirlerse o sıkıntıdan kendini eğitmiş ve tecrübe edinmiş olarak çıkar. Yeter ki umutsuzluk karanlığına teslim olmasın, kendinden ve Rabbinden ümit kesmesin. Bunlar beylik laflar değildir. Doğruluğunu test etmek için peygamberler tarihine bakmak yeterlidir.

Bir rüyayı ya da tecrübeyi doğru yorumlamak ve arkasından isabetli tavsiyelerde bulunmak için o kültüre ait sembolleri, coğrafyayı, içinde bulunulan zamanı ve yaşam şartlarını iyi bilmek gerekir. Bireyi ait olduğu bağlamdan koparark hüdayinabit bir bitki gibi ele alan evrensellik iddiasındaki yorumlar çoğu zaman o kişiye uygun değildir. Bitkilerin dahi belli yaşam koşullarında belli özellikler gösterdiğini, aynı tohumun her şartta aynı sonucu vermediğini biliriz. Nasıl olur da insanların şartlarını bilmeden sorunlarına doğru çözüm önerileri getirebiliriz? Bunun için fıkıh içtihada açıktır. Açık olmadığında donar ve tarihe karışır.

Hz. Yusuf'un Hilm ile Hareketi

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِۦ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ

"Kral 'Onu bana getirin!' dedi. Elçi Yusuf'a geldiğinde Yusuf, 'Efendine dön de sor ona: Ellerini kesen o kadınların zoru neydi? Şüphesiz rabbim onların hilesini çok iyi bilir.' dedi." (Yusuf, 50)

Önce rüyayı tabir ediyor Hz. Yusuf. Hem ekonomiden hem ziraattan hem de üretiminden anlayan birinin rüya tabiri bu, sıradan birinin değil. Kral bu sağlam yorumu duyunca onun boş biri olmadığını, hem olaylara bilgi ve hikmetle yaklaşan, sözünün eri hem de meramını tam bir yetkinlikle anlatan iyi eğitimli biri olduğunu anlıyor ve onu hemen huzuruna getirmelerini söylüyor. Burada "Altının kıymetini sarraf bilir." sözü aklımıza geliyor. Bu sahnede bizlere yönelik ince mesajlar var. Öncelikle kişinin kendisindeki meziyetleri takdir edemeyecek ortamlarda kilitli kalmasının "insan israfı" olduğunu görüyoruz. Sonra istihdam mevkiinde olanlarımızın yetenek keşfetme ve işin ehli olanları hak ettikleri mevkiye getirme konusunda çekimser davranmamaları gerektiğini görüyoruz. Bu konudaki yaklaşımlarımızın bir ülkeyi felaketlerden koruyacağını da ilerleyen bölümlerde göreceğiz.

Ayrıca bu bölüm kendimizi tanıma konusunda da ilham veriyor. Kimleri takdir ettiğimiz, neleri beğendiğimiz ve nelerden zevk aldığımız, seviyemizi göstermesi açısından önemlidir. İyiden, güzelden, haktan anlayıp anlamadığımızı böylece ölçebiliriz.

Bu noktada kendimi Hz. Yusuf'un yerine koyduğumda ondaki hilme hayran kalıyorum. Haksız yere yıllarca zindanda kalmış biri olarak bu kurtuluş ihtimali konusunda hiç acele etmiyor. Hak, hukuk, adalet, onur ve izzet-i nefis sahibi biri olarak öncelikle temize çıkarılmayı talep ediyor. Kral'ın affıyla değil, kendisine atılan iftiradan aklanarak zindandan çıkmak istiyor.

Ayrıca Hz. Yusuf'un zindandan çıkma teklifini alelacele kabul etmeyip üzerinde dikkatle düşünerek teenniyle hareket etmesi çok kıymetli ve üzerinde düşünmemiz gereken bir nokta. Bu öyle kritik bir durum ki cevabı geciktirmek doğru olmaz, çünkü Kral onu bekleyecek değil. Böyle fırsatlar insanın karşısına hayatta bir kere çıkar. Peygamber Efendimizin dahi "Ben Yusuf'un yerinde olsaydım zindandan hemen çıkardım."[41] diyerek ondaki hilme işaret ettiği rivayet edilir.

Bu durum bizim için de geçerlidir. Bazen önemli mevkilerden, önemli görevler için teklif alırız. Karşınıza bir fırsat çıktığında ne onu kaçıracak kadar yavaş olmak ne de etraflıca düşünmeden cevap verecek kadar onursuz davranmaktır doğru olan. Enine boyuna düşünerek o fırsatı değerlendirmek gerekir.

Ahmet Hamdi Akseki *Ahlak Dersleri* kitabında ahlakî fazilet ve reziletleri sayarken her meziyetin denge hâlinin "fazilet", aşırıya kaçma veya tamamen diğer uca kayarak zayıf kalma dediğimiz ifrat veya tefritin de "rezilet" olduğunu söyler. Bir örnek olarak Hz. Yusuf'un bu sahnedeki davranışını ele alalım: Âcizane bu sahnede, Hz. Yusuf'ta, Akseki'nin saydığı sıfatlar içinden tam bir denge hâlinde "hilm, izzet-i nefis, sabır ve tasavvun (kişinin ölçülü ve

41 Buhârî, Enbiyâ 11, 19; Müslim, Îman 69, 238.

dikkatli davranarak kendini koruması)" sıfatlarını görüyoruz. Akseki'ye göre her davranışın yerli yerinde olması demek olan hilm sıfatının ifrat hâli hilm-i hımarî yani eşek gibi ses çıkarmadan her şeyi yüklenmek; gereğinden az olması hâliyse öfke ve kızgınlık şeklinde tezahür eder. İzzet-i nefis konusunda aşırıya kaçmak ucb ve kibir sebebiyken yeterince olmaması durumunda zillet ve kendini hakir görme ortaya çıkar. Aktif bir eylem olan sabır vasfının aşırıya kaçması yine zillet ve meskenete sebep olur. Yokluğundaysa acelecilik ve kontrolsüz davranışlar görülür. Son olarak kişi kendini koruma ve kontrollü davranmada aşırıya kaçtığında tutukluk, eksik davrandığındaysa dürtüsellik ortaya çıkar.

Hz. Yusuf'un duruşuna bir de bu bilgiler ışığında bakarsak onun en hayati meselelerde bile uçlara kaymadan, dengeli ahlak seviyesini koruyan abidevi bir şahsiyet olduğunu görürüz. Yaşadıkları onu korkak, çekingen, kendini savunmaktan âciz, zillet içinde bir zavallıya da öfkeli, fevri, taşkın, kontrolsüz, kibirli bir zorbaya da dönüştürmemiş; tam bir beyefendilikle yeri geldiğinde hakkını savunmayı başarmıştır.

Başta açıkladığımız üzere bu ayetlerin geldiği dönemi hatırlayacak olursak kıssanın her sahnesinde yaşananların Mekke'de bunalımın son noktasına varmış olan sahabe için nasıl hedefler gösterdiğini, ahlakî ve sosyal dersler verdiğini, en önemlisi de itikatlarını nasıl perçinlediğini görebiliriz.

Adaletle Hareket

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهٖ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُّوْءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَفْسِهٖ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِينَ

"Kral (kadınlara), 'Yusuf'u elde etmek istediğinizde beklentiniz ne oldu?' diye sordu. Kadınlar, 'Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir eğrilik görmedik.' dediler. Aziz'in karısı da: 'Şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir.' dedi." (Yusuf, 51)

Burada öncelikle Kral'ın adaletle hareket ettiğini görüyoruz. Zindandaki kimsesiz bir mahkûmdaki cevheri keşfeden ve onu hak ettiği yere getirmekte tereddüt etmeyen bir yöneticiden de başka bir şey beklenmezdi.

Kadınlarla birlikte Züleyha'nın da eski azgın, saldırgan ve talepkâr davranışlarından vazgeçip doğruyu itiraf etmesi vicdanlarındaki büyük dönüşümden mi yoksa en azından bir kısmının Kral'ın zaten hakikati tahkik edip gerçeği öğrenmiş olduğunu bilmelerinden mi kaynaklandığını bilmiyoruz. Âcizane kanaatim ikinci ihtimalden yanadır. Bu nedenle herhangi bir topluluğun başındakilerin, bu bir aile reisi de olsa, adaleti ve doğruyu ortaya çıkarma konusundaki titizliği onun idare ettiği kişileri hak sınırında tutması için son derece önemlidir. Yöneticinin hakkı tervic etmesi hem kendisinin kurtuluşu hem halkının selameti hem de onların yönlendirilmesi bakımından belirleyicidir.

Kıssada Aziz'in işin doğrusunu öğrendikten sonraki bencil ve kolaya kaçan tutumuyla Kral'ın cesurca olayı yeniden ele alması arasındaki fark da gözümüze çarpıyor, işin başındaki kişinin öncelikleri değiştiğinde iş tutma biçiminin nasıl değiştiğini gösteriyor. Bu ayetler iş görme biçimimizde karakterimizin rolünü görmek için canlı bir sahne sunar.

Belki de kadınlar dış faktörler nedeniyle değil de tamamen masum ve iffetli, üstelik Hz. Yusuf gibi kıymetli bir şahsın yıllarca zindanda kalmasına göz yummanın verdiği vicdani baskıyla ilk fırsatta hakikati itiraf etmişlerdir. Bu durum bana Edgar Allan Poe'nun bir hikayesini anlattı. Adam ev sahibini öldürüyor, cesedi odanın altındaki mahzene atıyor. Mahzenin kapağını kapatıp üzerini halıyla örtüyor. Ortada kanıt bırakmıyor, hiçbir şekilde suçlaması mümkün değil. Sorgulamak için gelen kişi halının üzerinde gezindikçe, suçlu olduğunu bilmenin verdiği rahatsızlık o kadar artıyor ki suçunu itiraf ediyor.

Burada da böyle bir şey olmuş olabilir: Yıllar içerisinde Hz. Yusuf'a yaptıkları akıllarına geldikçe vicdanları kadınları rahatsız etmiş olmasına rağmen hiç kimse konumundan fedakârlık edip kendi adını riske atarak Hz. Yusuf'u kurtarmaya kalkışmamış. Çünkü Hz. Yusuf'u unutmak çok kolaydır; arkasında takipçisi, destekçisi yok. Ama vicdanlarının sürekli baskısından kurtulmak için karşılarına böyle bir fırsat çıkınca da hemen itiraf ediyorlar.

Sahnenin kapanışında Hz. Yusuf'un sözleri, yaşananların nihai olarak inancımızla ilişkisini, her işte asıl olanın bizimle Rabbimiz arasındaki ilişki olduğunu, insanların sadece ortamda zorunlu olarak bulunan figürler olduğunu net bir şekilde ortaya koyuyor.

ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّي لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَآئِنِينَ

"Yusuf dedi ki: Bu, Aziz'in, yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi." (Yusuf, 52)

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفْسِيٓ ۚ إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌۢ بِالسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓ ۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir." (Yusuf, 53)

Elli ikinci ayette konuşanın Yusuf mu, Züleyha mı, yokluğundan bahsedilenin ise Aziz mi Yusuf mu olduğu net değil. İşaret isimleri ve zamirler mercii konusundaki ihtilaflara göre ayete farklı anlamlar verilse de bu arkadan iş çevirenlerin uzun vadede kesinlikle kaybedeceği ana fikrini değiştirmiyor.

Biz burada konuşanın Hz. Yusuf olduğunu kabul ederek bu sözlerin bizim için ne anlama geldiğine odaklanalım. Bir konuda temize çıktığımızda veya bir belayı atlattığımızda bunu tahdis-i nimet, yani Allah'ın nimeti olarak anmak gerekiyor. Bu şekilde şükrümüz artar ve iyilerin önünde sonunda kazanacağı fikri toplumda sağlamlaşır. İyiliği kuvvetlendirmek için bunu yapmamız gerekir. Kötülüğün haber değerinin daha fazla olması, iyilik hikayelerinin arka planda kalmasına yol açıyor. Bu da aslında oranı her zaman daha düşük olan kötülerin tüm topluma hâkim olduğunun zannedilmesine sebep olduğu için iyilik konusundaki cesaretimizi kırıyor. Rabbimiz ise bize verdiği nimetlerden sürekli olarak bahsetmemizi istiyor. (Duha, 11) Orada nimetleri anmamız değil, anlatmamız söylenir. Hz. Yusuf'un yaptığı da budur. Allah'a güvenin, şükrün ve bunlara bağlı olarak huzurun artmasının bundan başka yolu yoktur.

Hz. Yusuf mazhar olduğu nimeti zikrederken hemen arkasından bunu kendi nefsinin başarısı olarak görmediğini de

ekliyor. Demek ki nimetleri anlatacağız ama bunlara sadece bizim başarımızla değil, Allah'ın ikramı olarak eriştiğimizi eklemeyi ve her konuda olduğu gibi burada da işi O'nunla ilişkimize bağlamayı ihmal etmeyeceğiz; elbette surenin başında Hz. Yakub'un tavsiyesini unutmadan. Zira hikmetli olmak kime, neyi anlatıp anlatmayacağımızı, yani sözün makamını da bilmeyi gerektirir.

BÖLÜM 3

HZ. YUSUF'UN SARAY YILLARI

İşi Ehline Vermek

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِۦٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِيۚ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ

"Kral dedi ki: 'Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.' Onunla konuşunca, 'Bugün sen katımızda yüksek yeri olan, güvenilir birisin.' dedi." (Yusuf, 54)

Tefsirler, Mısır'daki yöneticilerin tamamına "Firavun" dendiği hâlde Kur'an-ı Kerim'in Hz. Yusuf zamanındaki yöneticiye "Melik" dediğini özellikle ifade eder. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in bu Kral'ı firavunlarla bir tutmadığını, onun adil ve hakkaniyetli bir şahıs olduğunu gösterir. Sahipsiz ve yıllarca hapiste kalmış bir kölenin sırf bilgisinden ötürü üstün bir mevkiye getirilmesi, Melik'in gerçekten yeterliliğe baktığını; asalete, soya, sopa, muhite ve hatta inanç farklılığına bakmadığını gösterir.

Mısır aristokrasisi açısından bakacak olursak Hz. Yusuf'un dezavantajlı olduğunu görürüz. Öncelikle ırkı farklıdır. Mısırlılar açısından baktığımızda ailesi, soyu, sopu belli

değildir. İftiraya uğramış bir köledir aynı zamanda. Suçsuz olduğu anlaşılmış olsa da sabıkası vardır; yıllarca zindanda kalmıştır. Melik bunların hiçbirine bakmıyor ve Yusuf'a âdeta, "Dile benden ne dilersen." diyor. Hz. Yusuf da buna mukabil "Maliye ve Hazine Bakanlığı"na talip oluyor. Melik hiç ikiletmeden o mevkiyi Hz. Yusuf'a veriyor. Dolayısıyla bu yöneticinin, ehliyete ve hakkaniyete dikkat eden biri olduğunu görüyoruz. Biz kendi açımızdan değerlendirirsek "O Hz. Yusuf'tur." deriz ama Melik açısından bakarsak özellikle başlangıçta Hz. Yusuf sadece rüyasını doğru tabir eden bir köledir.

Bu bölümde, bir kimsenin hak ettiği yere gelebilmesi için belli bir sınıftan olmasının şart koşulmadığı bir yönetim sisteminin geçerli olduğu bir toplumun, en büyük afet ve belalardan selamete çıkarılışına tanık oluyoruz. "İşler ehil olmayana verilince kıyameti bekle!"[42] buyuran Peygamberimizin hayatında, en yakın sahabisinin talip olduğu işi vermediğine ve Müslüman olmadığı hâlde ehli olan kimselere iş verdiğine dair sayısız örnekler vardır.

Dünya ölçülerinde tamamen sahipsiz olan Hz. Yusuf'un o günkü bilinen dünyanın hem kültürel hem sosyal hem de ekonomik anlamda en gelişmiş ve en zengin devletinin en yetkin konumuna nasıl yükseldiğini görüyoruz.

Yusuf Suresi'nin Müslümanların Mekke'de tamamen sahipsiz ve muhasara altında olduğu bir dönemde nazil olduğunu biliyoruz.

Bu sure ile o günkü Müslümanlara verilen mesajlara baktığımızda kıssanın her birimiz için benzer vaadlerde bulunduğunu görebiliriz. Yaşadığımız sıkıntılar, mahrumiyetler,

42 Buhârî, İlim, 2.

reva görüldüğümüz muameleler, hissettiğimiz kimsesizlik, yüzümüze kapatılan kapılar vs. Kendimizi ne vakit Hz. Yusuf gibi kuyuda veya zindanda hissedersek bilelim ki inancımız, ahlakımız ve er geç takdir görecek olan meziyetlerimiz bizi o karanlıktan çıkaracaktır.

Peki bu vaat herkes için her şartta geçerli midir? Nice peygamberler vardır ki öldürülmüştür. Sonuç bazen şehadet de olabilir. Hangi şartlarda olursa olsun kişinin ahlakını, istikametini bozmaması önemlidir. Her zaman yaşadıklarımızın sonu böyle güzel bitmeyebilir. Biz zaferden değil, seferden sorumluyuz. Yusuf Suresi, Allah'ın isterse bize dünyada da zafer tattırabileceğini göstererek insana büyük bir ümit bahşeder.

Bir Göreve Talip Olmak

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ

"Yusuf da 'Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim.' dedi." (Yusuf, 55)

Hapishanelerle ilgili araştırmaları okudunuz mu? Görev icabı aldığımız eğitimlerde, bir insanın hapiste kendisi gibi veya kendinden daha kötü suçlularla yıllarca bir arada yaşadıktan sonra ne hâle dönüştüğünü öğrenmiştik. Bu çalışmalara baktıkça Hz. Yusuf'un haksız yere yıllarca hapis yattığı hâlde ahlakından, inancından, duruşundan bir şey yitirmemesinin ne büyük bir başarı olduğunu daha iyi anlıyoruz.

Hz. Yusuf erken yaşlarda çok iyi bir eğitim alıyor. Bir azizin/bakanın oğlu olabilecek şekilde eğitiliyor. Ayrıca Efendimizin (sav) buyurduğu üzere "peygamber oğlu peygamber"

olmasının verdiği meziyetler de var. Bütün bunların bilinciyle Melik'e, "Ben hazineyi iyi muhafaza ederim ve bu işi iyi bilirim. Eğer yapacaksan beni hazinelerine tayin et." diyor, "Teveccühünüz efendim! Siz nasıl uygun görürseniz." demiyor. Veya "Olsun da danışmanlık olsun. Zindandan çıktık ya, yeter!" demiyor. Kendisini tanıdığı, donanımlarının ve gücünün farkında olduğu için talebini çekinmeden, cesaretle dile getiriyor. Cesaretin ifrat hâli saldırganlık, tefrit hâliyse korkaklıktır. Hz. Yusuf iki uca da düşmeden, edep ve denge hâlindeki cesareti ve kendini iyi bilen aklıyla, haddini aşmadan ve aynı zamanda kendi değerini de küçümsemeden konuşuyor.

Bir insanın gerektiği yerde, iyi yaptığı/yapacağı bir işi dile getirmesi tevazu ile çatışmaz. Aksine haddini aşmış tevazu nankörlüğe dönüşür. İnsanın hakkıyla yerine getireceği hatta pek çok kişiden daha iyi yapabileceği bir iş için "Ben ne biliyorum ki? Yok canım ben nasıl yapayım ki?" demesi zillettir, nankörlüktür.

Bütün bu sebeplerle hayranım Hz. Yusuf'a...

Hz. Yusuf'taki öz güven ve kendini bir işe takdim etme meselesini bir başka açıdan da ele almalıyız. Hz. Yusuf gerçekten çok ahlaklı, muttaki, dürüst olduğu hâlde böyle bir yeteneği ve ehliyeti olmasaydı bunu söyleyemezdi. Bazen gençlere, çocuklarımıza: "Sen dürüst, düzgün bir insan ol senin işin rast gider." diyebiliyoruz. Bunu yapmayalım. Dürüstlük insanı ahirette kurtarır. Belki dünyada da pek çok konuda başını belaya sokmaz fakat sadece dürüstlükle bir yere gelinmez. İnsanın bir yeteneğinin de olması gerekir. Yani dürüst bir öğretmen, dürüst bir doktor, dürüst bir vaiz, dürüst bir muhasebeci, dürüst bir siyasetçi vs. olmak gerekir.

Dünyevi bir yeterlilik sahibi olmak, insanlara hizmet edecek bir vasıf sahibi olmak çok önemlidir. Bazı insanlar gayret etmeden sadece çok dindar, çok ihlaslı, çok takvalı oldukları için her şeye layık olduğunu düşünebiliyorlar. Oysa hayat bazen başarısızlıkları tevekkül, rıza ve kadere razı olmak gibi güzel zarfların içine koyarak sunuyor.

Başarısız olmuş birinin, "Yeterince çalışmadım, hep rahatımı düşündüm bu yüzden başarısız oldum, hayatımı da kendimi de mahvettim." düşüncesine saplanıp kalması psikolojisini, akli ve ruhî dengesini bozabilir. Bu tür insanların, "Dünya önemli değil, esas olan ahiret hayatı, Allah'ın rızasını kazanmak. Yeter ki Allah bizden razı olsun. Dünyada sıkıntı çeksek de olur." diyerek kendisini teselli etmesi anlaşılabilir. Fakat bu noktada kalmadan üstüne bir de bunun propagandasını yapıyor ve başkalarının sırtından yaşamasını mazur ve makul gösteriyorsa, Allah'ın verdiği zekâyı ve enerjiyi çalışkanlıkla birleştirme çabası içinde değilse, kısacası tembelliğini dinî bir maskeyle örterek takva, tevekkül, rıza gibi sunuyorsa bu, şeytanın Müslüman'ı bertaraf etme oyunudur.

Üniversite sınavına hazırlanan bazı gençler sınava üç dört ay kala yanıma gelip bana şöyle dedi: "Biz neden dünya için bu kadar çok çalışıyoruz? Ahiret için hiçbir şey yapmıyoruz. Oturuyoruz, bütün gün test çözüyoruz. Allah için yaptığımız şeyler çok kısıtlı. Biz yanlış yoldayız, yanlış yapıyoruz." Onlara dedim ki: "Şeytan çalışkan ve sorumluluk sahibi olduğunuzu biliyor, sizi tembelliğe sevk edemiyor. 'Boş ver... Dünyayı sen mi kurtaracaksın?' diyemiyor. Sizi bertaraf etmek için sağ taraftan yaklaşıyor ve diyor ki: 'Dünyan için çalıştığın kadar dinin için de çalışıyor musun?' Arkadaşım! Üniversite sınavı için hazırlanmayı neden dünya için çalışmaya eşitledin ki? Sen iyi bir yere gelerek aynı zamanda

ahiretin için de çalışmış olmuyor musun? Hz. Yusuf'un bir meziyeti, sağlam bir eğitimi olmasaydı ne yapabilirdi? Fırsat karşınıza çıktığında hazır olmak çok önemlidir. Hazır değilseniz fırsatlar geçer gider. Bir mevki var diyelim, iki dil bilmeyi gerektiriyor. Sana teklif edildiğinde hazır olman için o iki dili zamanında öğrenmiş olman gerekmez mi? Kimse bir haftada iki dil öğrenemeyeceğine göre bunu vaktinde yapmış olman gerekirdi."

Bu noktada Allah'ın Hz. Yusuf'a sunduğu ikramlara, bir peygamber olarak mucizevi kurtuluşuna ve başarısının büyüklüğüne vurgu yapmak isterim. Kader hepimize ikramlarda bulunur, yeter ki biz o ikramları kabul etmeye hazır olalım. Sürekli kendisine acıyarak, üzüntü ve keder içinde geçmişe saplanan, gelecek için duyduğu endişe ve korkularla zihni felç olan bir kimse kaderin kendisine sunduğu lütufları kaçıracaktır. Başarıyı sadece kader ve kısmetle açıklamak, bugün yapmamız gerekenleri önemsizleştirerek kendimize ihanet etmemize neden olur. Bu hususun altını kuvvetle çizmek isterim. Bugün parlak başarılarına imrendiğimiz insanların büyük kısmı bu başarıya giden yolda dört başı mamur imkânlara sahip değildi.

"Ben hazineleri çok iyi korurum ve bu işi bilirim." diyor Hz. Yusuf.

Bu cümlenin altı boş olamaz. Ahlakla, imanla, takvayla, tevekkülle yeteneği birleştirmek gerekiyor. Asıl fazilet budur. Asıl erdem, asıl insanlığa iyilik budur. Kahve köşelerinde, oyun başında sabahlara kadar oturup ondan sonra dünyada bir iş söz konusu olunca "Biz Allah'a tevekkül ediyoruz." demek en hafif ifadeyle maskelenmiş tembelliktir.

Bazı gençler de "Benim gözüm yükseklerde değil." der. Gözünüz biraz yükseklerde olsun ama bunu sırf kendi nefsiniz için yapmayın.

Hz. Yusuf bir cahiliye toplumunda emirle hareket eden hizmetçi olmak yerine emrine itaat edilen yönetici olmayı hedefledi. Onun hizmetleri sayesinde yedi yıl süren kıtlık ve açlık döneminde kimsenin açlıktan ölmeyeceği bir sistem kuruldu ve civar bölgelerde yaşayan halkın da karnı doydu. Hz. Yusuf bunu yapabilecek kapasitedeydi; tahıldan anlıyordu, ürünleri nasıl depolayacağını biliyor ve tüm süreci idare edebiliyordu. Bu şekilde mensup olduğu hak dini Mısır'da rahatlıkla yayma imkânı buldu. Tarihî kaynaklar Hz. Yusuf döneminde Mısır'da bir dönem tevhit inanışının var olduğunu kaydeder. Seyyid Kutub da vezirlerin ve hükümdarların, Hz. Yusuf'un gölgesinde kaybolup gittiğini söyler.

Burada aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Hz. Yusuf hazineleri idare etme yeteneğini nasıl kazandı? Bu sorunun en kolay cevabı şudur: "O bir peygamberdi. Allah ona öğretti." Bu açıklama çoğu zaman peygamberleri kendimize rol model almamızı imkânsızlaştıran bir yorumdur. Biz hiçbir peygamberin, peygamberlik vasfını taklit edemeyiz. Ama onun beşerî yönlerini, ahlakını, kendi kesbî davranışlarını örnek alabiliriz; almalıyız. "O bir peygamberdi." deyip işin içinden çıkmak, "Bu konuda benim elimden bir şey gelmez, çünkü ben peygamber değilim." demektir.

Hatırlayalım; Aziz, Hz. Yusuf'u küçük bir çocukken satın alıp eve getirdiğinde hanımına, "Bu çocuğa iyi bakalım. Eğitimini iyi yapalım. Onu evlat edinebiliriz." demişti. Demek ki Aziz, henüz küçük bir çocukken Yusuf'taki kapasiteyi gördü. Peki nasıl gördü? Görünüşünden, duruşundan, sözlerinden

onun zekâ ve kapasitesini fark etmiş olabilir. Osmanlı'da devşirme usulüyle Enderun'a öğrenci toplanırken başvurulan yollardan biri ilm-i kıyafet idi. İlm-i kıyafet, insanın beden şeklinden, bakışlarından ve yüz ifadesinden insanın kapasitesinin ve yeteneklerinin tespit edilebildiği bir bilim dalıdır. Günümüzde suç ve suçlular üzerine çalışanlar veya büyük şirketlerin insan kaynaklarında görev yapanlar buna benzer eğitimler alıyorlar. Elhasıl hangi yolla olursa olsun Aziz, Hz. Yusuf'un kapasitesini fark ediyor ve ona uygun şekilde seçkin bir eğitim veriyor. Elbette Allah vergisi kabiliyetler olmadan bir kimseye hangi eğitimi verirseniz verin oradan büyük bir insan çıkmasını bekleyemezsiniz.

Muhsinlerden Olmak

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْاَرْضِ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَّاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَّاءُ وَلَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

"Böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz." (Yusuf, 56)

Hz. Yusuf'a öyle bir yetki verildi ki nerede isterse orada kalıyordu. Ülkede seyahat etme, istediği her yere girip çıkma yetkisi vardı. Ayetin son cümlesine baktığımızda bu muazzam ikramın Hz. Yusuf'un "muhsin" sıfatına bağlandığını görürüz. İşte yeni bir liyakat ve ona uygun bir ikram. Elbette her liyakat sahibi layık olduğu iltifatı her zaman görmez. Bazen savaş bazen daha güçlü birinin gölgesinde kalmak gibi bahtsızlıklar yüzünden kişi liyakat sahibi olsa da layık olduğu konuma ulaşamayabilir. O yüzden inananlar olarak ne kadar

çalışırsak çalışalım ne kadar layık olursak olalım Allah "Ol!" demedikçe hedefimize ulaşamayacağımızı bilir ve dualarımızı çabalarımıza eşlik ettiririz. Fakat Hz. Yusuf'un kıssasında durum daha farklı. Yirmi ikinci ayetteki "Olgunluk çağına erişince ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız." ifadesinden başlayarak Rabbimiz Hz. Yusuf'a verdiği nimetleri, onun "muhsinlerden olma" niteliğine bağlıyor. Bu vasıf Hz. Yusuf'ta o kadar barizdir ki otuz altıncı ayette ifade edildiği gibi hapistekiler bile onun muhsinlerden olduğunu ifade ederek ondan ricada bulunuyor. Doksanıncı ayetteki benzer ifadeler de açık bir şekilde Allah'ın muhsinlerin bu vasfını karşılıksız bırakmayacağını, Hz. Yusuf'a verilen büyük kudretin de bu ilâhi kural gereği olduğunu söylüyor. Bir sonraki ayette ise ihsanın tüm karşılığını bu dünyada beklemeyelim diye, yine de ahiretteki mükâfatın daha muazzam olduğu vurgulanır. Bu ayetlerde bizim için de büyük bir müjde vardır. Ayet, "Muhsinlerin ecrini zayi etmeyiz." yerine "Biz peygamberlerin ecrini zayi etmeyiz." deseydi bizim için bir müjde olmayacaktı. Yetmiş sekizinci ayette henüz onu tanımadan Hz. Yusuf'tan ricada bulunan kardeşlerinin de ona bu sıfatla hitap ettiğini görüyoruz. Hayatının her aşamasında karşısına çıkan insanların ondaki ihsanı bariz şekilde fark ederek ona bu sıfatla hitap etmeleri bize, Hz. Yusuf'un ihsan ahlakının görünür timsali olduğunu gösteriyor. Yüzüncü ayette kıssanın sonunun bağlandığı sahnede Hz. Yusuf, kendisine yapılan ikramları kendisindeki meziyetlerden değil Rabbinin ihsanı olarak gördüğünü ifade ederek ihsan mertebesindeki ahlakın zirvesini bize gösteriyor.

Bu durumda Hz. Yusuf'un ahlakını anlamak için *İslam Ansiklopedisi*'nden "ihsan" maddesini kısaca gözden geçirmek gerekir:

"Sözlükte 'güzel olmak' manasına gelen 'hüsn' kökünden türetilmiş bir masdar olup genel olarak 'başkasına iyilik etmek' ve 'yaptığı işi güzel yapmak' şeklinde kısmen farklı iki anlamda kullanılır. İhsanda bulunan kişiye 'muhsin' denir. Bir insanın gerçekleştirdiği işin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için hem neyi, nasıl yapması icap ettiğini iyi bilmesi hem de bu bilgisini en güzel biçimde eyleme dönüştürmesi gerekir. Ahlak literatüründe ihsan genellikle, 'İyiliklerde farz olan asgari ölçünün ötesine geçip isteyerek ve severek daha fazlasını yapmak' manasında kullanılır. Râgıb el-İsfahânî'nin diğer İslam âlimleri tarafından da paylaşılan düşüncesine göre ihsan adaletin üstünde bir derecedir; adalet borcunu vermek, alacağını almak, ihsan ise üstüne düşenden daha fazlasını vermek, alması gerekenden daha azını almaktır.

Hz. Peygamber'in meşhur 'Cibrîl hadisi'nde geçen, 'İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir; çünkü sen O'nu görmesen de O seni görmektedir.' şeklindeki açıklaması[43] ihsanın en güzel tanımı olarak kabul edilmiştir.

İhsan, hilm erdeminden kaynaklanan bir anlayışla kişinin başta annesi ve babası olmak üzere diğer insanlar karşısındaki sevgiye dayalı özverili tutumunu ifade eder. Nitekim çeşitli ayetlerde 'muhsinler' olarak anılan müminlerin hilm ruhunu yansıtan bazı seçkin özellikleri üzerinde durulmuş ve bu suretle ihsan kavramının içeriğine giren erdemlere de işaret edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Öfkeye hâkim

43 Buhârî, Tefsîr, 31/2, Îmân, 37; Müslim, Îmân, 1.

olma, affetme, hoşgörü, sabır[44], işlerde aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret."[45]

Sonuç olarak "ihsan" güzel ahlakı güzel bir surette gerçekleştirmek demektir. İhsan, sadece güzellikleri yapmak değil, onları zarif ve güzel bir şekilde yapmaktır. Muhsinlerden olmanın makam mevkiyle, eğitim ve kariyerle, statü ve zenginlikle ilgisi yoktur. O bir ahlaktır ve herkes için mümkündür. Bir işportacı da bir amele de muhsin olabilir, tarladaki çiftçi de muhsin olabilir. Bir politikacı da muhsin olabilir; bir doktor, bir mühendis de...

Kaderin Planı

Bu aşamada kaderin işleyişine değinen bir başka hususa da işaret etmeden geçmeyelim. Hz. Yusuf Kenan ilinde, Filistin'de babasının dizinin dibinde büyüseydi ve yine peygamber olsaydı **ihtimal ki** bir tarım toplumunda küçük bir grubun peygamberi olarak kalacaktı. Onun Mısır'a sultan olması için Filistin'den çıkması ve bunun için de o kuyuya atılması gerekiyordu. Elbette Allah için tek yol bu değildir. Ama olaylar nihayete erip de kıssanın son sahnesine geldiğimizde anlayacağız ki olması gereken olmuş aslında ve olanda da hayır varmış. Yine Hz. Yusuf köle olarak Mısır'a gittiğinde Züleyha ona en güzel şekilde annelik yapsaydı, o da iyi bir evlat olsa ve onların işlerini gayet güzel bir şekilde yürütseydi **muhtemelen** Mısır'a sultan olamayacak; olsa olsa Aziz'in çok başarılı oğlu veya bir bürokrat olacaktı. Bu yaşananlar elbette Allahu Teala'nın planı iken kaderin cilvesi olarak başımıza gelenleri nasıl bir tutumla karşıladığımız

44 Âl-i İmrân, 134-135; Mâide,13; Hûd, 115; Yusuf, 90.

45 Âl-i İmrân 147-148, Tokgözlülük ve Cömertlik, Bakara, 236; Âl-i İmrân, 134.

da bizim seçimimizdir. Aynı hadiseler başkasını bunalıma sokabileceği gibi, insanlıktan çıkararak bir suçluya da dönüştürebilir. Biz başımıza gelenlerden değil, oranı ve etkisi ne kadar küçük olursa olsun bu olaylar karşısındaki tepkilerimizden sorumluyuz. Surenin başında bu kıssanın Cenab-ı Hakk tarafından "Ahsenü'l Kasas" yani "Kıssaların en güzeli" olarak isimlendirilmesi, her bir aşamasındaki hikmetleri görmemiz için bir uyarıdır.

Babalar ve Oğullar

Yusuf Kıssası, çocuklarımıza karşı ne kadar anlayışlı ve sabırlı olacağımızın ölçüsünü verir. "Onları yargılamadan, oldukları gibi kabul edelim, hangisiyle ömür süreceğimiz belli değil." dedirtiyor bize. Hz. Yakub'un çocukları bu kadar büyük bir kabahat işledikleri hâlde dönüp eve geliyorlar. Hz. Yakub çocuklarına "Ben ne yaparsam yapayım bu eve gelebilirim." bilincini vermiş. Bugün psikologlar bunun üzerinde çok duruyor. Evlerini terk edip sokakta yaşayan çocuklarla ilgili yapılan bir araştırma beni çok etkiler; hiç çıkmaz aklımdan: "Babamdan habersiz sinemaya gitmiştim. Çıktığımda çok geç olmuştu. Bir daha eve gidemedim." Çocuk kabahat işlemiş olmaktan duyduğu korkuyla bir daha eve gidemiyor, kaçıyor ve sokak çocuğu oluyor. Diğer taraftan Yusuf'u öldürmeye kalktıkları hâlde dönüp o babanın yanında kalabilen çocuklar ve onları bağrına basan bir baba var Yusuf Kıssası'nda. Hz. Yakub'un tavrı olağanüstüdür.

Surede görebildiğimiz kadarıyla Hz. Yakub, günümüz ebeveynleri gibi "Ben nerede hata yaptım da bu çocuklar böyle oldu?" demiyor. Bu düşünce kendimizi küçük tanrıcıklar gibi görmemizden kaynaklanıyor. Her şey bizim elimizde değil ki. Her insanın bir mizacı var, kader var, getirilen bir

altyapı var. Günümüz ebeveynleri çocuklarını mükemmel bir şekilde yetiştirebileceğini zannediyor. Böyle bir ihtimal yok. Reaksiyona yeni bir madde girdiğinde sonuç bambaşka olur. Yüzlerce maddeyi organize etmiş olsan da sadece birini atlamışsan hiç tahmin edemeyeceğin bambaşka sonuçlarla karşılaşırsın. Bu, modern ebeveynlerin kendilerini her şeye muktedir görmelerinin bir sonucudur. Bir açıdan baktığımızda saygıdeğer bir erdem gibi görünen sorumluluk duygusu, ölçü kaçtığında insanın kendi kulluğunu ıskalamasına yol açabilir.

Asıl Hedef

Elli yedinci ayette önemli bir hatırlatma geliyor. Onu anlayabilmek için bir kez daha Hz. Yusuf'la empati kuralım: Hapisten çıktınız ve yüksek bir mevkiye getirildiniz. Sözü geçen, itibarlı bir yönetici oldunuz. Artık krallar sofrasındasınız. Her kapı önünüzde açılıyor. İşte tam bu noktada Allahu Teala buyuruyor ki:

وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

> "İman edip de sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır." (Yusuf, 57)

"Dünyada ben sana bu mertebeleri verdim ama sanma ki asıl hedef budur. Bil ki gerçek hayat ahiret hayatı olduğu gibi (Ankebut, 64) bu dünyadaki çabalarımızın esas karşılığı da orada olacak." diyerek burada yaşadıklarımızın değerini tam olarak ancak orada bulacağımızı, dünyada ulaştığımız sonuçları asla "son" olarak görmemek gerektiğini hatırlatıyor Rabbimiz.

Küçük bir çocukken filmlerin sonunda büyük harflerle "SON" yazısını gördüğümde kendi kendime derdim ki: "İyi ama burada sona ermedi ki bu hayat. Mutlu sona erdiler diye baktığımız bu iki insan hiç kavga etmeyecek mi? Hasta olmayacak, kaza geçirip biri daha erken ölmeyecek mi? Hiç üzülmeyecekler mi? Nasıl 'son' diyebiliriz ki devam eden bir hayata? Daha neler olacak kim bilir..." İşte bu ayet bize "Muhsinleri daha ne ödüller bekliyor, sakın burada verileni 'son' bilmeyin." diyor âdeta.

Elli sekizinci ayette kıssa birdenbire Hz. Yusuf'un kardeşleriyle karşılaşması sahnesine geçiyor.

Kardeşlerin Buluşması

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ

"Yusuf'un kardeşleri (tahıl almak üzere) gelip huzuruna girdiler. Kardeşleri onu tanımadıkları hâlde Yusuf onları tanımıştı." (Yusuf, 58)

Öncelikle şu sorular aklımıza takılıyor: Hz. Yusuf Mısır'ın hazinelerini nasıl yönetti? Tarımı nasıl yönlendirdi? Yedi yıl süren bolluk döneminde fazla ürünü nasıl depoladı? Kral'ın gördüğü bir rüyayla Mısır Devleti'nin on dört yıllık ekonomi politikasının belirlenmesi garip değil mi?

Şunu ifade edelim ki biz sıradan hayatlarımızın içinde rüya ilmini kaybettik. Psikiyatri bu alanla ilgileniyor, rüyaları tedavinin çok önemli bir parçası olarak görüyor ve kullanıyor. Zira bilimsel olarak tam anlamıyla ulaşmamız imkânsız olan derinliklerimizden sadece rüyalarımız yoluyla haberdar oluruz. Şu kadarını söyleyelim, rüyalarımız bizim bütün

şuuraltımızı, kişiliğimizin farkına varmadığımız yönlerini, buz dağının görünmeyen kısmını açığa çıkarır. Dolayısıyla birine rüyanızı anlattığınızda kişiliğinizi tüm açıklığıyla onun gözünün önüne sermiş olursunuz.

Hz. Yusuf, Kral'ın rüyasıyla bir devletin uzun yıllar uygulanacak politikasını belirliyor. Uzun kıtlık yılları boyunca sadece Mısır değil, civar memleketlerde yaşayan halk da Mısır'ın depoladığı erzakla kendi mallarını takas ederek açlıkla mücadele edebiliyor. Filistin bölgesinde yaşayan Hz. Yakub da bu sebeple erzak almaları için oğullarını Mısır'a gönderiyor. Uzun yıllar sonra Hz. Yusuf kardeşleriyle karşılaşıyor. Kardeşler Yusuf'u tanımıyorlar ama Hz. Yusuf onları tanıyor.

Bir ebeveyn olarak bu kıssada beni çok düşündüren noktalardan biri de daha önce belirttiğim gibi Hz. Yakub'un hayatı boyunca, Hz. Yusuf'a tuzak kurduklarını bildiği hâlde çocuklarıyla birlikte yaşamak durumunda kalmış olmasıdır. Kur'an, bize Hz. Yakub'un Yusuf'un hayatta olup olmadığını bildiğine dair bir bilgi vermiyor. Hz. Yakub'un gözlerini kaybedecek kadar çok ağlamasından tahmin ediyoruz ki ona, "Sen bu kadar üzülme. Yusuf çok iyi ve bir gün kavuşacaksınız." denmemiş. Burada bize verilen inanılmaz bir mesaj var. Her anne babanın evlatlarıyla yaşadıkları kendilerine özel olduğu için buradan alınacak mesajlar da ayrı ayrıdır.

"Evladın kötüsü olmaz." derdi büyüklerimiz. Bugün psikoloji de aynı şeyi söylüyor. Ne olursa olsun o senin evladındır. Her biri diğerinin aynı olmayacak elbet. Gerek yaratılıştaki mizaçları gerekse kendi seçtikleri yaşam biçimleri nedeniyle bazılarına daha yakın, bazılarına daha uzak hissedeceğiz kendimizi. Ne olursa olsun onlar bizim en yakın halkamızdır. Hayatımızı onlarla birlikte geçirme ihtimali

çok kuvvetlidir. Bu nedenle hiçbiriyle ilişkimizi kestirip atmamalıyız.

Hz. Yakub, otuz yıl boyunca devamlı "Ne yaptınız Yusuf'u?" "Benim Yusuf'uma kim bilir neler yaptınız!" deseydi çocuklarıyla arasındaki ilişki ne olurdu? Onlarla nasıl yüz yüze bakabilirdi? Aynı evde her gün aynı sofraya oturabilirler miydi?

Kardeşler acaba pişman olup gidip kuyuya bakmışlar mıdır? "Yusuf'u geri getirelim." demişler midir? Bunca yıl nasıl sustular? Belki de hiçbir şey söylemelerine gerek yoktu çünkü babaları dâhil herkes gerçeği biliyordu. Herkesin bildiği ve artık telafisi mümkün olmayan bir kötülük konuşulmaz, konuşulmaması daha iyidir. Kabahat işleyen bir kimse her vesileyle zihninde o olaya gider. Yukarıda aktardığımız Poe hikâyesinde olduğu gibi halının üzerinde atılan her adım halının altındaki ölüyü onlara tekrar tekrar hatırlatır. Böyle olması onların vicdanlarının tamamen kararmadığının alametidir.

Geçmişte kalmış bir hatayı sürekli gündemde tutarak, suçluların yüzüne tekrar tekrar vurarak onların elinden iyileşme imkânını almış oluruz. Üstelik burada ispat edilmiş bir suç da yok. Kur'an-ı Kerim bize gerek bu olayda gerekse Hz. Musa'nın delikanlılık çağında işlediği kasıtsız cinayeti anlatarak ilk gençlik yıllarındaki suçlara nasıl bakmamız gerektiğini öğretir. Özellikle Hz. Musa'nın o olaydan sonra bir peygamber olan Hz. Şuayb'ın yanına yerleştirilerek eğitilmesi ve akabinde ulü'l-azm bir peygamber olması bizler için son derece ibretâmizdir. Hiçbir gençten ümit kesmeye, onları hayatı boyunca gençlikte yaptığı bir hatayla damgalamaya

hakkımız yok. Aksine yetişkinler olarak görevimiz onlardaki iyilik potansiyelini bulup açığa çıkarmaktır.

Çocuklar dünyaya bir fıtratla gelir. Yaratılıştaki bu şablonun içini terbiye, eğitim, kültür vs. ile dolduruyoruz ama özünde olmayanı oraya koyamıyoruz. Bizim ebeveynler olarak sürekli niyetlerimizi tashih etmeye ihtiyacımız var. "Sen bu çocuğu niçin yetiştiriyorsun?" sorusunu ve ona vereceğimiz cevabı aklımızın bir köşesinde sürekli tekrarlamalıyız. "Niyetim imanlı, ahlaklı, dürüst, iki cihanda mamur olacak bir insan yetiştirmek olmalı, diğer bütün vasıflar bundan sonra gelir." ilkesini sürekli kendimize ve birbirimize hatırlatmamız gerekir.

Çocuklardan biri diğerlerinden daha parlaksa bu o çocuk için de diğerleri için de çok zor bir durumdur. Herkes birbiriyle imtihandadır. Birbirimize verilenlerle olduğu gibi verilmeyenlerle de imtihan edildiğimizi ve erişemeyeceklerimizi hayal edip durmanın bize zarar vermekten başka bir işe yaramayacağını bilmemiz gerekir. "Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (Nisa, 32)

Aslında içimizdeki üstün vasıflı insanlar hepimiz için bir nimettir. Nitekim kıssada üstün nitelikleri sayesinde Mısır'da seçkin bir konuma gelen Hz. Yusuf'un kendi ailesi için nasıl bir nimet vesilesi olduğunu görüyoruz.

Herkes bir diğerinden bir meziyetiyle üstün veya aşağıda olabilir. Verilenle barışık olmak gerekir. Buna "rıza mertebesi" denir. Sana verilenler değişmeyecek, kapasiten bu,

gelebildiğin yer burası. Bununla ne kadar erken barışırsan bundan sonra o kadar sağlıklı yol alabilirsin. Buraya takılıp durdukça hayatta yapabileceğin, yaşayabileceğin pek çok güzelliği de kaçıracaksın.

Kıssada Hz. Yakub'un bu konudaki müthiş ahlakını ve teslimiyetini görüyoruz. Benim çocuklarım birleşip içlerinden birini ortadan kaldırmaya kalksaydı ve bunu da benim sevgimi kazanmak için yapsaydı hayat boyu onlarla birlikte yaşarken onlara nasıl davranırdım acaba? Bu olayın travmasını aileyi parçalamadan atlatabilir miydik? Bütün bu sorular nedeniyle Hz. Yakub'u bir baba olarak çok başarılı buluyorum. Ondan almamız gereken çok ders olduğunu düşünüyorum. Hz. Yakub bize babalık ahlakının zirvesini gösteriyor. Genel olarak anneler daha affedici, kuşatıcı ve merhametliyken babalar daha kuralcı, sert ve hatalar karşısında daha katıdır. Oysa Hz. Yakub'un kendine hâkim, sabırlı, kuşatıcı, ailesine sahip çıkan, onların kişiliklerini oldukları gibi kabul eden son derece ahlaklı bir baba olduğunu görüyoruz. Buradan sonraki konuşmalara baktığımızda onun çocuklarıyla arasının gayet iyi olduğunu, onlara dargın olmadığı gibi onları başlarına gelebilecek kötülüklerden korumaya çalıştığını görüyoruz.

Hz. Yusuf'un Hilmi

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

"Yüklerini hazırlayınca 'Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin.' dedi, 'Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim.'" (Yusuf, 59)

Seyyid Kutub'un ifadesiyle yaşanan kuraklığın çapını "Hz. Yusuf'un kardeşleri" sahnesinde açıkça görebiliyoruz. Hz. Yusuf'un kardeşleri Mısır'ın hayli uzağındaki bir çöl bölgesinden, Kenan ilinden kalkıp yiyecek aramaya geliyorlar. Buradan kuraklık sebebiyle yaşanan açlığın çapının son derece geniş olduğunu anlıyoruz. Yine bu olay bize o günkü Mısır'ın, Hz. Yusuf'un ileri görüşlülüğü sayesinde gereken önlemleri aldığını, bu yüzden komşularının bakışının bu merkeze çevrildiğini, tüm yörenin besin deposu konumunu kazandığını gösteriyor. Bu arada hikâye, asıl yatağındaki akışını yani Hz. Yusuf ile kardeşlerine ilişkin serüveni anlatmayı sürdürüyor.

Hz. Yusuf'un hilmine bakın ki hiçbir şey söylemiyor: "Demek benden erzak istemeye geldiniz." "Beni tanıdınız mı?" "Bana yaptığınızı hatırlıyor musunuz?" "Gördünüz mü, Allah sizi benim karşıma nasıl getirdi?" demiyor. Sadece yükleri hazır olduğunda "Gelirken baba bir kardeşinizi de getirin." diyor. Bu cümleden onların ailesi hakkında bilgi aldığı anlaşılıyor. Bunu ancak kendisine hâkim olabilen, aktif bir sabır ve akıllı bir planla hareket edebilenler başarabilir. Ahmet Hamdi Akseki'nin tespitiyle bu durum nefse hâkimiyet, tefrit (aşırı derecede az olması) hâlinde ortaya çıkacak olan müteheyyic (heyecanlarıyla hareket eden) karakterlerin başarabileceği bir şey değildir! Ne yaptığını bilen, duygularını kontrol altına alabilmiş, akıllı bir planla hareket eden, son derece yetkin bir yetişkin tavrıdır Hz. Yusuf'un hâli.

Kendini Bilmek

Hz. Yusuf, "Görmüyor musunuz ben ölçeği tam doldu-ruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim." diyerek kardeşlerini dediğini yapmaya ikna ediyor. Bunu kendi vasıflarını anlatarak yapması garip gelebilir. Oysa burada kişinin kendisinin farkında olmasının, bilinçli hareket etmesinin ve bunu da yeri geldiğinde kibirle değil, öz güvenle ifade etmesinin örneğini görüyoruz. Mesela iş hayatında bir konuda beceriniz var veya becerinizi geliştirmek istiyorsunuz. Ama size fırsat verilmiyor. Talep edecek misiniz, yoksa birinin sizi fark etmesini mi bekleyeceksiniz? Ben talep edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Yeter ki kendimiz hakkında yanılmış olmayalım. Dikkat edersek Hz. Yusuf ortada delili olmayan, farazî birtakım temennilerle değil, davranışlarıyla kendisini tanıttı. Biz de kendimizi veya başkalarını doğru tanımak istiyorsak tahminlerle ve iyi/kötü temennilerle değil, göz önündeki davranışlarımızla yani zahirde olanla hareket etmeliyiz. Hz. Yusuf'un Melik'le ve kardeşleriyle konuşurken yaptığı budur. Hz. Yusuf hayal pazarlaması yapmak yerine bir hakikatten bahsediyor. Meşru isteklerimizi talep ederken hangi hakla istediğimizi söylememizde bir sakınca yoktur ve bu kibir de değildir.

Öz güven ve kibri birbirinden ayırt etmek için şöyle bir kriter kullanabiliriz. Öz güven, kişinin bir işi yapabileceğine duyduğu güvendir. "Ben bu elbiseyi dikebilirim, bu böreği yapabilirim, Yusuf Kıssası'nı anlatabilirim." vs. Böyle düşünmek, yeri geldiğinde de söylemek zorundayız. Yoksa yapamayız. "Yapamam, ziyan ederim, elime yüzüme bulaştırır, mahcup olurum." gibi düşüncelerin nice eğitimli, yetenekli, donanımlı insanı âtıl hâle getirdiğine şahidiz.

Kibir ise "Benim gibi kimse yapamaz." demektir. Başkalarını hor görmediği sürece kişinin kendisine güven duyması

ve bu güvenden dolayı -altı boş değilse tabii- bazı taleplerde bulunması kibir değildir. Aksine Akseki merhum, "Kişide tevazu ve vakar aşırıya kaçarsa buradan zillet doğar." diyor. Tevazunun yokluğunda ise kibir ortaya çıkar. Tevazu zilletle kibir arasındaki denge hâlidir. Biz tevazunun dozunun kaçırılmasını ahlak zannedersek hayatın hiçbir alanında hakkımız olanı talep edemeyiz.

Tevazudan bu kadar bahsetmişken bir noktaya daha işaret edelim. İnsanın mütevazı olabilmesi için önce bir vasfının olması gerekir. Mesela başarılı bir terzi, iyi bir doktor, etkili bir yazar vs. iseniz ondan sonra mütevazı olursunuz. Hiçbir şey olmayanın mütevazı olmasını gerektirecek bir durum da yoktur. Önce bir vasfın olacak, sonra o vasıftan bağımsız olarak "sen" olacaksın. Tevazu budur. Zaten bir şeyi yok ki neyle övünecek? Burada ideal olanın itidali korumak olduğunu hatırlayalım. Sonuç olarak dengeli bir tevazu, kişinin kendi vasıflarının bilincinde olması ama bunları kimseye üstünlük taslamak için kullanmaması demektir.

Bu kavramlar yerli yerine otururşa başkaları hakkında olduğu gibi kendi hakkımızda da adil olmamız mümkün olur. İnsanın kendi hakkında adil olamaması ve kendi hakkını vermemesi ise zilletin kapısını açar. Özellikle yakın aile ilişkilerinde yıllarca haksızlığa uğradığı hâlde, özellikle güzel muameleyi hak ettiğini düşünmeyen insanlar, çoğunlukla "Ben bunu bu şekilde yaşamak istemiyorum." diyemezler. Yani hakkının verilmesini, yeri geldiğinde güzel davranılmayı, bazı jestleri, kendisi için de birilerinin fedakârlık yapmasını hak ettiğini düşünmezler.

Bazen haddini aşan sorumluluk duygusu da insanı kibir veya zillet gibi uçlara savurabilir. İnsan kendini tanımaz ve

sınırlarını bilmezse ipin ucunu kaçırabilir. Kişinin dünyada olan biten her şeyden kendini sorumlu görmesi ya kendi gücünü abartmasından veya her konuda kendini suçlayan zelil bir duruşu olmasından değil midir?

Bugünlerde üzerinde çokça yazılıp çizilen "öz şefkat" bilincinin bu konudaki yansıması nasıl olurdu sizce? "Birisi yaptığı bir yanlıştan dolayı kendini kahretse ona nasıl yaklaşır, neler söyleriz?" Mesela böyle bir durumda ben, "Hepimiz insanız, hata yapabiliriz. Hz. Adem bile hata yapmadı mı? Allah'ın Tevvâb, Afüvv gibi isimleri var. Sen hiç hata yapmayacaksan bunlar nasıl tecelli edecek?" derim. Bir eksiği olduğunda kişinin kendisine de böyle söyleyebilmesi önemlidir. Kendimize saygı duymadıkça kendi kıymetimizi nasıl bilebiliriz? Biz kendi kıymetimizi takdir etmezken çevremizdekiler nasıl ve neden etsin? Kıssadaki "Yusuf duruşu" bize bu konuda da güçlü bir rehberlik sunar. İnsanın kendi değerinin farkında olması kibir değildir. Kişinin kendisini bir kıymet olarak görmesi lazım ki potansiyelini ziyan edip kendini israf etmesin.

Bazen sistem öne atılmayı gerektirebilir. Bir kurumda işe girebilmek veya kurum içinde basamakları tırmanmak için kendimizi o işe veya mevkiye uygun görüp başvurmamız gerekir. Kimse evde otururken gelip "Sen çok güzel matematik anlatıyorsun. Gel seni matematik öğretmeni yapalım." demez. Başvuru yapmak gerekir. Siyasete ilgi duyan ve ülkeyi iyi yöneteceğini düşünen birinin aday olması ve "Ben bu işi iyi yaparım." dedikten sonra bu konudaki yetkinliğini ispat etmesi şarttır.

Efendimizin (sav) bir makamı istememekle ilgili tavsiyesini iyi anlamak gerekir. Hadiste kastedilen layık olmadığı

hâlde kapıları aşındırarak "Bu görevi illaki bana verin." diye ısrarcı olmamaktır. Şu anda dünyanın neresine giderseniz gidin başvuruda bulunmadıkça bir işe girmeniz ve mesleğinizde ilerlemeniz mümkün olmaz. Bulunduğunuz iş kolunda yükselmek için gereken nitelikleri taşıdığınızı ispat eden bir dosya hazırlayıp başvuru yapmanız, eksiklikleri tamamlamanız gerekir.

Bünyamin

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ

"Eğer onu bana getirmezseniz artık bende size verilecek tahıl yoktur; yanıma yaklaşmayın!" (Yusuf, 60)

Hz. Yusuf'un Bünyamin'i Mısır'da alıkoymak isteme sebebi tam olarak neydi? Bu konuda tatmin edici bir cevap bulabilmiş değilim. Zaten Yusuf'tan dolayı büyük bir acı yaşayan babasına neden bir de Bünyamin'in yokluğunun acısını yaşattı? O günkü dünyayı, konunun tarafları olan toplumların hukuk ve geleneklerini bilmediğimiz için bu konu bizim için bir muamma olarak kaldı. Akla en yakın gelen açıklama, ailesini yeniden bir araya getirmek isteyen Hz. Yusuf'un kanunlar çerçevesinde bir adım atması gerektiği oluyor. Haddimizi aşmış olmayacaksak üst üste gelen bu sınavların bir başka nedeninin de Hz. Yakub'un kemale ulaşması için denenmesi olabileceğini söyleyebiliriz. İnsanın Allah katında ibadet ve kullukla ulaşamayacağı derecelere, belalar karşısında gösterdiği sabır ve güzel ahlakla ulaşabileceği söylenmiştir. Yaşananlar Hz. Yakub açısından bakıldığında yaşarken katlanması çok zor olduğu hâlde iki cihandaki so-

nuçları bakımından değerlendirildiğinde fevkalade başarılı sınavlardır. Bir olaya dâhil olan herkes için yaşananların anlamı başkadır. Aynı hadise biri için imtihan, diğeri için ceza, bir başkası içinse derecesini yükseltme fırsatı olabilir. Evvelce söylediğimiz gibi ilâhi takdirin muradını belirleme gücümüz olmasa da başımıza gelen olaylara verdiğimiz tepkileri seçme gücümüz ve bu noktada sorumluluğumuz var. Kazananlardan mı, kaybedenlerden mi olacağımızı belirleyen şey ise yaşadığımız olaylar değil onlara verdiğimiz iradî tepkilerdir.

Kıssanın sonucunu hatırlayacak olursak yaşadığımız anlık sıkıntıların, ulaşabileceğimiz büyük ferahlıklara zemin hazırlıyor olabileceğini görürüz. Surenin nüzul dönemini anımsarsak kuşatılarak açlığa maruz bırakılmış Mekke Müslümanlarına bu kıssanın ne mesajlar verdiğini çok daha derinden hissedebiliriz. Bizler de kendi hayatlarımızın kabz dönemlerinde ümidimizi sağlam tutmak için Yusuf Kıssası'ndan büyük bir güç alabiliriz. Yeter ki Hz. Yusuf ve Hz. Yakub gibi yaşadığımız hadiseler karşısında mümin tavrımızı koruyabilelim.

Evladının ölüsünden de dirisinden de haber almadan yaşamanın ne demek olduğuna, oğullarından haber alamayan iki hanımın hikâyesini gözlemleyerek şahit oldum. Bu iki kadının yüzüne gerçekten siyah çizgiler oturmuştu. Üzüntünün bir insanı fizikî olarak nasıl değiştirebileceğini onlarda gözlemledim. Ağlamaktan gözlerini (veya görüşünü) kaybeden Hz. Yakub'un hikâyesinde hepimiz için ayrı ayrı dersler var. "Olan bitene nasıl tepki veriyor? İnancı sarsılıyor mu? Yaşadıklarından ötürü huysuz bir ihtiyara dönüşüyor mu? İlişkileri kötüleşiyor mu?" soruları üzerinde tek tek düşünmeliyiz.

Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i alıkoyduğu zaman babasına haber gönderdiğine şahit olmuyoruz. İnsan diyor ki: "Keşke bir işaret gönderse de Hz. Yakub meseleyi anlasa, bu kadar üzülmese." Acı üzerine acı yaşıyor Hz. Yakub.

Bu bir telefonla düzelecek bir şey de değil. Yolculuk belki de aylarca sürecek. Kafile Mısır'dan çıkacak, Filistin'e gidecek, Hz. Yakub Bünyamin'in alıkonulduğunu öğrenecek, üstünden bir zaman geçecek, erzak almak için tekrar geri gelecek. Ondan sonra o kafileyle Hz. Yusuf gömleğini gönderecek. Yürüyerek yapılan bu yolculuk ne kadar sürmüştür? Hz. Yakub çok uzun süre bu üzüntüyü yaşayacak.

Hz. Yusuf'un -muhakkak anlayamadığımız bir hikmete binaen- babasının üzülmesini göze alması, bana alttan alta bir çocuğun yetişkin olma aşamalarını hatırlatıyor. Bir çocuk bazen büyüklerini üzer ama belki de bu gereklidir. Bazen kangren olmuş bir uzvun kesilmesi gibi yapılması gereken bir şeyi duygusal sonuçlarını düşünmeden yapmak, o adımı atmak, o kararı almak yetişkin olmanın gereklerinden biridir. Çocuklarımızın bizi hesaba katmadan aldığını zannettiğimiz bazı kararlarına bu açıdan bakabilirsek onların yetişkinliğe geçerken bağımlılıktan kurtulmak için verdikleri mücadeleyi görebiliriz. Bir insanın kırk yaşına kadar atacağı her adımda anne babasına danışması hoş bir şey değildir. Bağımsızlaşma ve kendi ayakları üzerinde durma aşamasına geçer, dolayısıyla geriye değil ileriye dönük hareket ederler. Yetişkin olduktan ve bağımsızlaştıktan sonra ister istemez geride kalanları daha az düşünmeye başlarlar. Âcizane bu durumu sağlıklı gelişimin bir aşaması olarak görüyorum.

Ayrıca Hz. Yakub'un içine düştüğü yeni imtihan açısından olaylara baktığımızda da büyük mükâfata giden yolun görece

daha küçük imtihanlardan geçtiğini söyleyebiliriz. Bizim için bunun anlamı hedeflerin gerektirdiği fedakârlıkları göze alabilmektir. Daha derinlerde yatan bir mesaj da fani hiçbir şeye gereğinden fazla bağlanmamak, öyle veya böyle bir gün onların bizden alınacağını unutmamaktır.

Peygamberlerin hikâyelerinden hayatım boyunca benim en çok işime yarayan çıkarımım ise "Onlara oluyor da sana neden olmasın?" sorusudur. Peygamberler Yüce Allah'ın seçkin kullarıdır. Bir işi oldurmak O'nun sadece "Ol!" demesine bakan âlemlerin Rabbi, onlara bu yaşananları reva gördüğüne göre bunlardaki hikmete odaklanmak ve yaşadığımız her neyse onu, insanı olgunlaştırıp derecesini yükselten fırsatlar olarak görmekten başka kulluk yolu yoktur. Nimet de mihnet de insan için bir ilerleme fırsatı olabilir.

قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ

"Kardeşleri, 'Onu babasından isteyeceğiz, kuşkusuz bunu yapacağız.' dediler." (Yusuf, 61)

Babalarının -özellikle Hz. Yusuf'u kaybettikten sonra- küçük kardeşleri üzerine ne kadar titrediğini bildikleri için onu getirmenin kolay bir iş olmayacağını Hz. Yusuf'a açık açık anlattılar. Fakat babalarını buna ikna etmeye çalışacaklarına, bunun için ellerinden ne gelirse yapacaklarına söz verdiler. Ayette geçen "Onu babasından isteyeceğiz, kuşkusuz bunu yapacağız." sözü, içinde bulundukları kıtlığın derecesini gösterdiği gibi babalarını ikna etmek için sarf etmeleri gereken çabanın yoğunluğunu da somut olarak tasvir eder.

Hz. Yusuf'un Sekineti

وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا اِذَا انْقَلَبُوا

اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"Yusuf, emrindeki gençlere dedi ki: Ödedikleri bedeli yüklerinin içine koyun. Umarım ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar ve umarım yine gelirler." (Yusuf, 62)

Hz. Yusuf, erzak karşılığında getirdikleri malları onlardan habersiz yüklerinin içine koydurdu. Bu şekilde kardeşlerinin getirdiklerini onlara iade etmiş ve onlardan hiçbir şey almamış oldu. Bir şey de söylemedi. Burada Hz. Yusuf'un insan psikolojisine ne kadar vâkıf olduğunu görüyoruz. Kardeşlerin müjde ve tarifsiz bir sevinç vesilesi olan bu ikramı babalarının huzurundayken görmeleri, yaşayacakları sevincin etkisiyle Bünyamin'i kendileriyle birlikte göndermesi için gösterecekleri çabanın artmasına ve Hz. Yakub'dan alınacak iznin kolaylaşmasına vesile olacaktı. Hz. Yusuf aceleci ve heyecanlı değildi. Jules Payot'un *İrade Eğitimi* kitabında anlattığı üzere irade eğitiminde nihai hedef olan kendine hâkimiyet ve kontrollü davranmanın zirve örneğidir bu sahne. Akseki'nin tespitiyle, nefsine hâkim olma konusunda başarısız olan insanlarda görülen heyecanla hareket etmenin aksine Hz. Yusuf tam bir teenî sembolüdür.

Hz. Yusuf fevri davranmıyor; iyice hesaplayarak, ölçüp biçerek teennî ile hareket ediyor. Bu bir devlet adamında mutlaka bulunması gereken bir özelliktir. Sadece devlet adamlarında değil annelerde, babalarda, öğretmenlerde yani yönetimde görev alan idarecilerde olması gereken bir vasıftır.

Stephen Covey *Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı* kitabında proaktif olmak üzerinde ısrarla durur. Tepkisel ve dürtüsel hareket etmeden, hiç olmazsa önemli konularda tepki vermeden

önce düşünmemizi ve seçimimizi duyguların dürtüselliğine kapılmadan ilkelerimiz çerçevesinde yapmamızı tavsiye eder. Bu, Esmâü'l Hüsnâ'dan "Halîm" isminin tecellisidir. Bu isimle ahlaklanan insan duygularına kapılmaz; her durumda sükunetini muhafaza eder, kendine hâkimdir, uzun vadeli düşünür, dürtüsel hareket etmez. Kıssa boyunca Hz. Yusuf'un her hâli pek çok ilâhi ismin tecellisi olarak karşımıza çıkar. Hz. Yusuf, Yüce Rabbimizin isimlerinden doğan ahlakın her birinin bir denge içinde bir kulda birleşmesi demek olan kemalin abidevi örneğidir.

Hz. Yusuf, kardeşlerinin kendisine yaptığı ihanetin sonuçlarını sadece bir kere değil yıllar boyunca belki de her gün yeniden yaşadı. Bu geçmişte kalmış bir hatıra değildir. Aradan yıllar geçtikten sonra kendisine ihanet eden kardeşleri muhtaç bir durumda Hz. Yusuf'un karşısına çıktığında onlara kendisini hemen tanıtmadan gereken yardımı yapıyor. Geri gelmelerini sağlamak için yüklerinin içine biraz da fazla erzak koyuyor. Gelirken Bünyamin'i getirmelerini sağlamak için de takas için getirdikleri malları tekrar yüklerinin içine koyuyor. Onları bu şekilde uğurluyor.

Bu bölümde Seyyid Kutub arka arkaya alınan tedbirlerden çıkarmamız gereken derse işaret ediyor: Vicdanına güvenilmeyen, zayıf imanlı ve zayıf ahlaklı insanlarla bir anlaşma yapıldığında onların anlaşmayı bozma ihtimallerine karşı her türlü önlemin alınması, sahnenin ona göre kurgulanması gerekir. Hz. Yusuf da bunu yapıyor." Kutub'a göre olayların gelişimini zayıf imanlı insanların inisiyatifine bırakmamak müminin alametidir. Her durumu kendi şatları içerisinde değerlendirerek gereken tedbirleri almak ve ona göre hareket etmek mümin kulun Allah'a tevekkül etmeden önce üzerine düşen sorumluluğudur.

Tarih Tekerrür Eder

فَلَمَّا رَجَعُوا اِلٰٓى اَبِيهِمْ قَالُوا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَٓا اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"Babalarına döndüklerinde, 'Ey babamız! Artık (kardeşimiz olmadan) bize erzak verilmeyecek (çünkü kardeşimizi istiyorlar). Kardeşimizi bizimle beraber gönder de erzak alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız.' dediler." (Yusuf, 63)

Ayet-i kerimenin lafızlarından anlıyoruz ki Hz. Yusuf'un kardeşleri Bünyamin'i koruyacakları konusunda çok kuvvetle söz veriyor, âdeta "Hiç kuşkun olmasın. Hiç aklına bir şey gelmesin. Biz onu mutlaka koruyacağız." diyorlar.

Yusuf'un kardeşleri bizim anladığımız manada Müslüman'dı. Allah'a, peygamberlere, diğer iman esaslarına inanıyorlardı ve peygamber çocuklarıydı. Peygamber hanesinde yetişmişlerdi. Burada bizlere hem büyük bir ikaz hem de müthiş bir teselli vardır. Kaderde takdir edilen nimetlerin daha sonraki seçimlerimizle ya hesabımızı ya da mükâfatımızı artırdığını gösterir bu örnek bize. Peygamber soyundan gelmek, en yüksek derecede iman terbiyesiyle büyümek insana manevi bir sıçrama imkânı verebilir fakat bu, insan doğasında var olan kıskançlık ve haset gibi kötücül itkilerle umulmadık hatalar yapılmayacağının garantisini vermez. Bu noktada insanın imanlı olduğu hâlde günahkâr olabileceğini görürüz. Kardeşlerin en başta ne dediklerini hatırlayalım: "Yusuf'u ortadan kaldıralım, ondan sonra salihlerden oluruz." Yani salihlerden olmak onlar için de ulaşılması gereken bir idealdir. Ne var ki onlar aynen Habil ve Kabil örneğinde olduğu gibi içlerindeki kıskançlığı ve hasedi kontrol edemediler.

Bu noktada kıskançlıkla haset arasındaki farkı kısaca hatırlamakta yarar var. Kıskanç kişi karşısındakinde bulunan nimetin kendisinde de olmasını ister. "Falanca şu işi ne güzel başarıyor veya ne güzel üç tane dil biliyor. Keşke ben de başarsam." der. Hasetçiyse o nimetin kendisinde olup olmamasına bakmaksızın karşısındakinde olmamasını ister, "Madem bende yok onda da olmasın." der.

Hz. Yusuf'un kardeşlerininki haset miydi, kıskançlık mı? Mümin bir insan bile kendi kardeşine ihanet ediyor, onu öldürmeye teşebbüs ediyor, babasını kandırmaya çalışıyor vs. Bir çekememezlik kaç büyük günah işletiyor. Fakat bu günahları işleseler de hâlâ imanlılar, dinden dönmüş değiller. Bu olayı da ayrıca düşünmemiz gerekir. Günahkârı olmayan, kimsenin günah işlemediği bir din var mıdır? İnsanlara dini böyle anlatmak, "Hiçbir şekilde günah işlemeyeceksin." mesajı vermek ne kadar doğrudur?

Mümin de Günah İşleyebilir

Topluma dini anlatırken hep Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer gibi üst düzey örnekler vermenin dozunu kaçırarak insanları yanılttığımızı düşünüyorum. Dinleyicilerin içinde Hz. Yusuf'un kardeşlerinin karakterinde olanlar da dâhil olmak üzere her tip insan olması mümkündür. Vaizler, eğitimciler en iyi örnekleri anlatalım derken aslında bir taraftan da bu sıradan insana -ki çoğunluğu onlar oluşturur- "Bu din yaşanmaz." "Tam olarak yaşamak imkânsız." mesajı verirler. Mesela çocuklarımızın karakterleri birbirinden farklıdır. Bütün çocuklarımız Hz. Yusuf'un karakterine sahip değildir. Bazıları mizaç olarak daha kıskançtır. Siz çocuklarınızı birbiriyle kıyaslamasanız bile toplum kıyaslar ve insanda potansiyel olarak var olan kıskançlığı körükler.

Bütün insanlığı kuşatan evrensel bir din anlatıyorsak örneklerin Peygamberimizin birkaç sahabesinden ibaret olmadığını göstermemiz gerekir. O toplumun içinde iman etmiş olmakla beraber zina edenler, hırsızlık yapanlar, içkiyi bırakamayanlar da vardı. Onların nasıl dışlanmadığını, dinin öngördüğü ceza uygulandığı halde yine de Müslüman cemaatin bir parçası olarak yaşamaya devam ettiklerini anlatmamız gerekir. Mesela Ramazan günü cinsel ilişkiyle orucunu bozarak Peygamberimize gelip durumunu arz eden bir sahabi ile Efendimiz arasında geçen diyalog, bu konuda önemli işaretler barındırır.

Ebu Hureyre (ra) naklediyor: Bir ara biz Peygamber Efendimizin yanında oturuyorduk. Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek: "Mahvoldum ya Resulullah!" dedi. Hz. Peygamber sordu: "Seni mahveden şey nedir?" Adam cevap verdi: "Ramazan'da oruçlu iken eşimle ilişkide bulundum." Bunun üzerine Resulullah: "Bir köle azat edip hürriyetine kavuşturacak kadar maddi imkânın var mı?" diye sordu. Adam: "Hayır" dedi. Hz. Peygamber: "Peş peşe atmış gün oruç tutabilir misin?" dedi. Adam: "Hayır" (Ben zaten bu felakete oruç yüzünden uğradım.) cevabını verdi. Peygamberimiz buyurdu ki: "Altmış yoksulu doyuracak mali imkânın var mı?" Adam: "Hayır" dedi. Sonra o kişi oturdu. Derken bu sırada Resulullah'a içi hurma dolu bir sepet getirildi. Peygamberimiz: "Soru soran nerede?" buyurdular. Adam: "Benim!" dedi. Peygamberimiz: "Bunu al ve sadaka olarak dağıt." buyurdu. Adam: "Benden daha muhtaç birisi var mıdır? İnanın Medine'de benim ailemden daha muhtaç bir ev halkı yoktur." dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz yan

dişleri görünene kadar güldü. Sonra da "Al, bunu ailene yedir." dedi.[46]

Adam kefaret yollarının hiçbirini kabul etmeyip "Yapamam." dediğinde Peygamberimiz (sav): "Ne demek tutamam. Sağlıklı adamsın, tutacaksın." demedi. İslam'da kişinin beyanı esastır. Bunun üzerinde dikkatle düşünürsek insanlarla ilişkilerimizde beyanı esas kabul etmediğimizde nasıl yargılayıcı, eleştirel, küçümseyici ve hükmedici davranabildiğimizi görürüz. Beyanı esas almak, açık bir delil olmadıkça kişinin sözüne itibar etmek demektir, yoksa göz göre göre yaptığı zararlı davranışları yok saymak demek değildir.

Elbette bu zâtın zayıflığını topluma ideal dindarlık olarak sunmuyoruz fakat şunu da görüyoruz ki o adam sahabe olarak seçilmiş ve istediği zaman gidip Peygamberimizle konuşabilecek kadar Ona (sav) yakın yaşamış. Bu rivayette adamın samimi dürüstlüğü ve Efendimizin her kapasitedeki kişiyi toplumunda barındırabilecek esnekliğe sahip olması çok öğreticidir.

Yakınımızdaki Parlaklık

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hz. Yusuf şahane bir evlattı ama babasıyla o değil kardeşleri yaşadı. Bazen aledeki parlak çocuklar büyük bir yük yüklenir ve kardeşlerinin arasında çok küçük yaştan itibaren parıltılarını kısmak zorunda kalabilirler. Çünkü insan kardeşlerinin kendisini kötü hissetmesine dayanamaz. Etrafınızdaki insanlar kötü hissetmesin diye kendi ışığınızı zayıflatır hatta söndürürsünüz veya yokmuş gibi davranırsınız. Bu da bir çocuk için büyük bir yüktür.

46 Müslim, Sıyâm, 81.

Bununla ilgili çok beğendiğim yaşanmış bir hikâye anlatayım. Bu çağda bu insanlarla birlikte yaşadığım ve böyle güzel örnekleri görmeyi nasip ettiği için Cenab-ı Hakk'a çok şükrediyorum. Bizzat tanıştığım bir hanım vardı, çok yaşlıydı, sonraları vefat etti. Osmanlı terbiyesinde yetişmiş bu hanımefendinin kızı bana daha sonra annesiyle ilgili bir hatırasını anlattı. Bu hanım on iki on üç yaşlarındayken İstanbul, Erenköy'de ailesiyle beraber yaşıyordu. Bir gün bir akrabası gelip annesinden ricada bulunmuş, "Bugün alışveriş için İstanbul'a ineceğim, Hoşyar bana arkadaşlık etsin." demiş. Bunu söyleyen yaşlı bir hanım. O sırada çocuk denecek yaşlarda olan Hoşyar Hanım, hem o hanıma arkadaşlık edecek hem de aldıklarını taşıyarak ona yardımcı olacaktı. Bu, aynı zamanda o dönemde yeni yetişen çocukları terbiye etme yöntemiydi. Bizim komşularımız da bize çok yapardı bunu. Ben İstanbul Kadıköy'de, nispeten dar gelirli ama eski İstanbulluların yaşadığı bir mahallede büyüdüm. Özellikle misafir geleceği zaman kendisine yardım etmesi için komşunun çocuğunu çağırırlardı. Aynı zamanda komşunun çocuğu o evde sofra nasıl kurulur, misafir nasıl ağırlanır öğrenirdi. Bu şekilde mahalleli el birliğiyle çocukları eğitirdi. Hoşyar Hanım yaşlı akrabasıyla birlikte İstanbul'a gidiyor. Akşama kadar dükkân dükkân gezip alışverişlerini yapıyorlar. Akşam dönüp tekrar geliyorlar. O yaşlı hanım Hoşyar Hanım'ın annesine, "Çok üzüldüm. Hoşyar'ın ayağı aksıyor, hiç göstermediniz mi bir doktora, nesi var?" diye soruyor. Annesi de şaşırıyor çünkü kızının ayağı normalde aksamıyor. Olan biteni merak ediyor ama misafirin yanında da bir şey söylemiyor. Daha sonra kızına sebebini soruyor. Hoşyar Hanım şöyle cevap veriyor: "O teyzenin ayağı aksıyordu.

Kendisini kötü hissetmesin diye ben de akşama kadar onu taklit ettim." Bu sözü söyleyen çocuk on iki, on üç yaşlarında.

Dolayısıyla Yusuf'un kardeşlerinin hâllerini anlayabiliyorum. Babalarını çok seviyorlar, babalarının gözüne girmek, takdirini ve sevgisini kazanmak istiyorlar. Hz. Yakub'un Yusuf'a biraz daha fazla teveccüh gösterip göstermediğini bilmiyoruz. Belki de Yusuf, kardeşlerden çok küçük olduğu için kendilerini onunla kıyaslamayacaklarını düşündü, bilemiyoruz. Kardeşleri de anlamak zorundayız. Onlar günahkâr müminler. Bir günah işlemiş ve bundan pişman olmuşlar.

Burada çok önemli bir hususu daha hatırlatalım: İnsan günah işlerse dinden çıkmaz, günahı günah olarak görmezse dinden çıkar. Günahkâr olmak değil bile bile günahını müdafaa etmek insanı dinden çıkmaya götürür. Günah işleyen her mümine düşen arkasından tövbe etmek, Kur'an'ın ifadesiyle o günahı telafi edecek bir iyilik yapmaktır. İmam Gazali günahın arkasından mutlaka sadaka verilmesi gerektiğini söylerken buna işaret eder.

Babanın Zor Kararı

Kendimizi Hz. Yakub'un yerine koyalım. Uzun yıllar evvel aynı şekilde söz vererek Yusuf'u almış ve ona ihanet ederek ortadan kaldırmış olan bu çocuklar, şimdi de Bünyamin'i istiyorlar ve aynı şekilde yine söz veriyorlar: "Hiç kuşkun olmasın. Biz mutlaka onu koruyacağız." Seyyid Kutub Hz. Yakub'un hislerini şöyle yorumluyor: "Oğullarının bu vaadi, Hz. Yakub'un yarasını tazelemiş olmalıdır. Çünkü onlar Hz. Yusuf'u kır gezintisine götürürken de aynı sözü vermişlerdi. Hz. Yakub'un tazelenen bu eski yarasının acısını açıkça dile getirdiğini, oğullarının bu sözünün içinde uyandırdığı

fırtınalı çağrışımları kelimelere dökmekten kaçınmadığını görüyoruz."

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظاً وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

"Yakub dedi ki: Daha önce kardeşi Yusuf konusunda size güvendiğim gibi Bünyamin konusunda da yine size mi güveneyim? En iyi koruyucu Allah'tır. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir." (Yusuf, 64)

Burada önemli bir noktaya şahit oluyoruz. İletişimde imalı ifadeler kullanmanın yıkıcı etkisi olduğunu biliyoruz. Hz. Yakub, hiçbir imaya başvurmadan, o hatırayı açıkça kardeşlerin önüne koyuyor. Kur'an bize kıssayı anlatırken tüm ayrıntıları vermiyor; doğrusunu Allah bilir, belki de Hz. Yakub çocuklarına her gün Yusuf'u hatırlatıyordu. İlerleyen ayetlerde kardeşler babalarına diyecekler ki: "Yusuf yüzünden sen aklını kaybetmek üzeresin." Bu ifadelerden Yusuf'un her an gündemde olduğunu anlayabiliyoruz. Kardeşleri Yusuf'u ortadan kaldırdılar ama onun sevgisini yok edemediler. Bu çok önemli bir noktadır. Birinin bedenini yok etmek, onu insanların kalbinden de çıkarabileceğiniz anlamına gelmez. Ayrıca bir yara açan her gün o yarayla yüzleşmek zorunda kalır. Yarası olanın canı yanar, evet, ama yarayı açan da her an o yarayı görmek zorundadır. Artık hiçbir şey o yaradan önceki gibi olmaz.

Victor Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı* kitabında toplama kamplarındaki hatıralarını anlatırken fark ettiği bir gerçekten bahseder ve o sayede hayatta kaldığını söyler. Nedir o gerçek?

"Benim iç dünyama hükmedemezler."

Dış şartlar, dışarıda olup bitenler, bu işkenceciler benim kendimi nasıl hissedeceğime karışamaz, benim iç dünyama hükmedemezler. Ben içimi kendi istediğim gibi düzenlerim. Onlar sadece bedenime kötülük yapabilir, o kötülüğü benim bir yıkım olarak algılayıp algılamadığıma karışamazlar, diyor ve oradan bu şekilde aklını kaybetmeden, delirmeden, pes etmeden çıkıyor. Burada da Yusuf'un kardeşlerinin onu ortadan kaldırmakla ellerine hiçbir şey geçmediğini, babalarının kendilerini Yusuf gibi sevmesini sağlayamadıkları gibi belki de her gün o hatalarıyla tekrar tekrar yüz yüze geldiklerini, yaranın hiç kapanmadığını, aynı suçlu psikolojisini tekrar yaşadıklarını görüyoruz. Kardeşler açısından bakacak olursak bu çok büyük bir cezadır.

Dış şartlar sizin kendinizi nasıl hissedeceğinizi belirleyemez. Bazı hikâyeler anlatırlar, sevdiğinden zorla ayrılmak zorunda kalmış kızlar/erkekler aileleri tarafından başkasıyla evlendirilir ama sevdiklerini unutmazlar. Gönüllere hükmetmek mümkün mü?

Hz. Yakub, "Yusuf konusunda daha önce size güvendiğim gibi Bünyamin konusunda da yine size mi güveneyim?" diyor ve arkasından "En iyi koruyucu Allah'tır." diyerek kardeşlere sıkı sıkı tembih ediyor. İç dünyasında Yusuf'u onlarla gönderirken birinci sırada Allah'a güvenmek yerine abilerine güvenmekle hata yaptığını ifade etmiş olabilir, bilemiyoruz.

"O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."

Merhamet edenlerin en merhametlisi... Yani size güvenmiyorum. Bünyamin'i sizinle göndersem de ben Allah'a güveniyorum, onu Allah koruyacaktır, diyor.

Tedbir ve Tevekkül

Kaderimizde varsa bir imtihan yaşayacağız. O hâlde tedbir almamalı mıyız? Tedbir kaderi engeller mi? Tedbir bizim yaşayacağımız imtihanın önüne geçer mi? Tevekkül ve tedbir arasındaki ilişki nedir?

Tedbir, kaderin önüne geçmez. Bizim için takdir edilenleri yaşarız, ama tedbir almakla sorumluyuz. Allahu Teala bize, "Niçin böyle bir olay yaşadınız?" diye sormayacak. Deprem örneği üzerinden anlamaya çalışalım. Bir kimse bir devlet dairesinde depreme yakalansa ve vefat etse Allah'ın huzuruna çıktığında enkaz altında kaldığı için sorumlu olmaz. Çünkü o binayı kendisi yapmadı. Ama aynı kimse gereken kontrolleri yaptırmadan bir ev satın alsa ve depremde o evin enkazının altında kalsa ihmali nispetinde sorumludur. Depremi engelleyemeyiz ama tedbirimizi almaktan ve üzerimize düşen vazifeyi yapmaktan sorumluyuz, sonuçtan değil.[47]

Çocuk eğitimi konusunu da buna uyarlayabiliriz. Diyorlar ki: "Çocuğumu on yaşına kadar her yaz camiye gönderdim. Ben elimden geleni yaptım." On yaşına kadar yaz kurslarına göndermekle çocuğumuza karşı annelik, babalık görevimizi dinî anlamda yapmış olur muyuz? Çocuk eğitimi deprem konusunda olduğu kadar müşahhas bir örnek değil elbette. Depremde uyulması gereken yönetmelikler var. Binanın o yönetmeliğe uygun olup olmadığını kontrol edip gerekli tedbirleri almak gerekiyor. Bu çok somut bir şekilde ölçülebiliyor. Ama çocuk yetiştirmenin somut bir ölçüsü yok. Yeterli anne babalığın ölçüsü nedir? Bazen de görevimizi yapacağız diye aşırı yükleme yapıp müsamahayı devre dışı bırakarak

47 Bu bölüm ülkemizde yaşanan 6 Şubat 2023 tarihli büyük depremden aylar önce söylenip yazıya geçirilmiştir.

çocuğu boğuyoruz âdeta. Bulunduğumuz şartlarda kendi tercih ve niyetlerimizi gözden geçirmemiz gerekir. Gerçekten neyi, niçin yapıyoruz? Nasıl evlatlar yetiştirmek istiyoruz?

Çocuklarımızın yabancı dil öğrenmesi için gösterdiğimiz çabanın onda birini düzgün Kur'an-ı Kerim okuması için, bilhassa erkek çocuklarımızın evine gelen misafirlere imamlık yapacak kadar Kur'an-ı Kerim okuması için gösteriyor muyuz? Bu, Müslüman bir ailenin çocuğu için yapabileceği en büyük ihmallerden biridir. Bu ihmal nasıl ve ne zaman telafi edilecek?

Camilerde yürütülen ders halkalarını bulmak, çocuklarımızı oralara götürmek, göndermek çok önemlidir. Ancak sadece bilgi almak yetmez, İslamî eğitimde çocuklarımızı güzel örneklerle tanıştırmak da çok önemlidir.

Yine de aklımızın bir köşesinde şu soru bulunmalı: Hz. Nuh (as) çocuğunu yetiştirirken ihmalkâr mı davrandı? O yüzden mi oğlu ona iman etmedi?

Bir peygamberin oğlu bile iman etmemişse sen ne yaparsan yap sonuç alamayabilirsin. Kabahat sende olmayabilir. Hz. Nuh'un eşi de iman etmedi, dolayısıyla imansız bir annenin çocuğu söz konusu burada. Bu da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Kur'an-ı Kerim, "Bunlar kâfir hanımları evlerinde tuttular, ayrılmadılar. Bak işte gördün mü, çocukları da bu yüzden iman etmedi." diye eleştirmiyor onları. Çok çeşitli imtihanlar söz konusu. Kur'an-ı Kerim'de bir husus anlatılıyor ve bir şerh düşülmüyorsa, konuyu bu çerçevede düşünmekte yarar var.

Velhasıl bir imtihan yaşayacaksak o imtihanı, aldığımız tedbirlerle engelleyemeyiz. Fakat biz tedbir almakla yükümlüyüz. Peki ne tür tedbirler alabiliriz? Bunlar aklî, rasyonel

tedbirler olabildiği gibi dünyevî, zahirî tedbirler de olabilir. Bunun yanında dua etmek, bol bol sadaka vermek, hayır, hasenat işleyip insanlardan dua almak gibi manevi tedbirler de olabilir.

Alacağımız tedbirler yaşamamız mukadder olan imtihanları değiştirmez ama şunu da bilelim ki o büyük kaderin içinde var olan yollardan birine girdiğimizde hikâyenin sonu bizim için yeniden yazılır. Allahu Teala açısından elbette bir değişiklik söz konusu değildir. Çünkü o bizim hangi aşamada ne yapacağımızı, verdiğimiz bir sadakanın, yaptığımız ya da aldığımız bir duanın bizim için takdir edilmiş olan kaderimizde nasıl değişiklikler meydana getireceğini en başından beri bilir. Dolayısıyla Allah'ın bilgisinin yenilenmeye ihtiyacı yoktur.

Cebriyye inancına göre bizim için A'dan Z'ye her şeyiyle belirlenmiş bir senaryo yazılmış. Bizler o rolü oynuyoruz, değiştirebileceğimiz hiçbir şey yok. Bunun tam zıttı olan Mutezile'ye göre insan kendi girişimleriyle kaderini kendi yazar. Bugünkü kişisel gelişimcilerin hepsi aynı şeyi söylüyor. Ehl-i sünnetin yaklaşımında ise bilhassa en başta verilenler açısından baktığımızda her birimiz için yazılmış bir senaryo var. Fakat aynı zamanda bize bu senaryoda doğaçlama yapma imkânı verilmiş. Evet, hikâyeyi değiştiremeyiz. Yani elimizdeki bir polisiyeyse buradan teması aşk olan bir oyun çıkmaz. Fakat sahnede her an doğaçlama yapabiliriz. Yapacağımız doğaçlamaya göre hikâyenin versiyonları da değişiyor.

Bu açıdan baktığımızda hayat heyecan vericidir. Böyle olmasaydı, "Rüzgârın önündeki bir yaprak gibisin. Hiçbir şey yapmana gerek yok, teslim ol. Senin bütün çırpınışların boş." diyecektik.

Biz süreçten sorumluyuz, sonuçtan sorumlu değiliz ve süreci bir Müslüman gibi yaşamakla mükellefiz. Sadece kendimiz değil bulunduğumuz çevre de bizim kaderimizi yazar. İnsan en çok görüştüğü beş kişinin ortalamasıdır, denir. Buna çok inanıyorum. İnsan dostunun kaderinden pay alır. Yapılan araştırmalara göre yaşadığımız muhit çocuğumuzun gittiği okuldan daha önemlidir. Sıralama; aile, çevre ve okul şeklindedir.

Rahmetin Sırrı

Ayetin اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ "Merhamet edenlerin en merhametlisi" ifadesiyle bitmesi çok anlamlıdır. Her ayet Allah'ın isimleriyle bitmez. Ama bir ayet Esmâü'l Hüsnâ'dan biri veya ikisiyle bitiyorsa ayetin muhtevasıyla o isimler arasında bir ilişki vardır. Buna dikkat ettiğimizde ayetin içinde anlatılan konunun gerçekleşmesi için o isimlerin ahlakıyla ahlaklanmak gerektiğini görürüz.

Bir çocuğunu kaybeden Hz. Yakub'dan âdeta onun yerine koyduğu evladını istiyorlar şimdi. İsteyenler kim? Hz. Yusuf'u ortadan kaldıran kardeşler. Yine söz veriyorlar. Hz. Yakub "Hayır, size güvenmeyeceğim. Ben Allah'a güveniyorum." diyor. Ve ekliyor: "O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."

Ayet bize Hz. Yakub'un dilinden aktarılıyor. Hz. Yakub Cenab-ı Hakk'ın merhametini istiyor. Kime merhamet etmesini istediği açıklanmamış. Size mi merhamet etsin? Bünyamin'e mi merhamet etsin? Bana mı merhamet etsin? Kime olduğu belli değil. Aslında hepsine merhamet istiyor. Çünkü bir fiilin nesnesi belirsizse o fiil ilgili olduğu bütün

nesneleri kapsar. Bunun Kur'an-ı Kerim'deki en bariz örneği Alak Suresi'nin ilk ayetidir.

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" (Alak, 1)

Peki ne okuyacağız? Ne okuyalım? Gazete mi okuyalım, kitap mı okuyalım, Kur'an mı okuyalım sadece? Ayette ne okuyacağımız söylenmiyor. Okunacak her şeyi okumak bu ayetin hükmüne girer ama bir şartı var: "Allah'ın adıyla" okunacak.

Bünyamin'i isteyen günahkâr kardeşlerdi. Burada onlar için de merhamet dilendiğini düşünüyoruz. Hz. Yakub, ayrılığı göze alabilmek için kendisine de merhamet edilmesini istiyor. Çünkü yeniden bir güven bunalımı yaşanacak. Yeni imtihanlar gelecek. Bir evladınızı ortadan kaldıran kişilere ikinci evladınızı emanet eder misiniz? Hz. Yakub'unki çok büyük bir imtihan. "Bir kere yaptım o hatayı, size bir daha evladımı veremem." dese ilişkileri ne olacak? İlla göndermek zorunda mı? Gitsin, on ölçek alsınlar. Ama Hz. Yusuf, "Kardeşinizi getirmezseniz size hiç vermeyeceğim." demiş. Bu noktayı kimse sorgulamıyor, "Bu adam niye taktı bizim kardeşimize?" demiyorlar.

Rahmân ve Rahîm isimlerini açıklayan Esmâü'l Hüsnâ müellifleri merhametin sırf bir acıma duygusundan ibaret olmadığını söylüyor. Gereği yerine getirilmeyen acıma duygusuna merhamet denilmez. "Ya Rabbi bana merhamet et! Bu evladıma merhamet et! Müminlere merhamet et!" dediğimizde Cenab-ı Hakk'tan merhametin gereğini yapmasını istemiş oluyoruz.

Peki merhametin gereği nedir?

Bünyamin'in kaybolmaması mı? Bünyamin'in Mısır'da kalmaması mı? Yoksa bu hikâyenin çok hayırlı bir şekilde sonuçlanması mı? Hepsinin Yusuf'un yanında Mısır'da çok müreffeh bir hayata kavuşması için önce birtakım mahrumiyetler yaşamaları gerekiyorsa, onların yaşanması merhametin gereği değil mi?

Çocuğumuza gerçekten merhamet ediyorsak onu sabah namazına kaldırırız. Çocuğumuza merhamet ediyorsak sınavı varsa onu çalışmaya teşvik ederiz, ortamı hazırlarız, gerekirse bir hoca tutarız. Onu takip ederiz, hayatını disipline ederiz. Bu bizim evladımıza duyduğumuz merhametin gereğidir.

Peki Cenab-ı Hakk kuluna merhamet ettiğinde onu hiç sıkmaz mı? Başına hiç üzücü bir hadise gelmez mi? Allahu Teala'nın merhametini biz ancak bazen otuz yıl sonra büyük resmi gördüğümüz zaman anlarız. "Orayı kazanmamam benim için ne kadar hayırlıymış." deriz. Bazı hastalıkların, mahrumiyetlerin, kazaların, aksiliklerin bizi nerelerden koruduğunu belki de öldükten sonra, kıyamet günü anlayacağız. Kaderin sırrını kıyamet kopmadan çözemeyeceğiz. Belki mahşer meydanında anlayacağız; belki de diyeceğiz ki: "Bütün yaşadıklarım meğer burada derecemin yükselmesi içinmiş." Ahirete inancı sağlam olmayanın kader konusunda kafasının düze çıkması imkânsızdır. Onların kafası hep karışık olacak, hep sorgulayacak ama ikna olmayacaktır. Ahiret boyutunu göz önünde bulundurmadığı için hep hesap soracak, işin içinden çıkamadığı için de güvenini kaybedecek. Ahiretin dahil edilmediği hiçbir formül itikadi açıdan, dinî açıdan bizi selamete çıkarmaz.

Hz. Yakub, "Ben size daha önce güvenmiştim aynı şekilde yine mi güveneceğim?" derken, "Hayır, size güvenmem!

Ben Allah'a güvenirim. Çünkü, فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظاً "En iyi koruyucu Allah'tır." demek istiyor.

Motivasyon

Siz kardeşlerin yerinde olsaydınız babanızın verdiği bu cevaptan ne anlardınız? Hz. Yakub, Bünyamin'i gönderecek mi, göndermeyecek mi? "Size mi güveneceğim?" cevabında "Allah'a güvenip gönderirim." anlamı da var, "Göndermeyeceğim." anlamı da. Hz. Yusuf'un taktiğinin ne kadar incelikli olduğunu bu noktada daha iyi anlıyoruz. Hz. Yusuf son bir sürpriz yaparak takas için getirdikleri malların develerindeki yüklerin içinden çıkmasını sağlamış, bu da onların Mısır'a tekrar gitme arzularını artırmış, muhtemelen Hz. Yakub'un kararında da etkili olmuştur.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يَآ اَبَانَا مَا نَبْغِي
هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ
ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ

"Eşyalarını açtıklarında ödedikleri bedelin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız! Daha ne istiyoruz? İşte ödediğimiz bedel de bize geri verilmiş; yine ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (getirdiğimiz) az bir miktardır." (Yusuf, 65)

Kardeşler yüklerini açtıklarında götürdükleri malların kendilerine iade edildiğini gördüler. Filistin'den Mısır'a kadar buğday alabilmek için gitmişlerdi. Yürüyerek, kim bilir, ne kadar sürdü o yolculuk? Açlık var, kıtlık var, fakirlik var.

Adam başı erzak verilen böyle bir dönemde bir de bakıyorlar ki karşılık için götürdükleri mallar kendilerine iade edilmiş.

Bünyamin'i götürme konusundaki isteklerini yineliyorlar: "Bir deve yükü daha fazla buğday alırız. Bu seferki aldığımız az bir miktardır." diyorlar. Burada kardeşlerin motivasyonunun tamamen dünyevi olduğunu görüyoruz.

Bazı insanların motivasyonu dünyevidir. Hz. Yusuf da bundan istifade ediyor. Bu önemli bir nokta. Politikacıların, siyasetçilerin, insan idare eder pozisyonda bulunan kimselerin muhataplarının önceliklerini görmeleri ve meşru daire içerisinde onları motive eden sebeplere müracaat etmeleri gerektiğini düşünüyorum. Beş yaşındaki bir çocuğu idealist bir tavırla Allah rızası için bazı şeylerden vazgeçiremeyebilirsiniz; bu doğru da olmaz. Ama onun hoşuna gidecek vesileleri kullanarak onu bir yanlıştan vazgeçirebilirsiniz. Hz. Yusuf'un meşru daire içerisinde bunu çok iyi kullandığını görüyoruz. Bu, yöneticilerde bulunması gereken önemli bir vasıftır.

Yöneticinin lütufkâr ve verici olması, toplumu yönetmek için olmazsa olmaz bir usuldür. Karşılığında kişisel bir çıkar, menfaat beklentisi varsa o rüşvettir. Bunun Hz. Yusuf'a tanınan yetkinin sınırları içerisinde olduğunu düşünüyorum. Hz. Yusuf yetkisini aşmamıştır. Her yöneticiye tanınan ayrı bir bütçe vardır. Bu bütçeyle misafirlerine ikramda bulunur, hediyeler verir, yemek yedirirler. Bu durum şu an da geçerlidir. Şüphesiz Hz. Yusuf da kendisi için ayrılan bu hakkı kullanmıştır. İnsanlar hangi dilden anlıyorsa ve onlar için önde gelen motivasyon ne ise insanları yönetmeye talip olan veya o mevkide bulunan kişinin bunu dikkate alarak meşru dairede hareket etmesi gerekir. Hz. Yusuf'un orada devlet hazinesinden değil de kendi şahsına ait olan maldan

verip vermediğini de bilmiyoruz. Zannedilenin aksine üst makamda bulunan kimselerin alttakilere ihsan etmesi gerekir. O yüzden sadece öğrenciler öğretmenlere değil, öğretmenler öğrencilerine küçük de olsa hediye vermelidir. Bu hakikaten önemlidir. Zira, insan ihsanın kuludur. Özellikle söz konusu olan usta çırak arasındaki gibi uzun süreli bir ilişkiyse hoca veren el olmaya bakmalıdır. Hz. Yusuf da bu yolla kardeşlerinin gönüllerini, güvenini ve sevgisini kazanmıştır.

Hediyeleşmenin insan üzerinde çok büyük bir etkisi vardır. Bu konudaki hadisi hatırlayalım: "Hediyeleşiniz ki birbirinize olan muhabbetiniz ziyadeleşsin!"[48]

Kıssamıza dönecek olursak Hz. Yusuf, kardeşlerine bir dahaki sefere Bünyamin'i de getirmezlerse onlara erzak vermeyeceğini söylemişti. Evlerine döndüklerinde babalarına bu durumu haber verdiler. Hz. Yusuf'un hatırası daha zihninde taze olan Hz. Yakub, başlangıçta taraftar olmadı. Fakat kardeşler yüklerini açtıklarında erzakın içinden götürdükleri bedelin çıktığını görünce, babalarına daha da ısrar ederek sonunda onu razı ettiler. İçinde bulundukları ihtiyaç hâlinin Hz. Yakub'u zor bir karar vermekle nasıl karşı karşıya bıraktığını görüyoruz. Ekonomik şartların insanın davranışları ve kararları üzerinde güçlü bir etkisi vardır. "İnsan ihsanın kölesidir." sözü aldığımız kararlarda, zamanında bize yapılan güzel davranışların, jestlerin etkisinde kalmamanın çok güç olduğunu ifade eder. İnsan doğası böyledir. Maddi bir ödülün insanı tetiklememesi çok zordur.

Neml Suresi'nde geçtiği üzere Hz. Süleyman, Belkıs'a bir mektup göndererek onları Güneş'e tapmayı terk ederek İslam'a girmeye davet etmiş ve bunu yapmazlarsa kendisinin

48 Buhârî, el-Edebü'l-Müfret, 594; Muvattâ, Hüsnü'l-Hulk, 16.

orduları ile gelip onlarla savaşacağını söylemişti. Belkıs, devletin ileri gelenleri ile istişare ederek "Savaşın kazananı olmaz, ülkeler harap olur." diyerek Hz. Süleyman'ı yumuşatmak için ona hediyelerle bir heyet göndermişti. Bu hediyeler üzerine Hz. Süleyman'ın söylediği şu ifade anlattığımız konuyu çok iyi açıklar: "(Elçiler) Süleyman'a geldiğinde o şöyle dedi: Siz bana mal yardımı mı yapıyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha değerlidir. Hayır, hayır! Bu hediyenizle ancak sizin gibiler sevinir." (Neml, 36) Hz. Süleyman maddi değeri yüksek olan hediyelerin, kendisinin kararını etkilemek için gönderildiğini biliyor ve bunun etkisinde kalmayacağını söylüyor. Sonuç olarak insan, ihsanın kuludur. Hz. Yusuf da bu ilkeyi çok iyi bildiği için üzerlerindeki etkiyi daha da artıracak şekilde uyguluyor.

Sözleşme

قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقاً مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ

"Yakub şöyle cevap verdi: 'Aşılamaz engellerle kuşatılmanız hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına yeminle kesin söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!' Ona hepsi de kesin söz verince, 'Söylediklerimize Allah şahittir.' dedi." (Yusuf, 66)

Hz. Yakub, "Bana öyle bir söz vereceksiniz ki tam anlamıyla kuşatılırsanız, çaresiz kalırsanız ancak o zaman o sözü terk edeceksiniz. Yoksa küçük bir engel çıktığında Bünyamin'i orada bırakacaksanız sizinle göndermeyeyim. Ancak

bu şekilde bir söz vermeniz durumunda ben onu sizinle gönderebilirim." diyor.

Hz. Yakub'un çocuklarından evvelce Yusuf, şimdi de Bünyamin hakkında söz alırken "korumak"la yetinmeyip "Onu kurdun yemesinden korkarım." veya burada olduğu gibi "tamamen kuşatılmadıkça" gibi ileri ihtimaller hakkında da konuşması bazılarınca kötülüğü akla getirmek olarak yorumlanmış ve âdeta "Hz. Yakub böyle yapmamalıydı." denilmek istenmiştir. Olabilir. Bu yorumu da dikkate alalım ve istifade edelim. Âcizane kanaatim bu iki örnek Hz. Yakub'un çocuklarını çok iyi tanıdığını gösteriyor. Onların akıllarından geçenleri sezmiş ve bu farkındalığını onlara hissettirerek âdeta "Sizin ne düşündüğünüzü görebiliyorum, ona göre..." demek istemiştir. Her ne olursa olsun bu ileri tedbirler olacakları önlememiş ama **ihtimal ki** Hz. Yakub'un vicdanını bir parça da olsa serinletirken haksızlık yapanları tamamen mazeretsiz bırakmıştır. En doğrusunu Allah bilir. Hz. Yakub'un o anda ne hissettiğini, ne düşündüğünü biz bilemeyiz. "Sizin bir şey yapacağınızdan korkmuyorum. Benim endişelerim sizinle ilgili değil. Ben kurdun kapmasından korkuyorum. Unutursunuz ve onu kurt kapar." dediğinde çocuklarına kötülüğü hiç kondurmadığını görüyoruz. Aslında yapacaklarını seziyor fakat çocuklarından da vazgeçmiyor.

Eğer hakikaten böyleyse bu çok muhteşem bir seviyedir. Biz bu düşünceye nasıl ulaşabiliriz? Kendi adıma ben bu kadar ince düşünebilecek biri değilim. Ama edineceğimiz prensiplerle buna yakın güzelliklere ulaşabiliriz. Nedir o prensipler? Ailemizden başlamak üzere hiç kimseye kötülük kondurmamak prensibimiz olmalı. Gerçek olsa da hiç kimseye "Sen kötüsün. Ben senden kuşku duyuyorum. Senin zaten kardeşini sevmediğin belli. Zaten sen hep onu kıskanıyorsun.

Ben sana nasıl güveneyim? Senin gibi devamlı onu kıskanan birine nasıl güveneyim?" düşüncesiyle yaklaşmamalıyız. Prensibimiz hiç kimseye asla kötülüğü kondurmamak olmalı.

Atalarımız kasıtlı olarak küfür içinde olanlara değil ama imanlı olup nefsine uyarak hata edenlere hiçbir zaman "Sen kötüsün." dememiş, "Şeytana uydun." demişlerdir. Oysa Kur'an'da defalarca geçer. Şeytan diyor ki: "Benim size karşı bir gücüm yok. Ben ancak davet ederim. İnsanlar da bana uyar. Benim insanlar üzerinde bir otoritem yoktur." Kişi kendini kötü biri olarak tanımlamasın diye, kötülüğü ona hiç yakıştırmamış ve böyle bir ifade kullanmışlar. Bunu ifade eden çok güzel atasözleri vardır: "Yakıştırma yapışır." denir. "Bir insana kırk gün deli dersen deli olur." denir. Hz. Yakub da iyi birine "Kötüsün." demiyor. O zaten yapılmaz. Burada kötü birine "Sen kötüsün." dememek için onun adına mazeret hazırlıyor. Onun aklına bir mazeret getiriyor ki hata eden kişi yaptığı işi "Ben kötüyüm." diyerek yapmasın; kötülüğü içselleştirmesin. Bu muhteşem bir şey.

Bir de şu noktaya temas etmek gerekir: Bir insandan söz alırken onun iradesinin dışında kalan kısmını hariç tutmak adaletin gereğidir. "Ne olursa olsun Bünyamin'i orada bırakmayacaksınız. Bana bu konuda söz verirseniz ancak onu sizinle gönderirim." deseydi muhtemelen kardeşler yine söz vereceklerdi. Çünkü yeter ki istedikleri olsun, onlar çok kolay söz veriyorlar. Bu kadar kolay söz vermek zayıf karakterlilerin özelliğidir. Hz. Yakub'daki ferasete bakın ki onlara güçlerinin üstünde bir söz verdirtmek istemiyor. Burada alacağımız önemli bir ders var. Nedir o?

Karşımızdaki insandan bir söz alırken onun insani kapasitesini dikkate almamız gerekiyor. Mesela çocuğunuz

hiperaktif ve konsantrasyon eksikliği yaşıyor. Ona: "Bak evladım! Bu sene sınav senesi. Bana söz ver, her gün beş yüz tane soru çözeceksin." diyorsunuz. Yapamayacağı başından belli. Bu çocuk bunu yapamaz. Sözünde durmadığı için bir de çocuğun kendisini hain gibi hissetmesine sebep olursunuz.

Hz. Yakub, "Söylediklerimize Allah şahittir." dedi.

Ayet çok güzel bir esma ve sığınmayla bitiyor. Diyor ki: "Allah bizim sözlerimizin vekilidir." Yani biz bu söylediklerimizi ancak Allah yardım ederse başarabiliriz. "Vekilimiz Allah'tır, Allah'a havale ediyoruz." "O bize yardım ederse, bizi desteklerse, bizim vekilimiz olursa ancak sözümüzde durabiliriz." anlamı var. Bunun her iki tarafı; söz vereni de verileni de olası ihtimaller karşısında ne kadar rahatlattığını ve esnekleştirdiğini düşünebiliyor musunuz?

Burada Hz. Yakub'un çocuklarına duyduğu engin merhameti de görüyoruz. "Siz bana bir söz verdiniz ama bu sözün istisnaları olabilir. Ben bu sözden istisnai durumları hariç tutuyorum. Dolayısıyla sizin gücünüzü aşan bir şey olursa sakın sözümüzü bozduk diye kendinizi kötü hissetmeyin." demiş oluyor en baştan. Sonra da çocuklar çok kolay bir şekilde söz veriyorlar. Allah âdeta diyor ki: "Allah'ın Vekîl ismine sığının. İşlerinizde O'na tevekkül edin ki bu sözde durabilesiniz."

Nazar

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا
اُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

"Sonra şunu söyledi: Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız O'na güvenip dayansınlar." (Yusuf, 67)

Tefsirler Hz. Yakub'un bu sözü çocuklarını nazardan korumak için söylediğini yazıyor. Denildiğine göre Yusuf kadar olmasa da kardeşler de yakışıklıymış. Bünyamin ile birlikte on bir erkek kardeşe kimin nazarı değmez hakikaten. Hz. Yakub "Ayrı ayrı kapılardan girin." diyerek onları hem nazardan korumaya çalışıyor hem de onlara bir gurur gelip de kendilerini bir şey zannetmesinler diye tedbir alıyor.

Hz. Yakub'un hedefinin onları nazardan korumak olduğunu, "Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam." sözünden anlıyoruz. Yani benim aldığım bu tedbir, Allah'tan gelecek bir imtihanı engelleyemez. Hüküm ancak Allah'ın elindedir. Sonuçta O neye karar verirse o olur. Ben yalnız O'na tevekkül ettim. Ve birine güvenecek olanlar da yalnızca O'na tevekkül etsinler, diyor.

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ
شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا وَاِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Şehre babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiler ama bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savacak değildi. Şu var ki, Yakub'un içinde taşıyıp onlara açıkladığı kaygıyı gidermiş oldu. Şüphesiz o, bizim kendisine öğrettiğimiz bir bilgiye sahipti. Fakat insanların çoğu (bu hakikati) bilmezler." (Yusuf, 68)

Babalarının emrettiği şekilde çeşitli kapılardan girdiler. Bu şekilde Hz. Yakub'un nefsindeki bir isteği, bir dileği yerine getirmiş oldular. Kader ve tedbir meselesi burada tam olarak açığa çıkıyor. Biz tedbir alırız. Ama Allah'tan gelecek olanı engelleyemeyiz. Bazen tedbirimiz bir imtihana dönüşebilir. Mesela aşırı titizlik, bir imtihanı celbedebilir. Üzerine çok düştüğümüz bazı hususlar bizim için imtihana dönüşebilir. Tedbirin dozunu çok iyi ayarlamalıyız. Mesela nazardan çok korkan bir insan onu tevekkülle birleştiremezse korkusu obsesyona dönüşebilir, takıntı oluşturabilir, suizanna sebep olabilir.

Bütün tefsirciler bu ayeti nazarla açıklar. Ayetin gidişatı da ayeti böyle anlamamıza el veriyor. Nazarın hak olduğunu da görüyoruz burada. Bir peygamber nazardan çekiniyor ve bunun için tedbir alıyor, gerisini Allah'a bırakıyor.

Diğer önemli husus, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, güç ve zenginliğin sergilenmemesidir. Nazardan korunma yollarından biri de pek çok kişinin erişemediği nimetler sana verilmişse onları insanların gözüne sokarcasına sergilememektir. Erkek nüfusunun çok kıymetli olduğu antik dünyada on bir erkek çocuk büyük bir zenginlik demektir. Kendinizdeki o gücü sergilemeyin, diyor Hz. Yakub. Görünmediğinde ve

göstermediğinde kendisini âdeta yaşamamış sayan günümüz insanına buradan çok büyük bir mesaj var.

Hz. Yakub "Ben sizi Allah'a havale ettim, o sizi korur." demiyor. Bir tedbir söylüyor fakat "Benim tedbirime güvenmeyin, asıl koruyacak olan Allah'tır." diye de ekliyor. Yani sen tedbir alsan da Allah seni korumazsa korumaz. Bu, aldığımız tedbir işe yaramadığında Allah'a küsmemeyi sağlar. Çünkü biz "Rasyonel biçimde tedbir aldık. O zaman başımıza bir şey gelmeyecek. Çünkü gerekeni yaptık." diyoruz. Mesela evimizi depreme karşı sağlamlaştırdık diye ömrümüzün tamamı evde mi geçecek? Başka hiçbir yere gitmeyecek miyiz? Bizim için depremde ölmek ya da enkaz altında kalmak takdir edilmişse bunu yaşayacağız. Tedbir kuldan, takdir Allah'tandır. Günlük dilimize yerleşmiş olan Anadolu deyişleri son derece rafine, çok iyi süzülmüş inanç ifadeleridir. Çok güçlü bir eğitim, bir sonraki neslin zihnini Müslümanca şekillendirmek için son derece etkili bir yöntemdir.

Kıssanın bu bölümünden bize bakan yönüyle çıkaracağımız sonuç şudur: Kuvvetimizi, gücümüzü, güzelliğimizi, zenginliğimizi, mutluluğumuzu, çocuğumuzun zekâsını, başarımızı, bilgimizi vs. gereksiz yere insanların gözüne sokamayız. Hâlbuki imaj devrinde yaşıyoruz. İnsanlar kendilerini olduklarından daha mutlu, daha zengin, daha güzel, daha başarılı göstermeye çalışıyor. Hasedi tahrik etmemeyi öğrenmeliyiz. Hz. Yakub asırlar öncesinden mümkün olduğu kadar mütevazı, sade, kimsenin kıskançlık duygularını tahrik etmeden yaşamak gerektiğini öğretiyor bize.

Kardeşler babalarının söylediği şekilde Mısır'a girdiler; bu sefer yanlarında Bünyamin de vardı.

Bünyamin Mısır'da

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنِّيْٓ اَنَا اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"Yusuf'un huzuruna girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı (ve ona gizlice) 'Ben, gerçekten senin kardeşinim; onların yaptıklarına üzülme!' dedi." (Yusuf, 69)

Kardeşleri huzuruna çıktıklarında Hz. Yusuf, diğer kardeşlerden ayrı bir yerde Bünyamin'i bağrına basıp gizlice, "Ben senin kardeşinim, artık onların geçmişte bize yaptıklarına üzülme." diye fısıldadı.

Kıssalarda ana fikir ve mesaj açısından bir değeri olmayan detaylara girilmez. Dolayısıyla boşluklar oluşur. Nasıl geldiler? Nasıl huzura girdiler? Hz. Yusuf, Bünyamin'i hemen nasıl yanına çekti? Ona gerçeği hemen mi söyledi? Ne oldu? Çoğunlukla tefsirlerde anlatılan detaylar İsrailiyat dediğimiz kaynaklardan alınmıştır. Kur'an'la çatışmadığı sürece bu bilgileri kabul etmekte bir sakınca yoktur.

Rivayete göre Hz. Yusuf, yemekte kardeşleri ikişerli masalara oturtmuş, Bünyamin yalnız kalınca onu da kendi masasına almıştı. Akşam onları ağırlayacağı zaman da odalarına ikişer ikişer yerleştirerek Bünyamin yine tek kalınca onu kendi odasına almış; kardeşlerinden ayrı düştüğü için mahzun olduğunu görünce, "Benim senin kardeşin olmamı istemez misin?" diye sormuştu. Bünyamin, "Senin gibi kardeşi kim istemez? Ama ben nasıl senin kardeşin olabilirim? Babam şu, annem bu." deyince Hz. Yusuf'un daha fazla beklemeyip Bünyamin'e gerçeği açıkladığını aktarır tefsirler.

Âcizane kanaatim dünyada yeri doldurulamayacak belki de tek kişi kardeştir. Burada açıkça söylenmese de Hz. Yusuf ile Bünyamin arasındaki o yakın ilişki üzerinden güzel kurulmuş bir kardeşlikle kıskançlık ve rekabet üzerine süregelen bir kardeşlik arasında mukayese yapıldığını görüyoruz. Kardeşlik ilişkilerinin derecesinin çocukların karakteriyle ilgisi olduğu gibi anne babanın davranışları, çocuklar arasındaki yaş, cinsiyet, bedensel ve manevi farklar, paylaşmaları gereken şeyler, toplum tarafından birbirleriyle kıyaslanıp kıyaslanmadıkları gibi pek çok faktörle de ilgisi vardır.

Küçük de olsalar çocukların, serapâ merhamet ve adalet gibi sadece iyi duygularla dolu olduklarını düşünmüyorum. Bunlar öz olarak onlarda olsa bile ortaya çıkarılması, ayrıca dürtüsel ve nefsanî yönlerinin de terbiye edilmesi gerekir. Çocuklar, bilinçli şekilde olmasa da son derece zalim olabilir, birbirlerini kıyasıya eleştirip acımasızca kıskanabilir ve düşmanca davranabilirler. Kardeşlik duygularının pekiştirilmesi, merhamet, adalet, şefkat ve yakınlık duygularının ortaya çıkması, korunması ve güçlendirilmesi için çevreye büyük bir görev düşer. Elbette tekrar altını çizmeliyiz ki doğuştan getirilen karakteristik özellikler de baştan sona etkilidir.

Kral'ın Su Kabı

Yetmişinci ayette kardeşler yüklerini develerine doldurup yorlar ve artık Filistin topraklarına geri dönecekler.

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ اَخِيهِ ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ

"Yusuf, onlara yüklerini hazırlattığı zaman (saraya ait bir) su kabının kardeşinin yükü içine

koydurdu. Sonra bir görevli, 'Ey kafile! Siz kesinlikle hırsızsınız!' diye bağırdı." (Yusuf, 70)

Hz. Yusuf, erzakları yükletirken Kral'ın su tasını öz kardeşi Bünyamin'in yükleri arasına koydurdu. Bunu yapacağını Bünyamin'e önceden söyleyip söylemediğini bilmiyoruz. Hz. Yusuf'un, âdeta bir tuzak gibi görünen bu davranışına dair yaptığı açıklamayı yetmiş altıncı ayette göreceğiz. Ailesini Mısır'da bir araya getirebilmek için Mısır kanunlarının izin verdiği bir yolu uygulamaktan başka bir ihtimal olmadığını düşünebiliriz. Bizim bu bölümden alacağımız ders ise içinde yaşadığımız toplumun Allah'ın yasasına aykırı düşmeyen düzenlemelerine uymamız gerektiğidir.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ

"Kardeşleri onlara dönerek, 'Ne arıyorsunuz?' dediler." (Yusuf, 71)

قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ

"Kral'ın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var." diye cevap verdiler. (İçlerinden biri) 'Ben bu söze kefilim.' dedi." (Yusuf, 72)

Kral'ın su tasını bulana ödül olarak kıtlık günlerinde çok kıymetli bir hediye olan erzak verileceği ilan edilmiş. Burada yine Hz. Yusuf'un olayı kontrolünde tutmak, görevlilerin baştan savma iş yapma ihtimaline karşı tedbir almak ve planın boşa çıkmasını engellemek için ödül vererek teşvik ettiğini görüyoruz.

İnsanlara işlerini dikkatli bir şekilde yaptırmak için adaletle işlemek şartıyla yerine göre ödül vermek, yerine göre yaptırım uygulamak yöneticiler tarafından uygulanması gereken anlamlı yöntemlerdir. Arama başlıyor, kardeşler diyor ki:

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ

"Onlar, 'Allah'a andolsun ki bizim bu yerde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz, biz hırsız da değiliz.' dediler." (Yusuf, 73)

قَالُوا فَمَا جَزَآؤُهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ

"(Görevliler), 'Peki, yalan söylüyorsanız (sizde) bunun cezası nedir?' diye sordular." (Yusuf, 74)

قَالُوا جَزَآؤُهٗ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهٖ فَهُوَ جَزَآؤُهٗ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِينَ

"'Onun cezası, kayıp eşya kimin yükünde bulunursa onun buna karşılık alıkonulmasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız.' dediler." (Yusuf, 75)

فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ اَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَآءِ اَخِيهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَاْخُذَ اَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَآءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

"Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra da su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbiri öğrettik, yoksa Allah dileyip bunu öğretmeseydi Melik'in dinine (kanununa)

göre kardeşini alıkoyamazdı. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her bilenin üstünde daha çok bilen biri vardır." (Yusuf, 76)

Yukarıda anlattığımız üzere burada Hz. Yusuf, Bünyamin'i Mısır'da alıkoymak, sonra da tüm aileyi getirtmek için kanunların açık bıraktığı kapıları kullanıyor. Tefsirlerin aktardığına göre Hz. Yusuf'un, Mısır'ın yabancısı olan Bünyamin'i Mısır'da alıkoyması imkânsız. اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ Ancak Allah isterse bütün şartları bir araya getirerek Yusuf'a bir yol buldurur, O'nun için imkânsız diye bir şey yoktur.

Anladığımız kadarıyla bir yabancının, üstelik de böyle bir kıtlık döneminde, Mısır'da kalabilmesinin tek yolu, yaptığı hırsızlığa bedel, malını çaldığı kimseye hizmet etmek için alıkonulmasıydı. Tefsirler Mısır kanunlarında böyle bir hükmün bulunmadığını söylüyor. Hz. Yakub'un şeriatındaki hüküm bu şekilde olduğu için askerler kafileye, "Siz çalmışsanız bunun cezası nedir?" diye soruyor. Ve ceza kardeşlerin tâbi olduğu şeriata göre veriliyor.

Bir Toplumsal Sözleşme Olarak Hukuk

Hile-i şer'iye, kuralları ihlal etmeden kurallardaki boşluklardan yararlanarak yasaklanmış bir muameleyi yapmak anlamında kullanılan fıkhi bir terimdir. Hukuk bilgisi arttıkça kanunlardaki arka sokakların veya kestirmelerin bilgisi de artar. Bu nedenle hukukla meşgul olan kimselerin takva, ihlas ve ihsan gibi Allah'a karşı sorumluluk bilincini yükselten duygularını beslemeye çok şiddetle ihtiyaçları vardır. Kıymetli bir fakih olan Mehmet Savaş hocamız, bu konuda bizi ikaz ederken şöyle demişti: "Ben her akşam tasavvufî

bir metinden bir bölüm okurum ki fıkıh bilgim beni sürekli cevazları bulmaya teşvik etmesin." Fıkıh bilgisinin artması insanı, kanun boşluklarını bulmaya, kanunlardan sıyrılmaya sevk edebilir. Hâlbuki asıl olan kulluktur. Biz, Allah'a kulluğumuzu O'nun koyduğu nizama uyarak göstermiş oluruz.

Hz. Yusuf'un şu yola başvurmadığına da dikkatlerinizi çekmek istiyorum: "Ben Mısır'da sözü geçen biriyim. Kral benim sözüme itimad ediyor. Benim yönlendirmelerim sayesinde Mısır dünyanın en zengin ve müreffeh ülkesi oldu. Kral'dan rica ederim, bana bir istisna yapar, Bünyamin burada kalır."

Hz. Yusuf'un bu tür yollara tevessül etmemesi onun ne kadar ilkeli ve kanunlar çerçevesinde hareket eden bir yönetici olduğunu gösteriyor. Bu konunun iyice anlaşılması gerekiyor. Bugün çoğu Müslüman, söz konusu olan Allah'ın kanunu değilse, Kur'an'da geçmiyorsa ona uymak zorunda olmadığını düşünüyor. Vergi kaçırıyor, trafik kurallarını ihlal ediyor, yalan beyanda bulunuyor, eksik evraklarla, tanıdık aracılığıyla hak etmediği yerlere gelmeye çalışıyor vs. Hâlbuki toplumsal yaşam kuralları, o toplumla kişi arasında yapılan bir akit, bir anlaşma demektir. Örnek olarak bir site idaresini düşünelim. Kararlar çoğunluğun tercihine göre alınır. Muhalifler, alınan kararlara uymak zorundadır. Biz sadece dinî içerikli davranışlarımızın hesabını vereceğimizi, dünya işlerini yönetirken içinde bulunduğumuz sistemin altını oyarsak bundan ahirette sorumlu olmayacağımızı zannediyoruz. Namazımız eksik olduğunda hesap vereceğiz de trafik kurallarına uymadığımızda hesap vermeyecek miyiz?

İnsanlar arasında yapılan tüm anlaşmalar böyledir. Mesela evlenirken eşinizle bir konuda anlaşma yaptınız. Yaptığımız

anlaşmanın bir ayetle veya hadisle sabit olması gerekmez. Mesela gurbette yaşıyorsunuz. "Bir bayramda senin ailene, bir bayramda benim aileme gideceğiz." diyerek bir anlaşma yaptınız. Eşlerin ikisi de gönül rızasıyla birlikte karar vererek bu anlaşmanın hükmünü sona erdirmeden bu anlaşmaya muhalefet edemez. Muhalefet eden eş günaha girmiş olur.

Hudeybiye Anlaşması sırasında Efendimizin müşriklerle yaptığı anlaşmadan hemen sonra Mekke'de hapsedilen Ebu Cendel gelip Efendimize sığınıyor.

"Ya Resulallah! Beni onlara iade etme, bana işkence ediyorlar." diyor. Peygamberimiz: "Biraz önce onlarla bir anlaşma imzaladık. Buna göre seni iade etmem gerekiyor."[49] diyor.

Peygamberimizin yanındaki sahabe hüngür hüngür ağlıyor. Bir Müslüman'ı teslim etmeyi hem onurlarına hem de inançlarına aykırı buluyorlar. Hatta bu noktada Hz. Ömer'in ciddi rahatsızlığını aktarır kaynaklar. Peygamber Efendimiz (sav): "Biz onlara biraz önce bir söz verdik." diyerek o kimseyi ailesine iade ediyor. Olayın detayları ve devamı siyer kitaplarında etraflıca anlatılır. Süreç biraz acılı olsa da anlaşmaya riayet ederek dürüst davranan taraf için sonuç her bakımdan hayır olmuştur.

Hz. Yusuf gibi gayrimüslim bir ülkede, vatandaş veya mülteci olarak yahut misafir statüsünde yaşamayı kabul ettiğimiz sürece oranın kurallarına uymamız gerekir; elbette Allah'ın kurallarıyla çatışmadığı sürece. Ayrıca toplumsal bir sözleşme sayılan hukuka riayet etmeyip çeşitli hilelerle haksızlıklar yaptığımız zaman yaşamımızdaki huzur ve bereketin elimizden alınacağını da bilmemiz gerekir. Çünkü dolaylı da olsa her haksızlık bir masumun mahrumiyetine yol açar.

49 Buhârî, Sulh, 7.

Misal vergi kaçırmak için yalan söylenen, yalan beyanla imza atılan bir evde huzur bekleyip sekîne arayabiliyoruz. Evin temelini yalan beyan üzerine atmışız ama çocuklarımızın İslam ahlakına göre yetişmelerini bekliyoruz. Daha da kötüsü, insanın sürekli yakındığı ve kurallarını ihlal ettiği bir meslekten elde ettiği kazançla hayatı nasıl bereketli, rahmetli ve feyizli olabilir?

Hz. Yusuf'un Mısır'daki konumuna rağmen kendisini var olan kuralların dışında görmeyişi, amaçlarımıza aykırı olduğunda da ilkeleri değiştirmeden o ilkeler içinde kalarak bir yol bulmamız gerektiğini gösteren müthiş bir örnektir.

Burada bir parantez açarak ayette geçen "Melik'in dini" ifadesiyle kastedilenin Mısır kanunları olduğunu belirtelim. Din "deyn" kelimesinden gelir, borç demektir; kişinin borçlarını yani sorumluluklarını düzenleyen sistemdir. Kâfirun Suresi'nde geçen لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ifadesi aynı anlamda kullanılır. "Sizin düzeniniz, sizin hayat tarzınız, sizin kurallarınız size; bizim kurallarımız, bizim yaşam tarzımız bize." Bu açıdan baktığımızda yaşam tarzı, o kişinin kendi dinidir, diyebiliriz.

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ "Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen vardır." (Yusuf, 76) ayet-i kerimenin bu kısmının bütün ilim ehli tarafından sık sık hatırlanması gerekir. Yani sen ne kadar ilim sahibi olursan ol senden daha iyi bilen biri mutlaka vardır. Bu bütün insanî özellikler için geçerlidir. Her güzelden daha güzel, her akıllıdan daha akıllı, her bilgiliden daha bilgili, her asilden daha asil, her zenginden daha zengin, her muktedirden daha muktedir biri mutlaka vardır. Çünkü bu kadar insanın olduğu bir dünyada, iddia-

lı olduğumuz konuda daha nitelikli biri mutlaka olacaktır. Bu, ilim sahiplerini tevazuya davet eden ilâhi bir ikazdır.

Hırsızlık İsnadı

قَالُوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَاناً وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ

"Dediler ki: 'Eğer o çaldıysa, daha önce onun kardeşi de çalmıştı.' Yusuf onlara belli etmeksizin içinden şunları geçirdi: Asıl sizin durumunuz kötü! Allah, sizin suçladığınız hususu çok iyi bilmektedir." (Yusuf, 77)

"Eğer o çaldıysa önceden onun kardeşi de çalmıştı." diyorlar. Yani "Bunlar hırsız zaten, mümkündür." demek istiyorlar.

Burada bize müthiş bir ders verilir. İslam Hukuku'nda bir kural vardır: "Beraat-ı zimmet asıldır." Yani, "Suç, sabit olmadıkça masumiyet esastır." Buna bağlı olarak başkasına suç isnat edenin o suçun varlığını ispat etmesi gerekir; kişinin kendi masumiyetini ispat etmesi gerekmez. Çünkü insanda masumiyet esastır. Hz. Yakub'un oğullarının hırsızlık isnadını hemen kabul ettiklerini görüyoruz. "Bizim kardeşimiz böyle bir şey yapmış olamaz. Burada bir yanlışlık var. Çalarken gören oldu mu? Belki başkası koymuştur." gibi ifadelerle Bünyamin'i savunmuyorlar. "Olabilir" diyorlar, yapmıştır. Çünkü "Onun kardeşi de çalmıştı." Hz. Yusuf'un hırsızlıkla itham edildiği hikâye Kur'an'da geçmiyor ama tefsirlerde anlatılıyor. Muhtemelen İsrâiliyat kaynaklarında anlatıldığına göre halası Hz. Yusuf'u çok seviyor. Yusuf biraz büyüyüp de sütten kesilince onu yanında alıkoymak istiyor fakat Hz. Yakub bırakmak istemiyor. Halası kendi kuşağını

gizlice Yusuf'un beline sararak Hz. Yakub'un şeriatına göre Yusuf'un yanında kalmasını sağlıyor. Rivayete göre Hz. Yusuf'un Bünyamin'e yaptığını, halası da kendisine yapmış. Bu hatıraya binaen kardeşler suçu hemen kabul ediyor.

Psikolojiye göre insan takdir ettiği, sevdiği, beğendiği kişilerin hatalarını hayra yorma, sevmediği kişilerin iyiliklerini bile kötüye yorma eğilimindedir. İnsan zihni böyle çalışır. Mesela çarşıda çok sevdiğiniz, takdir ettiğiniz biriyle karşılaştınız. Neredeyse göz göze geldiniz ama size hiçbir tepki vermediği gibi tanımıyormuş gibi yanınızdan geçip gittiğini gördünüz. Diyorsunuz ki: "Bugün herhâlde zihni çok dağınıktı. Acaba canı bir şeye mi sıkkın? Beni gördü ama tanımadı." Tam tersi hoşlanmadığınız hatta hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğunuz biriyle karşılaştığınızda size muhabbetle selam verdiğini görseniz bile içinizden "Bakalım arkasından ne gelecek, hiç hayra alamet değil." diye düşünebilirsiniz. İnsanın kararları, duygularının etkisi altında kaldıkça adaletten uzaklaşma ihtimali artar. Özellikle sevgi/bağlılık ve öfke/nefret duygularının oluşturduğu ön yargılar insanın adil olmasının önündeki en ciddi engellerdir. Kur'an-ı Kerim bizi bu iki uç duygunun sürükleyeceği haksızlık konusunda bilhassa uyarır.

"Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun, bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden haberdardır." (Maide, 8)

"Ey İnananlar! Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin ister zengin ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaleti-

nizde heveslere uymayın. Eğer eğriltirseniz veya yüz çevirirseniz bilin ki Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır." (Nisa, 135)

Müslümanlığın insana bir paket hâlinde sunulduğunu ve bir kez iman edenin onun gereği olan bütün üstün nitelikleri bir anda kazandığını zannetmek ciddi bir yanılgı sebebidir. Güçlü bir iman ancak sağlam bir karakter üzerinde yükselebilir. Peygamberimizin Habeş Necaşi'sinden "adil bir kral" diye söz ederken kendi sahabesinden valilik isteyen bazılarına "Sen bu yükü kaldıramazsın." dediğini unutmayalım.

Hz. Yusuf'un kardeşleri Bünyamin'e yapılan hırsızlık isnadını hemen kabul ediyorlar. Hak ve adalet konularına "ben merkezli" duygularının penceresinden bakan insan, sevdiklerine toz kondurmaz ve görünen yanlışlarını bile hayra yorarken iş hoşlanmadığı kişilere geldiğinde en ufak bir ihtimale dayanarak onları itham altında bırakmaya heveslidir. Amerikan mahkemelerinde zanlı olarak hâkimin karşısına çıkan bir siyahinin beyazlara oranla tutuklanma oranının çok daha yüksek olması da aynı şekilde ön yargıların adaleti köreltmesinin bir sonucudur. "Yapmıştır." veya "Yapmaz." kanaati bazen gözümüzün önündeki hakikati dahi güçlü bir şekilde perdeler.

Biz olayı seyredenlerden biri olsaydık, muhtemelen deliller çok kuvvetli olduğu için, "Vay be! Adamdan o kadar iyilik görüyorlar. Bir de kabını çalmışlar." derdik. Bir şeyin varlığını ispatlamak için sadece gözünle görmen yetmez. Hakikat gördüğünü sandığın şey olmayabilir. Çünkü bazen olayları ön yargıyla, zihnimizin arka planındaki birtakım şartlanmalarla değerlendiririz. Misal ülkemizde toplumun büyük çoğunluğu genellikle yeni tanıştığı bir kadın ellili yaşlarda,

başı örtülü, hafif kilolu ise onun entelektüel, iyi eğitimli, kültürlü, birkaç dil bilen veya sanatçı, yazar ve akademisyen kimliği olan biri olabileceği ihtimalini düşünmez. Eğer gerekliyse kendinizi, bildiklerinizi, iyi kötü okuduğunuzu, üniversite mezunu olduğunuzu vs. ifade etmeniz gerekir. Çünkü muhatabın, karşısında gördüğü örtülü bir kadının en iyi ihtimalle "vasat bir insan" olduğunu düşünür.

O sırada orada olsaydım, muhtemelen ben de Bünyamin'in hırsız olduğunu düşünürdüm. Çünkü ben de etki altında kalabilen bir insanım. Ama bu hikâyeyi bir metin olarak okurken içine duygularımız karışmıyor. Metin bizi duygularımızın karışabileceği olaylara hazırlıyor. Diyor ki: "Bak Bünyamin hırsız olmadığı hâlde, kardeşleri onun hırsız olduğunu söyledi. Dikkat et, sen de aynı duruma düşebilirsin. Sen de benzer durumdaki birisi için, 'O çaldı.' diyebilirsin. Yapma bunu!" Çünkü biraz önce de değindiğimiz gibi beraat-ı zimmet yani insanda suçsuzluk asıldır. Suç isnadının ispat edilmesi gerekir. Bir eşyanın birinin valizinden çıktığını görmeniz, onun çaldığını gördüğünüz anlamına gelmez.

İftira

Hz. Yusuf, kardeşlerinin yalanını yüzlerine vurmadı. "Onun kardeşi de hırsızdı." dediklerinde kendisine nasıl hâkim olduğunu hayal edelim. O sırada Hz. Yusuf hilm ahlakının zirvesine yükselirken kardeşler o güne kadarki taşkınlıklarına bir de iftira suçunu eklediler.

Her iftira bir zanla başlar. İslam ulemasının ortaya koyduğu kriterlere göre ittifakla büyük günahlar arasında sayılan iftira konusunda Kur'an-ı Kerim bize Hz. Aişe'ye atılan iftira üzerinden ciddi hatırlatmalarda bulunur:

"Onu işittiğiniz zaman, erkek kadın müminlerin, kendiliklerinden hüsn-ü zanda bulunup da: 'Bu apaçık bir iftiradır.' demeleri gerekmez miydi? Dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? İşte bunlar, şahit getirmedikçe Allah katında yalancı olanlardır. Allah'ın dünya ve ahirette size lütuf ve merhameti olmasaydı, o kötü sözü yaymanızdan ötürü büyük bir azaba uğrardınız. Onu dilinize dolamıştınız. Bilmediğiniz şeyleri ağzınıza alıyordunuz. Onu önemsiz bir şey sanıyordunuz, oysa Allah katında önemi büyüktü. Onu işittiğinizde: 'Bu konuda konuşmamız yakışık almaz; hâşâ, bu büyük bir iftiradır.' demeniz gerekmez miydi?" (Nur, 12-16)

Hz. Yusuf'un bu çifte iftira karşısında gösterdiği sabırdan anlıyoruz ki eğer bir planınız varsa sabretmek daha kolaydır. Kardeşler geri dönecek, babasını da getireceklerdi. Hz. Yusuf onları bu plan çerçevesinde yönlendirdi. Onun bir planı vardı ve adım adım planını uyguluyordu. Hz. Yusuf'u Mısır yönetiminde bulunduğu o noktaya getiren de bu becerisidir. O dönem dünyanın en zengin ülkesi olan Mısır'ın hazinelerini yıllar boyunca nasıl yöneteceğini planlamıştı. Bu irade meselesidir. İrade zayıflığı, bağımlılıklar, kendini kontrol edememek, zaman yönetimi gibi bugün çok konuşulan sabırsızlık örnekleri genelde hedefi ve planı olmayan insanların sorunudur. Onlar kendilerini akışa çok daha kolay kaptırır, çok daha fevri davranırlar.

Kardeşler, "Kim çaldıysa o çaldığının karşılığı olarak orada kalır." dediler. Onlara göre Bünyamin hırsız olduğu için Mısır'da kalacak, kardeşleriyle birlikte Filistin'e dönemeyecekti. Fakat babalarına da çok ağır bir söz vermişlerdi. Bu yüzden yine kendi ilkeleriyle çelişerek Yusuf'a yalvarmaya başladılar:

قَالُوا يَا اَيُّهَا الْعَزِيزُ اِنَّ لَهٗ اَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

"Dediler ki: Efendimiz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine içimizden birini alıkoy. Şüphesiz biz seni iyiliksever biri olarak görüyoruz." (Yusuf, 78)

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗ اِنَّا اِذًا لَظَالِمُونَ

"Yusuf, 'Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız! Aksi hâlde biz gerçekten zulmetmiş oluruz!' dedi." (Yusuf, 79)

Hz. Yusuf, "Biz eşyamızı yanında bulduğumuz kişiden başkasını alıkoymaktan, bu kurala aykırı hareket etmekten, kuralı ihlal etmekten Allah'a sığınırız. Böyle bir durumda biz zulmetmiş oluruz." dedi. Dikkat edilirse Hz. Yusuf ifadelerini öyle özenle seçiyor ki bu şekilde hem kardeşine hırsız dememiş oluyor hem de onun yerine suçsuz birini alıkoymalarının imkânsız olduğunu açıkça ifade etmiş oluyor.

İdarecilerin ve toplum önderlerinin dili ustalıklı bir şekilde kullanabilmesi, bulundukları konumun olmazsa olmazıdır. Lisanın inceliklerine hâkim olmak ve özellikle hazırlıksız konuşmalarda kendini ve başkalarını ilzam edecek hatalar yapmadan maksadını az sözle açık ve net olarak aktarabilmek çok üstün bir meziyettir. İnsanlar arasındaki problemlerin çoğunun kaynağı Efendimizin (sav) pek çok defa vurguladığı gibi dil belasıdır. Efendimiz insanların zihinlerinde bir muğ-

laklık bırakmayacak şekilde dili etkin bir şekilde kullanmış ve "cevâmiu'l-kelîm"[50] olarak vasıflandırılmıştır.

Hz. Yakub'un oğulları Hz. Yusuf'u ikna edemeyeceklerini anladılar.

فَلَمَّا اسْتَيْئَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ

"Ondan ümitlerini kesince görüşmek üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam gelmeme izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır." (Yusuf, 80)

Hz. Yusuf'tan ümit kesince aralarında bir değerlendirme yapmak üzere kenara çekildiler, bir toplantı yaptılar. Ayette açıklandığı üzere büyük kardeşleri hem Bünyamin'i Mısır'da yalnız bırakmamak ve böylece babasının gönlünü bir nebze olsun ferahlatmak hem de kendisinde babasının huzuruna çıkacak yüz bulamadığı için Mısır'da kalmaya karar verdi. Acaba bu kardeş, Yusuf'u öldürme planı yaparken "Öldürmeyelim, bir kuyuya atalım, gelen geçen biri alsın." diyen kardeş miydi? Kötülerin ve kötülüğün arasında kalmayı sürdüren "pasif iyi" dediğimiz kişi bu kardeş miydi, bilmiyoruz.

50 Az sözle çok şey ifade edebilme yeteneği.

Zayıf Karakter-İlkeli Yaşam

Bu sahnede ilginç bir insan karakteriyle karşı karşıya geliyoruz. Bu insan tipi etrafında işlenen günahların yanlış olduğunu vicdanıyla anladığı hâlde "sadece" zayıf bir muhalefet gösterebiliyor. "Bu tip insanlar her ne kadar zalim ve vicdansız insanlarla kıyaslandığında daha olumlu bir model olsa da gerçek mümin karakteriyle kıyaslandığında çok eksik ve yetersiz kalır." diyor Seyyid Kutub. Elbette her fark bir farktır. Ne zalimler ne de suçlular tek tiptir. Benzer şekilde dışarıdan bakıldığında eşit görünen sevabın/günahın işleyenin niyetine, şartlarına, motivasyonuna göre Allah katındaki konumu farklı olacaktır.

İçinde bulunduğu kabın şeklini alan, her ortama uyum sağlayan tipleri, daha doğrusu böyle bir yaşantıyı zihnimizde nereye koyacağız? Mübarek gün ve gecelerde Kur'an okutan, icabında namaz da kılan, içki de içen, bulunduğu meclisin rengine uyan bir kişinin itikadi durumu nedir?

"Zayıf karakterli insanlar, durum neyi gerektiriyorsa onu yapar, her kalıba girer, her inanca göre hareket eder; demek ki iç dünyalarında iman etmemişler." diyebilir miyiz? Diyemeyiz. Büyük bir üzüntüyle ifade etmeliyim ki bu karakter özelliği çoğunlukla hemcinslerimiz arasında görülür. Bu kimseler hayatları boyunca yönetilmiş, ne yapacakları söylenmiş, enselerinde boza pişirilmiş, kendi fikirlerinin oluşmasına izin verilmemiş, kendilerine ait fikirleri olmamış, kendi fikirlerini savunamamış, karakterleri gelişme imkânı bulamamış insanlardır.

Elmalılı'nın düşündürücü bir ifadesi vardır. Diyor ki: "Huzurperest insanlar cihat edemez." Huzura tapan, her adımını, "Aman huzurumuz bozulmasın, ağzımızın tadı

kaçmasın." diye atan insan bir yanlışa açıkça karşı durabilir mi? Bırakın yanlışa karşı durmayı, böyle yaşaya yaşaya zihninde doğru ve yanlış için bir ölçüt kalır mı?

Zayıf karakterler ilkeleri taşıyamaz. İlkeli yaşamak, prensip sahibi olmak ve her şartta bu prensiplere göre hareket edebilmek kuvvetli bir karakter gerektirir. Bu sebeple ilkelerinizin net ve belirgin olması önemlidir. Ansızın sınandığımız durumlarda ilkeli durabilmek için zeminde güçlü, gerektiğinde "hayır" diyebilen, sınırlarını çok iyi belirlemiş bir karakter sahibi olmak gerekir. Oysa bizler sorun çıkmasın, terbiyemizi koruyalım, sesimizi yükseltmeyelim derken bunu sadece inançlarımızın ve ilkelerimizin sınırlarından vazgeçerek yapabileceğimiz yanılgısına düştük. Zihninde net olan ilkelerini herhangi bir menfaatle değiştirmeme konusunda kararlı olan bir kimse ancak ilkelerini her şartta savunabilir. Kriz anlarında insanın düşünme fırsatı yoktur. Benim ilkelerim neydi? Adalet neyi gerektirir? İnsana saygı neyi gerektirir? O kadar kısa bir anda insanın refleks olarak ilkeli davranabilmesi için ilkelerinin çok sağlam, pek çok defa sınanmış ve imtihanlardan geçmiş olması gerekir.

İnsanlar arası ilişkilerde, iş hayatında dürüstlüğü ilke edinmiş olan kimsenin bu ilkeye göre hareket etmesi beklenir. Fakat uygulamada bu her zaman çok kolay değildir. Özellikle bir bedel ödemek gerektiğinde dürüst kalabilmek dağ gibi bir yürek ister. Bir arkadaşımız anlatmıştı. Yurt dışında eczacılık eğitimi aldığı fakülte, mezun olabilmeleri için kendilerinden mezuniyet projesinin sunumundan önce istatistiksel rakamlarla oynamalarını ve gerçek olmayan değerleri veri olarak girmelerini istemiş. Arkadaşımız diyor ki: "Ekipten sadece Katolik dindar bir arkadaş, 'Benim inancım buna izin vermez. Ben bu rakamlarla oynayamam.' dedi. Hocalar

onu tehdit etti. 'Seni bırakırız, geçemezsin.' dediler. Kaldı ve mezun olabilmek için yıllarca uğraşması gerekti." Dürüst olmak kolay değildir. Dürüstlüğümüz birçok sınavdan geçer.

Kıssada Hz. Yusuf'un hiç tereddüt etmeden ilkelerine bağlı olarak hareket ettiğini görüyoruz. Güçlü dindarlık, ancak güçlü bir karakter üzerine inşa edilir. Karakter zayıfsa oradan güçlü bir Müslüman modeli çıkmaz. Her insan böyle güçlü bir karakter adayı olarak doğar ama yetiştirme tarzı, içinde yetiştiği ailenin terbiye anlayışı, toplumsal beklentiler vs. bu güçlü karakteri daha ortaya çıkmadan yok edebilir. Çocuklarımız bir kabahat işlediğinde, çoğunlukla doğru söylediklerinde onları azarlıyor, yalan söyleyerek kıvırdıklarında ise sözlerine inanarak onları ödüllendiriyoruz. Çocuğa bu şekilde "Doğruyu söylersen başın belaya girer." mesajı vermiş oluyoruz. Hayatta yaşadığımız küçük küçük olaylarla ilkelerimiz sınanır. Derede boğulursanız okyanusa açılamazsınız. Canlı yayında, bir televizyon kanalında, bütün kameralar ve spot ışıkları üzerinize yöneldiğinde refleks olarak ilkeli davranabilmek için günlük hayatınızda çok daha basit durumlarda hep ilkeli davranmış olmanız gerekir.

Topluma hitap eden insanların ilkesel değil de alkış almak, onaylanmak, kalabalığın hoşuna gitmek için konuştuğunu düşünelim. Bu kimseler hakikati söyleyebilir mi? Özellikle bütün dünyada genel geçer olmuş konularda klişeleşmiş ifadeler kullanarak insanların beklentilerini ve içinde bulundukları durumu onaylayacak konuşmalar yapan bir kimse dünya üniversitelerinden fahri doktora unvanı bile alabilir. Bilhassa dini anlatan insanların sözünü ettiğimiz niyetlerle dine makyaj yapmaya çalışmaları, insanların hoşuna gitmeyecek bazı hususların üzerini örtüp onları iyi hissettirecek birkaç ifadeyi sürekli öne çıkarmaları yani Allah'ın dinini

özür dileyici bir tavırla anlatmaları kadar büyük bir ilkesizlik yoktur.

Bir dönem kutlu doğum faaliyetleri revaçtaydı. Her kutlu doğumda Peygamberimizin (sav) bir yönü seçilip işleniyordu. Bir kutlu doğum haftasında konu "Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed" idi. Organizasyon sorumlusu olarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Hadis hocası olan Prof. Dr. Aynur Uraler'e telefon açtım ve kendisinden "Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed" isimli bir konferans talebinde bulundum. Verdiği cevabı hiç unutmadım. Bu cümle yolumu pekiştirmem konusunda benim için bir köşe taşı olmuştur. Dedi ki: "Kardeşim, bırakın bu işleri. Peygamber Efendimiz aynı cümlenin içinde 'Ben rahmet peygamberiyim. Ben savaş peygamberiyim.' diyor, siz hadisi bölüyorsunuz. Savaş kısmını görmezden gelip sadece rahmet kısmını öne çıkarıyorsunuz. Bu peygamberi senin istediğin gibi anlatmaktır, Onun (sav) kendisini anlattığı gibi değil." Söyledikleri doğruydu.

Her ortamın bizden beklediği bir konuşma tarzı, muhatapların bizden girmemizi istediği bir kalıp vardır. Dolayısıyla ilkelerimizin çok net olması gerekir. İlkelerimizi belirlerken kendi durumumuzu, kendi gerçekliğimizi dikkate almalıyız. Zayıf karakterli bir insan Hz. Ömer'in ilkelerini taşıyamaz. İlkelerimizin bize uygun ve gerçekçi olması gerekir. Belirlediğimiz ilkeler ne kadar az olursa bizim için o kadar uygulanabilirdir. İdeal sayı yedidir. Bir kenara kaydedilmeli, zaman zaman açılıp bakılmalı, değişen şartlara göre revize edilmelidir.

Zayıf karakterlilerin vicdanı doğru yolu gösterdiği hâlde o doğruyu sırtlanacak kuvvette olmadıkları için iyiler safına

geçemezler. İyiler safına aday olmalarına rağmen kötüler arasında kalırlar.

Onların bu tepkisizliği ve pasifliği bugün karşımızda bir dağ gibi yükselen kötülük probleminin yaygınlaşmasına zemin hazırlar. Kısaca "Tanrı iyi ise neden kötülüğe izin veriyor? Dünyada kötülük bu kadar yaygınsa demek ki Tanrı yok." şeklinde özetleyebileceğimiz kötülük problemi bugün gençlerin dinden uzaklaşma sebepleri arasında başta geliyor.

Bu dünyaya imtihan olmak için geldiğimiz için kötülük kaçınılmazdır. Bu dünya, İslam âlimleri tarafından "kevn ve fesat âlemi" olarak tarif edilir. Kevn "oluş", fesat ise "yok oluş" demektir. Sürekli bir oluş ve yok oluş yaşarız bu âlemde. Yok oluş bir hüzün ve üzüntü sebebidir. Yakınlarımızı kaybederiz, sevdiklerimizi kaybederiz, başımıza istenmedik hadiseler gelir. Burada bizim canımızı asıl yakan şey hadiseler değil, başımıza gelenler karşısında iyilerin pasif kalışıdır. İyilerin pasifliği haksızlık, zulüm ve eziyet gibi kötülüklerin çoğalmasına sebeptir. Yoksa Allah durup dururken zulüm ve haksızlığı yaratmaz. İyiler pasifleştikçe, geri çekildikçe kötülük meydan bulur. İyiler sessizleştikçe kötüler çoğalır.

Hz. Yakub için Yeni Bir Sınav

اِرْجِعُوا اِلٰٓى اَبِيكُمْ فَقُولُوا يٰٓا اَبَانَٓا اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَٓا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ

Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz de ancak bilip gördüğümüze tanıklık ettik. (Koruma sözü verdik ama) bilgimiz dışında kalan olaylara karşı da onu koruyamazdık." (Yusuf, 81)

وَسْئَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي اَقْبَلْنَا فِيهَا وَاِنَّا لَصَادِقُونَ

"İstersen olay esnasında bulunduğumuz şehrin halkına yahut birlikte yolculuk yaptığımız kervandakilere sor. Gerçekten biz doğruyu söylüyoruz." (Yusuf, 82)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعاً اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Babaları şöyle dedi: Hayır, nefisleriniz bu hususta sizi aldattı. Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, çok iyi bilendir, hikmet sahibidir." (Yusuf, 83)

Bünyamin'in neden Mısır'da kalması gerektiği sorusu daha önce de değindiğimiz gibi açık uçlu bir sorudur. Hz. Yusuf neden böyle bir yola başvurdu? Babasının daha fazla üzüleceğini bilmiyor muydu? Bu babasına indirilen son darbe değil miydi? Bu noktada bize açıklanmayan gerekçeler nedeniyle aklımız karışıyor, "Yusuf bunu neden yaptı?" diye soruyoruz. Hatta daha da ileri gidip "Yapmamalıydı." diyoruz. Acaba babasının da Mısır'a gelmesi ve ailenin tekrar kavuşabilmesi için Bünyamin'in de orada kalması mı gerekiyordu? Kardeşlerin karakterlerini tam anlamıyla ortaya koymaları için son bir hata mı yapmaları gerekiyordu? Hz. Yusuf bunu niçin istesin? Belki de kardeşler Yusuf'a kötülük yaptıkları sırada genç ve "cahil"di; bu sebeple duygularıyla hareket ediyorlardı. Daha olgun bir yaşa geldikleri hâlde hâlâ aynı kıskançlık ve rekabet duygularını -Yusuf'u kendilerince ortadan kaldırmış olmalarına rağmen- Bünyamin

üzerinden yürütmeleri, kendileriyle yüzleşmelerine yardımcı olmuş mudur?

Bazı insanların kendisine "Ne yapıyorum ben? Kaç yaşına geldim? Hâlâ mı aynı hataları yapıyorum?" diyebilmesi için bir hata daha yapması gerekiyor olabilir. Hz. Yusuf bunu planladı mı bilmiyoruz ama Cenab-ı Hakk'ın muradı bu olabilir.

Buradan kendimiz için şöyle bir ders çıkarabiliriz: Bir insan kaç kere hata yaparsa yapsın ondan asla umut kesmemek gerekir. Hz. Yakub, Yusuf'un döneceğinden umudunu kesmediği gibi hiçbir zaman büyük kardeşlerin ıslahından ve düzeleceğinden de umudunu kesmedi. Onları nihai bir yargıyla yargılamadı, onlara kötülük yakıştırmadı. "Nefsiniz bunu size süsledi." dedi. Hz. Yusuf, "Şeytan sizinle benim aramı açtı." dedi. "Siz kötülük ettiniz. Bütün bu yaşananlara sizin kıskançlığınız sebep oldu." gibi yaklaşımlarla kötülüğü onların şahsiyetlerine mâl etmedi. Aksine nefse ya da şeytana uymak şeklinde yorumladı.

Bu bizim geleneğimizde çok yer etmiş bir yaklaşımdır. En cahilimiz bile bir gencin yaptığı hatadan bahsederken "Şeytana uydu." "Nefsine uydu." "Çevresine uydu." der. Bu yaklaşım dışarıdan baktığımızda daha rasyonel ve adil olmaya çalışanlara göre "savunma mekanizması" gibi algılanabilir ama öyle değildir. Suçun ve kötülüğün kişilikle özdeşleşmesi ve insanın kendisini "Ben kötü biriyim." diye damgalaması kötülüğün giderek normalleşmesine ve şiddetinin artmasına sebep olur. Şimdilerde revaç bulan bir akım var: "Kendine de merhamet ve şefkat göster." diyorlar. Çünkü bir taraftan ne yaparsa yapsın kendini haklı gören, her konuda doğru yaptığını düşünen insanlar varken diğer tarafta kendisini

kıyasıya eleştiren ve özüne karşı çok sert davrananlar var. Nefs-i levvame denilen bu kendine yönelik eleştiri, kulağa iyi gelse de bu mertebeye takılıp kalmak hem nefse eziyet hem de yükselişe manidir. Psikologlar bize, başkalarına karşı gösterdiğimiz anlayış ve şefkati kendimize karşı da göstermemiz gerektiğini sıkça hatırlatır. İnsanın bizzat kendisine karşı merhametli ve müşfik olmaya ihtiyacı vardır. Bu, insanın kendi hatalarını görmemesi, kendisini kusursuz bulması demek değil, aksine başkalarına olduğu gibi kendisine de "Nefsime uydum, şeytana uydum." diyerek tövbe ve istiğfara yönelebilmesidir.

Velhasıl burada ne Hz. Yusuf ne de Hz. Yakub, kardeşleri mahkûm etti, onları dışladı. Aksine ne zaman istenmeyen bir iş yapsalar suçu onların şahsiyetlerinden ayırarak dile getirdiler. Kısada kötüleyici bir dille birbirlerini mahkûm ettiklerini, kardeşlere "katil", "kıskanç" gibi olumsuz sıfatlar yakıştırdıklarını görmüyoruz.

Bu açıdan kıssa bize hem hata eden insanlara hem de kendimize karşı nasıl davranacağımız hususunda yol gösteriyor.

Tebliğde Merhametli Bakış

Kendimize ve başkalarına karşı göstereceğimiz bu merhametli bakış, tebliğin çok önemli şartlarından biridir. İster çocuğunuza, kardeşinize, isterse kürsülerden hiç tanımadığınız insanlara hitap ederken şunu unutmamakta yarar var: Her insanın doğruyu algılama biçimi ve süreci farklıdır. Bazıları hakikat üzerinde düşünür; kendi nefsine, duygularına, içinde bulunduğu şartlara bakmaksızın doğruya tâbi olur. Pek çok hidayet öyküsünde bunu görebilirsiniz.

Biri diyor ki: "Fatiha'yı okudum. Bu yanlış bir kitap olamazdı. Ve dinimi değiştirdim." Diğeri diyor ki: "Biriyle karşılaştım. Bana şunu söyledi. Ve o gün düşünmeye başladım. Doğruydu söyledikleri." Bir kere doğruyla karşılaşmış ve ona yapışmış. Onun üzerine giderek hayatını değiştirmiş. Bazıları bir hakikatle beş yüz kere, bazıları beş bin kere karşılaşır. Hidayetin insandan insana değişen bir süreci vardır. Yetiştirilme tarzı, hakikate saygısı, iradesinin kuvveti, değerlendirme kapasitesi, zekâsı, ekonomik bağımsızlığı gibi birçok faktör söz konusudur. Bunu en iyi, çoğunlukla başkalarına bağlı olarak yaşamak durumundaki kadınlar olarak biz anlayabiliriz. Her insanın kendi hayatıyla ilgili kararlar alma noktasında içinde bulunduğu şartlar farklıdır. O nedenle kendimizden başlamak üzere başkalarında gördüğümüz cesaret ve kararlılığı görmüyoruz diye hiç kimseden ümit kesemeyiz. Belki sadece biraz daha zamana ihtiyacımız vardır. Mesela birisinin hakikati kabul edebilmesi için faraza elli kere duyması gerekiyorsa biz kırk sekizinci defada söylemekten vazgeçebiliyoruz. Hâlbuki iki kere daha söylesek belki kabul edecekti. O yüzden bizim göstermek, konuşmak, anlatmak, işaret etmek gibi çok çeşitli yollarla tebliğden vazgeçme lüksümüz yoktur. Söylemekten vazgeçmek derken, bunu sadece söz söylemek olarak düşünmeyelim. Konuşmak, hakikati iletmenin sayısız yollarından sadece biridir.

Peki, kalbi mühürlenmiş olanlara ne yapacağız? Kur'an-ı Kerim defalarca kalplerin mühürlenmesinden bahseder. "Sen onlara ne kadar anlatsan da inanmayacaklar." der. Ama bunların kim olduğunu söylemez.

Peygamberimizin hayatını düşünelim. Allahu Teala eline bir liste verseydi, "Şunların kapısında durma, boşuna uğraşma, inanmayacaklar." deseydi -hâşâ- Peygamberimizin işi

daha kolay olmaz mıydı? Böyle bir liste vermemiş. Demek ki başarısız olduğumuzda yılgınlığa düşmeyeceğiz. Çünkü bu başarısızlığın tek sorumlusu ben olmayabilirim. Yani "Ben anlatamıyorum. Tebliği gerektiği gibi yapamıyorum. Başarısızım. Kaç kere anlattım yine faydası olmadı. Demek ki ben bu işten vazgeçmeliyim." gibi bir sonuç çıkarmamak gerekir. Aslında bazı insanların kalplerinin mühürlü olduğunu bildirmesi, Allahu Teala'nın Peygamberimize büyük bir tesellisidir. Efendimizin Taif dönüşünde yaptığı duayı hatırlayalım: "Eğer Sen bana kızgın değilsen, başıma gelen eziyet ve işkencelere aldırmam."[51] diyordu. Sevdiklerimize faydalı olamadığımız, gözümüzün önünde bile bile yanlışa yuvarlandıklarını görüp de engel olamadığımız zamanlarda kendimize bu kıssaları hatırlatmakta yarar var.

İnsanların kabul etme limitlerini bilemiyoruz. Peygamberimiz Hz. Ebu Bekir'i bir kere davet etti, o hemen iman etti. Ebu Süfyan'la aynı yerde doğup büyümüşlerdi, aralarında uzaktan da olsa bir akrabalık vardı. Daha sonra yakın bir akrabalık da oluştu. Dillerini, âdetlerini biliyor, birbirlerini çocukluktan itibaren tanıyorlardı. Peygamberimizin ahlakına şahitti; o da Efendimizi Hz. Ebu Bekir kadar iyi tanıyordu. Fakat Ebu Süfyan, Mekke'nin fethine kadar Müslüman olmadı. Ona kaç kere tebliğ yapılmıştır? Kendisine ulaşan her uyarıyı, her mesajı düşünelim. Yüzlerce kere değil mi?

Bu kıssada verilen en önemli mesaj olarak Hz. Yakub'un evlatlarından asla vazgeçmediğini bir kenara yazmamız gerekir. Bugünlerde gençlerin dinden uzaklaşması, namaz, örtü gibi dinî pratiklere hiç başlamaması değil başladıktan sonra terk etmesi çok acıklı ve dayanılmaz geliyor ailelere. Bununla

51 İbn Hişâm, es-Sîre, C.1, s. 287; Belâzürî, Ensâb, C.1, s. 237; Taberî, Tarih, C.2, s. 345; İbnü'l Cevzî, Muntazam, C.3, s. 14; İbnü'l Esir, el Kâmil fî't-Târih, C.1, s. 686.

da kalmayıp inançlarını sorguluyor ve hatta değiştiriyorlar. Burada Hz. Yakub'un çocuklarına karşı izlediği bu yaklaşıma çok ihtiyacımız var. Bunun üzerinde düşünmemiz gerekir.

Çocuklara Adil Davranmanın Başka Bir Boyutu

Anne babalar olarak çocuklarımız belli bir yaşa gelene kadar onlar adına pek çok karar veririz. Kararlarımızın onların hayatını ne kadar etkilediğini düşünerek olabildiğince bilinçli hareket etmek durumundayız. Bunun için de onların kapasiteleri hakkında gerçekçi kanılarımız olmalı. Bu kanıları onların gelecekleri hakkındaki hüsn-ü zannımızla birleştirmeyi başarabilmeliyiz. Bu kıssa en azından bunu bize öğretmeli.

Bir konuda umduğumuz olmadı diye onlardan umut kesemeyeceğimiz gibi bir konuda az da olsa iyi şeyler yaptıkları için onları çağlar üstü bir dahi zannetmek de hata olur. Günümüzde her anne baba çocuğunu olağanüstü olduğunu zannettiği için hemen hafızlığa başlatmak istiyor. Önce bir ezber yaptır bakalım. Gerçekten bu çocuk hızlı ve kalıcı bir şekilde ezberleyebiliyor mu? Yapamıyorsa o çocuğun hafızlık yapması çok uzun yıllar alacaktır.

Herkes çocuğunu birtakım olimpiyatlara, yarışlara sokmaya kalkıyor. Veya ahlak konusunda aşırıya gidip tek bir hatasını bile affetmeyip defterden silebiliyor. Küçük hatalara çok şiddetli cezalar verilebiliyor. Bu kriter ve beklentilere göre çocuklar arasında ayırım yapabiliyor vs. Bütün bu hatalı yaklaşımlar konusunda Hz. Yakub çağlar üstü örnek bir ebeveyn olarak önümüzde bütün güncelliğiyle arz-ı endam ediyor. Halk arasında, "Allah insanı en çok sevdiği şeyle, en hassas olduğu konuda imtihan eder." derler. Yusuf

Kıssası'nda Hz. Yakub'un Yusuf ve Bünyamin'le imtihan edildiğini görüyoruz. Bunun bir benzerini Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmekle karşı karşıya kalışında görürüz. Bu iki örnek üzerinden şu sonuca varabiliriz: Allahu Teala sevdiklerinin kalbinde kendisine nazîr bir sevgi istemiyor. Buhârî ve Müslim'de geçen hadislerde bildirildiğine göre Cenab-ı Hakk Gayûr'dur. Yani kıskançtır. Buradaki kıskançlık olumlu manada bir kıskançlıktır. Cenab-ı Hakk kulunu kendisine çok yakın gördüğü için kulunun kalbinde var olan başka bir sevgiyle kendi sevgisinin çakışmasını o kişinin makamına uygun görmüyor. Elbette her vasfında olduğu gibi Rabbimizin Gayûr olması da bizim lehimizedir. Bu bizi her türlü bağımlılıktan, aşırıya kaçan ve ilkelerimizi yok eden düşkünlüklerden, sevginin haddini aşarak sevene de sevilene de zarar verecek boyuta ulaşmasından koruyan bir tecellidir.

Elmalılı Hamdi Yazır, Bakara Suresi'nin 165. ayetini tefsir ederken "Mabud en ziyade mahbuptur." der. Yani en çok neyi seviyorsanız sizin mabudunuz odur. Onun için Allahu Teala başta peygamberleri olmak üzere, yüce bir mertebede gördüğü, o mertebeye ister vehbî ister kesbî yolla gelmiş olan insanların kalbinde en yüksek sevginin sadece ve sadece Allah sevgisi olmasını ister. Bunun onların lehine olduğunu bilir. Allah sevgisinden başka bir sevgi kalbe girdiğinde imtihan ederek o yanılgıdan kurtarır.

Hüsn-ü Zan Sahibi Olmak

Hz. Yusuf'un kardeşleri gerçekten de küçük kardeşlerinin hırsızlık yaptığına inanmışlardı. Oysa Bünyamin'in kesinlikle böyle bir işe tevessül etmeyeceğini bilmeleri gerekirdi. Onlar kardeşlerini tanımıyorlar mıydı?

Üvey kardeşleri olanlar bilir. Kardeşlerden birinin diğerlerinden öne çıkan bir yeteneği, meziyeti varsa diğer kardeşlerin bunu kabullenmesi, bu kardeşe değer vermesi, saygı duyması çok zordur; hele de o meziyet kendisinde yoksa onu itiraf etmek, kabullenmek çok daha zor olur. Burada annelerin yaklaşımı çok önemli bir etkendir. Bu durum öz kardeşler için bile böyledir. Aynı eğitimi almalarına, aynı evde büyümelerine rağmen birinin ötekilerden daha yetenekli olması kardeşler arasında rekabet psikolojisini doğurur. Bu konu üzerinde psikoloji önemle durur. Bu, hayat boyu bir türlü dile getiremediğimiz fakat üzerimizden de atamadığımız bir travmadır.

Hz. Yusuf'un kardeşlerinden "Bizim kardeşimiz asla böyle bir şey yapmaz." diyerek hüsn-ü zan etmeleri ve bir yanlışlık olduğunu düşünmeleri beklenirdi. Hukuk açısından bakılacak olursa bir malın sizin eşyalarınız arasından çıkmış olması yüzde yüz sizin o malı çaldığınızı göstermez. Bunun için daha açık deliller veya şahsın itirafı gerekir.

Hz. Yakub, mümin tavrı gösteriyor. "Bu kadar şahit var. Kral'ın su kabı Bünyamin'in eşyalarının arasından çıktı." dediklerinde, Bünyamin'in hırsızlık yapmış olacağına ihtimal vermiyor. Çünkü onun mümin olduğunu ve Allah'tan korktuğunu biliyor. Bunun yanı sıra diğer oğullarının dinden uzak bir ahlak üzere olduklarını bildiği için onlara güvenmiyor. Yine bunun da kardeşlerin kurduğu bir düzen olduğunu düşünüyor. Nereden anlıyoruz? Çünkü seksen üçüncü ayette, "Bilakis şeytani arzularınız sizi böyle davranmaya itmiş olmalı." diyor.

Bünyamin hırsızlıkla itham edildiğinde kardeşler bu ithama dört elle yapışıyor. Zaten Bünyamin'i kıskanıyor ve onu yeterince sevmiyorlardı.

İmtihanın Şiddeti Artınca

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰٓاَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ

"Onlardan yüz çevirdi, 'Ah Yusuf'um ah! İçim yanıyor!' diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu." (Yusuf, 84)

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضاً اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ

"Oğulları, 'Allah'a andolsun ki, sen 'Yusuf'um!' diye diye sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!' dediler." (Yusuf, 85)

قَالَ اِنَّمَآ اَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِيٓ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Yakub da şöyle dedi: Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen bilgiyle biliyorum." (Yusuf, 86)

Hz. Yakub'un bu kıssada çok önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Gençken kendimizi daha çok Hz. Yusuf'la özdeşleştirirken ebeveyn olduktan sonra kendimizi Hz. Yakub'un yerine koyuyoruz. Hz. Yakub, gerçekten evlatlarını çok seviyor ve onların hâline çok üzülüyor. Çok az insan evlatlarıyla ilgili bir konuda Hz. Yakub'dan daha çok

üzüldüğünü söyleyebilir. Hz. Yakub'da hayran olduğum hususlardan biri, duygularını şiddetli yaşamasına rağmen bu durumun onun ilkeleriyle hareket etmesine engel olmamasıdır. Yani Yusuf'u da Bünyamin'i de çok seviyor. Allah sırayla iki evladını da onun elinden alıyor, üstelik bunu diğer çocuklarının eliyle yapıyor. Hz. Yakub diğer çocuklarıyla birlikte yaşamak zorunda kalıyor. Beni hem çok düşündüren ve hem de "Nasıl yaptı bunu?" diye hayrete düşüren husus burasıdır. Gerçekten çok zor bir imtihan.

Hz. Yakub'un çocukları başka bir bölgeye gidip orada kendilerine yepyeni bir hayat kurmuş olsaydı babalarını da nadiren göreceklerdi. Çünkü o devirlerde insanlar komşu köydeki akrabalarıyla bile ayda yılda bir ancak görüşürdü. Bu durumda hayat onlar için daha kolay olabilirdi. Kardeşlerin kendi içlerinde yaşadıkları ızdırabı düşünelim: Babalarına çok büyük bir zarar veriyorlar. Gözleri önünde devamlı ağlayan, devamlı dua eden, devamlı hüzünlü bir baba var. Bu hâlin sebebi kendileri olmasına rağmen bir şey söyleyemiyor, özür dileyemiyor, hatalarını telafi edemiyorlar. Hissettikleri suçlu psikolojisiyle birlikte babalarıyla dip dibe yaşıyorlar. Böyle büyük bir üzüntünün yaşandığı o ev nasıldır? Hüzünlü bir evdir muhtemelen. Yıllar boyunca üzüntü yakalarını bırakmıyor. Kardeşler psikolojik olarak belki de Yusuf'tan daha büyük mahrumiyet içerisinde, büyük acılara katlanmak zorunda kalıyorlar.

Hz. Yakub, "Onlardan yüz çevirdi..."

Oturduğu yerde yüzünü başka tarafa mı çevirdi yoksa onlara "Artık beni rahat bırakın." mı dedi? Başka bir yere mi çekildi, bilemiyoruz. "Ah Yusuf'um, ah!" diye inliyor.

Burada çok ilginç bir nokta var: Bünyamin'den mahrum kalan Hz. Yakub, "Ah Yusuf'um, ah!" diye inliyor. Hâlbuki Yusuf çok gerilerde kalmıştı. Bu inleyiş hikâyenin orada başladığına tekrar bir telmihtir. Bir yoruma göre üzüntüden Hz. Yakub'un gözleri doldu, hiçbir şey göremez oldu. Başka yorumlara göre üzüntüden gözleri beyazladı yani gözünün karası kayboldu. Yorumcuların çoğuna göre ise üzüntüden ve ağlamaktan Hz. Yakub'un görme yetisi kayboldu.

Seyyid Kutub bu bölümü şöyle yorumluyor: "Dertli babaya ilişkin tüyler ürpertici bir tasvirdir bu. Hz. Yakub kederiyle ve başına gelenlerle tek başına ve yapayalnız bırakıldığını hissediyor. Çevresindekiler onun acısını paylaşmaya yanaşmıyor. Dolayısıyla o da yalnızlığa gömülüyor. Sevgili oğluna, Yusuf'una ilişkin yarası yeniden depreşiyor. Onu hâlâ unutamamış, aradan geçen onca yıl, bu acıyı onun yüreğinden söküp atamamış. Şimdi ise onun öz kardeşine ilişkin bu yeni acı haberle yine Yusuf'u hatırlıyor, sabrının sınırına dayanıyor, hüznünü içine atıp gizliyor. Ancak üzüntüsünü içine attığından dolayı sinirleri yıpranmış, sonuçta gözlerine üzüntüden ve yıkımdan dolayı perde iniyor. Oğullarının yüreklerindeki çekememezlik öyle bir noktaya varıyor ki, babalarının bu durumuna bile acımıyorlar. Babalarının Yusuf'a olan özlemi, onun gizliden gizliye hâlâ üzülmesi bile onların yüreklerini sızlatmıyor. Ne onunla konuşup rahatlatmaya çalışıyorlar ve onu teselli ediyorlar ne de ona umut veriyorlar. Tam tersine, Hz. Yakub'un yüreğiyle yakaladığı son umut ışığını bile silmek istiyorlar."

"Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum..."

Hz. Yakub'un seksen altıncı ayette verdiği bu cevap çok boyutlu mesajlar içerir. Öncelikle hâlimizi dua ve niyaz

yoluyla Allah'a şikayet etmemiz gerektiğini görürüz. Sürekli dert yanan ve geçmişte yaşadıklarını önümüze çıkarıp duran kişilerin ne kadar itici olduklarını hepimiz biliriz. Hz. Yakub üzüntüsünden vazgeçmiyor ama onu kime arz edeceğinin bilinciyle hareket ediyor. Gerçek çözüme gücü yetenin Allah olduğunu ve sorunlarımızı ancak O'ndan gelen bilgiyle çözebileceğimizi hatırlatıyor, bize o sorunları nasıl çözebileceğimizin yollarını gösteriyor.

Hz. Yakub bu cevabıyla yüzyıllar sonra iftiraya maruz kalarak büyük üzüntüye düşen Hz. Aişe'ye ilham olmuş, o da Peygamberimizin kendisine, eğer bir suç işlediyse tövbe etmesini teklif etmesi üzerine, ailesinin bile kendisini savunacak bir şey söylemediğini görünce hepsine sırtını dönmüş ve bu ayeti okumuştur.[52]

Şikâyet ve Yakınma

Hüznü ve tasayı yalnızca Allah'a şikâyet etmek İslam ahlakında ve özellikle tasavvufi kaynaklarda çok önemli bir erdem olarak zikredilir. Peki, hüznümüzü kimseye anlatmayacak mıyız? Bilhassa kadınlar üzüntülerini paylaşmak ister, büyük çoğunluğu da anlatır. Burada şöyle bir ayrım yapıyoruz: Derdimizi anlattığımız kişi bizim sıkıntımıza, derdimize çare olacak, bize akıl verecek ve hakikaten bir çözüm bulacak yetkinlikte mi? Derdimizi bir çözüm bulmak için mi anlatıyoruz, yoksa patlama noktasına geldiğimiz için bizi üzen kişiyi sağa sola anlatarak aleyhinde bir kamuoyu mu oluşturmak istiyoruz? Yaptığımız itibar suikastı mı, gıybet mi? Bunu çok iyi ayırt etmemiz gerekir. Bunu sadece niyeti-

52 İfk Hadisesi siyer ve hadis kaynaklarında geniş olarak anlatılır. Ayrıca Nur Suresi 11-20 ayetleri de bu konuyu işler.

mizle bilemeyiz, davranışlarımız da bunu gösterir. Derdinizi gerçekten akıl sormak, bir yol bulmak için anlatıyorsanız anlattığınız kişi ya psikolog ya doktor ya da hocadır. Veya gün görmüş bir aile büyüğü, tanıdığınız bir ahbabınızdır. Yani derdinizi ulu orta her yerde, birçok kişiye söylemektense nokta atışı yaparak size yol gösterecek kişiye anlatırsınız.

Hz. Yakub'un üzüntüsünün kaynağı çocuklarıydı. Peki, çocuklarını önüne gelene şikâyet etti mi? Hz. Yakub'u "Bunlar ne biçim çocuklar, kardeşlerine neler ettiler? Ne yaptıklarını ben anlıyorum. Yusuf'a da yaptılar, şimdi Bünyamin'e de hırsız diyorlar. Ben ne yapacağım bu çocuklarla?" gibi söylemlerle yakındığını görüyor muyuz? Hayır, hiç böyle bir davranışını görmüyoruz.

Yakındığımız kimseler birinci derecede aile fertlerimiz ise şunu iyi bilelim ki anlattıkça kendi itibarımızı zedeleriz. Eş, çocuk, anne, baba, kardeş, kayınvalide, kayınpeder vs. bunlar birinci halkadaki en yakın akrabalarımızdır. Onlarla beraber yaşarız ve onların genetik özelliklerini taşırız. Çocuklarımız onların genlerini taşır. Sürekli aleyhte konuşarak sadece eşimizi değil çocuklarımızı da mahkûm etmiş oluruz. Sorunlarımızı çözmediğimiz gibi insanların bize acımayla karışık bir küçümsemeyle bakmasına neden oluruz.

Kadınların en büyük ihtiyacı konuşmaktır. Hatta yapılan çalışmalar candan, samimi ahretlik dediğimiz arkadaşları olan kadınların psikolojik sorunları daha kolay atlatabildiğini söylüyor. Paylaşma ihtiyacı gibi bir gerçeğimiz var. Diyelim ki akıl sormayacağız, paylaşarak o derdi içimizden atmak istiyoruz. O zaman aynen rüyalar konusunda olduğu gibi konuştuğumuz kişinin bizim iyiliğimizi isteyen ve sır tutan biri olmasına dikkat etmemiz gerekir. Şunu bilelim ki ağızdan

çıkana kadar sözlerin hâkimi biziz, çıktıktan sonra artık o söz bize hâkim olur. Günün birinde "Sen böyle demişsin." cümlesini duyarız, o söz karşımıza çıkar. Bu sebeple derdimizi sadece Allah'a şikâyet etmek çok üstün bir mevkidir. Ancak fevri hareket etmeyen, hilm sahibi, kendine hâkim bir insan bunu başarabilir. Tepesi attığında önüne gelene bağırıp çağırmaz, yargılamaz, suçlamaz, etrafta konuşup durmaz.

Sadece Allah'a şikâyet etmek bir taraftan insanın şikâyet etme ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Bazıları "Allah bilmiyor mu?" diyerek duanın lüzumsuzluğuna kail olmak ister. Oysa Allah'a arz etme, dua etme, Allah'tan yardım isteme hâli hem Allah ile ilişkimizi pekiştirmek hem de derdimizi tanımlamak ve ne istediğimize dair aklımıza, kalbimize telkinde bulunmak açısından önemlidir.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ "De ki: Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin!" (Furkan, 77)

Kur'an Allah'ın bize konuşmasıdır. Dua da bizim Allah'la konuşmamızdır. Dolayısıyla bunlar bizim Cenab-ı Hakk ile ilişkimizin çok önemli iki aracıdır. Allah'ın bize vereceği cevap Kur'an'dadır. Her gün Kur'an'dan açıp bir bölüm, birkaç ayet okumak o gün yaşadıklarımızla ilgili muhakkak bize bir cevap verir. Dua ettiğimizde de hâlimizi O'na arz ederek hem iman hem güven tazelemiş oluruz.

Allah bir şeyin olmasını istediği zaman "Ol!" der ve o şey olur. "Ol!" demiyorsa Hz. Yakub'un durumunu yaşarız. Hz. Yusuf'a kavuşması için kaç yıl geçmişti? Kaç yıl beklemiş, kim bilir daha ne kadar bekleyecekti?.. Bunlar çok basit cümleler gibi görünüyor ama gerçekten sindirebildiğimizde hayatımızı kolaylaştırır.

Peygamber Tavrı

Hz. Yakub'un ahlakı, örnek bir mümin ahlakıdır. Kıssalarda bunu çok görürüz. Peygamberlerin zafer anlarında, tedirginlik anlarında, korku anlarında, çaresizlik anlarındaki ilk tavrı Allah'a yönelmektir.

Korku ve endişe yaşarken, başarısızlık ve kayıp anlarında Allah'a yönelmeyi anlayabiliyoruz fakat başarı ve zafer anında Allah'a yönelmek de mümin tavrıdır. Efendimizin sünnetinde korku namazı olduğu gibi şükür namazı da vardır. Allah Resulü (sav) müjdeli ve sevinçli bir haber aldığında da namaza duruyor. Kıssanın sonunda Hz. Yusuf rüyası gerçekleştiği anda, "Bu bana Rabbimin ikramıdır." derken başarıyı kendisinden bilmiyor. Olan biteni hep Allah'tan bilip gerektiğinde sabır gösteriyor, gerektiğinde şükrediyor.

Hz. Yakub artık kendisine düşenin güzel bir sabır olduğunu söylerken "Şimdi ben ne yapmalıyım?" diye soruyor. Buna "ameli zekâ" deniyor. Olayları derin derin analiz etmek, "O bunu şundan yapmış, bu bunu bundan yapmış veya onun arkasına şu var, bunun arkasında bu var." gibi pratik bir sonucu olmayan boyutlarda zihin tüketmek yerine "Tamam da şimdi ben ne yapmalıyım?" demektir. Bu davranış doğru tavrı takınabilmek açısından son derece önemlidir. Hz. Yakub ağlayıp sızlayacak, "Yeter artık. Nedir bu benim başıma gelenler?" mi diyecek, ne yapacak? Hz. Yakub'un "Bana düşen nedir?" sorusuna verdiği cevap, "güzelce sabretmek" oluyor. Hz. Yakub umudunu asla kaybetmiyor. Yakın gelecekte Allah'ın Hz. Yusuf'u da kardeşini de kendisine kavuşturacağını umuyor. Hz. Yakub, Yusuf'a kavuşmak için yıllar boyunca umutla bekledi, şimdi ona Bünyamin de eklenmiş oldu.

Olanda "Her Zaman" Hayır Vardır

Her olanda bir hayır olduğuna iman etmek müminlerin en belirgin özelliklerindendir. Bu açıdan bakınca kardeşlerin Kral'ın su tasını Bünyamin'in çaldığına inanmalarında da mutlaka bir hayır vardır. Böylelikle Bünyamin'in Mısır'da kalmasına kolayca ikna oluyor ve Hz. Yusuf'a zorluk çıkarmıyorlar. Hz. Yakub ise gidişata ne kadar üzülse de olandaki hayra odaklanmayı ve Allah'tan asla ümit kesmemeyi tercih ediyor.

Hepimizin hayat hikayesinde "Bu niye oluyor?" dediğimiz anlar vardır: Çabalamamıza rağmen sonucun istediğimiz gibi olmadığı ve "Bu neden benim başıma geliyor?" dediğimiz anlar... Müminin Allah'a güveninin sınandığı yerlerdir oralar. "Niye?" diyoruz. "Allah bizi bilmiyor mu?" Denenme bizim güvenimizin pekişmesi içindir. Çünkü her defasında daha derinlere iner o güven. İkincisi de kendimizi tanımamız içindir. Ahlakımız kaç karat? İmanımız kaç karat? Allah ile ilişkimiz hangi düzeyde? Yaşadığımız kriz anları bize ayna tutar. O sırada ahlakımızı ayan beyan görürüz. Bu sayede eksiklerimizi fark eder, tamamlamak için neye ihtiyacımız olduğunu anlarız. Yalnız bunu başarabilmek için kendimize karşı bir parçacık da olsa tarafsız olabilmemiz gerekir. Böyle baktığımızda "Olanda hayır vardır." ifadesi gelecekte olacak şeyleri Allah'a bırakmak anlamı içermez. Bazıları mücadeleden tamamen vazgeçip "Her şeyi Allah'a bırak, nasılsa olanda hayır vardır." der; biz bunu kastetmiyoruz.

Çok sevdiğim bir örnektir. Osmanlı'nın son dönem alimlerinden, Mehmet Akif'in de arkadaşı olan Ömer Ferid Kâm bir yazısında şöyle der: "İnsanlar diyor ki: 'Bakalım

Allah ne gösterecek?' Allah da diyor ki: 'Bakalım kullarım ne yapacak?'"

Henüz olmamış şeyler için, "Bakalım Allah ne gösterecek? Olanda hayır vardır." demek, "Benim bir şey yapmama gerek yok." demek değildir. Yaşanan her şeyin hem hayır hem de şer yönü olduğunu bilip içindeki hayrı bulup çıkarmaya çalışmak demektir. Bunu her şeye uyarlayabiliriz. Bir sınavı kaybetmek insanı üzer. Fakat onun içinde pek çok hayır vardır. Mesela yabancı dilinizin eksik olduğunu fark eder, çalışmak için gayret edersiniz. Minimum puanla sınavı geçseydiniz belki de hayatınız boyunca o eksiği tamamlayamayacaktınız. Veya çok çalıştığınız hâlde başaramamışsanız, o alana uygun olmadığınızı fark ederek sizin için daha doğru bir alana yönelebilirsiniz.

Olandaki hayrın ne olduğunu tam anlamıyla ahirette göreceğiz. Fakat hayatın akışı içerisinde doğru tavrı takınabilmek, Cenab-ı Hakk hakkında hüsn-ü zan beslememize bağlıdır. Hayrı görmek için fevri davranmamak, panik yapmamak, sakin kalabilmek şarttır. Bunun için Allah'a güvenin hiç azalmaması ve bunda mutlaka benim için bir hayır var düşüncesini canlı tutmak çok önemlidir. "Ya Rabbi onu bulmayı bana nasip et. Sen kulların için şer dilemezsin." niyazı hem imanımızı pekiştirir hem de Efendimizin müjdesine nail oluruz. Peygamberimiz diyor ki: "Müminin durumu gıpta ve hayranlığa değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece müminde vardır. Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur."[53]

53 Müslim, Zühd, 64.

İrade ve Kader Meselesi

"Allah ne dilerse o olacak. Sen kendini bırak. Kader karşısında rüzgârın önündeki bir yaprak gibi ol. Zaten ne kadar uğraşırsan uğraş kaderde ne yazıldıysa başına o gelecek." diyerek kulu elinden gelen çabadan vazgeçirmek cebriye ekolünün inancıdır.

İslam Ansiklopedisi'nden "İrade" maddesine bakmanızı tavsiye ederim. İnsana verilen bir cüz'i irade yoksa, Allah'ın adaletini ve hakkaniyetini nasıl izah ederiz?

Konuyu kısaca şöyle özetleyebiliriz: Ehl-i sünnet akaidine göre, bizim için çizilmiş bir kader vardır; biz oradan sorumlu değiliz. Yani benim kadın olarak, yirminci yüzyılda, şu ailede yaratılmış olmam, genetik olarak getirdiğim özellikler, içine doğduğum sosyal çevre ve belli bir yaşa kadar ailemin bana verdiği eğitim ve terbiyenin hiçbirini ben seçmedim. Bunlar "mutlak kader" dediğimiz verili donelerdir. Bunların hepsini hazır bulduk. Kimimiz fakirlikle, kimimiz zenginlikle, kimimiz daha kısıtlı bir zekâyla, kimimiz yüksek bir zekâyla yaratıldık. Yaratılışta verilen ya da verilmeyen her şey bizim için imtihan konusudur. Bunların hepsi bizim kullanma biçimimize göre hakkımızda hayır da olabilir şer de.

Akıl baliğ olduktan sonra yavaş yavaş bize çizilen genel sınırlar içerisinde tercihlerimizi yapmaya başlarız. İnsan yaptığı tercihlerden sorumludur. Zamanın yaratıcısı ve zamandan münezzeh olan Yüce Rabbimiz hangi yolu seçeceğimizi ezelî ilmiyle bilir fakat biz O (cc) bildiği için seçmeyiz. Yoksa cennet, cehennem, hesap, mizan, rıza, gadab hepsi anlamsız olurdu. Sonuç bazen bizim tercihlerimiz doğrultusunda, bazen de ümit etmediğimiz şekilde farklı olarak gerçekleşebilir. Çünkü sonucu bizim tercihimiz değil, Yüce Allah'ın

iradesi belirler. Yüce Allah bazen bize kendisini hatırlatmak için her seçtiğimizi de yaratmaz. Bir yola ne kadar yönelirsek yönelelim, ne kadar çalışırsak çalışalım Allah dilemedikçe istediğimiz olmaz. Bizim murat ettiğimiz sonucu Allah yaratırsa o iş gerçekleşir.

Hayatın her dönemecinde, hatta her ânında tercih yaparız. Kişi fiillerini seçer ve her seçiminde hikâye yeniden yazılır. Biz dünya sahnesinde rolünü oynayan varlıklarız. Ve bu rol bize yazılı olarak verilmiş olmakla birlikte doğaçlama yapmamıza da imkân sunulmuştur. Bize verilen rolden sorumlu değiliz ama yaptığımız doğaçlamalardan sorumluyuz. Allah tüm süreci, yaptığımız küçük büyük tercihler doğrultusunda yazılacak hikayeleri ezelî ilmiyle bilir. Süreç dediğimiz hayat, akan zamandır ve zamana tâbi olan biziz. O (cc) baktığında babamın sülbündeki hâlimden kıyamet gününe kadar geçireceğim her hâlimi, her ânımı tek bir karenin içinde görür.

Kıssaya dönecek olursa Hz. Yakub her şeyin Allahu Teala'nın kontrolünde olduğunu çok iyi biliyor. Yine de elinden gelen tedbiri almayı ihmal etmiyor. Sonucu da Allah'a havale ediyor. Bu örnek, şartlar ne kadar imkânsız görünürse görünsün müminlerin Allah'tan ümitvar olması gerektiğini gösteriyor. Yüce Rabbimizin "Latif" ismi Rabbimizden ümit var olma konusunda bizi cesaretlendiren bir muhtevaya sahiptir. Çünkü Latif, kimsenin aklının sırrının ermeyeceği yollardan lütfunu kuluna ulaştıran demektir. Hayallerimizin önünde gördüğümüz engeller bizim engellerimizdir. Allah için engel, zorluk ve imkânsızlık söz konusu değildir. O'nun dilemesi veya dilememesi vardır. Bize düşen O'nun dilediklerinden razı ve hoşnut olmak ve bir kul olarak kendi dileklerimizi O'na iletmektir. Bu "Amene'r Resulü" olarak bilinen Bakara Suresi'nin son ayetlerinde çok güzel açıklanır.

Bu vesileyle kaderde verilenlerin adalet içerip içermediği, başka bir dille -hâşâ- yaratanın bize haksızlık yapıp yapmadığı konusunda güncelliğini pek yitirmeyen bir örnek vereyim. Bu örnek "Allah Teala insanları eşit şartlarda yaratmadı. Bunun neresi adil? Haksızlık yapmış olmuyor mu? Dünyada neden kötülük var?" gibi soruların pek çoğuna cevap verebilir. İnsanların hayata nereden başladığını bilmiyoruz. Bunu hiç dikkate almadan, insanları nereye vardıklarıyla değerlendiriyoruz. Bu açıdan baktığımızda örneğimizin hem ahlaka hem de insan ilişkilerine yönelik bir faydası var.

Basit bir matematikle anlatayım: Sayı doğrusunun orta noktası sıfırdır. Sağ taraf artı sonsuza, sol taraf eksi sonsuza uzanır. İnsanlar sayı doğrusu üzerinde kendileri için takdir edilen bir noktada dünyaya gelir. Bu noktada yapabileceğimiz hiçbir şey yok. Orada bizim için neredeyse her şey önceden seçiliyor. Farz edelim ki bir kimse çocukken terk edilmiş, sonra evlatlık alınmış ve çok kötü muameleler görmüş olsun. Bu insanın sayı doğrusu üzerinde eksi ellide doğduğunu düşünelim. Hazır bulduğu hayat şartları bunlardır. Çok olumsuz koşullarda yaşamış, fakat birileriyle tanışmış, dine yaklaşmış, namaza başlamış, Kur'an'ı merak etmiş, okumuş olsun. Eksi ellide hayata başlayan bu birey gayret ederek eksi ona kadar gelmiştir. Artık inançlı, beş vakit namaz kılıyordur ama mesela yalan söylemek, aldatmak, sözünde durmamak ve sürekli dikkat çekmeye çalışmak gibi birtakım ahlaki kusurları da olsun. Bir de olağanüstü sayılmasa da pek çok yönden artılarla dünyaya gelen birini düşünelim. Bu kimse İstanbul'da imanlı, kendisine okuma şansı verilen bir ailede doğmuş olsun. Faraza sayı doğrusu üzerinde artı yirmide hayata başlasın. Ömrü boyunca gösterdiği gayretle gele gele artı otuza gelsin. İkisini kıyasladığımızda ilk örnekteki kim-

senin davranışlarına bakarak, "Bu ne biçim Müslüman?" deriz, hâlbuki o kimse kırk basamak ilerlemiştir. İkincisinin bulunduğu yere baktığımızda artı otuzda olduğu için "Ne kadar harika bir insan!" deriz, hâlbuki sadece on basamak ilerlemiştir.

Biz insanların nereye geldiğine bakıyoruz hâlbuki Allahu Teala ne kadar ilerlediğine bakıyor. Bu açıdan bir başkasını değerlendirirken, "Bir de namaz kılıyor." diyenlere benim cevabım "Ya bir de kılmasaydı?" oluyor. Çünkü kıldığı namazı onu belki de eksi yirmiden eksi beşe yükseltti. Sen eksi beşteki davranışlarına bakıp "Bir de namaz kılıyor. Neler yapıyor, neler!" diyorsun. Hâlbuki o namazdan önce eksi yirmideydi. Bu bakış, insanlara karşı gösterdiğimiz toleransı da artırır. Allah katında herkesin kazanma imkanının olduğunu gösterir. Unutmayalım ki Allah kimseye haksızlık etmez; herkesin sınavı kişiye özeldir.

Duyguların Rehberliği Yeter mi?

Duygular kalbin eseri olabileceği gibi, nefsin ürünü de olabilir. Hangisi olduğunu nasıl ayırt edeceğiz? Üzüntülerimizin, sevinçlerimizin, korku ve kaygılarımızın, ümit ve neşemizin kaynağı ne? Duyguların yanında ilkeleri de net bir şekilde tanımlamamız ve her ikisinin (isterseniz buna akıl ve kalp deyin) farkında olarak hakka göre düzenleye düzenleye ilerlememiz gerektiğini düşünüyorum. Duyguları yok saymak patolojik olduğu gibi onları süvarisiz bir at gibi koşturmak da sonuç olarak bizi arzu ettiğimiz yerin çok uzağına atabilir. Kendimizi tanımak için duygularımızı tanımak iyi bir yoldur. Böylece düzeyimizi bilir, sorunlarımızı tarafsızca gözlemleyebilir, tanımlayabilir ve onların üzerine gidebiliriz. Âcizane kanaatim duygularımızın tek

başına bize hakikati söylemesini beklememeliyiz. Duyguların dışında "hakikat" diye bir şey var. Bugün postmodernizm bunu da kabul etmiyor. İnsan sayısınca hakikatin olduğu, herkesin hakikatinin kendine has olduğu yani hakikatin flulaştığı, post-truth çağındayız. Halbuki bizim inancımız tam tersini söylüyor. Biz bir hakikatin varlığına inanıyoruz. Ahlakî anlamda, itikadi anlamda, sosyal anlamda tâbi olmam gereken, benim dışımda evrensel bir hakikat var. Evet, bu hakikat çok kuşatıcı ve esnek; demir gibi kaskatı değil, fakat yine de var. Kendimi nasıl hissettiğim bana bu hakikati tam olarak söyleyemez. Oysa bugün, "Önemli olan kendini nasıl hissettiğin. Kendini nasıl mutlu hissediyorsan, senin için doğru odur. Rol yapmayı bırak. Kendine ihanet ediyorsun. Bu şekilde mutlu olamazsın." düşüncesi pompalanıyor. Mutluluğa ulaşmak için duyguların rehber edilmesini çok yanlış buluyorum. Bana göre hedef mutluluk değil anlamlı ve ilkeli yaşamaktır. Bu hedefe ulaşmak için rehberim sadece duygular olamaz. Duygularımdan yardım almalıyım. Onları yok sayamam. Çünkü bu yolda ne kadar ve nasıl bir programla ilerleyeceğimi bulabilmek için kendimi tanımalıyım. Kendimi tanıyabilmek için duygularım bana rehberlik edecek fakat bu yolda ilerlemek için sadece duygularımdan yardım almakla yetinemem. Tarafsız bir kaynak tarafından bildirilen ve hayatın beni aşan boyutlarını önceden haber veren, ona göre hazırlanmama yardım eden ilkelerim olmalı.

Bunlar isterse dünyaya dair ilkeler olsun. Buradan Amerika'ya giden en kısa yolun ne olduğunu bana bilim söyler. Elime geçen belli bir miktar parayla belirli ihtiyaçları olan bir evi nasıl yöneteceğimi bana bilim söyler. Ama şu şartlarda doğru davranışı nasıl gösterebileceğimi de bana temel ilke ve prensipleri koyan din söyler. O ilke ve prensipler çerçevesinde

kendime zarar vermeden nasıl ilerleyeceğimi de psikoloji söyler. Sonuç olarak sadece duyguların bize rehberlik edebileceği konusunda şüphelerim var. Duyguların seline kapılmamak için ilkelerin net ve belirgin olması ve Jules Payot'un da ısrarla vurguladığı gibi bu ilkelerin duygulara bağlanarak inanca dönüşmesi gerekir. Sadece zihinde kalan, duyguların eşlik etmediği bilgi ve kurallar nefis mücadelesinde yeterince güçlü rehberler değildir.

Nefsimiz çok meşhur veya çok zengin olmayı isteyebilir. Yaş ilerledikçe duyguların nesnesi değişir ama hırs ve arzu sahibi olmak değişmez. Var olan duyguların doğru yönetilmesi çok önemlidir. Bu konuda benim kendi okumalarımdan çıkardığım netice şudur: Büyük sınavı atlatabilmemiz için ilkelerimizin çok net, belirgin ve küçük küçük sınamalardan geçmiş olması gerekir. Her gün minik minik hatalar yapıyor ve küçücük bir dereden bile geçemiyorsak, büyük bir okyanusu nasıl geçebiliriz? İlkelerin hem net hem de kuvvetli olması bize bağlıdır. Onları net bir şekilde tanımlamalıyız. İlkelerimiz hayatın günlük olayları yaşanırken küçük küçük denemelerle her seferinde test edilerek kuvvetlenir. Dürüstlüğü kendine ilke edinen biri çocuğuna veya yanındaki çalışana karşı dürüst değilse, büyük bir kriz ânında nasıl dürüst davransın?

İnsanın duyguları -özellikle de- çok kuvvetliyse, öncelikli rehber olabileceğini düşünmüyorum. Efendimizin sünnetinde de böyledir. Hz. Yakub da öyle hareket ediyor, bütün peygamberlerin de böyle hareket ettiğini düşünüyorum. Duygularıyla hareket eden tek peygamber Hz. Yunus'tur. Kavmine kızdı ve onları terk etti. Hâlbuki prensip, hiçbir peygamberin Allah'tan emir gelmedikçe yerini terk etmemesi şeklindedir. İlke buydu. Hz. Yunus duygularıyla hareket

etti, sonucu biliyorsunuz. Duygusuz olalım demiyorum ama onların kaynağını bilelim ve bizi sadece duygularımızın yönetmesine izin vermeyelim.

Hayattaki hedefimiz mutlu olmak ve bunu da duygularımızın rehberliğinde yapmak olduğunda hedeflediğimiz mutluluğun veya bize rehberlik eden duygunun nefsani olmadığından, bencillik içermediğinden nasıl emin olabiliriz? Öyle bakarsak dinden de uzak durmamız gerekir. Çünkü din nefsimizi mutsuz eder. Çünkü din sınır koyar, kişi yaşamak istediklerini gönlünce yaşayamaz. Kur'an benim nefsimi terbiye etmek için indi. Bunun nefsin hoşuna gitmemesinden daha normal ne olabilir? Esen rüzgâra göre yalpalamadan istikamet üzere ilerlemek istiyorsak hayattaki amacımız ve bu amaca götürecek araçlarımız konusunda çok net bir yaklaşıma sahip olmamız gerekir.

Hüzne Kapılmayın

Seksen dördüncü ayette üzüntünün ciddi hastalıklara sebep olabileceğine işaret edilir. Nitekim pek çok ayette "Üzülmeyin, hüzne kapılmayın." ifadesi geçer. Efendimiz de müteaddid defa dualarında üzüntüden Allah'a sığınmıştır.

Peki, duygularımızı kontrol etmek bizim elimizde mi? Ragıp El-İsfahânî diyor ki: "Üzülmemek insanın elinde değildir. Bu sebeple Kur'an'da geçen 'üzülmeyiniz' gibi ifadeler gerçekten üzülmemeyi değil, bu duyguya götüren davranışlardan sakınmayı öğütler." Bu tespit son derece önemli ve üzerinde detaylıca düşünmeyi hak eder. Kur'an ve sünnette duygularımızla ilgili pek çok emir olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla ben insanın duygularını yönetebileceğini düşünü-

yorum. Bu uzun bir çaba gerektiren zor bir süreçtir ama imkânsız değildir.

Kur'an'da "hüzün" kelimesi çok geçer. Bu ayetlerin çoğunda müminlerin ahirette üzüntüsüz bir hayat yaşayacakları ifade edilir:

"Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir." (Bakara, 262)

Resul-i Ekrem'e ve müminlere hitaben inkarcıların kendilerine karşı haksız söz ve davranışlarından veya maruz kaldıkları çeşitli sıkıntılardan dolayı üzülmemeleri, metin olmaları öğütlenir. Bir başkasının davranışlarını kontrol etmek benim elimde midir? Allahu Teala diyor ki: "Sana karşı bir şey yaparlarsa üzülme!" Üzülme türevleri hadislerde de değişik konularda kullanılmıştır. Bu hadislerin bazılarında ölüm gibi acılı olaylar karşısında hüzünlenmenin normal olduğu, Kur'an'ın hüzünlü bir ortamda indiği, insanları hüzünlendiren sıkıntıların günahlarına kefaret olacağı söylenir. Ve en önemlisi, Peygamber Efendimiz hüzünden Allah'a sığınmayı tavsiye eder. Rivayet şöyledir:

Resulullah (sav) bir gün mescide girdi ve Ensar'dan Ebu Umâme'yi orada oturup kalmış olarak gördü: "Ey Ebu Umâme! Ben seni mescitte namaz vaktinin dışında oturur hâlde görüyorum, bunun sebebi nedir?" diye sordu.

(Burada Efendimizin (sav) insanların içinde bulundukları sıkıntıyı dışarıdan fark eden dikkatine ve herkesle özel olarak ilgilenen liderliğine vurgu yapmadan geçmeyelim.)

Ebu Umâme de "Dertlerim ve borçlarım, ey Allah'ın Resulü!" dedi.

(Bu cevap, Ebû Umâme'nin içine düştüğü sıkıntı ve çaresizliklerin onu derin bir üzüntüye soktuğunu ve çözüm arama çabalarından vazgeçtiğini gösteriyor.)

Bunun üzerine Resulullah (sav), "Sana bir kelam öğreteyim mi? Onu söylediğin zaman Allah senin tasanı giderir ve borçlarını ödemeni kısmet eder." buyurdu. O da "Evet Ya Resulullah" dedi. Resulullah (sav), "Sabah akşam şöyle de: Allah'ım! Geçmiş için üzülmekten ve gelecek için kaygılanmaktan sana sığınırım. Âcizlikten ve tembellikten sana sığınırım. Korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Borca batmaktan ve insanların boyunduruğunda kalmaktan sana sığınırım." buyurdu.

Ebu Umâme daha sonra, "Bu duayı yaptım, Allah tasamı giderdi ve borcumu da ödememi kısmet etti." demiştir.[54]

"Allah'ım gelecek için kaygılanmaktan, geçmiş için üzülmekten sana sığınırım." Bunun karşılığı âna odaklanmaktır. Şu anda kafanın ne geçmişle ne gelecekle gereksiz yere meşgul olmaması gerekir. Geçmişi değerlendirmek için geçmişi düşünebilirsin, geleceği planlamak için de geleceği düşünebilirsin ama gereksiz yere, "Ya şöyle olursa ya böyle olursa. Ah o zaman niye ben öyle dedim veya bana nasıl böyle yapar?" diye düşünmenin ânı ziyan etmekten başka bir getirisi yoktur.

İslam düşünce tarihinde hüzün konusunda, biri felsefi çizgideki ahlak kitaplarında, diğeri tasavvuf kitaplarında olmak üzere iki farklı yaklaşım ortaya koyulmuştur. Felsefi yaklaşımda hüzün daha ziyade insanın dünyevi kaygılarından duyduğu ve kurtulmak zorunda olduğu olumsuz bir duygu, hatta tedavi edilmesi gereken bir tür hastalık olarak ele alınırken tasavvufi eserlerde daha çok ahiret kaygısı veya

54 Ebu Davud, Vitir, 32.

hayırlı bir işi başaramamaktan duyulan üzüntü için kullanılır ve olumlu bir durum olarak kabul edilir.

Üzüntü bazen yeni üzüntüyü eski üzüntünün tedavisi için kullanır. Şu ayet bu açıdan çok ilginçtir.

اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِٓي اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَماًّ بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ "O zaman siz dönüp hiç kimseye bakmadan yukarı doğru çekiliyordunuz; peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu, kaybettiklerinizin ve başınıza gelenlerin üzüntüsüne katlanabilmeniz için (söz tutmamanıza karşılık) Allah size tasa üstüne tasa verdi. Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Âl-i İmran, 153)

Allah bilir, belki de Bünyamin'den ayrılmak Hz. Yakub'a uygulanan bir iyileşme yöntemidir. Eskiler bir üzüntüyü teselli edecekleri zaman "Allah bunu unutturacak dert vermesin." derlerdi. Bu açıdan bakınca son derece hikmetli bir duadır.

Efendimizin sözlerine göre bizi felç edip elimizi kolumuzu kıpırdayamaz hâle getirecek, bütün donanımımızı, yeteneklerimizi işlevsiz kılacak üzüntü şeytandandır. Bu şeytanın bir mümini pasifize etme, saf dışı bırakma yöntemidir. Kimini azdırarak kimini de üzerek yapar. Bu bakımdan hiçbir şeye çok üzülmemek gerekir. Hz. Yakub hiçbir zaman metanetini bozmadı. Şikâyet etmemek çok önemlidir. Hz. Yakub'u hiçbir zaman şikâyet ederken görmüyoruz. İnsanlar ona, "Sen niye bu kadar üzülüyorsun?" dediklerinde, "Ben size bir şey demiyorum ki ben Allah'a havale ediyorum, Allah'tan bekliyorum, umut ediyorum." diye cevap veriyor. Peygamberlerin duyguları yoluyla bize verilen mesajları da görmemiz gerektiği kanaatindeyim. Bunların peygamberlerin ismetine

halel getireceğini düşünmüyorum. Ben onların peygamber olmaktan önce beşer olduklarını ve bu yönleriyle de bize daha çok örnek olduklarını düşünüyorum.

Hz. İbrahim'den niçin İsmail'i kurban etmesi istendi? Hz. Yakub'da üzüntüyü görüyoruz. Hz. İbrahim evladını çok sevdiği için Yüce Allah ondan Hz. İsmail'i kurban etmesini istedi. O sevginin kalbinde haddini aştığını, dolayısıyla onun olması gereken yere inmesi gerektiğini anlıyoruz. Ali Şeriati'nın *Hac* kitabında Hz. İsmail'in kurban edilişini anlattıktan sonra diyor ki: "Her sene kurban keserken sizin kalbinizdeki İsmail neyse ona niyet ederek kurban kesmeniz gerekir." Yani bu sene ben kalbimdeki makam sevgisini, güzellik sevgisini, haz tutkusunu kurban ediyorum. Kalbimizde Allah'ın sevgisiyle yarışan ne ise onu kurban edeceğiz. Dolayısıyla bu duygular bize böyle örneklik eder. Cenab-ı Hakk Hz. Musa'nın öfkesini, Hz. Yunus'un sabırsızlığını açıklayarak hepimize çok büyük bir rehberlik eder.

Adem kıssasını son derece ibretâmiz bulurum. Müslüman bir birey olarak hayatta kaç hatanız var? Benim sayısız... Hz. Adem bir tane hata yapıyor ve bu bütün kutsal kitaplarda anlatılıyor. Bütün insanlar o hatayı konuşuyor. Hz. Adem'in yerine koydunuz mu hiç kendinizi? Hz. Yunus'un yerine koyun kendinizi. Herkes sizi konuşuyor. "Balığın karnına gitti de bak işte görev yerini bıraktı vs." Binlerce, milyonlarca insan kıyamete kadar o hatayı, o davranışı konuşmaya devam edecek. Onun için peygamberlerin hem mevkii hem de sorumlulukları çok büyüktür. Allahu Teala söz konusu davranışları onlara bilerek işletmiştir. İsteseydi onları hiç hatasız yaratabilirdi. Hz. Adem kıssasını okuduğumuzda insanın "hata" demek olduğunu anlıyoruz. Allah, Adem'i cennete yerleştirmiş. Her şeyi görüyor. Şeytanı görüyor, düşmanı

olduğunu biliyor. Şeytanın "Ben bunu yoldan çıkarmaya çalışacağım. Madem beni onun yüzünden lanetledin, kıyamete kadar onun yoluna oturacağım ve onu yoldan saptırmaya uğraşacağım." (Araf, 11-22) dediğini biliyor. Bunu bile bile aldanıyor Hz. Adem. İnsan aldanan bir varlıktır.

Ne Zaman İyi Olmalıyız?

Yusuf Kıssası bize iyi bir insan olmanın çevresel koşullara bağlı olmadığını öğretir. İyiliğin başkalarının sana nasıl davrandığından bağımsız olarak senin özün ve ahlakınla ilgili olduğunu gösterir. Sadece her şey yolunda gittiğinde değil, söz gelimi, ihanete veya iftiraya uğradığımızda, terk edildiğimizde ya da tuzağa düşürüldüğümüzde de "iyi" olmayı elden bırakamayız. Değilse biz de onlardan birine dönüşürüz. Tedbirimizi alır, kötülüğü ve kötüleri öğrenir, bir daha tuzaklarına düşmemek için dikkatli davranırız ama kötülük yapamayız. Maide Suresi sekizinci ayette buyrulduğu üzere insanlara duyduğumuz kızgınlık ve öfke duygularımızın adalet ve hakkaniyet ilkesinin önüne geçmesine izin veremeyiz.

Birtakım insanlar yaptıkları kötülüklere küçüklükten beri kendilerine yapılan ihanetleri mazeret gösterir. Psikoloji insanın çocukluğunda uğradığı zararların ömrü boyunca kalıcı olabilecek hasarlara sebep olduğunu söyler. Bize kendi yolculuğumuzu ve oradaki sebep sonuç ilişkilerini açıkladıkları için onlara minnettarız. Ama Yusuf Kıssası adeta bu teoriye meydan okur. Bize, "Yaşadığın şartlardan bağımsız olarak iyi insan olmayı başarabilirsin. Bu mümkün." der ve örneklendirir. Hz. Yusuf kadar olmasa da her birimizde bir iyilik potansiyeli saklıdır. Peygamberlerden biri örnek verildiği zaman "Ama o peygamber!" diyerek mazeret üretenler, peygamberlerin de beşer olduğunu ve bilhassa bu yönleriyle

bize örnek olduklarını görmüyorlar mı? Yüce Allah bizden onlar gibi mucize göstermemizi veya vahiy meleğiyle irtibat kurmamızı istemiyor ki! Onların bir beşer olarak, beşerî güçleriyle gerçekleştirdikleri iyiliği gücümüz nispetinde takip etmemizi istiyor.

Şaşmaz Rehberler

"Kıssa" kelimesinin anlamının, birinin adımlarını takip edecek şekilde peşinden gitmek manasına geldiğini söylemiştik. Bu durumda kıssalardan yararlanmak, hikayesi anlatılan kişinin hayatını adım adım bilmek, incelemek anlamına geldiği gibi onu takip etmek, onun gibi davranmak, onun ahlakıyla ahlaklanmak anlamına da gelir. Hepimiz bunu kendi kapasitemiz kadar yaparız. Cenab-ı Hakk kulundan verdiği kapasiteden daha fazlasını beklemez. Ahlak da kalbî birtakım meziyetler de öyledir. Yani nasıl ki zekâmız veya diğer kabiliyetlerimiz eşit değilse, kalplerimizin tekâmül potansiyeli de eşit değildir ve bizden beklenen bize verilen kadardır. Onu başardığımızda kendi kemalimize ulaşmış oluruz. Çabamıza bağlı olan yükselişler dışındaki taksimata razı olmak, Allah'tan razı olmanın olmazsa olmaz şartıdır.

Bu kıssaların adım adım takip edilmesi, örnek alınması ve günlük hayatı yaşarken direkt aklımıza gelmesinin örneğini Efendimizin hayatında görürüz. Taif'ten dönerken yolda karşılaştığı çobana Hz. Yunus'u hatırlatır, Huneyn Savaşı sonrası ganimetler taksim edilirken Medinelilerin söylediği söz üzerine "Kavmi, Musa'ya bundan daha ağırını söylemişti de o sabretmişti." der. Kur'an-ı Kerim doğrudan doğruya Peygamber Efendimize "Ulü'l Azm peygamberler gibi sen de sabret." (Ahkaf, 35) diye kendinden önceki peygamberlerin ahlakını örnek alması, mücadelesinde onların yaşadıkların-

dan istifade etmesi gerektiğini söyler. Peygamberler insanlık tarihinden seçilmiş rol modellerimizdir. Peygamberlik kulun çabasıyla erişilecek bir makam değildir. Her biri Yüce Mevla tarafından seçilmiştir. Peygamberler insan cinsinin varabileceği en üst mertebede oldukları için bize ulaşılabilecek en üst noktayı gösteren şaşmaz rehberlerdir. Kur'an bize onların bazı küçük zellelerini anlatarak bir yandan hiçbir insanın hatasız olamayacağını gösterirken diğer yandan onların peygamber oluşunun bizim onları örnek almamıza engel teşkil etmediğini gösterir.

Bu hatırlatmadan sonra kıssamızın bir sonraki safhasına geçebiliriz.

Rahmetten Ümitvar Olmak

Yusuf'tan sonra Bünyamin'i de kaybeden ve çok az insanın başına gelecek denli hüzne ve kedere kapılan Hz. Yakub'un her şeye rağmen asla ümidini kaybetmediğini ve hatta çevresindekileri bu konuda teşvik ettiğini söylüyor bize ayet-i kerime:

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ
إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

> "Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!" (Yusuf, 87)

Günlük hayatla baş edebilmek için hem itikadımızın hem de kişisel ahlakımızın sağlam olması gerekir. Allah'ın rahmetinden ümitvar olmak bu iki hususta da kişiyi besler ve ayakta tutar.

Bu ayetin de ifade ettiği üzere Allah'ın rahmetinden ümit kesmek; Allah'ın cömertliğinden, affından, rahmetinden, bağışından, ikramından ve O'nun güzel isimlerinin içerdiği tüm o engin muhtevadan ümit kesmek küfür olarak kabul edilmiştir. Çünkü Allah'tan ümit kesmek O'nun gücünden, kudretinden, sevgisinden, rahmet ve ikramının bolluğundan şüpheye düşmek demektir.

İtikadi açıdan mesele böyle olduğu gibi ahlakî açıdan da insanın Allah'ın rahmetinden, şefkatinden ve bütün ikramlarından ümit kesmesi kendisinin ıslahından, tövbesinin kabul edileceğinden ümit kesmesi demektir. Karşılaştığı imtihanlardan Allah'ın yardımıyla feraha kavuşacağına güven duyamayan insan, içine düşeceği boşlukta kendinden vazgeçer. Allah'tan ümit kesmek insanın kendinden ve insanlıktan ümidinin kalmaması demektir.

Hz. Yakub'un bu kadar ümitvar oluşu karşısında tefsirler çeşitli yorumlar yapmış, bazı ihtimaller üzerinde durarak şöyle demişler: Hz. Yakub Bünyamin'in sağ olduğunu biliyordu, Hz. Yusuf'un da sağ olduğuna dair Cenab-ı Hakk'tan bir işaret almış olabilirdi. Allah'ın kendisine vermiş olduğu özel bir ilim olabilir. Hz. Yakub bazı işaretler görmüş olabilir. Kardeşler geldikleri zaman Mısır'da gördüklerini anlattılar. Belki Yusuf'u da anlattılar. Görünüşü hakkında bilgi verip sözlerini aktardıkları zaman Hz. Yakub'un içinde bir sezgi ile Yusuf olabileceğine dair bir duygu canlanmış olabilir. Yahut Cenab-ı Hakk Hz. Yakub'a ilham etmiş olabilir; orasını bilmiyoruz. Bildiğimiz en önemli şey, Hz. Yakub'un şartlar ne olursa olsun hiçbir zaman ümidini kaybetmediğidir.

Hz. Yusuf'un Yüce Ahlakı

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

"Yusuf'un huzuruna girdiklerinde dediler ki: Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz, az bir bedel ile geldik. Yine de bize talebimizi karşılayacak kadar ver; bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah bağış yapanları mükâfatlandırır." (Yusuf, 88)

Seyyid Kutub ayette geçen ifadelerden Hz. Yusuf'un kardeşlerinin açlıktan perişan olmuş, parasız pulsuz durumda oldukları sonucunu çıkarır. Ellerindeki son birkaç işe yaramaz eşyayı da vererek karşılığında biraz zahire alabilmek üzere Mısır'a gelmişler. Günlerdir yollarda olmanın beraberinde getirdiği perişanlık ve açlıktan yakınıyorlar. Onların bu hâllerini gören Hz. Yusuf, artık Mısır baş veziri rolünü bırakarak onlara gerçek kimliğini açıklıyor:

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ

"Yusuf, 'Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?' dedi." (Yusuf, 89)

Hz. Yakub'un oğulları Yusuf'un yanına girip ona hâllerini arz edince Yusuf onlara, "Cahillik döneminde Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı hatırlıyor musunuz?" dedi. Buradaki ifadenin zarafeti Hz. Yusuf'un seçkin ahlakını, kendine en üst düzeyde hâkim oluşunu ve her şeye rağmen içindeki insan sevgisini, şefkati ve hepsinden önemlisi muhatabının şahsiyetine duyduğu saygıyı hiç kaybetmediğini gösterir.

Kardeşler büyük bir zulüm işlemişler: Küçük kardeşlerini ortadan kaldırıp babalarını kandırmış ve gerçekleri yıllar boyu süren yalanlarla örtbas ederek zulmetmişler. Bu kötülük sadece Yusuf'un kendisine değil aynı zamanda babalarına da yapılmıştı. Hz. Yusuf bütün hayatına mâl olan o kötülüğü kardeşlerinin cahilliklerine vererek hatayı onların şahsiyetlerine değil, içinde bulundukları yaş dönemine bağlıyor ve suçlamayı minimize ediyor. Onlara yaptıklarını hatırlatırken mümkün olan en yumuşak ifadeleri kullanıyor, bu şekilde onları karşısında küçük düşmekten olabildiğince korumaya çalışıyor. Bu çok yüce bir ahlak örneğidir.

Cehalet Toplumunun Vasıfları

"Cahil" ahlakî açıdan bilgisiz, eğitimsiz kişi değil davranışları yerli yerinde olmayan, nerede nasıl davranacağını bilemeyen kişi demektir. Bu açıdan cehaletin zıddı ilim değil, "hilm"dir. Hilm vasfına sahip, yani "halîm" insan, nerede nasıl davranacağını bilen, kendisine hâkim, dürtüsel davranmayan, tepkisini ilkeleriyle belirleyen kişidir. Bu nedenle İslam'dan önceki döneme "cahiliye" denir. Bu bilgisiz, kültürsüz, medeniyetten haberi olmayan kişi anlamına gelmez. Yersiz, hadsiz ve fevri davranan, kontrolsüz ve düşünmeden hareket eden insanlar cahiliye toplumunu oluşturur. Ayet; "Siz yaptığınız işlerin sonunu düşünmeden, öfke ve kıskançlık dürtüleriyle hareket ederek Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?" demektir.

Bu vesileyle "cahiliye toplumu" ifadesinin orada yaşayan herkesin cahil, sefih, inatçı, kibirli ve zorba olduğu anlamına gelmediğini belirtelim. Mustafa Çağrıcı hocamızın *Cahiliye Ahlakı* isimli önemli eserinde detaylı olarak anlattığı üzere onların da önemli meziyetleri vardı ve içlerinde tek tük de

olsa iyiliğiyle maruf kişiler yaşamaktaydı. Zaten dünyada tamamen iyilerden veya kötülerden oluşan bir toplum yoktur. Hz. Yusuf ve kardeşlerinde olduğu gibi her toplumda iyiler de kötüler de bulunur. Bir toplumu iyi yapan, içinde kötülerin hiç olmaması değil; iyiliğin hâkim olması, yani iyiliğin ve iyilerin üst değer olarak kabul edilmesidir. Cahiliye dönemine "cahiliye" adının verilmesi Ebu Cehillerin, Ebu Süfyanların, Ebu Leheblerin topluma hâkim olması nedeniyledir. Yoksa onlarda hiçbir meziyet olmasaydı Peygamber Efendimizi de teşhis edemezlerdi. Kişi kendinde olmayan veyahut zihninde bir kriter olarak var olmayan bir değeri bir başkasında göremez. Tevazuyu fark edebilmek için mütevazı olmanın ne demek olduğunu en azından teorik olarak bilmek gerekir. Hakeza kibir de öyledir. Toplumdaki kibirli insanları hemen fark edip onlardan aşırı derecede rahatsız olmamızın sebebi belki de bizdeki kibir potansiyelidir.

Bu konuyla alakası sebebiyle "cahil" sıfatının ilk gençlik dönemiyle ilişkisinden de kısaca bahsedelim:

Kültürümüzde nerede, nasıl davranacağını bilemeyen, henüz düşünceleri, ahlakı, karakteri, değer yargıları tam olarak oturmamış, hareketleri çoğu kez yersiz olan yeni yetmelere "cahil" denilerek mazur görülür. Bu hâlin bilgiyle alakası yoktur. Hepimiz nerede, ne yapacağımızı bilmediğimiz dönemler yaşadık. Henüz çocuk yaştaki gençler bazen küçük çapta yüz kızartıcı suçlar işleyebilir. Bu davranışı asla onların karakterine yapıştırmamak gerekir. Onları "kıskançsın", "bencilsin" ya da "hırsızsın" gibi sıfatlarla niteleyerek zaman içinde bu özellikleri kimliklerinin bir parçası hâline getirmelerine ve geri dönüşün imkânsız hâle gelmesine neden olabileceğimizi unutmamak gerekir.

Büyük bir aileyi uzun yıllar perişan eden bir hatanın cehalet gibi nispeten hoş görülebilecek bir mazeretle açıklanması kardeşlerin yaşadığı şaşkınlığı azaltmadı.

Muhsinlerin Ecri Zayi Olmaz

قَالُوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُ قَالَ اَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا اَخِي قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا
اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

"'Yoksa sen, gerçekten sen Yusuf musun?' diye sordular. O da 'Evet' dedi, 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah bize iyilik etti. Kim Allah'tan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.'" (Yusuf, 90)

"Muhsin" ifadesini bazı mealler "iyi davranmayı kendine ilke edinen" olarak çevirir. Eğer ilkelerimiz zihnimizde çok net değilse, özellikle kriz anlarında ilkelerimize göre hareket etmek imkânsız hâle gelir. Kriz anlarında çok hızlı tepki vermemiz gerekebilir. Bu nedenle iyiliğin, doğrunun, hakkaniyetin, adaletin, ahlakî olanın bizde refleks hâline gelebilmesi için daha önce de belirttiğimiz gibi kişinin ilkelerinin sıkıca belirlenmiş, sonra da küçük küçük denemelerde bu ilkelere uyarak başarıyla çıkmış olması gerekir.

Muttaki takva mertebesine ulaşmış, mümin iman mertebesine ulaşmış kişi olduğu gibi muhsin de ihsan mertebesine ulaşmış kişi demektir. Bu terimlerin her birine *İslam Ansiklopedisi*'nden bakmanızı tavsiye ederim. Özellikle dinî içerikli bir metnin temel kavramlarına ansiklopediden bakmak, zihinlerde taşların yerine oturmasına yardım eder.

Muhsin, ihsan sahibi kişidir. İhsan sahibi olmak hem güzel işler yapmayı hem de onları güzel bir şekilde yapmayı

gerektirir. Demek ki ihsan mertebesinin iki boyutu var: Öncelikle güzel işlerle meşgul olacağız, sonra da o işleri güzel bir şekilde icra edeceğiz. Bazen güzel davranış çirkin bir surette de yapılabilir. Bu konuya özensiz bir şekilde kılınan namaz, alanı utandıran sadaka, asık bir yüzle verilen ikram, başa kakılan cömertlik, kişiliği rencide eden emri bil maruf gibi örnekler verebiliriz. Sonuç olarak güzel işler, güzel bir şekilde yapılmadan ihsan mertebesine ulaşılmış olmaz.

Meşhur Cibril hadisinde Efendimiz ihsan mertebesini "Allah'ı görüyormuş gibi yaşamak." olarak tarif eder. Bu tanım ihsan mertebesine nasıl ulaşacağımızın çok pratik bir yolunu gösterir: "Allah'ın seni gördüğünü hiç aklından çıkarma." Yani sen o namazı kılarken Allah sana bakıyor. O sadakayı, alanı utandıracak şekilde, kendine minnet ettirmek suretiyle verirken Allah seni görüyor. Mesela söylene söylene ailene yemek yaparken Allah seni görüyor. Dolayısıyla Allah'ın seni gördüğünü hiçbir an aklından çıkarmadan yaşayabilirsen o zaman her işi büyük bir itinayla yaparsın, çünkü o işi O'nun huzuruna gönderiyorsun ve O'nun şahitliğinde yapıyorsun. Dikkat edilirse bu ölçüt -statüsü ne olursa olsun- bütün insanların başarabileceği kolaylıktadır. Yani derinlikli bir felsefi vukufiyet, ilmî birikim veya ciddi bir eğitim vs. gerekmez yeter ki bu dikkate ulaşmış olsun. Her seviyeden insan ihsan mertebesi için adaydır.

Muhsinlerden olmak sadece ibadetlerle ilgili değildir. Hayatımızda bu sıfatın kuşatmadığı tek bir an yoktur. Mesleğimizi icra ederken, insanlar arası ilişkileri yürütürken, herhangi bir toplumsal görevi yerine getirirken, evimizi döşer, binalarımızı inşa ederken hâsılı her işimizin bir ihsan boyutu vardır. İbadet ve ubudiyetin birbirini tamamladığı yerdir burası. Ve ayet bize şu müjdeyi verir:

"Şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."

Bu söz Hz. Yusuf'a aittir. Peki, burada Yusuf'un "muhsin" olarak nitelediği kişi kimdir?

Hz. Yusuf kendinden bahsediyor. Adeta "Ben her durumda iyi davranmaya çalıştım." diyor. Evet, Hz. Yusuf açıkça "ben" demiyor, orada da bir edep gözetiyor. Kardeşlerini ağır bir dille itham etmediği gibi kendi nefsini, 'ben'ini de öne çıkarmıyor. Fakat bir hakkı da ifade ediyor.

Bunu daha önce de gördük. Melik ona bir mevki teklif ettiğinde "Beni hazine bakanı yap. Bu işi ben iyi bilirim." demişti. Onu hapisten çıkarmak istediklerinde "Önce kadınları çağırın. Suçlu kimmiş anlaşılsın, benim ihanet etmediğim bilinsin. Ancak ondan sonra ben zindandan çıkarım." diyor. Hz. Yusuf'un iyiliği hımbıl bir iyilik değildir; kendini bir hiç olarak görmüyor, gücünün farkında. Bununla övünmüyor, kimseye üstünlük taslamıyor. Niteliklerin insanlık yararına kullanılması gerektiğinin ve iyilerin her zaman kazanacağının ortaya çıkması sadedinde veya şükür mevkiinde kendisini tanıdığını ve şahsiyetini koruduğunu görüyoruz. Onun temsil ettiği izzet-i nefis, ucbdan ve zilletten uzak bir itidal hâlini ortaya koyar.

Şükür, Sabır, Takva

"Sen Yusuf musun?" diye sorduklarında, "Evet" dedi, "Ben Yusuf'um... Bu da kardeşim. Allah bize iyilik etti..."

Nimeti ikrar etmezsek, şükrü de gerektiği gibi yapamayız. Bir kimse "Ben Allah'ın âciz, zavallı, günahkâr bir kuluyum, önemli biri değilim, elimden bir iş gelmez." dese insanlara iyilik yapabileceği yerlerde bile yapamaz hâle gelir. Oysa

Rabbimizin bize verdiklerini ikrar etmedikçe şükreden bir kul da olamayız. Kimisinin prestiji vardır, bir telefonla birçok işler hâlleder. Kimisinin bedensel kuvveti vardır, her iş elinden gelir. Kiminin bilgisi, kiminin maddi gücü, kiminin tecrübesi, aklı geniştir. Şükrün birinci aşaması nimetin farkında olmaktır. Farkında olmazsak neye şükredeceğiz? O yüzden önce bir şey olun, sonra da mütevazı olun. Önce bir şey olmazsan sonra mütevazı olmayıp da ne olacaksın zaten. Zaten bir şey değilsin. Önce zengin olun, makam mevki sahibi, nüfuz sahibi olun. Önce eliniz ersin, gücünüz yetsin, bir beceriniz olsun. Ondan sonra sahip olduklarınızla kimseye üstünlük taslamayarak mütevazı olun. Mütevazı olmak, hiçbir şey olmamak değildir. Her zaman veren el, alan elden üstündür, güçlü mümin, zayıf müminden hayırlıdır. Fakat bazen insanlar kibre, gurura çok meyilli olabiliyor. Veyahut bir mevkiye gelince sapıtmaları kolaylaşıyor. O yüzden böyle söylemler ortaya çıkıyor: "Bize bir lokma bir hırka yeter." "Biz çok mütevazıyız." "Önemli değil, zaten üç günlük dünya." Evet üç günlük dünya ama cenneti de burada kazanacağız. Evet, üç günlük dünya ama dünyevi mertebemiz de uhrevi mertebemiz de burada belirleniyor. Onun için dünyayı küçümseyip önemsiz göremeyiz. Allah'ın verdikleri yokmuş gibi davranamayız. "Bir şey haddini aştığında zıddına inkılab eder." diyen atalarımızın sözünü dikkate alıp tevazuyu nankörlükle karıştırmayacak şekilde dengemizi muhafaza etmek durumundayız.

Hz. Yusuf'un "Allah bize çok ikram etti, çok lütuflarda bulundu." demesi kibir değil tam tersine nimeti itiraftır ve bu itiraf şükrün birinci aşamasıdır.

Şükür insanın şikâyet psikolojisinden kurtulması için de çok önemlidir. Bana sorarsanız mutluluğun temel şartı, şükran duygusuna sahip olabilmektir.

Ayetimizde muhsinlerin ecrinin zayi edilmemesi onlarda bulunan iki sıfata bağlanır: Takva ve sabır.

Takva kavramının sufiler tarafından yapılmış yüzlerce tarifi, *İslam Ansiklopedisi*'nde de onlarca tanımı var. Bütün bu tanımlar içinde benim en sevdiğim şudur:

Hz. Ömer bir gün Übeyy ibn-i Kâ'b'a takvanın ne olduğunu sordu. Übeyy (ra) ona:

"Hiç dikenli bir yolda yürüdün mü?" diye sordu.

Hz. Ömer:

"Evet, yürüdüm." karşılığını verdi. Bu sefer:

"Peki, ne yaptın?" diye sordu.

Hz. Ömer:

"Elbisemi topladım ve dikenlerin bana zarar vermemesi için bütün gücümü sarf ettim!" cevabını verdi.

Bunun üzerine Übeyy (ra) şöyle dedi:

"İşte takva budur!"[55]

Takva, farzları yerine getirmek ve haramlardan sakınmak doğrultusundaki titizliktir. Takva nafilelerle ilgili değildir, farzlar ve haramlarla; yani Allah'ın çizdiği sınırlarla ilgilidir. "Aman harama düşer miyim?" "Aman bir farzı ihmal eder miyim?" diye gösterilen titizliktir.

Ayette takvayla sabrın bir arada gelmesi de çok anlamlıdır. Sabır, kişinin kendisine hâkim olmasıdır. Kişinin kendisine hâkim olması, fevri yani kontrolsüz davranmaması, kendisini

55 İbn Kesîr, Tefsîr, I, 42.

tutması, nerede nasıl hareket edeceği konusunda prensipli davranmasıdır ve bu açıdan son derece aktif bir tutumdur. Dinî terminolojide sabır, doğruyu yaparken başa gelecek olanlara katlanmak, bunları göze almak demektir. Doğru ve ilkeli tavrı ortaya koyarken, "farzları yerine getireyim, haramlardan sakınayım" derken bazen toplumsal bir dirençle, bazen aile kaynaklı çoğu zaman da nefisten gelen sıkıntılarla karşılaşırız. Ali Şeriati'nin dediği gibi "En büyük zindan, insanın kendisine kurduğu zindandır." Takvanın gereğini yerine getirirken, karşılaşabileceğin içsel ve dışsal dirençlere karşı sabırlı davranırsan, "Şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."

Ayette üç kıymetli sıfat geçti: Takva, sabır ve ihsan. Bunlara göre davranan kişinin ecrini Allah asla ziyan etmeyecektir. Peki, bu, dünyaya ait bir vaat mi yoksa uhrevi mi? Bu kıssadan kişinin dünyada da ecrinin ziyan olmayacağını anlıyoruz. Sahneyi düşünelim: Şu anda Yusuf'u tutup kuyuya atan kardeşleri fakirlik içinde. Kilometrelerce uzaktan gece gündüz yürüyerek kim bilir ne kadar uzun süren bir yolculukla bir avuç erzak için yardım istemeye gelmişler. Yardım istedikleri kişi kuyuya attıkları kardeşleri Yusuf. Dolayısıyla Hz. Yusuf'un "Allah bana çok büyük lütuflarda bulundu. Kim takvalı ve sabırlı olursa, Allah onun ecrini asla zayi etmez." derken dünyayı da kastettiğini açıkça anlıyoruz.

Tercih Edilenlerden Olmak

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِـِٔيْنَ

"Dediler ki: Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz." (Yusuf, 91)

Dikkat edersek "Allah seni bize tercih etti." derken "Sen bu güzel sonucu hak ettin. Zira gerçekten meziyet sahibisin, çok üstün ahlaklısın." demiyorlar. "Allah sana bunu verdi. Seni bizden üstün kıldı." diyorlar. Bu davranış tipik bir savunma mekanizması örneğidir. Genellikle muvaffak olmuş insanların başarısı hep şansla, lütufla, Allah'ın kayırması veya ikramıyla açıklanır. Başarmak için sarf ettiği emek, gayret ve hak ediş, kaybedenler tarafından çok dile getirilmez. Bütün büyük başarılar hep şansa bağlanır.

Rahmetli Yavuz Bahadıroğlu'nun bir konuşmasını dinlemiştim. İmza gününe gelen bir okur yanına yaklaşmış ve "Ne kadar şanslısınız. Hem çok güzel yazıyorsunuz hem çok güzel konuşuyorsunuz." demiş. "Adam benim otuz yıllık emeğimi şansa indirgeyiverdi." demişti.

Birkaç ayettir karşılıklı bir konuşmanın akışını görüyoruz. İnsanlar satır aralarında ahlak ve karakterlerini ortaya koyar. Birine iltifat edenin kurduğu cümleden, aslında kıskandığını veya iltifatındaki samimiyetini, gerçekten sevinip sevinmediğini görebilirsiniz. Burada bir parantez açarak âcizane bir tespitimi de sizinle paylaşayım. Bana göre bir insanın yakın dostu olduğumuz, onun üzüntüsüyle üzülmemizden değil sevinciyle sevinmemizden anlaşılır. Mesela bir insanın benden daha mutlu bir ailesi varsa, çocukları benim çocuklarımdan daha başarılıysa, yaptığı pilav benden daha güzel oluyorsa; kısacası küçükten büyüğe herhangi bir konuda bir insanın benden daha iyi olması beni mutlu ediyorsa, ben onu gerçekten seviyorum, gerçekten onun dostuyum demektir. Yoksa birinin üzüntüsüne üzülmek için ona yakın olmamız gerekmez. Bir fotoğrafta gördüğümüz acı dahi bizi üzer, o

kimsenin dostu olmamız gerekmez. İnsan olan başkasının üzüntüsüne zaten üzülür. Dostluk, başkasının sevincine sevinebilmektir. Bu zor bir imtihandır.

Hz. Yusuf'un kardeşleri hatalarını itiraf ediyor, "Sana yanlış yaptık." diyorlar. "Allah seni bize üstün kıldı." derken onu gözden düşürmenin imkansızlığını da kabul etmiş oluyorlar. Allah'ın üstün kıldığını kim, nasıl gözden düşürebilir ki?

Buna karşılık Hz. Yusuf da onlara kucak açarak onları bağışlıyor ve içine düştükleri utanılası konuma son veriyor. Daha önce darlık imtihanlarından alnının akıyla çıkmış olan Hz. Yusuf, böylece bollukla olan imtihanını da başarıyla atlatıyor ki zannımızca bolluk imtihanı darlık imtihanından daha zordur. İnsan bollukta çoğu kez denendiğini bile anlayamaz.

Affın En Yüce Mertebesi

قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

"Yusuf şöyle dedi: Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak. Allah sizi affetsin. O merhametlilerin en merhametlisidir." (Yusuf, 92)

Kardeşlerle yüzleşme sahnesinin bu son cümlesi, Efendimiz (sav) tarafından Mekke'nin fethi günü, geçmişte kendisine olmadık eziyetler yapan Kureyş'ten intikam almak istemesi, o günkü dünya koşullarında hiç de yadırganmayacakken Kabe'nin avlusunda Mekkelilere söylenmiştir. Böylece o da peygamberlerin yolundan gittiğini ve Yusuf ahlakının kendisindeki tecellisini tüm insanlığa göstermiştir.

Hz. Yusuf'un kardeşlerinin içinde bulunduğu durumu düşünelim: Kendisinden defalarca yardım istedikleri makam sahibi zâtın, kardeşleri Yusuf olduğunu anlamışlar. Bütün

yaptıkları film şeridi gibi gözlerinin önünden geçiyor; perişan durumdalar. Yusuf'a muhtaçlar. Yusuf onları huzurundan kovsa veya "Siz bana kötülük ettiniz, şimdi gelin bakalım." deyip onları yargılasa yapabilecekleri hiçbir şey yok. Hz. Yusuf'un karşısında tamamen çaresiz bir durumdalar ve kim bilir neler hissediyorlar: Utançtan kafalarını mı kaldıramıyorlar, pişmanlık ve üzüntüden avuçlarını mı kemiriyorlar, korkuyla titriyorlar mı, ne durumdalar bilmiyoruz.

"Bugün size hiçbir kınama yok." diyerek insan ilişkilerinde varılabilecek nihai seviyeyi gösteriyor Hz. Yusuf. Olan olmuş, biten bitmiş. Önceki ayetlerde nitelediği üzere "Bir cahillikti, yaptınız. Konu kapanmıştır." diyor âdeta. Âcizane kanaatimce bu ahlakî seviyeye, ancak bütün ilişkilerinin başına Allah ile ilişkisini koyan, ilişkiler hiyerarşisinde "önemli olan olmayan" ayrımını çok net bir şekilde yapan ve benliğini aradan kaldıran biri ancak ulaşabilir. "Ben, ben" deyip duran birinin böyle bir yüce gönüllülüğe ulaşması beklenmez.

Yıllardır âcizane insan ilişkilerine dair geliştirdiğim bir prensibi çeşitli meclislerde anlatırım, her defasında bir iki kişi itiraz eder. Kimisi "Bana şöyle yapmış, böyle yapmış birini nasıl affederim?" diyerek af çağrısını makul bulmaz. Kimisi de "İçimden gelmiyor." vs. diyerek affetmenin elinde olmadığını söyler. Benim tavsiyem: "Ya hallet ya affet"tir.

Hz. Yusuf örnekliğinde çok yüksek ahlakî bir seviyeyi okuyoruz ama din bundan ibaret değil; dinin bir de hukuk ve şeriat kısmı var. Kişi kendisine verilen zararın tazmin edilmesini, suçluların yargılanmasını isteyebilir; isterse hakkıdır da. Hukuk, insan ilişkilerinin daha altına inilmeyecek en alt tabakasıdır; ahlak ise onun en üst tabakasıdır. En üstteki ahlak da tabaka tabakadır. Onun da en üstünde "ihsan"

mertebesi vardır. Zira insanlar da çeşit çeşit, tabaka tabakadır. Herkesin tahammülü, kapasitesi bir değildir. Böyle bir yüce gönüllülüğe herkesin gücü yetmeyebilir. "Ya hallet ya affet" ilkesi meselenin hem şer'i ve hukuki hem de ahlakî kısmını içine alır, herkese gücüne göre seçenek sunar.

Yanlış olan, yaşadığımız olayı halletmeden ve affetmeden içimizde açık bir yara olarak bırakmaktır. Bu, ilişkileri tahrip eden, psikolojimizi içten içe kemiren bir hâldir. Bu adeta içimizdeki habis yaranın tedavi görmeden durması gibidir. Bu yüzden mümkünse hâlletmek gerekir. Nasıl halledilir? Çağır, yüzleş, araya birini koy ya da mahkemeye ver. "Yapamam" diyorsan o zaman "Affet ve kafandan sil." Affetmediğimiz her mesele sırtımızda yüktür. Hayat boyu sırtımızda taşırız o yükü. O insanla her görüşmemiz sıkıntı verir, her defasında yaşananlar yeniden canlanır. Görüşmemeye, karşılaşmamaya çalışırız. Affedemeyeceğimiz kadar ağır bir darbe vermişse yakın çevremizden biridir. Çünkü uzaktakiler bizi bu kadar yaralayamaz. Yakınımızdan biri ise karşılaşmamak mümkün değildir. Her seferinde bir sıkıntıdır.

Hz. Yusuf, af yolunu seçiyor. "Yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak." diyor. Peygamber Efendimiz bu sözü Mekke'nin fethi sırasında Mekkelilere söylüyor: "Bugün size hiçbir kınama yok." Tarihçilerin söylediğine göre Efendimizin vefatından sonra dinden dönen ve İslam toplumuna baş kaldıran asilerle verilen mücadelede Mekkeliler ön saflarda yer aldı. Bu iki olayın arasında belki de bir elin parmakları kadar yıl var. Af, usulüne uygun yapıldığında insanı kazanmanın en etkin yoludur. Usulsüz yapılırsa bizi istismara açık hâle getirir. Öyle olma korkusundan dolayı hiç yapılmazsa bu da bizi tek başımıza bırakır.

Aslında af güçlü bir karakter ister. Zayıfın kuvvetliyi affetmesi İbn Hazm'ın ifadesine göre af değil, zillettir; zulme göz yummaktır. "Ya hallet ya affet" dediğimizde bir başka zayıflık olan sürekli yakınmanın da önüne geçmiş oluruz. Sürekli hâlinden şikâyet ederek merhamet dilenmek ve kendi sorunlarını hep bir başkasının (çoğu zaman da kendi yerine Allah'ın) çözmesini beklemek, insanın kendini giderek zayıf düşürmesi demektir.

"Size bugün hiçbir kınama yok." demek "Yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak." demektir. Bazı insanlar da var ki çeşitli mecburiyetlerle kendilerine yapılan haksızlıklara göz yumar, görünüşte affeder fakat ömrü boyunca yeri geldikçe kafasına vurarak sürekli nelere maruz kaldığını anlatıp durur. Bir şeyi affetmek, adeta hiç yaşamamış gibi bir daha dile gelmeyecek şekilde onu silmek demektir...

Hz. Yusuf, "Size bugün hiçbir kınama yok." diyor, bir de onlar için Allah'tan af diliyor. Yani ben affettim, ama Allah da affetsin, diyor. Bireye verilen zarar, Allah'ın yasalarına aykırıdır. Bu sebeple kardeşlerinin isyanını affetmesi için Cenab-ı Hakk'a yalvarıyor. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

Hz. Yusuf kardeşleriyle arasını düzeltmiş, sıra Hz. Yakub'a kavuşmaya gelmiştir.

Üçüncü Gömlek

اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي يَأْتِ بَصِيراً وَأْتُونِي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ

"Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecek duruma gelir. Bütün ailenizi de bana getirin." (Yusuf, 93)

Kıssada geçen üçüncü gömlek budur. Burada aroma terapiye işaret olduğunu söyleyenler de vardır. "Babasının gözlerini açan gömlekte Hz. Yusuf'un kokusu vardı, babası onu yüzüne sürdüğünde gözleri açıldı." diyorlar. Bizim kültürümüzde de kişinin mendilini veya bir tutam saçını sevdiğine gönderme geleneği vardır. Geçmişte başkasının şahsi eşyası veya saçı hem şifa hem de büyü aracı olarak kullanılabiliyordu. Dolayısıyla birisine şahsınıza ait bir eşyayı gönderiyorsanız aynı zamanda bu ona güven duyduğunuzu da gösterir. Mahremiyetin bu kadar değerli olduğunu ve iki kişi arasında kopmaz bir bağ oluşturduğunu günümüzde sadece filmlerde veya romanlarda görüyoruz. Çünkü artık her şey her yerde alenî olarak paylaşılıyor.

Kıssada Hz. Yusuf'un üç gömleği karşımıza çıkıyor. İlki kardeşlerinin getirdiği "yalancı delil", ikincisi Züleyha'nın töhmeti karşısında kendisini "temize çıkaran delil" ve son olarak da "şifa vesilesi". Giyim kuşamımız, sahip olduğumuz eşyaların bizim için bir mahremiyeti vardır. Her biri bizden bir DNA taşır. Üzerinde terimiz, kokumuz vardır. Ayrıca kokunun tedavi edici bir özelliği olduğunu biliyoruz. Burada en çok vurgulanması gereken şey, müjdeli bir haberin yani sevinç ve mutluluğun iyileştirici gücü ve şifa verici olmasıdır.

Aradan yıllar geçmiş, Yusuf artık delikanlı olmuş. Babası o gömleğin Yusuf'a ait olduğunu nereden bilecek? Belli ki Yusuf'un kokusunu tanıyor. Çocuklarınızın kokusunu tanır mısınız? Aile üyelerinizin kokusunu ayırt edebilir misiniz? Polisiyede de kokunun mühim bir yeri vardır. Cinayet gibi karmaşık bir olaya şahitlik etmiş kişiler olay sırasında ortamın kokusunu hatırlayarak olayın nerede geçtiğini, hangi mevsim olduğunu, yakınında neler olduğunu gösterebilir. Kokunun hafızası vardır. Bir kokuyu hissettiğinizde o olay

zihninizde dejavu olmuş gibi tekrarlanır, hatıralar canlanır. Koku, üzerinde çalıştıkça perde perde açılacak bakir bir alandır.[56]

İsrailoğulları Mısır'da

"Bütün ailenizi bana getirin." diyor Hz. Yusuf. Ailenin Mısır'a gelmesiyle, Hz. Yakub'un oğulları olan İsrailoğulları'nın Mısır'daki serüveni de başlıyor. Mısır'a yerleşiyorlar. Aradan birkaç yüz yıl geçtikten sonra köleleştiriliyorlar. Daha sonra Hz. Musa ile Mısır'dan çıkana kadar orada kalıyorlar.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّي لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ تُفَنِّدُونِ

"Kafile Mısır'dan ayrılınca babaları, 'Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!' dedi." (Yusuf, 94)

"Rîh" kelimesi hem koku hem de rüzgâr anlamına gelir. Koku ve rüzgâr kelimeleri köken olarak aynıdır. Yani rüzgârın Yusuf'un kokusunu taşıdığını söylüyor Hz. Yakub. Peygamberler, kapasiteleri, hassasiyetleri, yetenekleri bir insanın ulaşabileceği maksimum sınıra kadar ulaşmış insanlardır. Efendimiz (sav) de mesela birkaç yüz kilometre öteden bazı hadiseleri bildiriyor. Tayy-ı mekân oluyor. Perdeler onun gözünün önünden kalkıyor. Miracda zamanın dışına çıkıyor. Peygamberlerin sezgileri, algıları son derece kuvvetlidir. Zaten o kapasite ve kuvvette olmasa vahyi alabilecek kudrette de olamazlar.

Burada yüreğimiz sızlayarak yaşlıların bazı sözlerinin çevreleri tarafından küçümsenmesine, bunama eseri olarak

56 Patrick Süskind'in *Koku* kitabını da anmış olalım. Müthiş bir kitaptır.

görülmesine de temas etmek isterim. İhtiyarların gerçekten bunamış olanlarının bile bazı sözlerinde hikmet pırıltıları veya herkesin görüp de söylemeye cesaret edemediği hakikatler olduğunu fark etmeksizin bunu onların bunadıklarına delil saymanın bizim için büyük bir mahrumiyet olduğunu düşünüyorum. Elbette akıl sağlığını ve muhakeme gücünü yitirmiş birine işlerimizi teslim edemeyiz ama ömrünü bizim için geçirmiş aile büyüklerimizin her sözünü yaşlılıkları gerekçesiyle önemsizleştirerek onları konuşamaz hâle getirmenin, o yaşlıya kendini nasıl hissettirdiğini görüyoruz bu ifadede.

قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ

"Yanındakiler ise, 'Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.' dediler." (Yusuf, 95)

Allah'ın lütfundan ümidini kesen, evladının ne dirisini ne ölüsünü bulamamanın ne demek olduğunu bilmeyen ve çoğu kere bizim de yaptığımız gibi hayatı katı rasyonelliğe sıkıştıran zihinlerin ifadesidir bu.

فَلَمَّا اَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِيراً قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Yakub tekrar görür hâle geldi. Dedi ki: Ben size, 'Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim' demedim mi?" (Yusuf, 96)

Önden müjdeci geliyor. Kervan çok yavaş hareket ettiği için gerek askerî gerekse ticari seferlerden dönüşte önden hızlı bir atlıyla müjdeci gönderirlerdi. Bu, o dönemin yaygın bir

uygulamasıydı. Müjdeci gömleği yüzüne koyduğunda Hz. Yakub'un görüşü geri geliyor. İşte şimdi Yakub'un sözlerinin, çocuklarını bulmaktan asla vazgeçmemesinin, ümidini hiçbir zaman yitirmemesinin ne demek olduğunu herkes anlıyor ve suspus oluyorlar.

Bunun üzerine Hz. Yakub şöyle dedi: "Ben size, 'Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim.' demedim mi?"

Tövbe

قَالُوا يَا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا اِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ

"'Ey babamız! Bizim günahlarımızın affını dile!
Çünkü biz gerçekten hata ettik.' dediler."
(Yusuf, 97)

Kardeşlerin "Bizi affet" demesini beklerken onlar, "Bizim için Allah'tan af dile." diyorlar. Âcizane kanaatim, muhtemelen onlar babaları tarafından zaten affedildiler ve bunu biliyorlar. Süreci de beraber yaşamışlar. Hz. Yakub en başta gömleği görünce, "Şeytan ve nefsiniz size bunu süsledi." demişti. Onların yaptıklarını biliyordu. Burada babalarının affını talep etmek yerine, "Bizim affımız için Allah'a dua et." demeleri babalarına ne kadar güvendiklerini de gösteriyor. Harika bir baba evlat ilişkisi görüyoruz Yusuf Suresi'nde.

Sağlıklı bir ailede yetişen bir çocuk, dışarda ne yapmış olursa olsun o eve dönebileceğini bilir. Bir çocuğun işlediği suçtan dolayı bir daha evine gidememesi nasıl bir korkudur? Babalarına o kadar güveniyorlar ki, ona "Sen de bizi affet." demiyorlar da "Bizim affedilmemiz için Allah'a dua et." diyorlar.

قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"Yakub, 'Sizin için rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O çok bağışlayan, pek esirgeyendir.' dedi." (Yusuf, 98)

Ayette geçen "سَوْفَ" kelimesi uzak gelecek için kullanılır. Yani sizin için Rabbimden af dileyeceğim, ama "gelecekte" diyor. Âcizane kanaatimize göre Hz. Yakub'un af dilemeyi geleceğe bırakması affın usulüne riayet etmesi sebebiyledir. Bu usule göre hata edenin hatasını cahilliğine verip affetsek bile yaptığı hatanın sonucunu yaşamasına izin vermemiz gerekir. Yaptığının kendisi ve başkaları için neye mâl olduğunu kendi tecrübe etmeli ki dürtülerini kontrol etmeyi öğrensin ve tekrar tekrar aynı hatalara düşmesin. Hz. Yakub da ihtimal, burada evlatlarındaki samimi pişmanlığı, hatalarını içtenlikle kabul ederek ıslaha yönelmelerini bekleyecekti. Çünkü tövbe, yapılan hatadan pişmanlık duymayı, bir hakla ilgiliyse gereğini yerine getirmeyi ve ondan sonra da ıslah olarak yola devam etmeyi gerektirir. (Bakara, 160; Nisa, 146) Tövbe kelimesi, köken olarak dönüş yapmaktır. Gittiğiniz yolun yanlış olduğunu anladınız, geri dönüp bir U dönüşü yaparak doğru yola döneceksiniz. Hedefinize ulaşabilmeniz için orada da ilerlemeniz gerekir. Bu yüzden "Rabbimden af dileyeceğim." diye gelecek zaman ifade eden bir cümle kurması, "Size bakacağım, sizi gözlemleyeceğim. Ona göre..." gibi bir anlam içerse gerektir. Hz. Yakub, oğullarının samimi olarak hatalarından döndüklerinden emin olmak için onları süreç içerisinde görmek ve kanaat getirmek istemiş olabilir.

BÖLÜM 4

BÜYÜK BULUŞMA

Son Sahne

Artık son sahnedeyiz...

Hep beraber Hz. Yusuf'un huzuruna girdiklerinde Yusuf anne babasını kucaklayıp bağrına basıyor: "Mısır'a emniyet içerisinde girin, buyurun, hoş geldiniz." diyor.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ

> "Yusuf'un yanına girdiklerinde anne babasını bağrına bastı ve 'Allah'ın izniyle Mısır'a güven içinde girin.' dedi." (Yusuf, 99)

Bir makama, o makamın sahibinin de saygı duyduğu birisi girdiğinde makam sahibinin kendi koltuğunu ona teklif etmesi, aralarında ast üst ilişkisi yoksa makam sahibinin misafirinin yanında veya karşısında oturması zarafet gereğidir. Kendisi makamında oturup misafirine bir şey talep etmek için gelmiş gibi davranmaz. Maalesef camiamızda bu inceliklere çoğunlukla riayet edilmediğine şahit oluyoruz. Hz. Yusuf kendisinden umduğumuz şekilde bu zarafete riayet ediyor:

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّداً وَقَالَ يَآ اَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ
مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقاً وَقَدْ اَحْسَنَ بِي اِذْ اَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ
وَجَآءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ اِخْوَتِي اِنَّ
رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَآءُ اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Anne babasını makamına çıkardı. Hepsi onun huzurunda yere kapandılar; Yusuf dedi ki: Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın manası buymuş; rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu rabbim bana lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi, üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra! Şüphesiz rabbim dilediğine çok lütufkârdır. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir." (Yusuf, 100)

Ayette bahsedilen yere kapanma, selamlama secdesidir, ibadet secdesi değil. Bu, meleklerin Hz. Adem'i selamlaması gibidir.

Yusuf'un yıllar önce gördüğü rüya böylece gerçekleşmiş oldu. Kur'an bize bu vesileyle güzel rüyaların (hayallerin, niyetlerin), hatta Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi (Bakara, 124) hayır duaların gerçekleşmesi için geçen zamana aldırmamayı, vakti saati gözetmeyi öğretir.

Bazı rüyalar adeta daha sonra yaşayacaklarımızın fragmanı gibidir. Mesela bir imtihandan geçeceksek öncesinde gördüğümüz sıkıntılı bir rüyayla olayın üzerimizdeki etkisine alıştırılırız. Böylece yaşayacağımız o üzücü hadisenin şiddeti azaltılmış olur. Ümit Meriç Hanım zamanında gördüğü rüyaları yazdığı on beş yirmi defterden bahsetmişti. Yıllar sonra geriye dönüp o eski rüyalarına baktığında neredeyse

tamamının çıktığına şahit olmuş. Dolayısıyla ben onun bu tecrübesine de dayanarak Cenab-ı Hakk'ın bizi rüya yoluyla geleceğe hazırladığını söyleyebiliyorum.

Ayrıca rüyalar bize önceden sadaka vererek yahut bir iyilik yaparak o belâyı defetme imkânı da tanır. Onun için kötü bir rüya gördüğünüzde yapılacak ilk iş hemen sadaka vermek, arkasından tövbe istiğfara sarılmak olmalı. Çünkü başımıza gelenler çoğunlukla bizim yaptığımızı bile unuttuğumuz ya da anlamadan yaptığımız hataların sonucudur (Şura, 30) Seyyidü'l istiğfar duası olarak Efendimizden rivayet edilen duanın metninde "Yaptıklarımın şerrinden Sana sığınırım." ifadesi de bu gerçeği vurgular. Sadaka ve tövbe istiğfarın, her ne türden olursa olsun belaları defedeceği kitap ve sünnetle sabittir. (Enfal, 33)

Ayette ikinci olarak dikkatimizi çeken husus Hz. Yusuf'un son sahnede hem ilâhi takdire hem de kardeşlerine yönelik iyimser tavrıdır.

Bu son sahnede Hz. Yusuf şöyle diyebilirdi: "Ah, ah! Ben neler yaşadım. Neler çektim, neler. Beni kuyuya attınız. Sizin yüzünüzden köle oldum. Oradan zindanlara düştüm, iftiralara uğradım."

Hz. Yusuf'un yaşadığı olumsuzlukları sayıp ortaya döktüğünü görmüyoruz. Bunun yerine aralarının açılmasını şeytanın kışkırtmasına bağlayarak daha önce de konuştuğumuz üzere suçla kardeşlerinin karakteri arasında ayrılmaz bir bağ kurmamayı seçiyor. Şeytan insan üzerinde bir yaptırım gücüne sahip değildir. O ancak "davet" eder, aklımıza getirir, vesvese verir. Biz de ona uymayı veya uymamayı seçeriz. "Aslında benim sizi zorlayacak gücüm yoktu." (İbrahim, 22) diyor şeytan. Kıyamet gününde bütün kötülük önderleri

böyle söyleyerek sorumluluğun tamamen bizim seçimlerimizle ilgili olduğunu ifade edecekler.

Hz. Yusuf'un yıllarca çektiği acıların temel müsebbibi olan kardeşleriyle ilk yüzleşmesinde kendine ve diline bu kadar hâkim olması, doğulu ve batılı bütün ahlak sistemlerinin en üstün hedefi olan dürtü kontrolü ve nefse hâkimiyeti başardığını gösterir.

İnsanın, bırakalım başkalarını, kendine karşı bile haddi aşan suçlayıcı dil kullanması yıkıcıdır. Bütün olumsuzlukları kendi şahsiyetine bağlayarak sürekli suçluluk psikolojisiyle yaşamak, bazen erdemli bir sorumluluk duygusu gibi görünebilir. Detaylarını psikolojik kaynaklarda okuyabileceğiniz üzere sorumlulukla suçluluk duygusunu birbirinden ayırmak ruh sağlığımız için çok kıymetlidir. Bu noktada Eckhart Tolle'un *Şimdinin Gücü* isimli kitabını önerebilirim. Psikolojiye göre takıntılı suçluluk psikolojisiyle sağlıklı sorumluluk duygusu çok küçük yaşlarda çevreden aldığımız mesajlarla kazandığımız özelliklerdir. Bu açıdan gerek Hz. Yakub'un gerekse Hz. Yusuf'un suçlayıcı bir dil kullanmamaları çok kıymetlidir.

Ayette dikkatimizi çeken bir başka husus, aslında Hz. Yusuf'un zindana girişi de Allah'ın yaratmasıyla olmasına rağmen O'na kötülük izafe etmeyip "Rabbim beni zindandan çıkardı." diyerek tahdis-i nimet etmesidir. (Duha, 11) Bu bakış bize Hz. Yusuf'un nasıl iyilik, nimet ve şükür odaklı düşündüğünü, karşısındaki düşmanı da olsa kaderi de olsa olayların iyi ve olumlu taraflarına baktığını gösterir.

Başımıza gelen olaylar, eğer biz sürekli kapalı kapıların önünde durup orada patolojik bir tükenmişlik yaşamazsak, içerisinde her zaman bizim için daha iyi bir seçenek barın-

dırır. Yaşıyor olduklarımız, şu ana kadar yaşadıklarımızdan daha iyi bir seçeneği de içinde barındırır. Dillere pelesenk olduğu üzere Hz. Yusuf zindana girmeseydi Mısır'a sultan olabilir miydi? Yüce Allah, kontrolümüz dışında öyle olaylar yaşatır ki akıl sır ermez ve o akıl sır ermeyen bir sürü faktörün bir doğru üzerinde denk gelmesi bize kalsa hayal bile edemeyeceğimiz sonuçlara kolaylıkla ulaşmamızı sağlar.

Ayet-i kerime, Rabbimizin birisine lütfunu, ikramını ulaştırmak için akla hayale gelmeyecek yollar bulması anlamındaki Latif ismiyle birlikte Alîm ve Hakîm isimlerini hatırlatarak son buluyor. Bu üç isim, olan biten her şeyin Allah'ın ilminde ve bir hikmete binaen olduğunu, dilediği kişiye nimetlerini akıl sır ermez yollardan eriştireceğini hatırlatarak imanımızı baştan sona takviye ediyor.

Cenab-ı Hakk lütfunu hiç kimsenin aklına hayaline gelmeyecek yollardan, istediği kişiye, istediği yere ulaştırır ama bunu rastgele yapmaz. Çünkü o her şeyi bilir. "Ne yapalım şansına küs işte ben lütfumu dağıtırken sen o sırada orada yoktun." gibi bir durum söz konusu değildir. Lütfun dağıtılması da rastgele değildir. Çünkü Allah Hakîm'dir. Yaptığı her şey bir hikmete bina edilir.

Bir yaratıcıya inanıyoruz; evet kitap indirildi, peygamber de gönderildi ama buna tam olarak güveniyor muyuz? İçselleştirebildik mi? İçimizde gerçekten bu isimleriyle, bu esmasıyla tam manasıyla yerleşti mi? Çünkü tam yerleşirse Hz. Yusuf gibi hiçbir durumda ümidimizi kaybetmeyiz. Hiçbir durumda "Bitti artık! Yapılacak bir şey yok. Buradan çıkış yok." demeyiz.

Sadece yaratıcı, kitap gönderici, kanun koyucu ve hesap sorucu olarak Allahu Teala'ya iman etmek hayatın getirdiği

zorlukları kaldırabilmek için yetmez. Allah'ın her şeye gücünün yeteceğini, başımıza gelen bir felaket de olsa oradan büyük bir nimetle çıkabileceğimizi, imtihanın içerisinde çok nimetler saklı olduğunu görmek için Allah'a kesin olarak güvenmek gerekir. Çünkü O'nun bana asla zarar vermeyeceğini, beni helak etmeyeceğini, benden son nefesime kadar hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini, kendi kendime bilmem ve içime sindirmem gerekir. Cenab-ı Hakk'a iman etmek bu demektir.

Hz. Yusuf'un Niyazı

Kıssa Hz. Yusuf'un Cenab-ı Hakk'a niyazıyla son buluyor:

رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

"Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!" (Yusuf, 101)

"Dünyada da ahirette de beni yönetip himaye eden (Velî) sensin..." duası bizim de çokça yapmamız gereken bir duadır. Sen benim dünyada da ahirette de sahibimsin. Ama nasıl bir sahiplik bu? Dostça, benim iyiliğimi isteyen, benim elimden tutup beni her zaman hayra sevk etmek isteyen sahibimsin...

Hz. Yusuf bu katıksız zafer ânında Allah'ı anıyor, O'nu övüp yüceltiyor. Buna "ilsak" denir. Besmelenin 'be'sindeki ilsak, yaşanan her olayı Allah'a bağlamaktır. Yaşanan her

ânı Allah'a bağlayabilmek, o bağı canlı tutabilmektir. Hz. Yusuf'ta bunun çok güzel bir örneğini görüyoruz.

Hz. Yusuf, "Bugün artık muzaffer olan benim. Sizler süklüm püklüm karşıma geldiniz. Hatalarınızı kabul ettiniz. Annemi, babamı, kardeşimi de getirdim; ben kazandım bugün." demiyor. Kardeşlerini mahcup edecek, yere baktıracak hiçbir cümle sarf etmiyor; hiçbir imada bulunmuyor. Peygamber Efendimiz, "Müslüman sevindiği zaman da üzüldüğü zaman da ölçülüdür." diyor. Sevindiği zaman "Oley! Başardım. Ben bunu hak ettim, çalıştım, kazandım." demez. "Allah nasip etti de oldu." der. Şükür namazı bu duyguların ifadesidir. İnsanlar onu takdir eder, iltifat eder, över, tebrik eder, o bütün bunlardan mahcup olur. Zira çalışmak başarının önemli bir cüzü olmasına rağmen başarı her zaman çalışmakla ilgili değildir. Bu çerçevede *Outliers* kitabını tavsiye ederim. Orada yazar, öne geçen bir başarının her zaman kontrolümüzde olan faktörlere bağlı olmadığını, başarı için tarihi, sosyal ve kültürel koşullar gibi birçok faktörün bir araya gelmesi gerektiğini örnekler üzerinden açıklar.

Bazı kişisel gelişimciler, "İnsan isterse her şeyi yapabilir." diyor. Hâlbuki insan istediği her şeyi yapamaz çünkü bazı alanlarda yeteneği yoktur. Allah'ın verdiği meziyetlerin yanında insanın kapasitesinin sınırları vardır. Çalışan herkes başarılı oluyor mu? Dolayısıyla yaratılıştan gelen Allah'ın seçimlerine saygı duymalı, onları kabul etmeliyiz. Burada şu çıkmaza da değinmeliyiz: Allah hakikaten seni bir konuda sınırlandırdı mı, yoksa öz güven eksikliğin yüzünden kendini eksik mi görüyorsun? Burayı çok iyi ayırt etmek gerekir. İslam tasavvuf anlayışına göre insanın ulaşabileceği en yüksek mertebe rıza mertebesidir. Sufiler şunu söyler: "Allah'tan razı olmadıkça rıza mertebesine eremezsin." Bu

da Allah'ın bizim için takdir ettikleriyle barışık olmak demektir. Dolayısıyla yaratılıştan takdir edilen ailemiz, ırkımız, rengimiz, cinsiyetimiz, zekâmız ve her türlü kapasitemiz hususunda Allah'tan razı olmamız gerekiyor. İnsan bunları sorgulamaya, bunlardan rahatsız olmaya başladığı zaman sınırsız estetik operasyonlar, cinsiyet değiştirmeler, isyanlar başlıyor. Kadere isyan ile bir sonuca varılamaz, insan ancak yıprandığı ile kalır. İnsanın hem kendini gerçekleştirmesi hem de iç huzura kavuşabilmesi için ezeldeki takdirle barışması gerekir. Bu konuda Nisa suresi otuz ikinci ayet beni çok etkiler, çok sık tekrar ederim:

"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lütfundan isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir." (Nisa, 32)

Bu ayet benim için bu konudaki bütün kilitleri açan bir anahtar niteliğindedir. Bir defa bu ayette Allah'ın bazımızı bazımıza üstün kılacağını anlamış oluyoruz. Bu konuda hiyerarşik bir taksimat söz konusudur. Her konuda eşit bir taksimat yoktur. Bazısı dünya güzeli, bazısının kaşı eğri gözü eğri, burnu eğri, ağzı eğri. Bu her konuda böyledir. Yardım etmeye çalıştığımız bazı insanlar vardır hem fakirdir, hem kafası çalışmaz. Hem çocukları hayırsız hem kocası berduştur. İnsan böylelerini gördükçe, "Bari birinden biri düzgün olsaydı." diyor. Bu durumdaki birinin Allah'a isyan ettiğini pek işitmezsiniz. Belki de başka türlü akıl ve ruh sağlığını koruyamayacaklardı. Bu yönüyle kader inancının sağaltıcı bir yönü vardır. Allah'ın yaptığı taksimata razı olmazsak daha da dibe batarız. Ne var ki kaderin güldüğü taraftaysak tabii ki razı oluruz. Ama ya öbür taraftaysak? Gözlemim odur ki refah seviyesi arttıkça insanların Allah ile meseleleri de artıyor.

Rıza makamının ikinci ayağı Allah'ın indirdiği şeriattan, kitaptan razı olmaktır. Yunus Suresi on beşinci ayette, Hz. Peygamber'e, "Bu Kur'an'ı değiştir de sana inanalım." diyorlar. Ayet sanki bugün inmiş gibidir. "İçindeki şu birkaç ayet olmasa ne güzel kitap." "Ne güzel kitap ama ah kadınlarla ilgili şu konu olmasa, ah faiz yasağı olmasa vs." diyorlar. Her devrin insanı farklı yerlere takılıyor. Dolayısıyla Allah'ın seçimlerine saygı duymak hayati bir önem taşıyor.

Son sahnede Hz. Yusuf'un hem statü hem anne babasına ve kardeşlerine kavuşması bakımından hayatının doruk noktasında olduğunu görüyoruz. Hz. Yusuf buluşmanın heyecanını, ailesine kavuşmanın verdiği neşeyi, sahip olduğu makamı, otoriteyi, konforu o anda bırakıyor ve Rabbine yöneliyor; O'na şükrediyor, O'nu anıyor. Hz. Yusuf yönetimde zirveye ulaşmış, tüm düşleri gerçek olmuş. İşte tam bu anda Rabbine yöneliyor: "Allah'ım sana çok şükür. Bunu bana sen nasip ettin. Senin sayende ben bu nimetlere eriştim. Ya Rabbi sonsuz şükürler olsun." diyerek zafer, neşe ve mutluluk anlarında Hz. Yusuf'un ahlakına tâbi olmamız gerekir.

İsrailoğulları, Hz. Yusuf döneminde Mısır'da seçkin bir sınıf olarak yaşadılar. Rivayetlere göre zamanın hükümdarı Hz. Yusuf'a tâbi olup devlet işlerini ona bırakmış. Önce Melik vefat etmiş, sonra da Hz. Yusuf. Daha sonra gelen yöneticiler İsrailoğulları'nı hor görmeye başlamışlar. Hz. Musa peygamber olarak vazifeye başlayana kadar bu durum devam etmiş.

Surenin Kapanışı

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ

"İşte bu kıssa, gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar, tuzak kurmak üzere ittifak ettikleri zaman, sen onların yanında değildin." (Yusuf, 102)

Kıssalar, Peygamber Efendimizin peygamberliğinin çok önemli bir kanıtıdır. Çünkü kıssaların pek çoğu Efendimizin bilmesi asla mümkün olmayan detaylar içeriyor.

وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ

"Sen ne kadar inanmalarını istesen de insanların çoğu inanmazlar." (Yusuf, 103)

Peki, o zaman bu çabalar boşuna mı?

Çabalarımız hiçbir zaman boşuna değildir. Çünkü biz sonuçtan değil süreçten sorumluyuz. Bu çok kilit bir cümledir. Çocuk eğitimi, tebliğ vs. her konuda bu cümle geçerlidir. Bir doktor hastasına karşı elindeki tüm tedavi imkanlarını kullanmaktan sorumludur fakat onu yaşatmaktan sorumlu değildir. Biz de süreçten sorumluyuz. Sonuca odaklandığımızda kendimizi sürekli başarısız hissediyoruz. Hâlbuki süreci doğru yönetip olması gerekenleri yapmışsak, sonucu elde edemesek de başarılı sayılırız.

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

"Hâlbuki sen bunun karşılığında onlardan bir ücret de istemiyorsun. Kur'an herkes için ancak bir hatırlatma ve öğüttür." (Yusuf, 104)

وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ

"Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki onlar bu delillerden yüz çevirerek geçip giderler." (Yusuf, 105)

Bu işaretler konusu maalesef beni aşıyor. Bu gibi ayetleri anlayabilmek için müspet bilimin ulaştığı sonuçların hiç olmazsa popüler olanlarını öğrenmemiz gerektiğini düşünüyorum, ama ne yazık ki bu benim çok eksik olduğum bir konudur.

وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ

"Onların çoğu ortak koşmadan Allah'a iman etmezler." (Yusuf, 106)

Yüz üçüncü ayet, "Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman etmeyecek." demişti. Yüz altıncı ayet ise "İman edenlerin de çoğu ortak koşmadan iman etmeyecek." dedi. Bu ayetlerden gerçek tevhit ehlinin her zaman çok azınlıkta olacağını anlıyoruz. Her iş öyle değil midir? Yaptığının hakkını vererek, hileli kısa yollara sapmadan ne gerekiyorsa onu yapanlar her zaman azınlıktadır. Fakat kanaatimiz şudur ki imanına şirk karıştırmadan saf tevhid inancını koruyanlar, azınlıkta bile olsalar kendinden misliyle fazla kişiye denktir. Kur'an-ı Kerim, çeşitli zayıflıkları olsa da bir müminin en azından iki inançsıza denk olduğunu söyler. Eğer zayıflıklarımızdan arınabilirsek bu sayının ona kadar çıkabileceğini de bildirir. (Enfal, 65-66.) Yani bir toplumun üçte biri iman eden, üçte ikisi kâfir olsa o toplumun kurtulması için üçte

bir yeter. Ayetlerden öyle anlaşılıyor. Benim bundan anladığım bir müminin en az iki inançsız kadar gayretli olması gerektiğidir. Bu açıktır. Zira inançsız olan sadece bu dünya için çalışıyor. Hem bu dünyaya hem de ahirete inanan bir kişi her ikisi için de çalışmalıdır. "Düşman topluluğunu izlemekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı duyuyorsanız, kuşkusuz onlar da sizin acı duyduğunuz gibi acı duyuyorlar. Üstelik siz Allah'tan onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisa, 104)

Yusuf Suresi bundan sonra beş ayetle son buluyor:

اَفَاَمِنُوا اَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

"Allah tarafından onlara kuşatıcı bir azabın gelmesi veya onlar farkında olmaksızın kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini güvende mi hissediyorlar?" (Yusuf, 107)

قُلْ هٰذِهٖ سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

"De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah'a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar (bunu yapıyoruz). Allah'ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim." (Yusuf, 108)

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالاً نُوحِي اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ

الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا اَفَلَا تَعْقِلُونَ

"Senden önce de şehir halkı içinden seçip kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber göndermedik. İnkârcılar yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Günahtan sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?" (Yusuf, 109)

حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ نَصْرُنَاۙ فَنُجِّيَ مَنْ نَشَٓاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

"Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalancı sayıldıklarını anladıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat, suça gömülmüş olanlardan azabımız geri çevrilmez." (Yusuf, 110)

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِي الْاَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثاً يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir; fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir." (Yusuf, 111)

SONUÇ

Kıssa ırkçılık ve köleliğin acımasızca hüküm sürdüğü bir zaman ve mekânda geçiyor. Hz. Yusuf Mısır'a köle olarak getirilmiş üstelik de orada hor görülen bir ırktandır. Bu hâliyle onun, görünürde ezilenlerin, aşağı sınıfların bir mensubu olarak devlet yönetiminde yükselmesi, kıssanın içinde de yer yer belirtildiği üzere, Allah'ın olmasını istediği şeye hiç kimsenin engel olamayacağına güzel bir örnektir. Yücelten ve alçaltan O'dur. Bu temel mesaj Mekkelilerin zulümlerinden bunalmış Müslümanlara büyük bir ferahlık vesilesi olmuştu. Onlar aslında bu ilkeyi biliyor ve inanıyorlardı. Fakat inancın, yaşanmış örneklerle desteklenmesi her zaman sağlamlaşmasına yardım eder.

Kıssanın öne çıkan bir diğer mesajı Hz. Yusuf'un ağır cinsel tahrik ve baskı altındayken bile değerlerinden taviz vermemesi, hatta ayağının kaymasından korkarak zindana girme pahasına da olsa o yozlaşmış ortamdan uzaklaşmayı dilemesidir. Kısaca, kıssa insanın dürtülerini kontrol altında tutması, yani kendine hâkim olması demek olan ahlaka en güzel örnektir. Hz. Yusuf genç ve sağlıklı bir erkektir. Kadınlar baştan çıkarıcı ve ortam da müsaittir. Hatta Hz. Yusuf'un o ortamda yetişmiş, o atmosferi solumuş olmasına rağmen bu tuzağa düşmemesi, hem değerlerinin hem de

iradesinin denendiği güç bir sınavdan başarıyla geçtiğini gösterir. İnancının bedelini ödeyip hiçbir şartta kendisine hâkimiyetini kaybetmeyerek bu sınavı geçtiği zaman Hz. Yusuf'un önünde tüm kapılar açılmıştır. Zemahşeri'nin bu ayetleri tefsir ederken söylediği gibi "Dürüstlük, bazı insani duyguların içimizde hiç uyanmaması değil, ötekine zarar vermeyecek hâlde tutulması hâlidir." Nitekim Hz. Yusuf, Züleyha'yı arzulamış fakat arzusunu kontrol altında tutarak dışarı çıkmasına mâni olmuş, burhana, akla dayalı iradesini devreye sokarak depreşen arzularını kontrol altına alabilmiştir. Bu anlamıyla burhan hayatın içinde deveran eden sebep sonuç ilişkilerini görebilme ve ona göre hareket edebilme yeteneğidir. Yani nefsani ve dürtüsel duygularla değil inanca dayalı prensiplerle, ilkelerle hareket edebilmektir.

Hz. Yusuf'un dürüstlüğü Melik'i bile etkilemiş görünüyor. Bundan sonra Melik tabiri caizse Hz. Yusuf'un bir dediğini iki etmemiştir. Demek ki devletlerin başına ahlakî karakteri düzgün, erdemli, dürüst ve tabii ki işinin ehli insanlar geçmelidir. Ahlaken ne kadar yetkin olursa olsun Hz. Yusuf, çağının önemli bir bilimi olan rüya yorumunu, Mısır'ın zenginliklerinin nasıl korunacağını, kıtlık afetinin nasıl yönetileceğini bilmeseydi o makama gelebilir miydi?

Melik, zindandaki bir köleyi alıp onu hazinelerin başına geçirebilecek kadar ehliyete riayet eden hakkaniyetli biridir. Hz. Yusuf'taki kapasiteyi, yeterliliği, gücü, zekâyı, ilmi gördüğü zaman diğer engellere bakmaksızın onu zindandan alıp işin başına getirebiliyor. İş ehline verildiğinde toplum ileri gider. Öyle bir devlet ve toplum düzeni kurulmalı ki gereken hasletlere sahip birisi hiçbir engelle karşılaşmadan kuyunun dibinden devletin zirvesine kadar yükselebilmeli. Adil sistemlerde bu mümkündür. İşler ehline verilmediğinde orada her

türlü fitne, fesat ve kötülük zuhur eder; toplum ifsad olur, ahlak bozulur, insanların iyiye ve iyiliğe güveni kalmaz. Ümit tükenir, bu hâl o toplumun geleceği için bir felakettir. Böyle bir toplumda çalışma ve gayret şevki azalır, hak ettiğine ulaşma ümidi kalmaz, depresif bir ruh hâli hâkim olur.

Yusuf'un zindandaki hâlinin üzerinde de ayrıca durulmalıdır. Şirk inancının hâkim olduğu Mısır zindanlarında bir mahkûm olarak Hz. Yusuf'un çekinmeden tevhid inancını ilan edişinin ne kadar cesaret gerektirdiğini söylemeye gerek yok. Hz. Yusuf, Mısır'ın tüm devlet tanrılarını açıkça karşısına alıyor. Bunu yaparken kaba ve saldırgan bir dil kullanmıyor, tahrik edecek şekilde konuşmuyor. Hangi konumda bulunursa bulunsun insanın, genel kanıya aykırı olan düşüncelerini açıklaması onun itibarını sarsmaz. Amacımız herkesin iyiliğini istemekse, samimiyet ve nezaketle herkese fikrimizi beyan edebiliriz. Hz. Yusuf'un bütün konuşmalarında bu tavrı açıkça görüyoruz.

Sonuç olarak kıssanın başlangıç ve bitiş cümlesini esas alırsak 99 ayette, yani 99 cümleyle Rabbimiz bize yeryüzünün en güzel kıssasını anlatıyor. Kıssadan insanın ailesiyle, kaderle, haksızlık ve zulümle, karşı cinsle, iftira ve baskıyla, makam ve mevki sahipleriyle, malla denendiğini ve kimlerin kaybedip kimlerin kazandığını öğreniyoruz. Aynı zamanda sevgi, kıskançlık, korku, bağlılık, hasret, yalan, vefa, şehvet, dürüstlük, düzenbazlık, hikmet, liyakat, unutma, inanç, güven, tevekkül, sabır, tevazu, affedicilik ve hilm gibi çeşitli ahlakî özellikleri tek bir hikâye içinde sonuçlarıyla birlikte müşahede ediyoruz.

Böyle zengin, böyle benzersiz, böyle katman katman bir kıssadır Yusuf Kıssası.

HZ. YUSUF [57]

Kişilik, karşımıza çıkan durumlara verdiğimiz düşünsel, duygusal ve davranışsal tepkilerin, kişiye has karakteristiklerle harmanlanması sonucu ortaya çıkan örüntüdür. Yaşamsal deneyimlerin yanı sıra kalıtımın da etkisi altındadır. Bu sebeple biricik olduğu kabul edilse de insanlar topluluklar hâlinde incelendiğinde belli paternlerden bahsetmek mümkün olur.

F. Lelord, C. André'nin *Zor Kişiliklerle Yaşamak* isimli kitabı kişilikleri kategorize ederken *Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*'na yakın bir sistem kullanmış. DSM bu kategorileri "Kişilik Bozuklukları" üst başlığı altında toplasa da yazarlar "Zor Kişilikler" demekle yetinmişler. Söz konusu kişilikleri oluşturan karakteristiklere baktığımızda pek çoğunu kendimizde de bulmak mümkün. Ancak kişilik bozukluğundan söz etmek için; kişinin içinde yaşadığı kültürün/toplumun beklentilerinden belirgin şekilde sapan davranış paternlerinin, hayatın her alanında etkin olacak şekilde, hemen hemen hiç esneklik göstermeksizin tekrar etmesi, tablo başlangıcının ergenlik ve öncesine dayanması gerekir.

57 İSTEV organizasyonu ile yapılan "Ahlak Okumaları" sırasında Psikolog Kevser Birinci'nin Yusuf Kıssası'nda geçen insan tipleri hakkında hazırlamış olduğu ödevdir..

Bu ödevde; yukarıda sözü geçen kitap ve Seyyid Kutub'un Yusuf Suresi tefsiri *Fî Zilâli'l Kur'ân*'dan takip edilerek çapraz okuma yapılmış, Ahmet Hamdi Akseki'nin *Ahlak Dersleri* kitabının *Fezâil ve Rezâil* bölümünden ve Nouman Ali Khan'ın Yusuf Suresi'ni anlattığı videolardan yararlanılmıştır. Kur'an-ı Kerim kendine has anlatımıyla olayları parçalı bir seyirle aktardığı için bahsi geçen kişilerle ilgili kronolojik ve detaylı bilgiye sahip değiliz. Bu sebeple, karakteristik temayüllere dair temkinli yorumlar tercih edilecek ve kişilik tanımlamalarından kaçınılacaktır.

Rüya

Olağanüstü bir rüya gören çocuk muhtemelen ürkmüş ve şaşkındır. Onu sakinleştirecek, sarmalayacak birine ihtiyaç duyar. Hz. Yusuf'un babasıyla arasında bu bağ mevcut olmalı ki "*Babacığım!*" diyerek rüyasını anlatmak üzere Hz. Yakub'un yanına gidiyor ve "*Yavrucuğum!*" diye mukabele görüyor. Diğer kardeşlerin kendi varlıklarına tehdit olarak gördükleri yakınlığın baba-oğul arasında gerçekten mevcut olduğunu gösteriyor bize bu ilk diyalog. Ancak evlatlarından biriyle bu bağı kurabilmiş olan bir babanın, kasti bir kötülük söz konusu olmadığı sürece -ki burada bir peygamberden bahsediyoruz, kötü niyeti akla getirmek mümkün olamaz- diğer evlatlarıyla da benzer bir yakınlık inşa etmiş olmasını bekleriz. Bu durum, kardeşlerin yoksun bırakılmış olmaktan doğan bir zaafla değil, haset duygusunda köklenmiş kötücül bir kıskançlıkla Hz. Yusuf'a "tuzak" kurmayı planladıklarını düşündürüyor. Bir farklılık sezdiyseler bile, bu kendilerinden esirgenen bir baba-oğul yakınlığı değil, ancak iki peygamber arasında mevcut olabilecek o bağla ilintili olabilir ve "yok etme planı"na kadar varan tuzaklarını gerekçelendirmenin

yakınından dahi geçemez. İnsanın haklı olduğunu düşündüğü noktada ortaya çıkabilecek had aşma potansiyeline çarpıcı bir örnek bize aktarılan. İşte tam bu sebeple hakkın ölçüsü daima Allahu Teala'dır.

Hz. Yakub, evlatlarını gayet iyi tanıyan bir baba. Bir yandan küçük yavrusuna rüyasının Allahu Teala tarafından gelecek lütuflara işaret ettiğini anlatıp sakinleştirirken, diğer taraftan da ihtiyatlı olmasını tembihliyor, "*Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma.*" Aynı temkinli tavrı Hz. Yusuf'u kendilerine emanet etmesini isteyen oğullarına verdiği cevapta "*Onu götürmeniz beni mutlaka üzer.*" ve Hz. Bünyamin'i Mısır'a göndermesi için ikna edilmeye çalışılırken de sergilediğini görüyoruz, "*Daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim.*"

Sure boyunca kendisi hakkında gelen ayetlerden Hz. Yakub'un sabır, hikmet ve basiret sahibi, mütevekkil bir şahsiyet olduğunu biliyoruz. Olası gördüğü problemlere karşı önlem alma gayretinde ve nihayetinde mutlak hüküm ve kudret sahibinin Allahu Teala olduğunu daima ikrar hâlinde. Aslının öyle olmadığını bildiği sözler karşında dahi fevri ya da suçlayıcı bir tavrı yok. Bunu yapmanın asil bir örneğini ağlayarak yanına gelen oğulları; "*Yusuf'u kurt yemiş, doğru söyleyenlerden de olsak sen bize inanmazsın.*" diyerek kurban rolünü kurnazlıkla giyindiklerinde gösterdiği tavırda görüyoruz. Babaları onlara inanırsa kazanacaklardı, inanmazsa zaten onlar söylememiş miydi? Hz. Yakub onlara inanmadı; "*Nefsiniz sizi kötü bir işe sürükledi.*" diyerek de inanmadığını ilan etti. Bazen erk durmak zorunda olmaktır ama duruşun yanına öyle bir kelime eklenir ki o duruş vakarla anılır. Hz. Yakub tam olarak bunu yapıp güzel bir sabır giyiniyor ve

işini Rabbine teslim ediyor; "*Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan yalnız Allah'tır.*"

Hz. Yakub'un karşısında ise muhtemelen narsistik, bağımlı ve paranoid karakteristiklere sahip bireylerden oluşan bir grup var. Bu grupta narsistik eğilimleri olan kişilerin ya da en azından grup lideri pozisyonuna yerleşmiş birinin olduğunu düşünmek zor değil. Kendilerinin babalarının sevgisine Hz. Yusuf'tan daha layık oldukları kanaatinden öylesine bir hak devşiriyorlar ki, neredeyse bu hakkın doğal sonucu olarak ortak bir karara varıyorlar; onu ortadan kaldırmak. Oysa bizzat farkındalar, mazlumu olduklarını iddia ettikleri hâle son vermek için seçtikleri, yanlış/tövbeye muhtaç bir yol; "*Ondan sonra da (tövbe ederek) salih kimselerden olursunuz.*" Bu tavır narsistik bireylerde gördüğümüz gereksinimlerini başkalarınınkinden üstün görme, ilgi ve ayrıcalık bekleme, olağanüstülüğünü tehdit altında hissettiğinde ise saldırganlaşmayı kendine hak görme eğilimi ile örtüşüyor. Hz. Yusuf'un kendilerine emanet edilmesini sağlamaya çalıştıklarında kullandıkları son derece güven verici dil de narsist bireylerin manipülatif becerilerinin temsili niteliğinde ve insanı kanaatinden neredeyse şüpheye düşürecek kudrette; "*Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun? Hakikaten kuvvetli bir topluluk olduğumuz hâlde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.*"

Narsistik bir liderin etrafında onu takip edecek ve ihtiyaçlarını önceleyecek bağımlı bireyleri toplaması az rastlanır bir durum değildir. Bağımlı bireyler değersizlik ve yalnızlık duygusuyla bir gruba ait hissederek ve o grubun önde gelenlerinden gelecek onayı arayarak baş eder ve her şart altında uzlaşmacı bir tavır sergileme eğilimi gösterirler. Kardeşlerini öldürmek gibi akıl almaz bir fikri tartışabilen bu grup içinde

bu temayülleri gösteren bireylerin varlığını reddetmek zor. İçlerinden sadece biri; "*Onu öldürmeyin de kuyuya atın.*" diyor ve babalarını ikna konuşmaları esnasında asıl niyetlerinin ne olduğunu bildiği hâlde sessizliğini yine de koruyabiliyor. Burada akla gelen soru şu: "Bir grubun ortalama kötülüğünün altında bir kötülüğe sahip olmak kişiyi iyi yapar mı?" Zira hikayelerini yüzyıllar sonra öğrenenler nezdinde tümü "kardeşlerine kastetmiş abiler" olarak hatırlanıyorlar. Tamamen ortadan kaldırmaya güç yetiremeyeceğini bildiği kötülüğün hiç değilse etkisini azaltma gayreti olarak da okunabilir bu tavır, ancak elimizde bu yönde kanaat oluşturmak için yeterli bilgi yok.

Grubun davranışlarında paranoid kişilik özellikleri belirgin şekilde öne çıkmasa da kendini üzen olayları kötü niyetle ilişkilendirme ve kuşkularını kanıtlayacak deliller ararken onları çürüten realiteyi görmezden gelmeye sebep olan bir katılığın izini sürmek mümkün. Maruz kaldığını düşündüğü kötülüğe misliyle cevap verme eğiliminde olan paranoid kişiler, bitip tükenmek bilmeyen bir ötekini suçlama döngüsündedirler. Kısada bunun örneğini, aranan ölçü kabı Hz. Bünyamin'in yükünde bulununca görüyoruz. Küçük kardeşlerini kuyuya attıktan yıllar sonra dahi hatırasına hakaret etmeye hazır, kendilerini haklı çıkarmaya muhtaç bir zavallılık sergiliyorlar: "*Eğer o (Bünyamin) çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de (Yusuf) çalmıştı.*"

Gömlek

Kıssaların güzelinde ikinci perde. Kuyudan kurtulmuş ve köle olarak satılmış olan Hz. Yusuf artık Aziz'in evinde. Aziz eve getirilen köledeki olağanüstülüğü fark edecek kavrayışa sahip. Aynı öngörüyle eşinin karakterinde nahoş bir

potansiyel mi gördü bilinmez; "*Ona güzel bak, belki onu evlat ediniriz.*" diyerek eşinin zihninde ve Hz. Yusuf'un geleceğinde olası bir sıfat filizlendirmek istiyor; bu evin oğlu. Ancak eşinin iffetsizliğine neredeyse bizzat şahit olduğu anda verdiği tepki bu derinlikten son derece yoksun; "*Şüphesiz bu siz kadınların tuzağıdır.*" Eşini şahsen sorumlu tutmaktan âciz, bu edepsizliği kadınların olağan hâline yorar ve neredeyse normalize ederken, mağdur durumdaki kişiye biçtiği rol ise sessizlik; "*Yusuf sen bunları söylemekten vazgeç.*" Bu tavrıyla tutarlı bir şekilde, olay dillere düştükten sonra masumiyetinin delilleri apaçık ortada olan Hz. Yusuf'u zindana attırıp olayı ört bas etme çabasından da anlıyoruz ki; sahip olduğu melekeleri hakkaniyet için değil, menfaatleri doğrultusunda inşa ettiği sistemi korumak üzere kullanan bir şahsiyet Aziz.

Aziz'in eşi ise -Kimi kaynaklarda adı Züleyha olarak geçer. Kolaylık olması adına bundan sonra bu isimle anılacak- narsistik eğilimlerin oldukça ağır bastığı bir karakter. Kadınların makam sahibi olmasına imkân veren bir zamanda yaşamış olsaydı, karşımıza "azize" sıfatıyla çıkması kuvvetle muhtemelken, şartlar onu tarihe Aziz'in karısı olarak geçirdi. Bu durumda, Aziz'in gözün değdiği en güzel mücevherlere sahip karısı olmayı tabii ki o hak ediyordu. Züleyha'nın nezdinde Hz. Yusuf'un kıymeti ışıltılı bir mücevher kadardı; en güzeldi ve onun olmalıydı. İsteklerini elde etme yolunda ne engel tanıyor ne iftira atmaktan çekiniyor ne de toplum içinde küçük düşmekten. Histrionik, narsistik ve saplantılı kişilik özelliklerinin kokteyli gibi.

Histrionik kişilikte ilgi odağı olma ihtiyacı çok belirgindir ve soytarılıktan öfke patlamasına kadar değişen bir skalada bunun çeşitli tezahürleri görülebilir. İdealize edip göklere sığdıramadığı birinden arzu ettiği alakayı görmedi-

ğinde, onu aşağılık bir intikamın hedefi yapmaktan imtina etmez; "*Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!*" Züleyha'nın bu sözleri yakalandığı an kendini kurtarmak için sarf ettiğini düşünmek yanıltıcı olur. Kendisini kınayan kadınların önünde de aynı tehdidi tekrarlıyor; "*Andolsun, eğer o kendisine emrettiğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve sürünenlerden olacaktır.*"

Narsistik kişi nezdinde kurallar sıradan insanlar için vardır. Kendi olağanüstülüğünü taçlandıracak her şey onun hakkıdır ve bu uğurda gerekli her yol mübahtır. Toplum nezdinde kınandığı konuda öylesine haklı görüyordu ki Züleyha kendisini, kulaktan kulağa dolaşan sözlerin unutulmasını beklemek yerine, duymayanların da duymasını sağlayacak bir davet verdi. Hakkında konuşan kadınları bir araya topladı ve Hz. Yusuf'u görünce ellerinde açtıkları kesikleri kendi haklılığına delil kıldı. Yaşadıklarını kınayanlardan intikamını onları kınadıkları konuma, kendilerini kınayacak şahitler önünde düşürerek aldı.

Saplantılı kişilerin kendileri için planladıkları yol, mükemmeli garantileyen tek yoldur. Alternatif olasılıklardan söz edildiğinde kendi haklılıklarını kanıtlama çabasına girerler. İnatçıdırlar ve esneyemezler. İhtiyaçları ile aralarına giren her şeyi ortadan kaldırmaya odaklıdırlar, bu arzu nesnesinin kendisi olsa dahi. Züleyha intikam sahnesini bir adım öteye taşıyor ve daha önce inkâr ettiğini o anda ilan ediyor; "*Ben onun nefsinden murad almak istedim fakat o bundan şiddetle sakındı.*" Bu meydan okuma kadınları muhatap alıyor gibi görünse de asıl hedefi Hz. Yusuf'tu. Kınanmanın onu yıldırmadığını, işin aslının herkes tarafından bilinmesinden dahi korkmadığını ve durmayacağını bilmesini istiyordu.

Ayetin devamında, kendisine boyun eğmezse başına gelecekleri tehditler şeklinde sıraladığını görüyoruz Züleyha'nın ve muhtemelen bu hatırlatmayla Hz. Yusuf'a kendisine itaatten başka yol bırakmadığını umuyordu. Oysa Hz. Yusuf davet edildiği bu edepsiz işten nefsini koruyabilecek bir karakterdi.

Yusuf

Peygamber torunu, peygamber oğluydu Hz. Yusuf. İslam ahlakıyla büyümüştü. Ergenlik yıllarını küfrün hâkim olduğu bir ortamda yaşamış olsa da Rabbi ona "*hüküm ve ilim*" vermişti. "*Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi meyledeceği*" o davetle karşı karşıya kaldığında hem Züleyha'ya hem kendisine hakikati hatırlattı; "*Allah'a sığınırım. Zalimler iflâh olmaz.*" Bu davetin ısrarlı tekrarı ve Züleyha'nın şehrin kadınları önündeki gözdağı karşısında da aynı tavrı takındı; "*Rabbim, bana zindan bunların benden istediklerinden daha hayırlıdır.*" Hz. Yusuf'un çirkinlikle mücadele ederken gösterdiği dirençli sabrı ve edep sınırları içinde kalmak için ortaya koyduğu cesareti çok net görüyoruz bu örneklerde. Karşısındaki kişiler güç ve makam yönüyle kendisinden hayli yüksek, hayatını son derece zorlaştırabilecek iktidara sahipler. Buna rağmen mutlak güç sahibini kendisine hatırlatarak nefsine hâkim oluyor ve O'nun emrine tâbi kalma kararlılığından katiyetle ödün vermiyor.

Nihayetinde vardığı zindanda babasından izler görüyoruz Hz. Yusuf'ta. O da daralanın koşabileceği, güvenilir biri. Gençler rüyalarını anlatmaya ona geliyorlar, kralın işin ehlini dahi âciz bırakan rüyası da kendisine getiriliyor. Henüz çocukken, kölesi olarak karşısında durduğu Aziz'in fark ettiği cevher kralın gözünden de kaçmıyor; "*Onu bana getirin.*" Masumiyetine rağmen suçlu yaftası yemiş biri üzerindeki

haksızlığın kalkması ihtimali karşısında ne yapar? Hz. Yusuf telaşsız. İşlerin sahibine teslim. Üzeri örtülmüş hakikatin açığa çıkarılması konusunda kararlı; "*Efendine dön ve sor, ellerini kesen kadınların zoru neydi?*" Hz. Yusuf'un edebi aklı âciz, kalbi hayran bırakacak bir mertebede. Mahkumiyetine sebep olan olayların araştırılmasını talep ederken dahi maruz kaldığı zulmün müsebbibinin adını anmıyor. Züleyha'nın korumaktan âciz kaldığı iffetini o gün dahi muhafaza etmeye devam ediyor Hz. Yusuf. Bir eş görmüştük daha önce, karısının çirkinliğini bütün kadınlara mâl edip adeta sıradanlaştırmıştı. Hz. Yusuf ise burada, bir kadının adını, nefsine köle olup teşebbüs ettiği o alçak hâl ile yan yana anmıyor. Kısada Mevla insanın esfel-i safilîn potansiyeline de ahsen-i takvîm seviyesine de örnekler veriyor.

İftiracılarının masumiyetini itirafıyla zindan devri bitiyor ve onu kardeşleriyle karşı karşıya getirecek bir başka devir başlıyor Hz. Yusuf için; "*Beni ülkenin hazinelerine tayin et.*" Karşısında görür görmez tanıyor kardeşlerini. Artık makam ve kudret sahibi. İntikamını hakkıyla alabilecek vasıfta ancak o ahlakta değil. Ruhuna sirayet etmiş tevazu ve vakarla yaklaşıyor onlara. Taleplerini karşıladıktan sonra, geri dönmeleri için bir sebep olması umuduyla, erzak karşılığında verdikleri malları da yüklerine koydurup uğurluyor kardeşlerini; "*Baba bir kardeşinizi de bana getirin.*" Diğer kardeşlerine kimliğini açıklamayan Hz. Yusuf kime güveneceğini ayırt edecek basirete sahip. Hz. Bünyamin'e kardeşi olduğunu söylüyor. Koparıldığı yuvada, ihtimaldir ki kendi gördüğü muamelenin benzerine maruz kalmış olan kardeşine eli erişir erişmez yarasını sarıyor; *bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme*. Onu bu yolculuğa mahkûm eden kardeşleri nihayetinde kim olduğunu anladıklarında,

intikam şöyle dursun, aklın sınırlarını zorlayan bir bağışlayıcılıkla kucaklıyor onları Hz. Yusuf; "*Bugün size kınama yok.*" Muhatabı olduğumuz "Affedin ve bir sonraki safhaya geçin." tavsiyesinin hayat bulmuş bir örneğini böylece anlatıyor bize Rabbimiz.

Babasıyla ve tüm ailesiyle kavuştuğu ve çocukluk rüyasının hayat bulduğu o anda da Hz. Yusuf'un üstün ahlakının bir başka güzel tezahürüne şahit oluyoruz. Üzerindeki nimetlerin tümünü Rabbinden bilen, başına gelen her hâl için şükründe sebatkar olan, yaratıcısının hükmünden razı, hikmetine teslim, akıbeti için duacı bir kul; "*Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz o çok iyi bilendir, hikmet sahibidir. Ey Rabbim, mülkten bana verdin. Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni salihlere kat.*"

"Kur'an insanın Rabbiyle, alemle ve diğer insanlarla ilişkilerinden bahseden bir kitaptır."
Elmalılı Hamdi Yazır

"Kur'an, verdiği peygamber örnekleriyle muhatabının şahsiyetini inşa ederken insanın yaşadığı hayati problemlere de çözümler sunar. Kıssalarda anlatılan olayları masal dinler gibi dinlemeyip hayatımızın içine almayı başarabilirsek kişiliğimizin yeniden imar olduğuna şahit oluruz..." diyor Fatma Bayram ve bu düşünceyle uzun yıllar boyunca yaptığı kıssa derslerinde, "Bu kıssa bana ne söylüyor?" sorusunun cevabını arıyor.

Hz. Adem'den, hatalarımızı telafi etme yollarını; Hz. Nuh'tan, bizi birbirimize bağlayan asıl bağın inanç olduğunu ve bir insanın alaylara aldırmaksızın bıkmadan, usanmadan yoluna nasıl devam edebileceğini; Hz. İbrahim'den, bir insanın tevhid arayışını ve imanından aldığı cesaretle imansız bir kavme nasıl karşı koyulacağını; Hz. Lut'tan, kötülük ne kadar yaygın olursa olsun direnç göstererek karşı koymak gerektiğini; Hz. Musa'dan, korkularımıza rağmen sebatla yolumuza devam etme yollarını; Hz. Meryem'den görünenin aldatıcı olabileceğini; Hz. Yusuf'tan bir gencin nefsinin ve çevresinin baskısına rağmen ahlakını muhafaza etmesinin yollarını öğreniriz.

En Güzel Kıssa, benzersiz ve katman katman zengin içeriğiyle Hz. Yusuf'un kuyudan saraya yükselişinin öykü

TİMAŞ İNANÇ
İNANÇ KİTAPLIĞI
ISBN: 978-605-08-4742-0
9 786050 847420
timas.com.tr
timasyayingrubu